

MUSİKİMİZDE İZ BIRAKANLAR

Derleyen ve Yazan
Müfit Semih BAYLAN

TRABZON - 1991

—Yahya Kemal Beyatlı—

Çok insan anlıyamaz eski mûsikimizden
Ve ondan anlamıyan bir şey anlamaz bizden.
Açar bir altın anahtarla rûh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını
Ve seslenir büyük İtrî'ye semâyı örten rûh,
Peşinde dalgalanır bestesiyle Seyyid Nûh,
O mutlu devrede İtrî'ye en yakın bir dost
Işıklı danteleler bestekârı Hâfız Post...
Bu neslin ortada dâhîcedir başardığı iş,
Vatan nasıl karısır mûsikivle. aöstermis.

Bu ilk kitabımı,

*bana musiki zevkini ve Trabzon sevgisini aşılayan
rahmetli biricik dedeciğim Tahsin ESKİMİŞOĞLU'nun
(1905-1980) aziz hatırasına ithaf ediyorum.*

Müfit Semir BAYLAN

30 Ekim 1991

Hazırlık : Sadettin Erol
Dizgi : Şennur Çavdar
Kapak Grafik : Jale Bozkaya - Şule Bozkaya
Tashih : Hülya Özmen
Organizasyon : Emel Şimşek

GİRİŞ

Müzik seslerin ilimidir. Musikinin temeli olan ses, doğada olan her cismin bir etki ile titreşmesi sonucu, yani titreşmenin doğurduğu enerjinin havada dalgalanarak dışkulak yolundan ortakulak vasıtası ile iç kulağa ulaştıktan sonra beyindeki işitme merkezlerinde değerlendirilmesinin sonucudur. İnsan kulağının bu sesleri alabilmesi için ses frekansının 16 ile 20000 dB (desibel) arasında olması gerekir. Sesin şiddeti dB olarak değerlendirilir. Kulağa hoş gelen, kulağı rahatsız etmeyen ses "müzikal", kulağı rahatsız eden ses ise "gürültü"dür. Doğumundan ölümüne kadar doğa ile içiçe olan insanoğlu her türlü güzellikleri algılayacak şekilde yaratılmıştır. Bu nedenle akan bir suyun şırıltılı sesi, kuş cıvıltıları, rüzgarın etkisiyle salınan ağaç yapraklarının seslerinin insan üzerinde yarattığı olumlu etki bundandır. Dikkat edilecek olursa, yeni doğmuş bir bebeğin bir süre sonra vereceği ilk tepkiler ses ve ışığa karşıdır. Güzel konuşan bir insanın ses tonu dinleyenleri etkiler. Zira ses tonu monoton değildir. Müzik seslerin ilimidir dedik. Bu ilimin kapsamına fizik, matematik, tarih, edebiyat, arkeoloji, coğrafya ve estetik gibi bir çok ilimler girer. Tarih boyunca musikinin bir çok tanımı yapılmıştır. Bunların içinde en yaygın ve genel anlamda olanını alıyoruz:

"Bir duyguyu, bir düşüncüyü veya doğal bir olayı anlatmak amacı ile ölçülü seslerin ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır" Ancak unutulmamalıdır ki musikiyi oluşturan iki ana unsur ses ve ritim'dir.

Musiki en ilkel topluluklarda bile, konuşmadan önce insan hayatına girmiş bir unsurdur. Biliyoruz ki en ilkel topluluklar gündelik işlerini daha konuşmayı bilmedikleri zamanlarda ritim aracılığı ile sonraları oldukça basitte olsa bir takım seslerle, yani müzik ile yürütmüşlerdir. Bu arada özellikle dini mahiyette bir takım hareketler raks'ı oluşturmuş ve bu üç unsur toplumlarda dini ayinlerin temelini oluşturmuştur. Çeşitli tabiat olaylarından korkup bunlardan korunmak isteyen insanoğlu hemen dini ayinlere başvurmuş; yani müzik, ritim ve raks ile mahiyetini bilmediği bu güce karşı kendisini korumak istemiş ve kurtulmanın yollarını aramıştır. Bu üç temel unsur insanlığın başlangıcından itibaren tüm toplumların üzerinde etken olmuş, âdeta tüm toplumlar aşılması gereken bu merhaleden mutlaka geçmiştir. Bunlar san'atın ilk tohumları olmuşlardır.

Tarihin en eski uygarlıklarından birini kurmuş olan, uygarlık âleminde demiri ilk işleyen, atı ehilleştirerek toplumsal ve siyasi faaliyetlerin vazgeçilmez bir unsuru haline getiren, bu suretle sür'at ve kudret sağlayarak geniş bozkırlara egemen olma başarısını gösteren, geniş ve kalabalık düşman kitleleriyle sert iklim

koşulları altında mücadele etmeyi becerebilen Türkler, muhtelif san'at dallarında da faaliyet göstermişlerdir.

İnsan üzerinde en etkili bir unsur olan ses, türlü yol ve şekilde bu etkiyi sağlamak için kullanılmıştır. İnsanoğlu hep güzeli ve daha iyiyi aramış, bunda da çoğu kez başarılı olmuştur. Bunca insan topluluklarının birbirinden uzakta ve birbirleri ile ilişkisi olmadığı halde bu kadar çeşitli müzik türünü ve müzik aletini bulmaları tesadüf değildir. Her insanın müzisyen olması beklenemez ama her insanın basit te olsa müzik dinleme gibi, yani dinleme sanatını bilen ve değerlendiren bir yanı vardır.

Tarihte insanın gelişme evreleri göstermektedir ki, güzel sanatlar her zaman bir ihtiyaçtan kaynaklanmış ve bu ihtiyaca cevap verebilecek bir şekilde kullanılmıştır. En ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar bu böyle olmuştur. Örnek verecek olursak, müzik, din adamlarının elinde daima bir etkileme aracı olarak kullanılmıştır. İkel toplumlarda dini işleri ve toplumsal iradeyi elinde tutan din adamları, dini inanışlar ve müzik aracılığı ile insanları bir noktada birleştirme başarısını göstermişlerdir. Bu durum türlü evrelerden geçerek, tortulaştırılarak zaman içinde "Tanrı" gibi bir nitelik kazanmış ve en önemli bir sanat dalı olma durumuna gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu tarihi içinde musikimizin gelişmesi hiçbir zaman gözardı edilemez. Sultan II. Mahmud dönemine kadar bu imparatorluk içinde musikimizin gelişmesi gözlenemez ya da o döneme ait bu konu ile ilgili belge ele geçirilememiştir. Ancak Sultan II. Mahmud'un tahta geçmesi, musikimizde belirli, göze gelir bir kıvrımdanmanın başlangıcıdır. Bu hükümdarın bizzat sanatkar oluşu, sanat severliliği ve sanatkarı koruyuculuğu musikin gelişmesi için başlıca etken olmuştur. bu dönemden sonra musiki alanında geniş çapta araştırmaların yapıldığı, çeşitli kitapların yazıldığı gözlenir. Bursa ve Edirne saraylarında yapılan toplantılarda musiki tartışmaları yapıldığını, padişahın bu konuda araştırma yapılmasını emrettiğini tarihi belgelerden öğreniyoruz.

İstanbul'un Türkler tarafından alınışından sonra, saray teşkilatının genişlemesi, daha kalabalık bir toplum hayatının başlaması, sınırların genişleyerek Osmanlı Devleti'nin hızla imparatorluk olma yoluna girmesi devlet gelirinin artarak ekonomik durumun düzelmesi, dağınık olan kültür merkezlerinin İstanbul'dan yönetilmesi gibi etkenlerle Türk güzel sanatlarında ve Türk Musikisinde ciddi ilerlemeler olmuştur.

Türk güzel sanatları hakkında Batılılarca yapılan araştırmaların sonucunda yazılan kitaplar sağduyu bilgi sahibi olanların dışında hep kasıtlı ve peşin hükümlerle doludur. Ben burada bunun nedenlerini tartışacak değilim. Batının bizleri sevmeyişini, kabul etmediğini, çok eskilere dayanan kinlerini hâlâ ısrarla sürdürerek bizleri kötülemeğe devam ettiğini, ortaya çıkan gerçeklere rağmen hala anlamaz görünüyoruz. Bu düşünceyi savunanlara göre Türk sanatı, Bizans ve İran sanatından kopya edilmiştir.

Bu iddiaya böylece kesin bir yargıyla başlanmıştır. Ünlü Fransız yazarı Andre

GIDE ile ilgili bir batılı yazarın kitabında rastladığım şu çarpıcı iddia beni cidden çok etkilemiştir. Ünlü yazar Andre GIDE İstanbul'a gelerek iki gün kalmış, bu süre içinde şehri gezip incelemelerde bulunmak amacıyla imiş. Hattâ, akşamüzeri vapur limana girerken bir dostu yanına gelerek "Üstad, geliniz Türk sanatının silüetlerini izleyiniz" deyince ünlü yazarın söylediği şu sözler oldukça çarpıcı: "Türk sanatı diye birşey kabul etmiyorum". Andre GIDE'in neye dayanarak bu sözleri söylediğini bilemiyorum ama daha sonra iki günlük izlenimini anlattığı "La Marche Turqué" adını verdiği yazısında şu çarpıcı görüşlerini ortaya koyuyor:

"... İstanbul, daha görmeden önce edindiğim nahoş fikrin haklı olduğunu gösterdi. Kalbimin cehenneminde o da Venedik'in yanbaşında yer aldı. Bir cami mimarisi ya da tezniyatı karşısında hayran kalınca öğreneceksiniz ki ya Acem işidir, ya da Arnavut işi. Venedik'de olduğu gibi, hattâ daha fazlası ile buraya her şey zorla ya da para ile getirilmiş. Bu toprağın kendisinden fışkıran hiç birşeyi yok. Bunca ırkın, tarihin ve medeniyetin çarpışmasından ve sürtüşmesinden hâsıl olan koyu köpüğün üstünde yerli denebilecek hiçbir şey yok. Ey Haliç, Ey Boğaziçi Dünyanın en güzel manzaralarına kalbimi veremem; eğer onların sakinlerini sevmiyorsam."

Andre GIDE en sonunda baklayı ağzından çıkartıyor. Türkleri sevmediğini, Türkleri sevmediği için de buradaki en güzel manzaraları da sevmeyeceğini açıklıkla belirtiyor. Bir bakıma Andre GIDE ve onun gibilerini hoş görmeliyiz. Zira bu toprakların, bu kültürün insanları değiller. Ama burada şuna dikkat çekmek istiyorum, bizim kültürümüzün bir ürünü olan musikimize ve diğer sanat dallarımıza, kendi ırkımızdan, kendi kanımızdan olan insanların bir Batılı dan daha ileri boyutlarda hatta saygısızca ve aşağılıarcasına, terbiyesizce saldırılarına ne demeli? Hem de musikimiz hakkında bir satır bile okumadan, bir nebze bilgi edinmeden saldıranlara ne demeli? Batı kitaplarını okuyarak nerdeyse küfür edecek duruma gelmiyorlar mı? Bu haksız tepkilere üzülererek belirtiyorum ne yazık ki ilk tepki yine batılı bir bilim adamından geliyor. Bakınız Profesör ALBERT GABRIEL ne diyor:

"... İstanbul'la ilk temaslarımdan itibaren Batı Aleminde, hatta ilim adamları arasında bile tarihi gerçeklerle hiç ilgisi olmayan bazı üstünkörü fikirlerin yayılarak inanç haline geldiğini gördüm. Çalışmalarım ilerledikçe mantık ve sağduyu ile verdiğim ilk hükümlerin doğruluğu tartışma kabul etmez delillerle sabit oldu." Yazar daha sonra yukarıda verdiğim Andre GIDE'in yazılarına değinerek "ibret verici olduğunu" belirtiyor ve "...Andre GIDE'in hiç de zarih olmayan bu sözü, birçok yazarın eğilim ve muhakeme tarzlarına hazin bir örnek teşkil etmeseydi anmaya değmezdi."

XX. YÜZYIL TÜRK MUSİKİSİ

XX. yüzyıl, Türk Musikisi açısından bazan tutarlı, bazan tutarsız olaylarla ve bu olayların açtığı yankılar, sosyopolitik çalkantıların olumsuz etkileri ile dolu geçmiştir. Sosyal yaşantımızda yaklaşık altmış yıldır yapılan çalışmalara rağmen bir türlü genelleşemeyen Batı musikisi ve bu musikinin mensupları tarafından amaçlı ve amaçsız saldırıları müzik tarihimizin hüznü ve talihsiz sayfalarıdır. Özellikle Cumhuriyet döneminde bu saldırılar, Batı Musikisi ünlüleri tarafından daha ileri bir çizgiye ulaştırılmış olması cidden düşündürücüdür. Tarih sayfaları çevrilecek olursa, Tanzimatla birlikte ortaya çıkan ithal malı sözcüklerle tanımlanan "Allaturgia-Allafranca" denen kültür ikileşmesinin tarihini inceleyecek olursak, bu sataşmaların hep bu yabancı kültürün mensuplarınca yapıldığı görülür. Aksine, bu konuda yazılmış, çizilmiş, söylenmiş sözler incelenirse Türk musikişinaslarının hiçbirisi Batı musikisi ile ilgili olumsuz yönde bir söz söylemediği görülecektir. Musikimizi yerden yere vuranlar hiçbir zaman söyledikleri sözleri teyit edici makul bir söz söyleyemediler ve yazamadılar. Çünkü iddialarının hepsi yapaydı. Musikimize atılmış iftira idi. Söylediklerinin hepsi musikimizi bilmekten, sanatımızın inceliklerini öğrenmeden, yani bilgisizlikten kaynaklanıyordu.

Musikimiz hep aşk temasını işliyormuş. Ayrılık acısını dile getiriyormuş, insanlara gözyaşı dökürüyormuş ve hatta insanları karamsarlığa sürüklüyormuş. Bu gibi kişiler musikimizi ağlamaya benzetiyorlar bundan dolayı musikimizi yerden yere vuruyorlardı. Son derece espirili bir kişiliği olan Rakım Elkutlu'ya öğrencisi bestekar Hüseyin Mayadağ bir Fransız yazarının "ne zaman Ankara Radyosu'nu açsam bir kadın ağlar" dediğini nakletmiş o da bu söze çok hak vererek eklemiş "Dünyada kadın ağlamasından daha güzel bir musiki olur mu?" Bu espirili, ince, sert eleştiri musikimize saldıranların kulaklarını çınlatmıştır umarım. Musikimizin en büyük günahı tek sesli olmasından kaynaklanıyordu. Tek sesli olduğu için de çağ dışı ilan edilmiş ve toplumunda bu musikiden dolayı geri kalmış olduğu iddiası ortaya atılmıştı. Hayret ediyorum, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir misyonun elemanları böyle gülünç bir iddiayı nasıl ortaya atıyorlar? Dünyanın hiç bir ülkesinde toplumun geri kalmışlığı musikisine bağlanamazken bizde nasıl böyle yapay bir kaniya varıyorlar dı? Bizim musikimiz insanları karamsarlığa götürüyordu da, insanları göz yaşına boğan Fransız romantizmi, LAMARTINE melankolizmi, gece klüplerindeki alkol buharları arasında icra edilen müzikler insanları uyuşturmuyor muydu? Zaten kabare ve barlarda ne gibi bir müziğin de çalınıp söylendiğini hiç düşünmemişlerdir. Batı toplumlarında türlü zevklere karşılık veren müzik türlerinin yanı sıra aristokrat sınıfların himayesinde yetişmiş sanatkarlar ve büyük bestekarlar vardır.

Bu insanlar ortaya koydukları eserleri karşısında maddi ve manevi çıkarlar sağlamışlardır. Onları yaptıkları müzikler saray müziği olmuyor da neden Dede'nin, İtri'nin yaptığı müzikler belli bir zümrenin müziğidir diye saray müziği

diye aşılanıyor? Yukarıda da belirttim, aristokrat çevrenin himayesi altında yetişen Batılı bestekarlar mutlaka birtakım çıkarlar sağlamışlardır. Herbert Von Karajan öldüğü vakit arkasında tirilyonluk bir servet bırakmıştı. Mozart şimdi yaşamış olsa idi bestelediği eserlerinden elde edeceği telif haklarının tutarı Amerika Birleşik Devletleri'nin yıllık bütçesinin 50-60 katı kadar olacaktı. Bunları ben söylemiyorum. Müzik otoriteleri söylüyor. İşte bu gibi gelişmeler her nedense Avrupa ve Batılı toplumların gelişmesine ilerlemesine engel olmamış, bizde ise tam tersine geri kalmamıza neden olmuştu. Toplumdaki tüm aksaklıklar ve türlü basiretsizliklerin günahı musikimize yüklenmiştir. Batı müziği ile ilgilenen müzik adamlarımızın bir teki bile merak edip de musikimizi incelemek zahmetinde bulunmamışlardır. Öz müziğini incelememiştir. İnceleyip onu yüceltmek büyüklüğünü ne yazık ki göstermemiştir. İspatı mümkün olmayan olaylarla fikir yürütmek anı nakletmek kolaydır. Sevgili Atatürk'ümüzün 100.ncü doğum yılı olan 1981 yılı bu yönden inanılmaz olaylarla dolu geçti. Anlatılan anılar şaşkınlıkla dinlendi. O zamanlar herbiri çocuk yaşında olan bu kişilere, Atatürk karşısına alıp da neler anlatmış meğerse.

Musikimizi tek sesli diye eleştirip çok sesli yapmaya çalışanlar farkında değildiler ki musikimizin ses yapısı armonize edilmeye elverişli değildi. Belki kontrapunto tekniği uygulanıp iki üç sesli yapılabilirdi. Ancak armonize edilmeye müsait değildi. Bu çabalar boşunaydı. Bunun yanında unutulmuş bir şey daha vardı. Türk Sanat Müziğinin icra biçimi, yumuşak tekniği halkımızın kulağında bin seneden beri alışkanlık yapmıştı. Halbuki Batı Müziğinin alışılmamış intervalleri, yüksek tondaki söyleyişleri Türk Halkının kulağını okşamıyordu.

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile başlayan Batılılaşma hareketi ile ilk hızla birtakım opera ve operetler yapılmış, bu arada Halide Edip Adıvar'ın "**Kenan Çobanları**" adındaki eseri opera olarak bestelenmişti. Eseri izledikten sonra eve dönerken Celal Esat Arseven, arkadaşları Süleyman Nazife sormuştu:

- Eseri nasıl buldunuz? Süleyman Nazif ise,

- Rum patriği teravîh namazı kıldırıyor sandım, diyerek gerçeğe parmak basmıştı.

Bu batılılaşma hareketleri içinde İstanbul'un aristokrat aileleri artık evlerinde müziğimizi dinlemiyor, daha çok batı musikisine yer veriyorlardı. Batı musikisini anlamış görünüyorlardı. Ne yazık ki musikimizin ehliyetli, bilinçsiz ellere terk edilmesi başarılmıştı.

1926 yılında "**Sanay-i Nefise Encümeni**" yani Güzel Sanatlar Komisyonu kurulmuştu. Bu komisyonda bulunan Cemal Reşit Bey, Musa Süreyya Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi kimselerden "**Millî**" musikimizi teknik esaslarına göre geliştirilmesi için önlemler alınması istenmişti. Hemen çalışılmaya başlanmış ve bu şahıslar bir rapor hazırlamışlardı. Bu raporda geleneksel musikimiz ile ilgili bir sürü verip veritirmeden sonra "**Millî**" müzik kavramı sanki buna bağlıymış gibi "**Darüelhan**"ın derhal bir konservatuvara çevrilmesi isteniyordu. Daha sonra konservatuvara çevrilen bu okulda Türk Musikisi tedrisatı

kaldırılmıştır. "Milli" olma kavramı İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre şu demekti:

"Milli musiki levhası altında bize asırlardan beri telkin edilen ve Maarif Vekaleti'nin kati emrine kadar mekteplerin harminde bile yaşayan miskin, uyuşturucu sesleri kim bilmez?.. Bu ölüye, bu mezar sesine karşı isyan etmemek için Gökalp'in içtimaiyatını beklemek lâzım değildi. Musiki hareketinde de her Türk'ün vazifesi bu, çünkü Türk Milleti'nin medeni iştiyaklarıyla alakası olmayan ölü ve müstehase bir hırsın vücudunu ortadan kaldırmaktır."

"Diyorlarki musikimizi mahvediyorlar. Fakat düşünmüyorlar ve bir kere de kendilerini imtihan ederek sormuyorlar ki Milliyet nedir? Milli musiki nedir? Millete olan, milletin bir sınıfında kullanılmış olan her şeyi milli sanmak cahillerin işidir. İşte Türk Milleti Yunanlıların fesini alır adı olur Milli, Arabın Yahudinin ananesinden bir âdet tevarüs eder, bu adete göre Türk çocuklarının hilkatin elinden çıktığı gibi tabii olan uzuvlarını kesmek biçmek lazım gelir adı olur Milli. Hülâsa Türk Milleti Acem nağmelerini, Bizans kaidelerini mahdut bir zümrenin mütereddi zevkine karıştırır adı olur Milli..."

Aslında bu tartışmaları başlatma şerefi iyi bir bestekar olan Kemal Emin Bara'ya nasib oldu. İzmir'de düzenlediği ve yirmi-otuz kişinin bulunduğu bir konferansta, Kemal Emin Bara musikimize ağıza alınmayacak laflarla saldırmış yerden yere vurarak yakışıksız sözler söylemiştir. Doğal olarak bu yakışıksız sözler musiki çevrelerince hoş karşılanmamış ve tartışmalara neden olmuştu. Kemal Emin Bara bununla da kalmamış Karataş Lisesi musiki öğretmeni Refet Süreyya Hanıma "Sada-yı Hâk" gazetesinde şu satırları yazdırma cüretinde bulunmuştur: "... Türk Musikisi mutfak paçavrasından başka birşey değildir. Başına saranlara helal olsun. Bu musiki otomobil devrinde bir kağıt arabasıdır. Başı ağırmeden bu musikiyi dinleyenlerin kafası balkabağından yapılmış olmalıdır." Bu arada musikiden hiç anlamayan şahısların tartışmalara katılması, sağa sola çatması gibi talihsiz olaylar yaşanmıştır. Rauf Yekda Bey gibi bir bilim adamına İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi müzikten anlamayan bir şahsın "Yarım akıllı Neyzenbaşı" demesi o yıllarda saygısızlığın hangi boyutlarda olduğunu gösteriyordu.

Bütün bu tartışmaların sonu gelmedi. Bugün bile zaman zaman su yüzüne çıkıyor. Bundan müziğimiz ne kazandı ne kaybetti, ulusumuz ne kazandı ne kaybetti. Bunu hiç hesaplayan çıkmadı. Unutulmalıdır ki Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur. Bu gerçek unutulurak batı daima kopya edilmiştir. Ediliyor da. Yakın bir geçmişte Devlet Konser salonunda verilmek istenen "İTRİ GECE" için yer yerinden oynamış, hakaretler ayyuka çıkmıştı. Bu hakaretler ve ileri geri söylenen sözler basında geniş bir biçimde yer almıştı. Özellikle Batı Musikisi

mensuplarının söylediği sözler kesinlikle ibret vericidir. Ama ne yazık ki bütün bunlar sürüp giderken, hiç bir yetkili öz sanatı olan Türk Musikisi'ne sahip çıkma cesaretini gösteremedi.

Buraya kadar anlattıklarım ibret verici olaylardır. Ancak Batı Musikisi mensuplarının söylediği sözleri, kanaat ve görüşlerini kendi sanat anlayışları içinde hoş karşılamak gerekir. Zira hiç birisi merak edip te geleneksel Türk Musikisini bir satır dahi okumamışlardır. Fakat, Türk Musikisi mensuplarının böyle polemikler içine girmelerini açıklamak güçtür. HER İKİ MÜZİK TÜRÜNÜ DE AYRI AYRI KABUL ETMEK KANAATİMCE EN DOĞRUSUDUR.

KLASİK TÜRK MUSİKİSİNDE YAZI

Müziğin yazılması konusunda yıllarca süren araştırmalarımın içinde beni etkileyen en önemli belgesel yazı 1985 yılında Toplum ve Bilim dergisinin 28. nci sayısında yayınlandı. (Sayfa 133-147) Dergideki bu yazıyı okuduğum zaman bir müzik parçasının yazılmasının veya yazılmamasının Klasik Türk Musikisinde ne olduğunu daha iyi kavramıştım. Bu konudaki düşüncelerim belirli bir şekle dönüşmüştü.

Klasik Türk Musikisi geleneğinde çok yakın tarihlere kadar müziğin yazılmamış olması ve bunun neden/sonuçlarının bizce bu geleneğin anlaşılabilmesinin kritik noktalarından birini oluşturuyor. Notaya rağbet edilmemesinin ve icabedilmiş birkaç nota yazısının kullanılmamış olmasını herşeyden önce kıskanç musikîşinasların "kıymetli" eserleri kendilerine saklamak istemelerine bağlayanlar olmuştur. Dr. Suphi EZGİ'nin şu yazısını bu konuya örnek olarak verebiliriz:

"IV. Sultan Murat'tan sonra yaşamış olan musikicilerimizden evvela Nayi Osman Dede ve Kandemiroğlu birer Edvar kitabıyla nota icad etmişlersede kıskançlık yani musiki mâlûmat ve eserlerini vermemek hasisliği ve ihmal vesairenden dolayı musikicilerin hemen ekseriyeti bu notanın istimâline iltifat etmemişler ve çok miktarda eserlerin kaybolmasına sebep olmuşlardır."

1894 yılında yazan Mehmet Veled (İzbulak) da musikîşinasların "eskiden beri sır saklamayı ve cimriliği sanatlarının gereği saydıklarını..." ileri sürebilmekte, notanın da daha yaygın bir biçimde kullanılmasının bu duruma bir çare oluşturacağını imâ etmektedir.

1680 ile 1684 yılları arasında İstanbul'da Venedik elçisi olarak bulunmuş olan GIOVANNI BATISTA DONADO, 1688 yılında Venedik'te yayınlanan kitabında şöyle demektedir: "Türklerin Musikisinin yazıldığını ve yazıdan icra edildiğini görmedim. Onların bizim gibi yazılı müzikleri olmayıp, eserlerini hafıza ve gelenek yoluyla aktarırlar... Gerçekten de nota veya ölçüye sahip olduklarını ne gördüm ne duydum..."

Notasızlık, musıkideki bu yazısızlıkla ilgili bu gibi gözlemlerde bulunmuş olan Avrupa'lının bu durumu küçümsediklerini sanmıyorum. Aksine Osmanlı müzicilerinin notasızlığın yarattığı zorlukların üstesinden gelip musikiyi öğrenmek, icra ve intikal ettirmede ki başarıları dolayısıyla takdirlerini dile getirirler.

Klasik Türk Musikisi geleneğinde üstadlığın kuşkusuz en büyük koşulu, göstergesi ve gurur vesilesi hafızaya nakledilmiş eserlerin çokluğu, geçilmiş fasılların, meşkedilmiş eserlerin çokluğudur. İster hanende ister sazende olsun, bir musikişinas bununla değer kazanırdı. Öğretim ve aktarım zincirinden bir halka olabilmesine olanak verirdi. Müzisyenler için bugün kullanılan **"repertuari geniştir"** deyimi yerine **"mahfuzatı çok"** denirdi.

Rauf Yekta Bey'in aktardığı bir rivayete göre 1700'lü yılların başında Edirne-kapı'daki Cerrahi Tekkesine zakirbaşı tayin edilen ve Kanbur Hafız diye tanınan bir zâkirin üçbinden fazla ilâhiyi bilmemesi (ezbere) tekkede huzursuzluğa yol açmış ve **"-Kanbur Hafız üçbin ilâhi ile zâkirbaşı oldu, ne günlere kaldık.."** diye yakınanlar olmuş.

Müziği sistemli ve bilinçli bir biçimde yazıya döken, notayı kullanan, ya Ali Ufkî gibi bir sihirbaz olabilirdi, ya da sahtekâr. Bu konuda simgesel nitelikteki bir anlaşmazlığın öyküsünü Kemal Emin Bora'dan dinleyelim: Olay NOTACI diye bilinen Mustafa Nuri Efendi ile Bolahenk Nuri Bey arasında 1900'lü yılların başında cereyan eder. İslamiyeti kabul ederek Mustafa Nuri adını alan Melekzet Efendi, en süratli okunan eserleri ible Hamparsum notası ile son derece süratli yazardı. Birgün Bolahenk Nuri Bey'in evine giderek Nühüft Beste'yi geçmek için ricada bulunmuş. Birkaç hafta devamla ancak geçilebileceğine inanan Nuri Bey, eseri baştan sona terennümleri ile okuduktan sonra -Oku bakalım, demiştir yanlış olmasın. Mustafa Nuri Bey besteyi okuyuverince aklı başından gitmiş Bolahenk Nuri Bey'in. İskemleyi kapmış gibi -Seni gidi çapkın seni. Benim bir ayda elde ettiğim eseri on dakikada cebine kor da gidermisin? Yağma mı bu be herif? Fer-yadıyla pür hiddet yerinden fırlamış.

Bolahenk Nuri Bey'in fevranının nedeni mülkiyet duygusu değildir. Nuri Bey'in itirazı olağan öğrenim ve aktarım zincirini bozan notayadır.

KLASİK MUSİKİMİZDE TAKSİM

Klasik Türk Musikisi geleneğinin içindeki en önemli özgürlük alanlarından birisi de kuşkusuz TAKSİM'dir. Taksim Klâsik Batı Müziğindeki **"Emprovizasyon"**un karşılığıdır. Ancak, emprovizasyon bir icra türü olarak 18. nci yüzyıldan sonra giderek kaybolmuş fakat taksim gelenek içinde önemli özgürlük alanı olarak varlığını uzun süre devam ettirmiştir. 1700 yılı civarında Kantemiroğlu'nun yazdıkları, taksim geleneğinin köklülüğünü ve önemini belirtmesi bakımından oldukça anlamlıdır:

"Lâkin taksim nağmesi ne usul ne de kaideye bend olur.

Anıncün ehl-i musikinin kuvvet-i ilmine teslim... olunur. Lâtif ü leziz nağme peydâ ve izhar eyleye. Netice-i kelâm, her ne şekil ve diler ise hareket eylemek ruhsatı var."

Kantemiroğlu icracının özgün yaratım alanı olarak taksime özel bir önem vermekle yetinmemekte, 16 ve 17. yüzyıllarda taksimsiz müzik yapmanın düşünülmeyişini belgelemektedir.

Yüzyılımızda bir yandan bir hanende taksimi olan "gazel" in tür olarak kaybolduğunu görüyoruz. Diğer yandan da taksimin dört başı mamur bir özgün icra alanı olmaktan çıkarılıp kendisine giderek gerek ciddileşmiş konserlerde gerekse radyo programlarında bir "boşluk doldurma", "ara kapatma", "zaman geçirme" işlevi yüklenildiğine tanık oluyoruz. Bir form olarak gazelin niçin kaybolduğu ayrı bir araştırma konusu olduğu için burada değinmiyorum. Ancak taksimin öneminin azalması kesin olarak Klâsik Türk Musikisi geleneği içinde tüm öğelerinden tahliyesi sürecinin bir parçası olarak gördüğümü söylemem gerekir.

Bir rivayete göre Alman İmparatoru II. Wilhelm, 1898 yılında Osmanlı İmparatorluğunu resmi ziyaretinde, Tanburi Cemil Bey saraya çağırılmış, İmparator Wilhelm onuruna bir konser vermiş. Cemil Bey bu konserinde önce birkaç peşrev ve saz semaisi çalmış, arada da bir taksim yapmış. Bu taksimi çok beğenen İmparator Wilhelm, taksimin sonunda konseri durdurarak "bunu tekrar çalar mısınız?" ricasında bulunmuş. Hazır bulunan zevat mahcup olmuş. Taksimin bir konser formu olmaktan çoktan çıkmış olduğu bir müzik kültüründen gelen Alman İmparatoruna taksimin tekrar edilemeyeceği güçlüğü anlatılabiliş.

20. yüzyılın başlarında önce Klâsik Türk Müziğinde her yapıt bir bakıma bir "açık yapıt" tı. Ancak bu açıklık da hiç bir zaman tam değildi. Olamazdı da. "Açık" bir müziğin kendine göre bir iç düzeni vardır elbette. Çağdaş "açık" müzikte de zaten anlamlı icra yaratımları ancak bestecinin "açık" icra alanlarını önceden sınırlamasıyla mümkündür. Mümkün olmuştur.

Klâsik Türk Musikisi geleneğinde de dışına çıkılmaz bazı kurallar yok değildi elbette ki. Sözlü eserlerde güfte ve güfte taksimatlarıyla genellikle usul, icra örgüsünün temel iskeletini oluşturlardı. Özellikle usulün "kaçması" affedilemez bir estetik hata olarak görülmüştür. Bunun dışında HER İCRADA, BİR ESERİN HER YENİDEN ÜRETİMİNDE İZLEYİCİYE DEĞİŞİK BİR ŞEY SUNABİLME OLANAĞI VARDI. HER İCRADA GENİŞ ÖLÇÜDE SPONTANELİK, DO-LAYISIYLA DA O İCRANIN BİR DAHA TEKRAR EDİLEMEYECEĞİNİN BİLCİ VARDI.

Çalınan eser, dokunulmaz tabu, karizmatik bir heybetle kendini icracı tarafından harfi harfine saygıya zorlayan bir abide olarak görülmezdi. Bu yaklaşımı caz'ın bazı kesimlerindeki yaratım üslubuna da benzetmek mümkündür. Böylece icra ve yorum, bir otoritenin "gerçekleştirilmesi" olarak algılanmadığı için ortaya günlük bir olay, özel bir canlılığa sahip anlık bir müzik yaratımı çıkabilmekteydi. Bu olgu, müzik kayıt ve çoğaltma aygıtlarının bulunmadığı bir

ortamda müziğin ölümlülüğünü kabul etmesi anlamına geliyordu. Doğarken ölüm ve özgürlük Klâsik Türk Müziğinin bizce önde gelen özelliği idi.

Ölmüş bir özgürlüğün seslendirilmesi olan Tanburi Cemil Bey'in taş plaktaki bir taksiminin bize gerçekten öbür dünyadan gelmesi belki de bundandır.

ATATÜRK ve MUSİKİMİZ

Sevgili Atatürk'ü ölümsüzlüğe ulaştıran her anısı, yüreklerimizde tutuşmağa hazır küllenmiş bir ateştir âdeta.

Atatürk gibi bir insana dünya tarihi içinde ender rastlanır. Onun gibi büyük bir insanı anlatmanın ne kadar güç olduğunu biliyorum. Karanlıklara ışık veren ve her vakit doğruyu gösteren bu değerli ve büyük insanın, özellikle sanatsal konularda ve musikimiz hakkında aydınlatıcı pek çok sözü vardır. Bunların bir çoğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki özel toplantılardaki sözleri ve devamlı olarak yakınında bulunanların, dağınık anılarından ibaret kalmıştır. Bu bölümde bu büyük insanın özellikle musikimiz hakkındaki görüş ve beyanlarını O'nun sürekli yakınında olan değerli şahsiyetlerin anılarından derleyerek tarafsız olmaya özen göstererek, anıların mümkün olduğu kadar dayandığı mesnetleri bulmaya çalışarak hazırladım. Amacım bu değerli şahsiyetlerin Atatürk'le ilgili anılarını tekrar gün ışığına çıkarmak, kayıtlara geçmeyenlerini kayıtlara geçirerek ebedileştirmektir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Atatürk'le ilgili anılara konular çerçevesinde tekrar yer verilmiştir.

- "Efendiler, Hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hattâ reisicumhur olabilirsiniz, fakat sanatkâr olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim..."

Bu sözler Atatürk'ün sanatı ve sanatkâra karşı büyük saygı ve sevgisini gösteren sözlerinden biridir. O'nun sanat ve sanatkârı onurlandıran bir çok sözü vardır:

"Sanatkâr toplum içinde, uzun çaba ve çalışmalar vermekte, alınanda ışıklı sevinci ilk hisseden insandır."

"Bir millet sanattan ve sanatkârdan yoksunsa, tam hayata mâlik olamaz."

"Türk Milletinin yücelmesinde, başlıca hareket unsuru olan milli kültür ve sanatın gelişmesi" ATATÜRK'ün başlıca isteği idi.

Atatürk'ün emri ile kurulan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının bir konserinden sonra Atatürk şu sözleri söylemiştir:

"Halkın da musiki ihtiyacını düşünmek gerekir. Halkın musiki zevkinin gelişmesi için bu musikiye (batı musikisine) alışması ve bu musikiden hoşlanması için, köklü bir musiki eğitime ihtiyaç vardır."

Nitekim, Ankara Devlet Konservatuarı'nın temeli olan Musiki Muallim Mektebi 1925 yılında Atatürk'ün işareti üzerine gerçekleşmiştir. Ancak Musiki Mual-

lim Mektebi, ortaokullara müzik öğretmeni yetiştiriyordu. Amacı sanatçıdan çok yurt sahına genç müzik öğretmenleri yetiştirmek ve memlekette gerçek bir musiki eğitimini sağlamaktı.

Atatürk, milli musiki görüşünü şöyle vurgulamıştı: "Bir memleketin milli kültürü içinde, büyük yeri olan milli musiki, o memlekette halkın benimsediği, sevdiği ve zevkle dinlediği musiki dir. O ülke halkı bu musikide kendini bulur."

Atatürk, her konudaki düşüncelerini berrak bir akışla ifade etmiştir. Şu bir gerçektir ki Atatürk bir musikîşinas değildi. Fakat derin bir musiki anlayışına ve musiki zevkine sahipti. Yaşadığı yüzyıla ve gelecek yüzyıllara damgasını vurmasında en büyük neden her konuda anlayış ve zevk sahibi olmasından kaynaklanıyordu. Musikideki anlayış ve zevk üstünlüğüne sahip olduğunu şu sözlerinde daha iyi anlamaktayız:

"Bir çok defa bu musikin (Türk Musikisinin) tam haysiyetini bulamıyoruz. İşte bu dinlediğimiz musiki hakiki bir Türk Musikisidir ve hiç şüphesiz yüksek bir medeniyetin musikisidir. Bu musikiyi dünyanın anlaması lâzımdır. Onu bütün dünyaya anlatabilmek için, bizim milletçe bugünkü medeni dünyanın seviyesine yükselmemiz gerekir."

Atatürk, musikimizi dünyaya tanıtılabilmemiz, kabul ettirebilmemiz için uygar dünyanın seviyesine yükselmemiz gerektiğini işaret ederken bizim tarihin derinliklerinde, karanlıklarında kalmış gerçek zengin musiki değerlerini meydana çıkartmak, özellikle musiki şuuru, duygusu ve bilgisini aynı şevk ve heyecanla, yeni nesillere aktarabilmek gerektiğini vurgulamıştır.

Kitabın önceki sayfalarında değindiğim, musikimizdeki alaturka-alafranga meselesi olmakta devam eden kısır çekişmeleri de 1 Kasım 1934 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde meclis kürsüsünden söylediği şu sözlerle tarih sayfalarına derin izler bırakarak yazmıştır:

"Arkadaşlar! Güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi biliyorum. Bu yapılmaktadır. Ancak bana kalırsa bunda çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk Musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğine ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletilmeğe yeltenilen musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusun ince duygularını düşüncelerini anlatan, yüksek deyişlerini, söyleyişlerini toplamak, onları genel musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak Türk Ulusal Musikisi böyle yükselebilir. Evrensel musiki de yerini alabilir. Kültür işleri bakanlığının buna değerince önem vermesini, kanunun ona yardımcı olmasını dilerim."

Büyük Atatürk, söylediği bu sözlerle Türk Musikisinin oturtulması gereken sağlam temellerini belirtiyor. Aynı zamanda bu sağlam temellerin belirlenmesi

için gerekli temel ilkeyi de vurguluyor. Milletimizin güçlü bir musiki potansiyeli olduğunu bilerek, musikimizin lâıyk olduğu biçimde çağdaş uygarlık kurallarına göre gelişmesini istiyor, bu arada Türk gençliğine yeni ve ışıklı ufuklar açıyordu.

Atatürk, Türk musikisine alaturka damgasını vuranlara çok kızardı. Hele, Arap, Fars ve Bizans musikilerinden etkilənmiş olduğunu ve bu görüşü savunanları asla tasvip etmemiştir. Alaturka her ne kadar Türk'e mahsus Türkvâri bir anlama geliyorsa da burada kullanılan anlam **"başlıbozukluk"**, **"gericilik"**, **"uyuşukluk"** gibi anlamlar taşımaktadır. Gerçekte Türk Musikisine bu yakıştırmaya, bu anlayışla vasıflandırma, son derece saygısız ve aşağılarcasına bir yakıştırmadır.

İşin acı tarafı Atatürk'e ait söylenen bazı sözler, yanlış aktarılmış, ya da nakledenler işlerine geldiği gibi yorumlamışlardır. Yıllardır yapmış olduğum araştırmalarda Atatürk'ün Türk Musikisi hakkında onur kırıcı bir tek sözüne rastlamamışumdur. Rastlayanlar varsa, öğrenmek isterim.

Türk Musikisini sevmeyenler, daha doğrusu bilmeyenler, musikimizi temelli hor görmüşlerdir. Onlara göre Türk Musikisi tek sesli olduğu için ilkindir. Daha da ileri giderek: **"Kozmopolit ve egzotik, melankolik bir havası vardır, onun için bu musiki atılıp batı müziği alınmalıdır."** 1981 yılında Bursa'da toplanan Uluslararası Folklor Kongresinde bir bildiri sunan hem de öğretmen olan bir zat bu düşüncüyü fütursuzca söylemiştir.

Atatürk'e mal edilen bu sözler, nakledenlerin yorumladıkları şekilde ise, aynı konularda belgelenmiş sözleri de vardır. Bu sefer tam bir çelişki oluşmaktadır. Ancak Atatürk gibi bir devlet adamı kesinlikle böyle bir çelişkiye düşmez. O halde bu sözler ya noksan, ya da yanlış nakledilmiş, ya da Atatürk bunları başka maksatla söylemiştir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bu konulara değinilecektir.

Bazı muhafazakârlar da Atatürk'ün batı müziğini sevmediğini, dinlemekten hoşlanmadığını ileri sürmüşlerdir. Kesinlikle doğru değildir. Atatürk hiç bir zaman batı müziğini yermemiş eleştirmemiş aksine **"yüksek bir medeniyetin müziği"** olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Türk musikisini de yermemiş ve kötülememiştir.

Atatürk, **"Batı musikisini nasıl hürmetle dinliyorsak, kendi musikimizi de bütün dünyaya hürmetle dinletecek hale getirebiliriz"** demiştir. Atatürk, daha genç yaşlarda Sofya'da bulunduğu yıllarda, dinlediği ve seyrettiği operaya ve batı musikisine karşı büyük bir ilgi duymuştur. İstiklâl Marşımızın bestecisi ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının ilk şeflerinden Zeki Üngör, bu konuyla ilgili bir anısında şunları anlatmıştır:

"Hilâfetin ilgasından (kaldırılmasından) evvel idi. Birgün mektupla Ankara'ya çağrıldım. Atatürk benden bir orkestra kurmamı istedi. İstanbul'a dönerek bazı arkadaşlarla küçük bir orkestra kurarak, Ankara'ya gönderdim. Bu Ankara'nın ilk orkestrası olmuştur. Sonra geliştirilerek 85 kişilik bir orkestra haline getirilmiştir."

"Ankara Devlet Konservatuarı'nın temeli de Atatürk'ün yakın ilgisi ve direktifleriyle atılmış, 1924'te Ankara'da Musiki Muallim Mektebi adı altında kurulmuştur. 1934 yılında kurulan Millî Musiki ve Temsil Akademisi 1935 yılında kurulan Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, memleketimizde batıya yönelik musiki hareketlerinin hararetle başladığı bir dönem olmuştur."

Atatürk çok sesli musikiye alıştırma da eğitici bir yol tutulmasını, batıya yönelik çalışmalarda çağdaş milletler seviyesine ulaşma safhalarında, musiki ürünlerinin önemli yeri olduğunu takdir ederek millî ve evrensel literatürden yararlanarak Türk duygusunu ve millî heyecanını batı ölçüleri e tekniği içinde işleyerek Türk Musikisinin kudretini batı dünyasına tanıtmak ve göstermek gerektiğine inanıyordu.

Çağın ünlü tarihçilerinden Emil L. Ludwig ile kır konuşması sırasında: "Batının tekkesizlikten çok sesliliğe geçebilmek için 400 yıl beklediğini" belirten Emil L. Ludwig'e Atatürk: "Bizim bu kadar beklemeye vaktimiz yok" diye kesin ve net bir cevap vermiştir.

Aşağıdaki paragraf arabesçilerin ve yoz müzikkilerin kulağını çınlatacaktır umarım. Zira onların tek dayanağı "halk bunu istiyor, bizde yapıyoruz" fikrinden kaynaklanır.

Bizde öteden beri halk böyle istiyor diye düşük seviyeli eserler vermek eğilimi vardır. Şu bir gerçektir ki, ne bol verilirse, halk onu benimsemeye mecbur tutuluyor demektir. Oysa ki bu tutum halkın düşük seviyeli eserler istemesine yardım etmek demektir. Sanatkâr, halkın zevk seviyesini yükseltmek, üstün tutmakla yükümlü olan ve hiç bir zaman düşük seviyeli eserler yapmak durumunda olmayan, bir bakıma eğitime de önderlik yapacak kişiliğe sahip olmalıdır. Bu bakımdandır ki, özellikle musiki eserleri yüksek bir zevk sansüründen geçirilmelidir. Burada halkın zevk standardını belirlemek, sanat anlayışını ve zevkini geliştirmek ve yükseltmek gerçek sanatkara düşen önemli bir vazifedir.

Bu sözlerden Türk zevk ve anlayışına uygun bir düzenle çok sesliliğe giden yolun ufkunda ışıldayan Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda, sâlim bir anlayışa varma gerekliliği sonucu çıkarılabilir.

Atatürk, Sarayburnu'nda dinlediği kötü bir musikinin etkisi ile söylediği "Bu musiki bizim heyecanımızı ifade etmekten uzaktır" sözü yanlış anlaşılabilir Türk Musikisi radyolardan kaldırılmıştır.

Atatürk bu sözü niçin söylemişti? Bu konu ile ilgili olarak Sadi Yaver Ataman, anılarında şunları söylüyor:

"Yıl 1928... Ağustos ayı. Çok iyi hatırlıyorum. İstanbul hayır kurumlarından biri (ya Çocuk Esirgeme Kurumu, ya da Tayyare Cemiyeti olacak, kesin hatırimda değil) Sarayburnu'nda, park gazinosunda büyük bir mûsamere düzenlenmiştir. Bu eğlenceye iyi bir orkestra, ayrıca o tarihte memleketimizde bulunan (belki de özel olarak davetli bulunan) Mısır'ın meşhur muganniyelerin-

den Müniret-ül Mehdiye de saz ekibiyle oradalar.

Müsamereyi şereflendiren Atatürk sahneye yakın bir yere buyur edilmiş, halkın coşkun alkışları ve yaşa bağırışlarına karşı o sevimli gülücükleriyle selamlar vererek yerlerini almışlar.

Orkestra Atatürk'ün sevdiği parçaları, bu arada Toska operasından arylalar çalıyor ve çekiliyor.

Arap şarkıcı, arkadaşları ile beraber sahnede. Arapça şarkılar okuyor. Atatürk Şam'da bulunduğu sırada dinlediği Arap musikisinden de hoşlanmaktadır.

Arap şarkıcı Atatürk'e bir cemile olmak üzere, evvelden hazırladığı Atatürk'den bahseden ve onu metheden bir parça okuyor. Halk parçada adı geçen Atatürk'ü çılgınca alkışlıyor.

Arap şarkıcıdan sonra, boş kalan sahneye, kılıkları birbirine uymayan, kimisinin ceketi ayrı, pantolonu başka, kimisi kravatsız bir ekip çıkıyor. Çoğu amatörlerden kurulmuş acemi çocuklar. Sultanıyegah faslına başlıyorlar. O geceyi ben de hatırlıyorum. Ancak Atatürk'ün yakınında bulunan cumhurbaşkanlığı saz heyetinin neyzenlerinden Burhanettin Ökte'den dinleyelim."

Burhanettin Ökte şöyle anlatıyor: "Fasıl başlayınca, evvelâ bizim üzerimizde soğuk bir duş tesiri yaptı. Zaten ATA'yı görüverince şaşırıveren çocukların, elleri ayakları tutmaz olmuş, saçmalamaya başlamıştılar. Geceyi düzenleyenler Atatürk'ün geleceğini bildikleri alde böyle derme çatma bir ekibi sahneye çıkarmaları büyük hata idi.

Her fırsatta "Benim milletim, benim musıkim, benim sanatkârım" diye öğünen ATATÜRK, bir çeşit musiki müsabakası halinde düzenlenen bu gecede en çok ümit bağladığı bir kuvvetin elinden çıkmış olduğunu gören bir kumandan gibi üzülmüştü.

Derhal yerinden ayağa kalktı. Atatürk'ün yerinden öfkeyle ayağa kalkması, kendisinden gözünü ayırmayan halkın dikkatini çekmiş, herkes suspus olmuştu. Sahnedeki çocuklarda fasıllarını kesmişlerdi.

Atatürk, etrafına duyuracak bir öfkeyle:

- Gidelim... bu musiki bizim heyecanımızı ifade etmekten uzaktır, demiş ve oradan ayrılmıştır."

Bu sözün yanlış yorumlanması sonucu Türk Musikisi radyolarda yasaklanmıştı.

10 Kasım günü hepimizin bildiği üzere, Sevgili Atatürk'ümüzün aramızdan ayrılıp sonsuzluğa göçtüğü tarihtir. Atatürk'ü anma törenleri çerçevesinde düzenlenen konser programları içinde beni en çok etkileyen program ATATÜRK'ün sevdiği şarkılar programıdır. Bu konuda birhayli derin araştırmalar

yaparak Atatürk'ün sevdiği şarkıları tesbit etmek için çalıştım. Belli bir mesnete bağlı olarak şunları belirtebilirim: Cumhurbaşkanlığı fasıl heyeti neyzenlerinden merhum Burhanettin Ökte Atatürk'ün sevdiği ve bizzat okuduğu şarkılar, gazel ve türkülerini şöyle sıralamıştır:

- 1) Harput musikisinde özel bir yeri olan:
Ben şehid-i bâdeyim dostlar beni yâdeyleyin
Türbemi meyhâne enkaziyle bünyâd eyleyin
Gasl olunmaz mâ ile gerçi şehidân-ı vega
Yıkayın meyle beni bir mezhep icadeyleyin
- 2) Yeter artık çeker oldum şu cihanın gamını
Keme etse ecel, alsada halas etse beni
- 3) Yârâb ne eksilirdi deryayı izzetinden
Peymane-i vücuda zehrâb katmasaydın
- 4) Rast Makamında
Nihansın diden ey mest-i nâzum
Bana sensiz cihanda can ne lâzum
- 5) Hâbgâh-ı yâre girdim arzîün ahvâlimi
Bir perîşan halini gördüm unuttum hâlîmi
- 6) Cânâ rakibi handan edersin
Ben bî vefâyı giryân edersin
- 7) Bir katre için çeşme-i pu humu fenâdan
Bâsın alamaz bir dahî bârân-ı belâdan
- 8) Eviç Makamında
Şâhâne gözler şâhâne
Hüsnüne yoktur bahane
- 9) Atladım bahçeme girdim
Aman gülleri fincan gibi
- 10) Nihavend Makamında
Dil seni sevmeyeni sevme de lezzet mi olur
Olsa da böyle muhabbet de hakikatmi olur
- 11) Aşk âteşi sinemde yine şûle feşandır
Şevk-i ruh-i dildar ile çeşmim dolu kandır

Atatürk bazı şarkıları da sevmemiş. Burhanettin Ökte'nin naklettiğine göre Kürdilihicazkar Makamındaki bir şarkı olan "Karşıyaka da İzmir'in gülü" diye başlayan şarkı için "- Biz o gülü çok kokladık," diye bir gönül yarasının izlerini yüzünde belli edermiş.

Atatürk'ün en sıkıntılı ve buhranlı günlerinde geleneksel Türk musikimizden teselli bulduğu söylenir.

Büyük önder Atatürk'ün Türk Musikisini severek dinlediğini çeşitli anıların ışığında belirtmeye çalıştım. Kitabın ilerleyen bölümlerinde konu gereği, tekrar edilecektir.

Atatürk herşeyden önce milli ve ileri bir Türk Musikisi özlemi içindeydi. Radyolarda ki (ah) lı, (of) lu şarkılardan şikayet etmekte yerden göğe kadar haklıydı.

Büyük önder bir toplantıda hazır bulunanlara soruyor:

- **En güç inkılap hangisidir?**

Çeşitli fikirler ileri sürülüyor, ama hiç birisi de doğruyu bulamamıştır.

Atatürk kendisi söyler:

- **En güç inkılap musiki inkılabidir.**

Bu yüzdendir ki Atatürk, daha önce de kaydettiğim üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinde söylediği tarihi nutuklarında buna veciz bir ifadeyle işaret buyurmuşlardır.

MUSİKİMİZDE BESTE KARMAŞASI

Türk musiki tarihinde, bestekarlar besteler yüzünden çoğu kez birbirlerine girmişler, hatta bu meseleler o kadar uzamıştır ki mahkemelik bile olmuşlardır. Çok iyi hatırlıyorum, benim çocukluk yıllarımda çok popüler fantazi bir film melodisi vardı. Benim yaşımdakiler ve büyükler bu şarkıyı çok iyi bilirler. SAMANYOLU. Literatürde bu şarkının bestecisi olarak Metin Bükey belirtilmektedir. Hatta bir ropörtajda Metin Bükey, Samanyolu adlı şarkının bestekarının kendisi olduğunu söylemekteydi. Ancak başka bir Türk Musikisi bestekarı Teoman Alpay'da bu şarkının kendisine ait olduğu beyan etmekteydi. Bu iki bestekar şarkının kendilerine ait olduğunu beyan ederek şarkıyı paylaşmak için birbirlerine girmiştiler. Bu olay, günün başında da yer almış Metin Bükey ve Teoman Alpay'ın demeçlerinin yanı sıra boy boy resimleri çıkmıştı. Fakat sonunda kısır mücadeleyi Metin Bükey kazanmış ve bu güzel beste Metin Bükey'in adı ile müzik literatürüne geçmiştir. Ama benim içimde öyle bir duygu vardır ki bu beste Teoman Alpay'a daha çok yakışmakta, onun bestecilik uslûbu Samanyolu adlı şarkıda buram buram tütmektedir.

Buna benzer bir başka olayı, mensubu olduğum müzik derneğinde tanıştığım Metin VAROL, adındaki bir arkadaşımın dinlemiştim. Şimdi arkadaşımın bu anısını aktarıyorum:

"Liseyi yeni bitirmiştım. Yıl 1969. İstanbul'a üniversite sınavlarına girmek için gitmiştim. Sınav gününe kadar arkadaşlarla biraz gezip tozmak için bir araya gelmiş, vakit geçirmek için Küçükcamlıca'ya gitmiştik. Orada arkadaşlarla sohbet ederken kulağımıza bir kanun sesi geldi. Bizden biraz ilerde bir adam, yanındaki genç kızlara, kanunla bir şeyler çalıp şarkı söylemekteydi. Programını bitirince biz yanına yaklaştık. İrikiyim, 1.90 boyunda boylu poslu bir kişiydi bu adam. Elindeki kanun bir hayli kaliteli ve güzeldi. Kanunun çevresinde sedef kakma olarak adı yazılı idi. Adını oradan öğrendim. Celal Ayhan

Altınöl'dü bu şahısın adı. Mesleği müzisyenlikti. Kanun'dan başka bir dostuda yoktu. Hayatını kanun çalarak kazanıyordu. Altı şarkıyı beş liraya çalışıyordu. Bize de çalmasını isteyince, çalmaya başladı. O günlerde herkesin ağzından düşmeyen bir şarkı vardı. "Ağlama değmez hayat bu göz yaşlarına". Bu şarkı o günlerde o kadar popülerdi ki herkesin ağzında sakızdı sanki. Kanun çalmaya başlayınca hemen tanımiştık bu şarkıyı. Fakat piyasada dinlediğimiz şekilde çalmıyordu. O'nun çaldığı şarkının bir de meyanı vardı ki çok güzeldi. Olağanüstüydü. Çok etkilenmişim. Şarkıyı bitirince kendisine sordum. Bana hikayeyi anlatmaya başladı. Bir zamanlar evliymiş. Mutlu bir evliliği varmış ve aynı zamanda radyoda çalışıyormuş. Ancak içkiye olan düşkünlüğü yüzünden evliliği kötü gitmeye başlamış sonunda da sırf içki yüzünden mutlu yuvası yıkılmış. Daha sonra yine içkiden dolayı radyodaki işine de son verilmiş. İşte bu sıkıntılı zor günlerinde "Ağlama Değmez Hayat Bu göz Yaşlarına" adlı şarkıyı bestelemiş. Tabi belli bir işi de olmadığından çok parasızlık çekmiş. Ve bu güzel şarkıyı bir içki masasında Ankara'lı Udi İbrahim adındaki bir sanatkara 50.- TL'ye satmış. O'da daha sonra yanılmıyorsam Yusuf Nalkesen'e bu şarkıyı satmış ve şarkı bu bestekarın adı ile piyasaya çıktı ve günlerce aylarca zirvede kaldı. Ancak piyasadaki şeklinde meyan kısmı yoktu. Oysa Celal Ayhan Altınöl'ün çalmış olduğu meyan kısmı samimi söylüyorum, olağanüstü derecede güzeldi. İçkiye son derece düşkün olmasına rağmen falsosuz çalışıyordu."

Arkadaşım Metin Varol'un anlattığı bu gibi hikayeler çoğltulabilir. Bugün TRT gibi ciddi kuruluşların repertuar ve arşiv gibi kurumları olduğu için sanıyorum bu gibi olaylar en aza indirilmiştir. Bu gibi olayların zararını önce musiki sanatı, sonra da onun mensupları çeker.

TRABZON'UN MUSİKİ HAYATI

Toplumun mutlu günlerini birlikte kutlaması sonucu bayramlar ve eğlenceler oluştuğu gibi kederli üzüntülü günlerinde de acı günler oluşmuştur. Bunların her ikisi de doğal olarak toplum için önemlidir.

Trabzon'un musiki hayatını üç bölüme ayırabiliriz:

- 1- Cumhuriyetin ilânına kadar olan dönem.
- 2- Cumhuriyetin ilânı olan 1923 yılında 1960 yılına kadar olan dönem.
- 3- 1950/1960'tan bugüne kadar olan dönem.

1923 yılına kadar toplum kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Bu iki grup ayrı ayrı eğlenceler tertip eder ayrı ayrı yerlerde musiki yaparlardı. Hanımlar kendi aralarında, konaklarda, evlerde toplanırlarken erkeklerde kendi ar-

alarında ayrı evlerde toplanırlardı. Bu toplantılar musikisiz düzenlenmezdi. Şehir halkı bilhassa geleneksel Türk Sanat Musikisine çok düşkündü. Her ailede en az bir kişi bir musiki aleti mutlaka kullanırdı. Piyano şehirlinin hiç de yabancı olmadığı bir enstrümandı.

19. ncü yüzyılın başlarında (tahminen 1820'li yıllarda) ünlü bestekar ve musiki üstadı Dede Efendi'nin Trabzon'da sürgünde bulunmuş olması ve bu nedenle şair, bilgin ve musikişinas Tayyib-zâde Hafız Zühdü Efendi ile musiki çalışmaları yapmış olması ve bazı kimselere dersler vermesi, ayrıca yine bestekar Leyla (Saz) Hanım'ın 1879'da Trabzon'da bulunması burada musiki çalışmaları yaparak evlerde çok iyi ud çalan hanımların yetişmiş olması Trabzon şehrinin insanların geleneksel Klasik Musikiye ne kadar yakın olduğunun bir delili değil midir?

Düzenlenen musiki gecelerinde gözleri görmeyen â mâ çalgıcılar tercih edilir, eğer böyle çalgıcılar bulunamazsa, bulunan çalgıcılar perde arkasında çalarlar, o anda orada ne olup bittiğini göremezlerdi. Özellikle düzenlenen musiki gecelerinde çengi var ise böyle yollara baş vurulurdu. Hatta bazan birkaç çenginin bulunduğu çok özel geceler tertip edilirdi.

1923 yılına kadar olan devre içinde Trabzon Vilayet Salnamelerine göre şehirde 1870/1880 li yıllarda yani 19. ncü yüzyılın son 20/30 yılında Trabzon'da 52 adet gazinonun mevcut olduğunu tesbit ediyoruz. Bu gazinolar bugünkü Meydan Parkı dediğimiz Meydanı Şarkî'nin doğu cephesinde bulunan muhitte bulunuyordu.

Bu arada musikinin yanında tiyatro sanatı da Trabzon şehir halkının ilgilendiği bir sanat dalı idi. Halkın en çok ilgilendiği bir sanat dalı olması nedeni ile o günlerde Trabzon'da birkaç tiyatro salonu olduğunu tesbit edebiliyoruz. Bugünkü Gazipaşa Caddesi'nin başlangıcındaki sağ tarafta mevcut iki eczane arasında olan Tiyatro Sokağı çok eski yıllarda Trabzon şehrinde tiyatronun var olduğunu gösterir.

Bazı belgelere göre Karagöz Bahçesi denilen yerde veya Gavur Meydanı denilen şimdiki Belediye yanındaki parkta temsiller verilirmiş. Yıl 1880/1890. O yıllarda Trabzon'a gelen Ahmet Fehim Efendi anılarında, Trabzon'a bir dizi oyun için gelen Fasulyeciye Tiyatro Gurubundan söz eder.

Osmanlı dönemine ait elimizde bir çok bilgi vardır. Ancak bunların ne derece doğru olduğunu bilmiyorum. Onun için yazma gereğini hissetmedim.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, zaten batı ile teması olan Trabzon'un batı ile teması daha çok artmış ve musiki alanında da bir takım gelişmelere sahne olmuştur. Şehirde iki grup insan yaşıyordu. Müslümanlar ve müslüman olmayanlar. Dünyanın en eski yaşayan beş şehirden birisi olan Trabzon'da etnik bir takım grupların olması tabii ki doğaldı. Trabzon'da olanaklarının bol olmasından dolayı Batı'ya ticarete ve tahsile giden şahıslar Batı Musikisine aşina idiler. Şehir yaşayışında pejmürde kılıklı insanlara hemen hemen rastlanılmazdı. Olanaklar ölçüsünde temiz giyinilir, erkekler yelekli, köstekli saatli, göğüs ceplerinde mendil ve kravatı olan kimselerdi. Kadınların kıyafetleri ise o yıllara göre

çağdaş kadının kıyafeti idi.

Ancak Trabzon şehrinde herkesin sevdiği horon, kemençe, davul ve zurna önde gelen müzik türüydü. Fakat genelde sevilen müzik ise Geleneksel Klasik Türk Sanat Musıkisiydi. Hemen hemen her ailede ya güzel sesli birisi veya bir enstüraman çalan kinseler mevcuttu.

Cumhuriyetin ilanından sonra kadın erkek kaynaşması için birtakım faaliyetler düzenlenmiş özellikle balolar tertip edilmiş, hanımlar kendi aralarında kabul günleri tertip etmişlerdi. Tabii ki bu balolarda ve kabul günlerinde Türk Musıkisi hiç eksik olmamıştır.

Türk musıkisine karşı olan bu büyük sevgi bu şehrin musıkide büyük isimler yetiştirmesine neden olmuştur. Atatürk'ün 1937 yılında şehrimizi üçüncü ve son kez ziyaretinde onun huzurunda müzik ziyafeti ve sınavı veren Necmiati Kulübü'nün müzik kolunun biri dışında bugün hayatta olmayan mensupları bu dönemde yetişmiş sanatkarlardır. Burada bu sanatkarların adından söz etmeyeceğim. Zira kitabın ilerleyen kısımlarında bu konuya değinilecektir. Ancak burada Necmiati Kulübü ile ilgili bazı bilgiler verme gereğini hissetmiş bulunmaktayım.

1923 yılında kurulan Necmiati Kulübü, Cumhuriyetin ilanı ile gözlenen toplumsal faaliyetlerin, yenileşme hareketlerinin bir sonucu Trabzon'da kurulan ilk sosyal kulüplerden birisidir. Bu kulübü kuranlar Yusuf Ziya, Hadi Başman, Ağah Erdemli, Sırrı Altmışdört, Avni Keleş, İhsan Dursun, Ahmet İpekçi, Sami Kavkaralp, Osman Cudi Gürsoy, Selahattin Arıman'dır. Bu kulüp sportif faaliyetlerin yanı sıra müzik faaliyetlerine de yer vermiş ve kulübün adını taşıyan Necmiati isimli bir dergi çıkartmıştır. Kulüp azaları günün şartlarına göre kadınlı erkekli, hanımlar şapkalı veya hafif baş örtülü olarak beyleri ile birlikte toplantılara giderlerdi.

Leyla (Saz) Hanımın anılarında bahsettiği Trabzon'da, her evde ud çalan bir genç hanımın olması, Cumhuriyet döneminde de özünden birşeyler yitirmeden devam etmiştir. Rahmetli Cevdet Yalçın ve ailesi musikiyi severdiler. Ailece fasıllar yaparlardı. Ferit Tekebey, Mahmut Gürkan, Razi Aksu ve oğlu Osman Aksu, İhsan Hızır, Süheyla Altmışdört ve babası Salih Altmışdört, Sırrı Altmışdört, Sadri Ayata, Tanburi Fransız Ali, Temel Şükrü Doğru, Ahmet Selim Teymur, Suat Kurtuldu ve saymakla bitmeyen kinseler hep bu dönemin yetiştirdiği kişilerdir.

1930'lu yıllarda Trabzon'da 15 günde bir yayınlanan AKIN dergisinden aldığım aşağıdaki bölümler o tarihlerde yani Cumhuriyetin ilk 10 yıllık bölümünde Trabzon'un musiki hayatı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

1 Haziran 1932 tarihini taşıyan Akın dergisinin 5. ncı sayısında düzenlenen Akın gecesi için şunlar naklediliyor:

"Aylardır sükun içinde geçen içtimai varlığımızda; Akın'ın şehir abonmanlarına şükran borcunu ödemek maksadıyla Cumhuriyet Halk Fırkası salonunda tertip ettiği müsamere, canlı bir hareket ve muvaffak bir eser oldu. Muhtelif Musiki partileri, mono-

loğu ve mahalli oyunları temadi eden alkışlarla ve çok alâka ile takip edilen bu müsamerenin intibalarını dinlerken bu muvaffak eserin temin ettiği mahzuziyetle mütehassısız.

Coşkun bir alâkanın tevhit ettiği bazı intizamsızlıkları hoş görüp, bizi teşci eden muhterem davetlilerimize şükran hislerimizi iblağ etmeği vazife bildik.

Saat dokuz buçuk... Salon hınca hınç doldu. Muhterem misafirlerimizi İzzettin ve Salih paşalar hazeratı ile muhterem Valimiz Rifat ve Fırka kumandanı Apdi beyefendiler, C.H.F. erkani, Belediye reisi, erkânı hükümet ve teşekküller rüesası ve en büyük teşci kaynağımız Akın'ın sevgili şehir ebonmanları müsamereye huzurları ile şeref veriyorlar... Hakkı Mahir davete icabeden lütfunu esirgemeyenlere AKIN'ın şükranlarını arzetti.

Süleyman Emin piyanosunun başına geçti. Sezai ve Ziya Aydın keman ve mandolinlerinde bir iki ses yoklayışından sonra notalarının önündedirler... derin bir sükut...

(Pergoles)in (arya)sını bir muvaffak (triyo) çok mükemmel bir ahenkle kalplere sindiriyor, son nağmelerin iniltileri coşkun bir alkış tufanı içinde boğuldu...

Şimdi mandolin'in titrete nağmeleri bizi kalpten gelen bir ses gibi sardı, piyano refakatı ile Ziya Aydın san'atın heyecanını tattırıyor, alkış... alkış... bu ısrarla arzuya mukabele için Ziya (monti)nin Şanson Peşor'ünü çok muvaffakiyetle çalıyor, titrete nağmeler kulakları yalıyor kalpleri burkuyor... alkış...

Sezai yine kemanını aldı... Bu kısmın son parçasını bize o tattıracak çok zamandır dinlemekten mahrum olduğumuz viyolonistin yayından dökülen ipek gibi nağmelerle Oskar Ridin'in Pötüt Balad'ı da şimdi kulaklarda inleyen bir hatıra oldu. Süleymanın kuvvetli akkompanymanı ile baştan sonuna büyük bir muvaffakiyetle çalınan bu eserlerden dolayı kıymetli müzisyenlerimizi tebrik ve takdir ederiz.

Kısa bir fasıla... Alaturka başlıyor... birinci partinin daha teknik ve ifade kabiliyetine mukabil alaturkanın da bizim olan bir hususiyeti var, evvelkinde san'atın ilâhi zevki, berikinde hislerimizin ifadesi var, ne de olsa bizim kendimizin....

Sabahaddin (keman) Cafer (kemençe) Kenan (cünbüş) ün sazlarına Burhaniddin ve Rahmi sesleri ile refakat ediyorlar...

(Ferahnak) makamının baygın nağmeleri ile (Titrer Yüreğim) ve (Kürdili)nin kıvrak süzülüşleri ile (incecik kıvrak belinden) bir zembere gibi gönüllerde akisler yaptı... (Segâh)ın içli nağmeleri (Ölürsem yazıktır) da ıstırapı damla, damla sunan ve (Mahur Saz Semaisi) bilhassa sonlarında hisleri şahlandıran birer

müessir oldular...

Artık kendimizi dinliyoruz.. Mustafa Beyin (Münzeviler Bel-desi) ve (Milli Yegah) saz semaisinin zevkini Sabahaddin'in keman ve Cafer'in viyolonsel'inden yudum yudum tattık... Şu istira-hatlerde olmasa...

Kenan yerine oturdu, kısa bir geziniş... Sabahiddin ayakta; Gûrûp etti güneş, Gönül, On sekiz yaşında'yı duyarak içli ve güzel bir sesle okuyor... tatlı sesinin iniltili akisleri onsekiz yaşında'yı tekrar isteyen coşkun bir alkışın içinde uzanıyor, yine başladı... yine alkış...

Şimdi içli nağmeleri ile bir pınar serinliği gibi ruhu saran (Emineli) okuyor... Bu program haricidir, fakat umumi arzu ve heyecan hiç program denen tertibin dar çerçevesine sığar mı?

Tekrar lambalar söndü.. Projeksiyonların sahneye yağdırdığı kırmızı ışıklar içinde nağmeler koştu, inledi... Sabahiddin (Rebab) ile hicaz'dan yanık bir kalp gibi sızlayarak kıvrak bir akışla Hüseyin'i geçiyor... Trabzon'da ilk defa dinlediğimiz bu narin sazın nağmeleri canlanmış bir ıstırapın iniltisi gibidir. Hüseyin'in muzdarip dilinden (Sivaslı kız) ve (Zeyneb)i dinle-dik.

Minimini (Nejdet)in Zeybek rakısı bu muzdarip nağmelerden sonra şen ve asil bir geçiş oldu.

Fakat; neşenin en tatlı kaynağını (Akın)ın tatlı-sert'i Ke-mal'in monoloğundan duyduk... Mahalli tabirleri, kuvvetli espir-ileri ile Kemal'in monoloğu uzun alkışlarla salonu çınlattı...

Bir parça mütereddit şekli ile bile ayrı bir hususiyet olarak geçen (Bağlama) ile birlikte söylenen halk türkülerinden sonra Trabzonumuzun kıvrak ve kendisine mahsus hususiyetleri haiz olan mahalli oyunu (Horon)u mahalli bir saz olan (kemençe) re-fakatinde ve hususi kıyafetleri ile beş babayığitin bir vücutmuş gibi ahenkli ve uygun hareketleri ile seyrederken azami haddine varan alkışlar hissiyatı en samimi şekilde izhareden birer ifade oldular.

Artık son... Mütemadi kakhaha ve alkış... Kemal son defa söyleyeceği bir tek monoloğu, kıymetli davetlilerin ısrarı ve sa-lonu çınlatan umumi alkış içinde üçe iblağ etmek zaruretinde kaldı ve müsamere alkış akisleri içinde bitti."

Akın gecesi için nakledilen bu bilgiler o yıllardaki Trabzon'un kültür hayatı, musıkisi ve toplum yapısı hakkında değerli bilgiler veriyor. Ancak burada adı geçen müzisyenler hakkında hemen hemen hiç bilgimiz yoktur. Sadece Rebab icra eden Sebahattin Bey hakkında şunları yazabiliriz:

Kanuni Osman Aksu, Cumhuriyet Odabaşoğlu'na yazmış olduğu Şubat 1988 tarihli

mektubunda şu anda İstanbul'un Bostancı semtinde oturan Sebahaddin Volkan adındaki bir bey'den söz ediyor. Bu bey 1930-1935 tarihleri arasında Trabzon'da Türkiye İş Bankası Trabzon Şubesinde çalışmış. O devrin Trabzon'un musiki hayatı hakkında epeyce bir bilgiye sahip olduğunu belirtiyor. İşte Akın gecesindeki Rebab çalan Sebahaddin Bey, bu Sebahaddin Bey'dir kanaatimce.

Trabzon'un musiki hayatında önemli yer tutan Akın mecmuasının verdiği bu bilgiler günümüzce karşılaştırıldığı zaman nereden nereye geldiğimiz gösterir. Zira o günlerde viyolonsel'le, keman'la batı musikisinden bile örnekler verilirken günümüz Trabzon'un da artık Klasik anlamda bir koro programı çıkarmak bile güç hale gelmiştir. Kanuni Osman Aksu Bey'in söz ettiği Rebab ustası Sebahaddin Volkan Bey'in şu sözleri bizlere bazı gerçekleri göz önüne getirebilmemiz açısından önemlidir: **"O DEVİRDE TRABZON GENÇLİĞİNİ TÜRKİYE'NİN HİÇ BİR YERİNDE BULAMAZDINIZ. BEN İSTİHFAFLA GELDİĞİM TRABZON'DA BİRTAKIM KİTAPLARI BİLGİMİ PEKİŞTİRMEK İÇİN YENİDEN OKUMAK ZORUNDA KALDIM."**

Yurdumuzda olduğu gibi, Sevgili Trabzon'umuzun da musiki sanatının kısır bir döngü içersine girmesini, belki gerilemesini ve bazı endişelerini Kanuni Osman Aksu 5.2.1966 tarihli Yenigün Gazetesinde çıkan **"Trabzon'da Musiki Çalışmaları veya Musikide Yalnızlığımız"** başlıklı yazısında ne güzel dile getiriyor:

"Ne zaman şu şehirde elinde enstrumansı ile, derse giden bir genç görsem içimde belirli ürpertiler duyarım. Sevinirim. Bir takım musiki çalışmaları oluyor, galiba, bir sanat hadisesine şahit olacağız... gibi düşünceler, zihnimi kurcalar... sonra yine boş aylar geçer. Sanatın insanla en senli, benli olduğu bu dalda da, bir içine kapanıklılıktır alır gider. Sokakta gördüğüm tek keman, evden gelen piyano sesi de, kulaklara hitap edemeden kaybolur, gider... sinemalar dolar, kahveler taşar... çocuklar hep kırık not alırlar, müzik derslerinden... Ruhunda kıpırdanış duyanlar da imkânsızlık içinde, belki denizin, belki rüzgarın sesini dinlerler. Ama, bir gün bile haykıramazlar, kendi duyusharını... Sanat metot, çalışma işidir bilemezler, o kadar... o kadardan da çok..."

Trabzon'da musiki alanında ilk ışık, benim hatırlayabildiğim kadarıyla Türk Musikisi Cemiyeti idi. Ağabeylerim Doğanşpor, Necmiati kulüplerindeki musiki fasıllarını, o zamanki geniş kadro zengin sazı anlatır, anlatırlardı... O devirleri pek hatırlıyamıyorum. Fakat, sihrine kapıldığım ilk rabıtalı topluluk T.T. musikisi cemiyetinin kuruluşu herkesin hatırında ve müsbet faaliyetleri ise herkesin kulaklarındadır. Bu mevzuda, Doğu Karadeniz Ses müsabakası. Trabzon ses birincilik müsabakası ve müteaddit konserleri zikretmek; hele bir seferinde hiç kimsenin yağmasını arzu etmediği bir yağmur altında, zamanın Trabzon valisi de dahil bütün dinleyicilerin ısrarla konseri dinlediklerini söylemek; fazla mübalağalı bir metih olmaz. Onun faaliyetleri için... Sonra onunda bu devri geçti; ismi, tabelası silindi gözlerden hoş bir sadakaldı...

Okullardaki musiki çalışmaları ise, tam manasıyla bir çabalama durumu arz ediyordu. Talebeler sınıf geçmek için, lüzumu kadar çalışıyorlar, daha verimli çalışma arzusunda olanlar ise, imkânsızlık yüzünden körelip gidiyorlardır. Çocuk okulda, batı müziği tedaris ediyor, evde klâsik türk müziği dinliyor. Sokak ho-parlörlerinden ise halk musıkisi sesleri geliyordu... Bu kadar çeşitli saha, tabii sonu malum. Okulda hocasına, evde babasına ayrı bir musiki avukatlığı yapıyordu. Okullarda kurulan talebe koroları ise, ancak bir müsanere havasını dol-duracak kalitede idi... Yalnız bir seferinde çok büyük bir çıkışa şahit olmuştuk. Li-sede bir bayan müzik öğretmeni kendisi piyano başında, 3 keman 6 mandolin ve iyi yetişmiş korosuyla alışmadığımız zenginlikte bir programla karşımıza çıkınca biraz zevk, biraz utanma ile koltuklarımızda bükülmüştük: Meğer ne kadar geç kalmışsınız diye...(*)

Heyhat. O günler, musiki cemiyetinin en parlak günleri, meğer bir başlangıç değil, bir sonun habercisiymişler...

Bunaltıcı bir sessizlik devrine girdiğimiz son 3-4 sene, sanatta metot meseles-inin ne olduğu hakkında bir fikir alınabilecek birkaç büyük konserle, azıcık renk-lendi. Misafir bir topluluk, sınıfının en iddialısı: Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Or-kestrası kısa bir müddet misafirimiz oldu. Orta tahsil çağlarındaki arkadaşlarım, o ahenk ve anlayışı görmemişlerse şehir çok şeyler kaybetmiştir.

Ne tuhaftır! Bir seferinde Lisedeki Filarmoni konserinde şef, bu şehre enstrümanları tanıtmakla işe başladı: Bu keman diyordu. Bu onun babası viyolon-sel bu da dedeleri kontrabas... Evet, evet aynen bu tabirlerle. 20. yüzyılın ikinci yarısı, 60 bini aşkın nüfuslu bir şehirde, en azından 5 bin orta öğretim talebesi... 16. yüzyılda ilmi manada temelleri atılan musiki... Ne büyük tezat... O gece pek seçkin bir musiki dinledik. Keman, viyolonsel gruplarının ahenkli hareketlerini büyük bir zevkle izledik.(**)

Ama öyle babalı, dedeli, bir takdimin soğukluğu; zorla siz bilmezsiniz edasının burukluğu, zihnimizi meşgul etti durdu.

Senfonik konserlerin gelip geçici ziyafetleri bizleri yine yalnızlığımızla başbaş bıraktı. Batı müziğinin bu durgunluk devrinde, Türk musıkisi alanında Temel şükrü Doğru ve arkadaşları topluluğunun sanat sahasında yerlerini aldıklarını görüyoruz. Önceleri Sağlık Koleji korosuna eşlik etmek üzere çalışmalarına başladıklarını duymuş ve ilk çalışmalarında bulunmuştum. Ve bugün ne gizliyeyim; Muvaffak olamayacaklarını sanımıştum. Sağlık kolejinin büyük heves taşıyan mensupları maalesef Türk Musıkisi ve nota bahislerine yabancı kal-maları dolayısıyla, bir eser ancak 3 günde geilebiliyordu. Halbuki nota bilgisi tam olan bir topluluk için aynı işin yapılması sadece 1 saat alır ve sefe yalnız nüans içini halletmek vazifesi kalırdı. Trabzon'daki çalışmaların kısmı âzânında

(*) Lise salondaki bu konser o zamanki Mzik öğretmeni Ayşe akar hanım tarafından 953-954 yıllarına rastlar.

(**) O geçki konserde takdimi rahmetli Faruk Güvenç yapmıştı. şef de Hikmet şimşek olacaktı. Hatta dinleyenler hatırlar, Faruk Güvenç kemalâna en küüşünü takdim ederken, "Büyürsem sizde pikolo denilen bir fındak vardır. Özelliği küçük olmandır. İşte bu keman da en küüşü gördüğünüz gibi, bunun da adı Pikolo demiyiş.

olduğu gibi nota bilmemenin eserlerin zor geçilişini tevhit ettiğini bunun ise koro elemanlarının sıkılmasını doğurduğunu bildiğim için, kolej korosunu yetiştiremeyeceklerini sanmışım. Ama verdikleri müteaddit konserlerde pek muvaffak olduklarını gördükten ve daha sonraları muntazam kıyafetleriyle de dikkati çeken, Kız Enstitü korosunu akompanya edişlerin mahareti izledikten sonra, kanaatimde yanlış olduğumu anladım. Halâ da çalışmalarından haber alıyor ve yeni, daha ileri hamleler bekliyoruz. Topluluğun bence en takdire değer tarafı her çalışması üyelerinden birinin fedakârlığına malolmasına rağmen kendilerini bünyelerine almak isteyen cemiyetlerin tekliflerine karşı direnebilmiş olmalarıdır. Bu da bizdeki cemiyetçiliği iyi biliyorlar, manasına gelir...

İşte şehrimizdeki müzik çalışmalarının kısa bir tarihçesi... Halihazır durum tam bir sessizlik ifade ediyor. Arzumuz daha kaliteli müzik yapmak-dinlemek olduğuna göre bunu temin edecek faaliyetlere bir an önce başlamak zarureti kendisini hissettirmekte burada elbette tek kuvvetlerin birleşmesi ilk defa akla gelecektir. Ancak bu bir araya geliş nasıl olacaktır. Bugün için cemiyet vasfına haiz toplulukların bunu temin edeceği şüphelidir. Tecrübe ile sabit bir durumdur bu. Bizde cemiyetler ne şekilde yaşar bunu herkes bilir. İşin garip tarafı bir gayeye varmak için faaliyette bulunan cemiyetlerin bu gayelerinin tahakkuk edip etmediğini kimse kontrol etmez.

Cemiyetlerden ümidi kesince mahalli idarelerin otorite ve imkanlarından faydalanmak zarureti aklımıza gelmektedir. Evet Vilayet ve Belediye geniş imkanlarıyla artık bu şehre TRABZON ŞEHİR KONSERVATUARINI hediye etmelidirler. İsmi bir iddia taşımış olması zihinlerde bir istihfâm yaratmamalıdır. Gençlerin istediği bir nüve, bir kuruluşur. Bu organizasyon temin edilince, bu şehirde öğrenci öğretmen ve enstrüman adedinin tahmin edilenden fazla olduğu anlaşılabacaktır.

Belediye elindeki mevcut salonlardan birini veya gayeyi tahakkuk ettirebilecek herhangi bir binayı bu işe tahsis etse ve faaliyetleri şehir adına bir hakem kurulu kontrol etse istenilen organizasyonun en büyük kısmı temin edilmiş olacaktır.

İşin finans ciheti koca bir şehrin idareleri, vatandaşları ve faaliyetlerin semeresi olan konserlerin hasılatları ile 'temin edilemeyecek' hüviyetini ortadan kaldıracığı gibi; bir külfet tahmil etse de manevi tatmini ile ehemmiyetini nakıs'a indirecek hale gelecektir.

Türk ve Batı Musikisi ileri gelenleri ile istişarî toplantılar yapmakla, vazifelendirilecek grupların tesbiti gibi hususlar, fikrin kabule şayan sayılması ile kendiliğinden halledilecek hususlardır.

Böyle bir kuruluş mevzuunda bütün Trabzon basınından fikir beyan etmelerini bekliyoruz. Bu arada tanıdığım bazı musikişinasları da söz söylemeğe davet ediyorum.

Sayın Temel Şükrü Doğru, Suat Kurtuldu, Sedat Sonat gibi sanatkâr ve Mahmut Kurtuldu, Ziyad Nemli gibi sanatsever ağabey ve arkadaşlarının kendilerini bu

babta mütalaalarını bildirmede borçlu sayacaklarından eminim.

Ben ise böyle bir kuruluş fikrini ilk defa ortaya atmak ve 1966 da gerçekleştiğini görmenin şerefi yanısıra sazların en eskisi sayılan neyimi bu topluluğa hediye etmek ve istikbalin bir Süleyman Erguner'i veya Niyazi Sayın'ına perdelerini göstermek saadetini tadacağım.

Bileceğim ki bu gece Klasik Türk Musikisi çalışması var, koşu koşu bu yuvaya derse gideceğim. Sokakta gördüğüm tek keman artık kemanlar olacak ve ertesi günkü Batı Musikisi dersine gidecekler. Folklor korumuz ise haftanın bir başka günü ders yapacaklar.

Lütfen olmaz demeden benim olabileceğine kani olduğum zaman kadar düşünün. Göreceksiniz, her birinden habersiz yazdığım, kendilerinden fikir beyanını istediklerim hep müsbet not vereceklerdir. Ve asıl mühim zümre, birşeyler öğrenmek azmindekiler, bir on sene sonra Trabzon Radyo evinde icra-ı sanat ederlerken, bizim bugün hissettiğimiz gecikmenin hüznünü, musikideki yalnızlığımızı duymayacaklardır."

Musiki hayatımızdaki kısır döngüyü, içine düşülen çelişkileri, musiki hayatımızdaki en parlak günlerin bir başlangıç olmayıp aksine bir sonun habercisi oluşunu, musikimizdeki bazı kıpırdanmaların ümit verici ileriye dönük çalışmaların sadece bir kıpırdanma olarak kaldığını evrensel bir musiki olan Batı Musikisi'nin durgunluk devrinde Türk Musikisinin sanat sahasında yerini almasını, bu yazının yazıldığı tarih olan 1966 yılında bile yapılması gereken bazı şeylerde geç kalındığının vurgulanmasını bu yazıda ne kadar güzel anlatmış Kanuni Osman Aksu. Buradan birçok yorum çıkarılabilir ve bu geçkalma safhasının günümüzde artık ne boyutlara vardığı düşünülebilir.

Trabzon'un musiki tarihine katkıları bakımından geçmişten günümüze kadar Trabzon'da faaliyet gösteren sinemalara konumuz çerçevesinde bakıldığında;

Trabzon'da sinema denildiği zaman akla kuşkusuz bugün yerinde yeller esen, şimdiki meydan parkının büyük bir bölümünü kapsayan, bugün fotoğraflarına bakıp avunduğumuz bu sinemadan başlayarak günümüze kadar Trabzon'daki belli başlı sinemaları inceleyelim:

TURAN SINEMASI

Refik Ahmet Sevengil tarafından yazılan ve 1934 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından basılan YAKIN ÇAĞLARDA TÜRK TİYATROSU adlı iki ciltlik kitabın "Cumhuriyetin ilk on yılında" adlı ikinci cildinin 90. ncı sayfasında "Trabzon'da 1912 senesinde belediye arsası üzerine hususi bir şirket (Fransız?) tarafından yaptırılan ve sonra belediyeye terkedilen içinde temsil de verilebilen bir sinema binası vardır." diye bir açıklama yer almaktadır.

Eski adıyla Meydan-ı Şarkî'de (Meydan Parkı) Millet Bahçesinin doğusunda yer alan bu sinema, başlangıçta TURAN SINEMASI adıyla Birinci Dünya

Savaşı'nın bitiminden sonra Kafkas Başbuğu Michael ve Halil Paşa ortaklığı ile sinema olarak açılmıştır.

Turan Sineması önden iki katlı, arkadan tek katlıydı. At nalı şeklinde, salonu bir uçtan bir uca çevreleyen 13 locası vardı. Girişte geniş bir salonu bulunmaktaydı. Üst locaların arka bölümü balkondur.

1920'lerde bu sinemanın yakınında bulunan bazı lokantaların en ilginç Ferah Lokantası idi. Zira Ferah Lokantasında ezani saatle 12.00'den 2.30'a kadar "Ernest Hegler" in karısı Madam Hegler ile baldızı piyano çalmakta, müzik eşliğinde müşterilerine yemek vermekteydiler.

1925'te Turan Sineması'nda sessiz film gösteriminden önce müzik programları düzenlenirdi. Üvertür olarak düzenlenen bu programlarda Mösyö Robert ile Madam Robert piyano ve keman eşliğinden konserler verirlerdi. Filmler arasında bu programlar devam ettirilirdi. Daha sonraki yıllarda Terzi Akilef'in kızları Tilda ve Şerika sonraları yalnız Şerika piyano çalardı.

YILDIZ SINEMASI

Bu sinema açıldığı zaman Kunduracılar Caddesi'ndeki (Trabzon Düğün Salonu) bir binada 1920'lerde Hacıharunzade Faik Bey ve Mahdumları tarafından gösterime açılır. 1925 yılında Turan Sineması Belediye tarafından kiraya çıkarılınca sinema konusunda gerçekten bir uzman olan Hacıharunzadeler tarafından kiralanarak Kunduracılar Caddesi'ndeki sinema bu binaya taşınır ve Turan Sineması adı Yıldız Sinemasına dönüştürülür.

1932 yılında yıllık 3010 liraya Alemdarzade Fazıl tarafından kiralaanan bu sinemaya MAJİK SINEMASI adı verilir. O günlerin bir sosyal kulübü olan GENÇLER KULÜBÜ'nün çıkardığı Akın dergisinin düzenlediği bazı "gece"leri bu sinemada kutlanır. Müzik programları düzenlenir.

16 Eylül 1933 yılında Harunlar tarafından yıllık 1025 liraya kiralaanan sinema yeniden YILDIZ adını alır.

19 Ocak 1940 tarihinde üç yıllıkına Haydar Üçüncü ve Hasip Kalaycı ortaklığıyla kiralaanan sinemaya SÜMER SINEMASI adı verilir. 1953 yılında Trabzon'da ilk renkli Türkçe dublaj SKARAMUŞ filmi bu sinemada oynatılır.

Temsiller verilmeye müsait olan bu sinemada birçok müzik geceleri düzenlenir. Bugünkü anlamda; Trabzon'a o yıllarda bir müzikhol görevi görmüştür.

Yaklaşık yarım yüzyıl Trabzon insanına hizmet eden bu görkemli binanın yol genişletme amacı ile 16 Nisan 1958 tarihinde yıkılmasına başlanmış ve 30 Nisan 1958'de tüm kalıntılarıyla ortadan kaldırılmıştır.

YILDIZ BAHÇESİ (Yazlık Yıldız Sineması)

1932 yılında Hacıharunzadeler, bugün Uzun Sokağın Maraş Caddesi'ne çıkan ve Onbaşı İşhanı'nın arka planına düşen alanda yazlık sinema işletmeye başlarlar.

1932 yılının Temmuz ayında İstanbul Opereti burada 10 temsil verir. 1970'li

yıllara kadar çeşitli isimlerle faaliyet gösteren bu sinemanın yeri bugün bir işhanına ortam oluşturmuştur. Güzelliğin simgesi olan manolya ağaçları sinema bahçesinde mevcuttu.

MİLLET BAHÇESİ (Meydan Parkı)

Bugünkü Meydan Parkı'nda o yıllardaki adıyla Millet Bahçesi'nde bir sinema makinesi kurularak filmler gösterilmişti. Bahçenin bir bölümünün dört tarafı perdelerle çevrilir, buraya kurulan sahnede çeşitli gösteriler yapılırdı, konserler verilirdi.

Bu bahçede 9 Temmuz 1934'te Hafız Mehmed Saz Heyeti konser vermişti. Sonraları Mahmure Handan ve Hafız Burhan'da bu bahçede konserler vermişlerdi.

GÜZEL HİSAR SİNEMASI (Yazlık)

Bugünkü Kalepark'ta kurulan bu sinemada 1931-1936 yılları arasında film gösterilerinin yanı sıra çeşitli sahne gösterileri sergilenir. 20 Ağustos 1931 tarihinde Odeon Baş Muganniyesi Güldane Hanım, Hafız Yaşar, Kemani Ahmet Konseri sergilenir. 1 Eylül 1931'de Kemani Elmas Mehmed Saz Heyeti, 12 Ağustos 1935'te Hafız Ahmet, 1936'da Sabriye Tokses, Hafız Burhan, Süheyla Bediye, daha sonraları da Zeki Duygulu, Hamiyet Duygulu konserler verirler.

YAZLIK ASRI TÜRK SİNEMASI

Sahibi İzzet Bey olan ve daha sonraları KRISTAL YAZLIK BAHÇESİ adını alan bu sinema, bugünkü Dürüm Kebap Salonu'nun arkasındaki (eski Kristal Kiraathanesi) bahçede 1933 yılının Mayıs ayında açılır. 1939 yılında yeniden düzenlenerek sadece bir mevsim YAZLIK HALKEVİ SİNEMASI olarak halka hizmet sunar. Daha sonra Abdullah Aydın yönetiminde 1934 yılı Temmuz ayında YAZLIK AKIN SİNEMASI adıyla yeniden düzenlenerek hizmete açılır. Ancak bu etkinlikte bir yıl kadar sürer.

PANORAMA BAHÇESİ

Uzun Sokak'ta 1986 yılına kadar faaliyetini sürdüren ve KADER SİNEMASI adını taşıyan bu sinemada 1931 yılının Ekim-Kasım aylarında KEMAL SAHİR operetler sunar. Daha sonra 1936-1939 yılları arasında üç yıl Trabzon'da kalan Kemal Sahir, sinema alanında çadırlar kurmuş ve bu sinemada kışın da etkinliklerini sürdürmüştür. Trabzon'da ilk sinemaskop filmin bu sinemada oynatıldığı söylenir. Nakledilen anılardan Tanburi Fransız Ali'nin bu sinemada film aralarında Tanbur taksimleri yaptığını öğreniyoruz. Bu, Tanbur taksimlerinin Trabzon'u ziyarete gelen yabancıların ilgisini çektiğini yine nakledilen anılardan öğreniyoruz.

ŞARK SİNEMASI (Kışlık sinema)

Yıllarını, sinema ve tiyatronun sevgisiyle dolduran Abdullah Eltan'ın yönetiminde bugün kü TRT Bölge Müdürlüğü binasının bulunduğu yerde, eski bir

yapıda 1933 yılında ŞARK SİNEMASI adıyla açılan bu sinemada ilk yıllarda sessiz filmler oynatılır, bu filmlere Şarlo Mehmet mızıkası ile, Kambur Osman (Sözen) de megafonla oynayan filmlere efektörlük yaparlardı. Aylık kirası 2000 kırış olan bu sinemanın 8 aylık bir ömrü olur.

1943 yılında Abdullah Aydın tarafından bu sinema belediyeden kiralanarak AKIN SİNEMASI adıyla kısa bir süre hizmete açılır.

IPEK SİNEMASI

Şark sineması bir süre sonra Harunlar, Tam İş ve Dişçi Asım ile üç ortak tarafından belediyeden kiralanır ve adı IPEK SİNEMASI olarak değiştirilir. 21 Nisan 1944 tarihinde büyük bir onarımdan geçirilen sinema 600 koltuk ve 13 locadan oluşuyordu.

HALKEVİ SİNEMASI

T.C. Ziraat Bankası Trabzon Şubesi binasının bulunduğu yerde eskiden büyük bir kilise vardı. Önceleri spor salonu olarak kullanılan bu kilise 2 Şubat 1939 tarihinde, Refik KORALTAN'ın Trabzon'da Valilik yaptığı dönemde Halkevi Temsil ve Sinema Salonu olarak açılır.

26 Haziran 1940 tarihinde sinema faaliyetlerine son verilir ancak temsil ve konferans salonu olarak kullanılır.

29 Ocak 1947 tarihinde LALE SİNEMASI adıyla Osman Sözen tarafından işletmeye açılır. Daha sonra bu sinema 31 Aralık 1948 tarihinde Ziraat Bankası tarafından satın alınır ve burada banka şube binası inşaatına başlanılır. 23.7.1949 tarihinde inşaatın temeli atılarak 16.10.1950 tarihinde banka şubesi faaliyetlerine başlar.

LALE SİNEMASI

Bugün İskenderpaşa Mahallesi'nde, Askeri konukevi karşısında bulunan ve yakın bir geçmişte belediye tarafından HAMMAMI-ZADE İHSAN BEY KÜLTÜR MERKEZİ adıyla kültürel etkinlikler merkezi haline getirilen binanın 25 Mart 1948 tarihinde HALKEVİ KÜLTÜR MERKEZİ olarak temeli atılır.

550 koltuğu, 200 kişilik balkonu ve 10 adet locasıyla Trabzon halkına uzun süre hizmet vermiştir.

1965 yılında Haydar Üçüncü tarafından işletmeye açılan sinema SÜMER SİNEMASI adını almıştır.

ATLAS SİNEMASI

Sümer Sinemasının deniz tarafındaki yönünde, sinemaya bitişik alanda 1960'lı yıllarda açılan Atlas Sineması daha sonra EMEK SİNEMASI adını alır.

SARAY SİNEMASI (Yazlık) (Selçuk Filmcilik Koll. Şti.)

Başaranların 20.3.1932 tarihinde Uzun Sokak'ta satın aldıkları bu yerde

yaptırdıkları Tütün Bakımevi ve deposu inşaatı 28 Mayıs 1953 tarihinde işletmeye açılır. Bu binanın terasında sinemaskop perde ile gösterime açılır.

SARAY SINEMASI (Kışlık) (Selçuk Filmcilik Koll. Şti.)

Saray sinemasının kışlık bölümü sinema olarak gerçekten nefis bir mekana sahipti. Salonlar salonlara açılarak, koltuk, birinci, loca bölümlerine gidilirdi. Üst kat tamamen balkondur. Sinemanın 10 locası, 680 mevkisi, 120 aile olmak üzere 360 balkon koltuğu vardır.

Trabzon'lu olup ta bu sinema ile ilgili anısı olmayan yok gibidir. Bunlardan birinde Aslan Pulathaneli "11 yıl, Pazartesi ve perşembe günleri 18 matinesinde sürekli olarak eşimle vizyona giren tüm filmleri jenerikleriyle izlemiştir" diyor.

Trabzon Fetih Derneği Başkanı Mahmut Kurtuldu'nun teklifi ile Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları burada fetih gecesi konseri düzenlemişlerdi. Gönül Akın ve Mustafa Sağyaşar gibi sanatçılar burada konserler vermişlerdir. Trabzon Belediye Meclisi tarafından Fahri Hemşehri kabul edilen Mustafa Sağyaşar'a Fahri Hemşehricilik Beratı Avukat Mahmut Kurtuldu tarafından bu salonda verilmiştir. Bunun yanında bu salonda birçok konserler düzenlenmiştir. Bu salon yıllarca Trabzon'un müzikhol ihtiyacını karşılamıştır.

KONAK SINEMASI (Konak Sinemacılık A.Ş.)

Trabzon'da film açısından özgün ve batılı anlamda bir yapı taşıyan sinema olarak Konak Sineması ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Tek yabancı filmin oynatıldığı son derece temiz, bakımlı, matinerler arasında havalandırma yapılmadan, koltuklar sıkılmadan seyirciler içeriye alınmaz fuayelerde bekletilirdi. Konak Sinemacılık A.Ş. nin sahipliğini yaptığı sinema 6 Aralık 1965 tarihinde Mucize filmi ile gösterime açılmıştı. Günümüzde de faaliyetini sürdüren bu sinema o eski kaliteli, seviyeli düzeyinden çok şeyler kaybetmiştir.

INCI SINEMASI (Yazlık)

Ali Karakullukçu tarafından işletilen bu sinema, Uzun Sokak'ta, Erkuloğlu İşhanı karşısında 1 Mayıs 1958 tarihinde açıldı. 10 locası bulunan bu sinemada 1800 sandalye mevcuttu. Yılmaz Güney'in Kasımpaşalı ve Kasımpaşalı Recep filmleri bu sinemada tam 22 gece oynayarak bir rekor kırmıştı. Sinema alanı 31 Ekim 1976 tarihinde otoparka dönüştürülmüştür.

SAHİL SINEMASI

Trabzon'un Çömlekçi Mahallesi'nde eskiden çömlek yapım alanı olarak kullanılan alanda 1960'lı yıllara kadar etkinliğini sürdüren bir sinemadır.

RENK SINEMASI

Muzaffer Lülecioğlu tarafından işletilen sinema, Maraş Caddesi'nin Saray Sine-

masına çıkan aralığında kurulmuştu. 6 Mayıs 1963 tarihinde gösterime başlayan bu sinema 1974 yılının Kasım ayında kapanınca yerine bezik ve bilardo salonu açıldı.

MELEK SİNEMASI

Kaptan Yıldız ve Hayati Ozakgün tarafından işletilen bu sinema, bugün Balıkpazarı olarak nitelendirilen bir yerde 1 Mart 1967 tarihinde açıldı. Günümüzde etkinliğini sürdürmektedir.

FUAR SİNEMASI

Bugün Valilik Binasının bulunduğu yerde 1960'lı yıllarda Trabzon Fuarı vardı. Bu fuarın içinde yer alan Fuar Sineması bir çok musiki faaliyetlerine sahne oldu. Bestekar Kemani Temel Şükrü Doğru burada Karadeniz Bölgesi Ses Yarışmasını düzenledi. Bu yarışmada Burhan Bakışkan birinci olurken şimdilerin ses sanatkarı ve bestekarı Zekai TUNCA bu yarışmada ikinci oldu.

Bu sinema Trabzon fuarının sahile taşınması ile kapandı.

AS SİNEMASI

Recai Atal ve Ortakları tarafından bugünkü Kardeşler İşhanının bulunduğu yerde 5 Nisan 1969 tarihinde gösterime açıldı. Dik balkonlu olan sinemada 1000 adet koltuk bulunurdu. 9 yıllık bir aradan sonra 2 Nisan 1978 tarihinde kapandı.

ATAPARK SİNEMASI

Bugün Devlet Tiyatroları, Trabzon Tiyatrosunun bulunduğu salonda 1 Mart 1975 tarihinde gösterime açılan sinema daha sonra yerini tiyatro salonuna bıraktı. Bu salonda birçok musiki faaliyetleri düzenlenmiştir.

HISAR SİNEMASI (Yazlık)

Bugün Eski Cezaevi ile Gazipaşa İlkokulu arasında bulunan yerde Hisar Sineması yaz mevsiminde etkinliğini sürdürürdü.

Trabzon'un musiki hayatına hiç şüphesiz olumlu katkıları olan bu sinemaların nesli artık gittikçe yok oluyor. Daha doğrusu bir dünya yıkılıyor. Belki de yıkıldı. Bu sinema salonları birer birer kapanınca yerine yenisi açılmayınca sanat dünyamızda salon kıtlığı baş göstermektedir. Bugün Trabzon şehrinde gösterim için kullanılabilecek kaç tane salon vardır? Karadeniz Teknik Üniversitesi'ndeki Hasan Saka Salonu ile belediyenin bünyesinde olan Hammamizade İhsan Bey Kültür Merkezi salonu mevcuttur. Hüseyin Kazaz Kültür Merkezi salonu ise ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. Elimizdeki bu mevcut salonlarla musiki ve diğer gösteri sanat dallarını ne kadar sergileyebiliriz? Bu ve buna benzer soruları sormaya başladığımız zaman karşımıza hep soru işaretleri çıkıyor.

Trabzon'un musiki hayatını anlattığım bu bölümün sonunda şunları belirtmek isterim:

Bugün Trabzon'da sayıları eskiye nisbetle çok azalmış olan musiki mensupları parmakla sayılacak kadar azalmıştır. Önceleri ticaretle iştigal eden şimdi ise artık kendini tamamen emekliye ayırmış olan ve yaşı 85-86 olan İhsan Hizer, Atatürk'e 1937 yılında konser veren Türk Musikisi topluluğunun şefi idi. Kendisinin anlattığına göre 1933 yılında başlattıkları çalışmaların en büyük engeli aileden kaynaklanıyordu. Zira o yıllarda çocukların enstrümanla veya müzikle ilgilenmesine hoş gözle bakmayan ailelerin sayısı hiç de az değilmiş. Fakat azimle yılmadan yapılan bu çalışmalar ilerlemiş ve günümüz gençliğine önderlik etmiştir. Bugün hayatta olmayan Ferit Toker, Tanburi Fransız Ali, Rıza Hançer, İhsan Hançer, Sadrettin Ayata; İhsan Hizer'in yönetiminde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonraları Temel Şükrü Doğru, Nusret Şakar, Hamit Yalçın, Necati Kurt gibi müzisyenlerin yapmış olduğu çalışmalar, amatörülüğün kaçınılmaz sonucu olan koruyucu devlet elinin uzanmaması sonunda aksayan gayretlerle, günümüzde sadece öyküleri anlatılır olmuştur.

1955 yılında kurulan TRABZON TÜRK MUSİKİSİ CEMİYETİ'nin şehrimizin kültürel musiki hayatına canlılık getirdiği şüphe götürmez. 1955/1960 yılları arasındaki beş yıl içinde on defa sinema konseri gerçekleştiren bu dernek Hastane, lise ve cezaevinde mahalline uygun konserler düzenlemişlerdir. 1956-1957 yıllarında Trabzon'da ilk kez bir ses yarışması düzenlemiştir. Bu yarışmalar 1959 yılında genişletilerek bölgeler arasına kaydırılmış ve bölge, Erzurum'dan Samsun'a kadar genişletilmiştir.

Trabzon Türk Musikisi Cemiyeti'nin 18.6.1960 tarihinde Saat: 20.30 da Kalepark'ta düzenlenen Hürriyet Gecesinde icra ettiği konser programının akışını bir hatıra olduğu gerekçesiyle veriyorum:

KLASİK KORO

Şef: Temel Şükrü Doğru

Hicaz Makamından Sevilmiş Şarkılar

1. Giriş Taksimi (Tamburla)	: Suat Kurtuldu
2. Anladım Sevmeyeceksin	: Selahaddin Pınar
3. Son ümidim de bitti	: Sadettin Kaynak
4. Boğaziçi	: Alaaddin Yavaşca
5.?	

Çalanlar

Keman	: Hamit Yalçın
Ud	: Teoman Örtaldi
Tanbur	: Suat Kurtuldu
Kanun	: Osman Aksu
Klarnet	: Osman Veyisoğlu
Darbuka	: Süleyman Bilgiç, Hilmi Güner

Sololar

1. Önder Reisoğlu
2. Ömer Cilasun
3. Metin Ergen

Saz Eserleri

1. Mahur Fantezi Saz Semaisi	: Refik Fersan
2. Acem Aşiran Saz Semaisi	: Osman Bey
3. Tahir Oyun Havası	: Hüseyin Sadettin Arel

Sadece İstanbul'da oturan ve orada bazı koroları yönetin Süheyla Altmışdört Trabzon Türk Musikisi Cemiyeti tarafından Trabzon'a davet edilmiş ve piyano ile bir konsere katılması sağlanmıştır.

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti ve Halk Eğitim Merkezi çatısı altında faaliyetlerini yürüten cemiyet, Hakim Ahmet Selim Teymur'un TLYC'de yeni bir koro oluşturmaya üzerine çalışmalarına Halk Eğitim Merkezi bünyesinde devam etti.

Ancak burada şunu belirtmem gerekir. Trabzon Türk Musikisi Cemiyeti 1960'lı yıllarda ilgisizlikten kapanınca kuruculuğunu Temel Şükrü Doğru, Suat Kurtuldu, Osman Aksu, Ahmet Yardımoğlu, Yılmaz Altan ve Kenan Yomralı'nın yaptığı Temel Şükrü Doğru ve arkadaşları Türk Sanat Musikisi Topluluğu, musiki hayatına doğmuş oldu. Halk Eğitim Merkezi ve TLYC'de faaliyetini sürdüren topluluk bu topluluktur.

1984 yılında Temel Şükrü Doğru'nun rahatsızlanması üzerine onun isteği üzerine topluluğun yöneticiliğine Suat Kurtuldu getirildi. Ben bu topluluğa 1986 yılında katıldım.

Bu arada bu topluluktan ve TLYC'den ayrılan Osman Bayram, Mustafa Pehlivan ve Salih Kazancıoğlu gibi, musikiyi seven ve amatörülüğün ne olduğunu bilen özverili arkadaşlar 1987 yılında Trabzon Müzik ve Halk Oyunları Derneği'nin kurulmasında etkili olup, dernek kurulunca da Türk Musikisi kolunu oluşturarak müzik faaliyetlerini sürdürdüler. Bu derneğin Türk Sanat Musikisi Korosu Şefliğini halen değerli arkadaşımız Salih Kazancıoğlu sürdürmektedir.

Suat Kurtuldu ise 1989 yılı Haziran ayında arkadaşlarından ayrılarak 2 Ekim 1989 tarihinde Trabzon Türk Sanat Musikisi Korosu Derneği'ni kurdu. Halen bu dernekte müzik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sonuçta, olanaklar ölçüsünde, bulabildiğim, doğruluğu teyid edilmiş belgelere dayanarak Trabzon'un musiki hayatı hakkında bunları yazabildim. Ancak burada şunu belirtmeden geçemeyeceğim: Hakim Ahmet Selim Teymur, musiki konusunda Trabzon'a çok değerli hizmetler vermiş, çok öğrenci yetiştirmiş (derslerine ben de devam ettim) Türk Musikisinde gerçek anlamda UNISON Klasik Koro'yu Trabzon'da oluşturma başarısını göstermiştir.

HAMAMI-ZADE ISMAIL DEDE EFENDİ

(İstanbul 9 Ocak 1778 (10 Zilhicce 1191) - Mina 1845)

Büyük Türk bestecisi ve musiki dehası, na'than, neyzen, musahibi şehriyari, ser müezzin.

Türk Sanat Müziği çevrelerinde Derviş İsmail, Dede Efendi, Hamamizade İsmail Dede Efendi, İsmail Dede gibi isimlerle anılan bu dahi müzik adamımız; 9 Ocak 1778 tarihinde İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde dünyaya geldi. Babası Süleyman Ağa o yıllarda bir Osmanlı ili olan Manastır'ın Görice sancağına bağlı kesriye kasabasından İstanbul'a gelmiş ve Şehzadebaşı'nda bulunan "Acemoğlu" hamamını satın alarak işletmeye başlamıştır. Bu sıralarda Rukiye Hanımla evlendi. Bir kurban bayramı günü Dede Efendi doğdu. Dede'nin "Hamamizade" sıfatı buradan kaynaklanır.

İlerinin büyük musikîşinası sekiz yaşında iken Altınmermer'de Kurisebil Mahallesi'nde "Çamaşırcı Mektebi"nde ilköğrenimine başladı. Musikiye karşı olan ilgisi daha o yıllarda dikkati çekti ve okul öğrencileri arasında "ilahicibaşı" oldu. Aynı mahallede oturan Anadolu Kesedarı Uncu-zade Mehmet Emin Efendi'nin oğlu da aynı okula gidiyordu. Bu nedenle Mehmet Emin Efendi ilgileneceği ve ona ders vermeye başlamıştı. Böylece aradan yedi yıl geçti. Mehmet Emin Efendi tarafından memuriyete yerleştirilen Dede Efendi, bir yandan hocasının derslerine bir yandan da musikiye karşı olan ilgisi kendisini Yenikapı Mevlevihanesinde Pazartesi ve Perşembe günleri Şeyh Ali Nutki Dede'nin derslerine itiyordu. Burada ayın dinliyor ve bilgisini ilerletmeye çalışıyordu. Bu böyle yedi yıl sürdü. Sonunda 18 Mayıs 1797 (10 Zilhicce 1212) Perşembe günü resmen "Mevlevî" oldu. Sema meşkini 1798 (15 Sefer 1213) tarihinde tamamladı. Sultan Üçüncü Selim'in Dede'yi saraya çağırması ve fasillara katılmasını emretmesi üzerine Ali Nutki Dede'nin izniyle, 1001 günlük "çile" süresini tamamlamadan 1799 (20 Şevval 1213) tarihinde "Dedeler Safına" katıldı.

Dede Efendi, ününü "çile" de iken duyurmaya başlamıştı. Bestelerinin kalitesi her eserinde belli olan Dede Efendi'nin "çile" dolduğu sırada bestelediği:

Zülfündedir benim baht-ı siyahım
Sende kaldı gece, gündüz nigâhım
İncitirmiş seni meğer ki âhım
Seni sevdim odur benim günahım

güfteli buselik şarkısı devrin musiki severleri tarafından çok beğenildi. Kendisini tanımak isteyenlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Dede'nin ünü ve olayın yankıları devrin padişahı III. Selim'in kulağına ulaşınca, padişah mevlevihaneye bir görevli göndererek İsmail Dede Efendi'nin saraya gelmesini emretti. Çileye giren dervişlerin akşam ezanından sonra tekke dışında kalmaları adet olmadığından saraya gidebilmesi için Şeyh'den izin alındı ve İsmail Dede Efendi padişahın huzuruna çıkarak onun isteği üzerine ilk eserini okudu. Çok beğenilerek bir kese

altını "taltif" edildi. Saraya ilk geliş tarihi olarak 1793 yılını ileri sürenler vardır.

Çileye ilk girdiği yıllarda babası vefat etmiştir. Bunun üzerine Dede, babasından kalan hamamı satmıştır. Hamamdan aldığı parayı harcadığı, annesinin dervişlere yedirdi diye üzüldüğü ve şikayet ettiği söylenir. Rauf Yekta Bey'in Nuri Şeyda Bey'den naklen verdiği bilgiye göre, saraydan bir kese altını alan Dede Efendi Annesine giderek altınları vermiş, üzüntüsünün yersiz olduğunu söyledikten sonra akşam vakti gerekçesiyle acele tekkeye dönmüş.

Dedeler arasına katıldıktan sonra kendine ayrılan hücreye yerleşti. Ünü bütün İstanbul'a yayılmıştı. Hücresi sanattan anlayanlar ve musiki heveslileri ile dolup taşıyordu. Burada Hicaz makamında bestelemiş olduğu

Ey çeşm-i ahu hicr ile tenhalara saldın beni
Çün nafe bağrım hûn edüp sevdalara saldın beni
Ey kamet-i serv-i semen salınmada ellerle sen
Haşrolamam dedikçe ben fedalara saldın beni

güfteli bestesinden sonra ünü iyice arttı. Herkes eseri öğrenmek, elde etmek istiyordu. Saray musikişinasları eseri öğrenerek III. Selim'e sundular. Dede saraya çağırıldı. Beste kendisinden dinlenildi ve mükafatlandırıldı. Fasillara katılması emredildi. Saraya dahil oldu ve Enderunda hocalık yapmaya başladı. Sanatçı teva-zuunu şiar edinmiş olan Dede Efendi padişahın bu kıymetbilirliğine karşılık olarak

Müştak-ı cemalin gece gündüz dil-i şeyda
Etdi nigh-i atıfetin bendeni ihya
Mesrur ede Hak kalb-i humayununu daim
Ediyye-i hayrin dil-ü canında hüveyda

şairini suzinak makamında bestelemiş dolayısıyla padişaha teşekkür etmişti. 1801 yılında bir saraylı hanımla evlenerek Akbıyık Mahallesi'nde kiraladığı bir eve yerleşti. Evinde öğrencileri ile uğraşıyor, mevlevihanedeki görevini sürdürüyor ve ünü hergeçen gün daha da artıyordu.

Ancak bu mutlu günler uzun sürmedi. Dede'yi yaralayan bir çok acı ve üzücü olay birbirini izledi. Önce, büyük sevgi ve saygıyla bağlı olduğu Şeyhi Ali Nutki Dede 1804 yılında öldü. Bir yıl sonra da sevgili oğlu Salih 1805 yılında öldü. Oğlu Salih'i çok severdi ve onun iyi bir musikişinas olmasını isterdi. Onun ölümü üzerine

Bir gonca-femin yaresi var ciğerimde
Ateş dökülürse yeridir âh serimde
Her lâhza hayali duruyor didelerimde
Takdire nedir çâre bu varmış kaderimde

güfteli beyati makamındaki eserini besteledi. Acılı üzüntülü günler bitmedi. 1808'de annesini, 1810'da küçük oğlu altı yaşındaki Mustafa'yı yitirdi. Daha sonra üçüncü kızı Ayşe onüç yaşında öldü. Dede Efendi'yi yıkan en önemli olay Sultan III. Selim'in tahttan indirilerek öldürülmesidir. Bundan sonra IV. Mustafa'nın tahta oturması türlü siyasi kargaşayı peşinde getirmişti. Sultan II. Mahmut'un padişah olması saraya Batı musikisinin yerleşmeye başlaması, eski zevk ve sanat anlayışının kalmaması gibi nedenlerle inzivaya çekildi. Zaten huzurlu bir ortam da yoktu. İşte bu yıllarda en güzel eserlerini bestelemiştir. 1812'de Sultan II. Mahmut'a musahip olması da bu döneme rastlar. 1813'de müezzınbaşı oldu. Kendini çok takdir eden padişah yalnız devlet adamlarına verilen bir nişanı bizzat takmış. Ahırkapı'da bir konak "ihşan" etmişti.

Sultan II. Mahmut'un ölümü üzerine tahta geçen Sultan Abdülmecit babasının çok sevdiği bu değerli musikîşınastan ilgisini esirgemedi. Ancak Enderun değerini yitirmeye başlamış adı "**Muzıkai Humayun**" olmuş, sarayda değişiklikler yapılmış, batılı musikîşınastalara rağbet artmış padişah opera ve operet parçaları dinler olmuş, geleneksel klasik musikîye birkaç ustadan başka kimse aldırılmaz olmuştur. Padişah Abdülmecit Türk musikîsini iyi bilmediğinden Dede Efendi'den değeri olmayan basit eserler istiyordu. Bunlar Dede Efendi'nin katlanacağı şeyler değildi. Nitekim bu duygu ve düşüncelerin etkisi ile öğrencisi Dellâl-zade İsmail Efendi ile sarayın bahçesinde dolaşırken "**İsmail, bu oyunun tadı kaçtı**" demiştir. Bu olanların etkisi ve yaşının ilerlemesi nedeni ile çoktan beri hacca gitme niyetini açığa vurarak padişah'tan izin aldı. İleri yaşında hacca gitmek istemesi bu kırgınlığa bağlanır.

Dellâl-zade İsmail Efendi ve Mutaî-zade Ahmet Efendi ile böylece yola çıktı. Dede Efendi hac farizesini yerine getirdikten sonra kolera hastalığı nedeni ile Mina'da Kurban Bayramının birinci günü öğrencisi Mutaî-zadenin kolları arasında hayata gözlerini yumdu (1845). Cenazesi Hazreti Hatice'nin mezarının ayak ucuna defnedildi. Anlaşıldığı üzere Dede Efendi kurban bayramında doğmuş yine bir kurban bayramında ölmüş oluyordu. Dr. Duphi Ezgi kaynak göstermeden üç kez hacca gittiğini ileri sürmüştür. Sadettin Nüzhet Ergun, Türk musikîsi Antolojisi adlı eserinde Sultan II. Mahmud'la iki kez Gelibolu'ya giderek mevlevihanede ayine katıldıklarını, Ahmet Celalettin Dede'nin babası Azmi Dede'den işittiğini kaydediyor.

Dede Efendi ney çalmayı da öğrenmiştir. Ancak bestekarlığı ve hanendeliğinin yanında neyzenliğinin pek değeri yoktur. Uzun yıllar hanendelik yapmıştır. Dr. Duphi Ezgi, Hocası Zekai Dede'den naklen sesinin ince ve cılız olduğunu ileri sürer. Sadettin Nüzhet Ergün ise Zekai Dede'nin onun ileri yaşlarında öğrencisi olduğunu ileri sürerek sesinin güzel olduğunu belirtir. Rauf Yekta Bey'in dediğine göre pazartesi ve perşembe günleri dergaha giderek ayin okur ve na'thanlık ederdi. O gün hangi ayin okunacaksa İtri'nin rast makamındaki na'tını irticalen bu makamdan okurdu. Can'lar ayinin hangi makamdan okunacağını sormaya çekinirler, na'tın okunduğu makamdan ayine başlardı. Şu hikayede anlatılan olay bunun en

güzel örneğidir:

"... Büyük yerlerin hepsinde teravih namazının âyin ve ilâhilerle kılınması adet olduğundan, her dairenin mevcut olan imamından başka bilhassa Ramazan ayı için, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyan imam ve musıkide ihtisası olan güzel sesli beşer altışar da müezzin seçip alırlardı."

"Teravih için her akşam konakların geniş divanhanelerinde, sultan saraylarında, bazı büyük konaklarda harem ve selâmlık arasına büyük kafesler çekilir, kafesin arka tarafından da hizmetçiler için yere sırmalı seccadeler serilirdi. Müezzinler, yatsı vakti olunca çift ezan okurlar, misafirler ağır ağır kollarını sıvayarak abdest almaya başlarlardı. Müezzin efendiler, arka saf-ta cemaatin toplanmasını beklerler; saflar yavaş yavaş dolar, ilâhiler ve âyinler le namaz kılınırdı. Yatsı namazında belirli bir beste takip edilmezse de teravih namazının her dört rekâtı bi-tince saba ve düğâh veya bestenigâr, ikinci dört rekatta hüzzam, üçüncü dört rekatta ekseriye ferahnâk, dördüncüde mutlaka evc, beşincide acem makamında ilahiler okumak, imamın da mihrapta okunan ilahinin bestesine uygun olarak okumaya devam etmesi şarttı."

"Meşhur Kırımlı Ahmed Kâmil Efendi'den sonra Sultan II. Mahmud'un imamlığına tayin olunan Abdülkerim Efendi ile, o aralık Sultan Mahmud'un müezzinbaşılığında bulunan meşhur musiki üstadı Dede Efendi arasında kırılgılık varmış. Bir Ramazan günü Abdülkerim Efendi Padişah'a (Acemlerin saltanatınız hakkındaki ihaneti herkes tarafından bilinmekte olduğu halde, Dede Efendi bunu düşünerek ter-avih namazında, acem makamından ilahiler okumamak ve buna karşılık şevkefzâ makamını tercih etmek lazım gelirken, kendisinin şevkefza makamını kullanmaya bilgisi kafi gelmemesi bu davranışına sebep olmaktadır) cevabını verince, Padişah Dede Efendi'nin sanatındaki iktidar derecesini bildiği için ve ayrıca kendisi de musikişinas olduğu cihetle, bu hususta bir kanaatında mevcut bulunduğundan bir gece imtihan yapılmasına karar verir. Fakat, bu karar Dede Efendi'ye duyurul-maz."

"Gece teravih namazı kılınırken, dördüncü dört rekâtta sonra evc makamından ilâhi okunduğu sırada karar gereğince, Sultan Mahmud tarafından gönderilen biri, müezzinlerin yanına giderek, Dede Efendi'ye acem makamını değil şevkefzâ makamını kullan-masını emrini tebliğ eder. O zamana kadar şevkefzâ makamından hiçbir ilâhi yapılmamış olduğundan ne yapacaklarını şaşırان müezzin efendiler, Dede Efendi'nin yüzüne hayretle bakarlar-ken, içlerinden biri Dede Efendi'nin işaretini üzerine bu makamdan tek-

bir getirmeye başladığı gibi, imamın da Fatiha-i Şerifi şevkefza makamında okumakta olduğunu anlamışlar; Dede Efendi (Hele bir namazı kılalım da bakalım) demiş ve dört rekat teravih namazı kılınıncaya kadar şevkefza makamından bir ilahi bestelemiş ve selam verilir verilmez ilahiye başlayıvermişti. Arkadaşlarının hemen hepsi musikide birer üstad olduklarından, Dede Efendi'ye kulak vererek ilahiyi güzelce okuyup bitirmişler ve padişahın takdirlerini kazanmışlardı."

Bir söylentiye göre Dede Efendi ile Şakir Ağa arasında rekabet başladığından, Dede'nin yeniden saraya alınmasını Şakir Ağa çekemiyordu. Şakir Ağa Dede Efendi'nin musiki yeteneğinin ne kadar üst düzeyde olduğunu çok iyi bildiğinden Dede'nin lehine yapılan dedikodulardan çok etkileniyordu. Dede Efendi'yi padişahın huzurunda güç durumda bırakmak için bir tuzak hazırladı. Düşüncesi yeni bir makam düzenleyerek bu makamdan gizlice eserler besteleyerek bunları padişahın huzurunda okuyarak Dede Efendi'yi utandırmaktı. Evic makamına yeni bir çeşni vererek yeni bir makam düzenlediğini sanarak bir fasıl besteledi. Dede Efendi bu işin her nasılsa farkına vararak bu makamın özelliğini kavramış kendisi de beste yapmıştı. Nihayet beklenen gün geldi. Dede fasıla önce başladı Tabii Şakir Ağa donup kaldı. Şakir ağanın yeniden düzenlediğini zannettiği makam Ferahnâk Makamı idi. Olayı farkedene II. Mahmut Şakir Ağa'ya Dede ile boy ölçüşemeyeceğini söyledi. O'nun musikide bir "canavar" olduğunu söylemesine Dede'nin çok üzüldüğü söylenir.

Dede Efendi'nin bestekarlığı ile ilgili olarak Rauf Yekta Bey'in sözlerini özetleyerek aktarıyorum:

"... Dede Efendi'nin eserleri üslûp açısından oldukça asil ve kibardır. Büyük bestekarlarımızın ustalığında herşeyden önce göze çarpan özellik, Türk musikisinde İtri'lerin ve buna benzer ustaların gayreti ile yüzyıllardan beri gelişmiş olan geleneksel biçim ve tavrın titiz bir koruyucusu olmasıdır. Bununla birlikte Dede Efendi'nin bu özelliğini eserlerini, kendinden öncekilerin gösteremediği yeniliklerle süsleyerek bestelemesine engel olmamıştır. Türk Bestekarları içersinde Dede Efendi derecesinde hem klasik üsluba bütünü ile sadık kalmış hem de üslubun kaide ve şartlarından dışarı çıkmamak kaydıyla yeni nağmeler bulmakta ve yenilikçi eser ortaya koymayı başarmış bir bestekar daha gösterilemez. Özetle Dede Efendi yaşadığı sürece Türk Musikisi Dünyasının hiç bir rakibi olmayan zirvesiydi."

Mesud Cemil Dede'yi şu şekilde yorumlamış:

"... III. Selim'in yenileşme isteklerini takip eden Tanzimat devrinin, Garp Musikisi ile temas eden bestekarlardan hem an'aneye bağlı hem de yeni temayülü iyi duymuş olanların başında gelir. O zamanlar saraya yeni gelen İtalyan musi-

kişinasları ile Batı'dan esen sanat esintilerine kulağını tıkamamış ve bu etki ile Kar'ı Nev ve Yine Bir Gülnihal güfteli eserleri bestelemiştir. Buna göre Dede'nin iki önemli cephesi vardır: Biri klasik mektebi kudretle devam ettiren, diğeri de yeni ve Garp'tan gelen havayı zamanın şartları içinde yadırgamadan teneffüs eden Dede..."

Neveser, Saba-buselik, Hicaz-buselik, Araban-kürdi ve Sultani-yegâh makamlarını düzenleyen Dede Efendi musiki dehası olarak sanatımıza derin izler bırakmış, ekol olmuş, bestecilik yolunda genç sanatkarlara öncülük etmiştir. Hacı Arif Bey ayrı tutulursa şarkı formunda Dede çapında başka bestekar yetişmemiştir. Eserlerinin pek çoğunun bestelenişinin bir nedeni bir hikayesi vardır. Ferahfeza makamındaki eserlerinin besteleniş hikayesi oldukça ilginçtir. Şimdi bu hikayeyi aktarıyorum:

"... 1249 Hicret yılının Ramazan ayının ilk günü, 1834 Miladi sene Ocak ayının onbirinci gününe rastlamıştı. Bu kış ramazanının bir gecesinde Hammamî-zade İsmail Dede Efendi ile arkadaşları, Topkapı Sarayı'nın arkasındaki Serdap Kasrı'nda (bu kasır Rumeli Demiryolu yapılırken yıktırılmıştır) toplanmışlar, Padişah Sultan Mahmud'un huzurunda arazbar-bûselik faslı yapmışlardı. Fasil bittikten sonra Sultan Mahmud, sazende ve hanendeleri şiş sözlerle tebrik ve teşvik etmişti: (Bu gece pek tatlı vakit geçirdim; kendimi adeta Cennette sandım... Arazbar-Bûselik faslı şimdiye kadar bu derece parlak okunup çalınmamıştı; ancak,

Mevsim-i Nevruz erişdi eyyam-ı bahar sözleriyle başlayan kâr. Amcam Sultan Selim'in tahta çıktığı yılın baharında, Çağlayan Kasrı'na gittiği gün okunmak üzere bestelenmiş bir eser olduğundan böyle kış ortalarında okunması bana biraz mevsimsiz gibi geldi. Dedem! Ferahfeza makamında bu kasr için kâr'ı ile beraber senden mükemmel bir fasıl isterim. Haydi göreyim seni! Bayram ertesine kadar hazır olsun; inşallah yine burada dinlerim...)"

"Ramazan'ın yarısı geçmişti. Kaybedilecek vakit yoktu. Dede bayram ertesi istenileceği şüphesiz olan ferahfeza kâr için önce bir güfte hazırladı. Bunu besteledikten sonra,"

Ey kaşı keman tir-i müjen cânıma geçti
dizeleri ile başlayan Beste'yi,

Bir dilber-i nâdide, bir kamet-i müstesna
ve

Bu gece ben yine bûlbülleri hâmuş ettim
sözleri ile başlayan ağır ve yürük semaileri besteledi. Tanburi Musahib Zeki Mehmed Ağa da güzel bir peşrev ve saz semaisi yapmış ve bestelenen bu eserler geceli gündüzlü çalışılmak sureti ile hanende ve sazandelere bir güzel öğretilmişti. Sonunda beklenen gece geldi. Sultan Mahmud, yanında Damad Said Paşa olduğu halde

büyük sevinç ve memnuniyet ifadesi içinde kasma geldi. Muhasip Said Efendi'nin fıkra ve hikayeleri padişahı daha da neşelendirdi. Sonunda serilen ehramlar üzerinde hanende ve sazandeler yerlerini aldılar ve Ferahfeza faslı en mükemmel bir şekilde çalınıp söylendi. Sultan Mahmud son derece memnun bir şekilde Dede'yi yanına çağırdı ve kendi eli ile Dede'nin göğsüne (Murassa İftihar Nişanı)nı taktı. Dede'ye yetişenlerin söylediğine göre, bu nişanı törenlerde ve Akbıyık Mahallesi'ndeki evinde müzik meşkleri yaptığı günlerde göğsünden çıkartmazmış. Hatta Merhum Zekai Dede Hocası Eyyubi Mehmed Bey'le ilk defa meşke gittiği gün Dede'yi bu nişanla gördüğünü anlatır ve göğsünde atnalı gibi mürsağ koca bir nişanı olduğu halde köşeye oturup çubuk içerken gördüğüm Dede'nin hayali hiç gözümün önünden gitmez dermiş.

1820'li yıllarda Hammami-zâde İsmail Dede Efendi, padişah tarafından Trabzon'a sürgün edilmişti. Tarihinden beri bir Kültür Başşehri olan Trabzon'da, Dede Efendi, İstanbul'daki sanat çevresinden bir şey kaybetmemiş, musiki çalışmalarını burada da sürdürmüştü. Trabzon'un ünlü şairi, bilgin ve musikişinası Tayyib-zâde Hafız Zühdü Efendi ile tanışıp onunla bazı kimselere ders verdiğini biliyoruz. Öğrencisi Dellâl-zâde İsmail Efendi'ye, Trabzon'un gerçek bir kültür hazinesi olduğunu, yazmış olduğu bir mektubunda söz ettiğini kaynak göstermeden ileri sürenler olmuştur. Ancak bu mektup hakkında somut hiçbir bilgi yoktur. Dede Efendi bestekârlıkta en verimli dönemini Trabzon'da yaşamıştır. Trabzon'da iken bestelediği şarkılarının var olduğu bilinmektedir. Ancak bu şarkıları tesbit edemedim.

Hamami-zâde İsmail Dede Efendi'nin benim tesbit edebildiğim, günümüze kadar ulaşmış eserleri makam sırasına göre şunlardır:

ACEM-AŞİRAN MAKAMI

Ey lebleri gonca, yüzü gül servi bülendim (Ağır Samai) Usul: Ağır Sengin S.
Lûtf' eyle meded rahım eyle şehâ (şarkı) Usul: Aksak
Meşâm-ı hâtıra bûy-i gül-i safa bulâgör (Beste) Usul: Zincir
Ne hevâ-yı bağısâzed ne kenar-ı kıst mara (Yürük Samai) Usul: Yürük Samai
Oldu gönül üftade (şarkı) Usul: Aksak

ACEM-KÜRDİ MAKAMI

Bir güzele ben de gönül (şarkı) Usul: Semai

ARABAN-BUSELİK MAKAMI

Sevdim seni yosma fidan (şarkı) Usul: Aksak Semai

ARAZBAR MAKAMI

Derdim bana kâr eyledi dermana el ermez (Yürük Samai) Usul: Yürük Samai
Ol peri-veş kim melâhat milkinin sâr-bandır (Beste) Usul: Muhammes

BAYATİ MAKAMI

Ağlatma beni incitme aman (şarkı) Usul: Aksak Semai
Bir bi-bedel şuhi cihan (şarkı) Usul: Sofyan
Bir gonca-fem'in yâresi vardır ciğerimde (beste) Usul: Hafif

Dilberâ sâzın nevâsı/Aşkın artar hevâsı (şarkı) Usul: Düyek
Ey gamzeşi fettan hemî giysusuna nem didem (şarkı) Usul: Ağır Aksak
Her dem edip meyl-i cefa (şarkı) Usul: Düyek
Karşıdan yar geli güle (şarkı) Usul: Aksak
Müptelayım ey gül-i rânâ sana (şarkı) Usul: Ağır Aksak
Nice bir aşkınla feryad edeyim (şarkı) Usul: Ağır aksak

BAYATİ-ARABAN MAKAMI

Aklın alır aşıkların del-eyler (şarkı) Usul: Aksak
Arz-ı hâlim benim lûtf-i dîlbera kalsın (şarkı) Usul: Ağır Düyek
Canımı aşka salmışım (şarkı) Usul: Yürük semai

BESTE-NIGAR MAKAMI

Ben seni sevdim seveli kaynayıp coştum (şarkı) Usul: Cürceuna
Erişti mevsim-i gül seyr-i gülistan edelim (beste) Usul: zincir
Ey kiblei ikbâl-i cihan (beste) Usul: Değişken
Hayli demdir bağlanıp kaldık şitada zâr ile (şarkı) Usul: Aksak Semai
Men bende şüdem, bende şüdem (ağır semai) Usul: Ağır Aksak Semai
Pek naziktir ince belin (şarkı) Usul: Aksak

BUSELİK MAKAMI

Dehr olmadan bu sûr ile ma'mûr meserret (yürük semai) Usul: Yürük Semai
Edâ ile revişlerin (şarkı) Usul: Türk Aksağı
Olduk yine bu şevk ile mesrûr-ı meserret (beste) Usul: Remel
Zülfündedir benim baht-ı silâhum (şarkı) Usul: Ağır Aksak Semai

EVC MAKAMI

Bûlbûl -âsa rûz u şeb kârım nevâ (Şarkı) usul: Ağır Aksak
Ebrûlerinin zahmı nihandır ciğerimde (Şarkı) usul: Ağır Aksak Semai
Sevdim bir gonca-i rânâ (Şarkı) usul: Aksak
Söyleyin ol nev-civane (şarkı) usul: Aksak

EVC-ARA MAKAMI

Bir letafetli havâ kim bu şeb ey sen mehlika (şarkı) usul: Devrîrevan
Geçen hafta kayıkla ben geçerken (şarkı) usul: Ağır Aksak
Gel ey güzeller serveri (şarkı) usul: Aksak

EVC-BUSELİK MAKAMI

Ağlar inler pâyine yüzler sürer gönlüm gözüm (beste) usul: Ağır Çenber
Ayb eder hâl-i dil-i âşufte-sâmanın gören (beste) usul: Muhammes
Sâkiyâ mest-i müdam eylesen olmaz mı beni (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

FERAHFEZA MAKAMI

Bir dilber-i nâdide, bir kamet-i müstesnâ (Ağır Semai) usul: Zengin Semai
Bir verdi rânâ ettim temaşâ (şarkı) usul: Semai
Bu gice ben yine bûlbülleri hâmûş ettim (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Bûlbûl-i hoş-nevâ (şarkı) usul: Semai

El benim çün seni sarmış biliyor (şarkı) usul: Ağır Aksak
Ey kaşı keman, tir-i müjen cânıma geçti (Beste) usul: Frengi Fer
Kasr-ı Cennet, Havz-ı Kevser, âb-ı hay (Kâr) usul: Muhammes

FERAHNAK MAKAMI

Beğendim seni efendim geçmem asla ben (şarkı) usul: Düyek
Ben müptelâ olsam sana (şarkı) usul: Aksak
Dil-i bî-çâreyi mecrûh eden tiğ-i nigâhındır (Ağır Semai)
Figan eder yine bülbül bahar görmüştür (beste) usul: Zincir
Senin çün ey şeh-i hûbân (şarkı) usul: Ağır Düyek

GÜL'İZAR MAKAMI

Bî-vefâ bir çeşm-i bi-dâd (şarkı) usul: Aksak
Nazlı nazlı sekîp gider (şarkı) usul: Aksak
Relâ bulamadım zülfün telinden (şarkı) usul: Ağır Düyek
Su gibi çağladığım/Ciğerim dağladığım (şarkı) usul: Aksak
Sular gibi çağlarım ben (şarkı) usul: Aksak

HİCAZ MAKAMI

Ah etmezsem ikrâr-ı aşkı saklarım cânım gibi (Ağır Semai) usul: Aksak Semai
Aşkınla ben ey nâzenin (şarkı) usul: Düyek
Baharın zamanı geldi a canım (şarkı-köçekçe) usul: Aksak
Ben bilemedim bana n'oldu (şarkı) usul: Ağır Düyek
Bir sevda geldi başıma (Köçekçe) usul: Aksak
Çoktur gönülde dağ-ı melâlim (şarkı) usul: ağır düyek
Etmezsem ikrâr aşkı, saklarım cânım gibi (Ağır Semai) usul: Aksak Semai
Ey büt-i nev-edâ (Şarkı) usul: Semai
Ey çeşm-i âhû, tenhalara saldın beni (Beste) usul: Ağır düyek
Güzel gel aklımı aldın (Köçekçe) usul: Aksak
İndim yarin bahçesine gülden geçilmez (şarkı) usul: Aksak
Mah yüzüne âşıkânım (şarkı) usul: Evfer-Aksak
Seyr-i gülşen edelim ey şivekâr (şarkı) usul: Ağır Düyek
Tırmana tırmana çıktım yapıdan (şarkı) usul: Aksak
Yine bir muğ-beçe neveste fidanım (şarkı) usul: Aksak
Yine yeşillendi dağlar çemeni (şarkı) usul: Aksak
Yine neş'e-i muhabbet dil ü canım etti şeyda (Yürük Semai) usul: Y.Semai

HİCAZ-BUSELİK MAKAMI

Açıl açıl gel efendim cihan bahar olsun (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Bir âfetin aşkı ile gönül eyledi ülfet (Ağır Semai) usul: Ağır Aksak Semai
Bülbül gibi feryâd ü figanım seherdir (Beste) usul: Ağır Remel
Cânâ, beni aşkınla ferzâne eden sensin (Beste) usul: Lenk fahte

HİSAR MAKAMI

A zâlim, kanıma girdin (Şarkı) usul: Aksak
Hava güzel, yine gülşende gösteriş günüdür (Yürük Semai) usul: Yürük semai

HİSAR-BUSELİK MAKAMI

Ey hümâ-yı pâdişâhî ber ser-i bâlâ-yı tû (Ağır Semai) usul: Sengin Semai
Her sözün uşşâkâ ihsan, her kelâmın lûtf-i tâm (beste) usul: Hafif
Rûy-i tû câm-ı tarab-ı gül-gûn bâd (Köçekçe) usul: Devri revan
Yine bezim-i ıyş-ı vuslat dil-i bî-karâre düştü (Yürük Semai)

HÜZZAM MAKAMI

Bu dil düştü sana yârim âh bu dem (şarkı) usul: Düyek
Derdimin dermânı sen ey peri (şarkı) usul: Ağır Aksak
Gören fütâde olur hüsn-i bî-bahânesine (Beste) usul: Zincir
Hâlimi bir kere takrîr cylesem sultanıma (şarkı) usul: Ağır Düyek
Reh-i aşkında edip kaddimi kütah gönül (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

IRAK MAKAMI

Bir âh ile ol gonce-fem'e hâlin ıyân et (beste) usul: Remel
Hasretle temâm "Nâl"e döndüm sensiz (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Her zaman pîş-i nigâhında hüveydâsın sen (beste) usul: Devrikebîr
Hüsnün gibi ey bî-vefâ (şarkı) usul: Düyek
N'ettim sana bu bî-vefâ-zâlim (şarkı) usul: Aksak
Nice bir ağıhyayım aşk ile her gâh meded (Ağır Semai) usul: Aksak Semai

ISFAHAN MAKAMI

Ah eylediğim serv-i hırâmânıma içindir (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Aşık olalı sen yâre gönül (şarkı) usul: Aksak
Yâ Râb, kime feryâd edeyim yârin elinden (Ağır Semai) usul: A.Aksak Semai

KARCIĞAR MAKAMI

Girdi gönül aşk yoluna (şarkı) usul: Evfer-Aksak
Gül açıl gel aşlı ne durgunluğun (şarkı) usul: Devrihindi
Senin aşkın elemi/Yakıyor hep âlemi (şarkı) usul: Düyek

MAHUR MAKAMI

Ey gonca-dehen, hâr-ı elem cânıma geçti (beste) usul: Hafif
Gördüm bugün cânâm dil (şarkı) usul: Sofyan
Gör n'itti cânâ firkatin (şarkı) usul: Aksak
Sana lâyıkmı ey gül-ten (şarkı) usul: Aksak
Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenara düştü (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

MAYE MAKAMI

Firkatin hâlim perişan etti gel (şarkı) usul: Ağır Düyek
Olmamak zülfün esiri dilberâ, mümkün değil (beste) usul: Zincir
Semest-i gamun bâde-i hûn-i ciğerimde (şarkı) usul: Ağır Aksak Semai

MUHAYYER MAKAMI

Sevdiceğim âşıkımı ağlatır (şarkı) usul: Yürük Semai

MÜSTEAR MAKAMI

Gönlümü bend etti ol mâh (şarkı) usul: Aksak

NEVA MAKAMI

Ey gonce-dehen, ah-ı seherden hazer eyle (Yürük Semai) usul: Yürük semai

Ey gonce-i bağ-ı cihân v'ey ziynet-i destâr-ı cân (Ağır Semai)

Gülzâra salın mevsimidir geşt ü güzârın (şarkı) usul: Ağır Aksak Semai

Hayli demdir bir gül-i ruhsâre oldum müptelâ (şarkı) usul: Ağır Aksak

Müşkil oldu süzişim etmek nihân (şarkı) usul: Ağır Aksak

Zeyn eden bağ-ı cihânı gül müdür bülbül müdür? (Beste) usul: Muhammes

NEV-ESER MAKAMI

Diyemem sine-i berrak-ı semen-ber gibidir (Yürük Semai) usul: Y.Semai

Nasıl edâ bilir ol dilber-i fedâyı görün (beste) usul: Zincir

NİHAVEND-İ KEBİR MAKAMI

Rencide sakın olma nigâh eylediğimden (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

NİŞABUREK MAKAMI

Gâhi ki eder turrasi dâmânını çide (Ağır Semai) usul: Sengin semai

NÜHÜFT MAKAMI

Bend oldu baht-ı hümayûn fâl ile (şarkı) usul: Aksak Semai

Ey serv-i nâz-ı neversim (şarkı) usul: Ağır Düyek

Kasdı o şühun yine âzâre mi? (Şarkı) usul: Yürük Semai

PESENDİDE MAKAMI

Ey âfet-i cân-ı âşık-âzâr (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

RAST MAKAMI

Bu hüsn ile sen dilberâ (şarkı) usul: Sofyan

Dil bir güzele/Meyl etti hele (şarkı) usul: Sengin Semai

Gördükçe ben ey meh-cemâl (şarkı) usul: Aksak

Görsem seni doyunca (şarkı) usul: Düyek

Gözümde dâim hayâl-i cânân (KAR-I NEV) (Kâr) usul: Ağır Düyek

Rast getirip fend ile seydetti hümayı (Kâr) usul: Yürük Semai

Yine ahlar etti peydâ (Şarkı) usul: Düyek

Yine bir gül-nihâl aldı bu gönlümü (şarkı) usul: Semai

Yüzündür cihanı münevver eden (şarkı) usul: Yürük Semai

RAST-I CEDİD MAKAMI

Aşk-ı tü nihâl hayret âmed (Kâr) usul: Hafih (Bu şarkı Reis Mahmud Efendi ile birlikte bestelenmiştir).

Nâvek-i gamzen ki her dem bağrımı pür-hûn eder (Beste) usul: Çenber

Oynar yürek terennüm-i çeng ü çegânedan (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

REHAVİ MAKAMI

Ey bülend-ahter, şeh-i sâhib-kerem (şarkı) usul: Düyek

SABA MAKAMI

Bana gayrı karışma/Bariş ister barişma (şarkı) usul: Aksak
Gel güzelim, gülîstân-ı güle gel (şarkı) usul: Aksak
Güş eyle gel bülbülleri (şarkı) usul: Ağır Düyek

SABA-BUSELİK MAKAMI

O nahl-i bağ- letâfet aman aman geliyor (beste) usul: Zincir
Reng-i ruh-i gülzârı tebâh eyledi bülbül (Ağır Semai) usul: Sengin Semai
Sahbâyı doldur sâkıyâ, peymâneden peymâne (şarkı) usul: Ağır Düyek
Yâr ile âteş-mekân olsam da gülşendir bana (beste) usul: Ağır Çenber
Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

SULTANİ-YEGAH MAKAMI

Cân ü dilimiz lûtf-i [keremkâr/ şehensâh] ile mâ'mûr (beste) usul: Hafif
Misâlin ne zemin zaman görmüştür (beste) usul: Zincir
Nihân ettim seni sînemde ey meh-pâre, cânımsın (ağır aksak) usul: A.Semai
Şâd eyledi cân ü dilimi [şâh-ı cihânım/rûh-i revânım] (Yürük Semai) usul: Yürük

Semai

SUZ-İ DİL MAKAMI

Ey pâdişahım, şâd ol efendim (Şarkı) usul: Aksak

SUZNAK MAKAMI

Cânâ, fîrâk-ı aşkın ile sûznâkinim (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Müştak-ı cemâlin gece gündüz dil-i şeydâ (Beste) usul: Darbeyn
Nesin sen a güzel nesin, hûri mi ya melek misin? (Ağır Semai) usul: Aksak Se-

mai

ŞEDD-İ ARABAN MAKAMI

Gözümden gönlümden hayâli gitmet (şarkı) usul: Düyek

ŞEHNAZ MAKAMI

Açıldı lâle-izârın, ciğerde dağ-ı derûn (Beste) usul: Zincir
Ey ver-i rânâ, şûh-i melek-veş (Şarkı) usul: Aksak Semai
Gönül durmaz su gibi çağlar (şarkı) usul: Aksak
Ne dehendir bu ne kâküldür bu sevdiğim (beste) usul: Muhammes
Sana, ey cânımın cânı efendim (Şarkı) usul: Ağır Düyek
Sevdi bu gönül seni yaman eylemedi (Yürük Semai) usul: Yürük Semai
Ben müptelâ oldum sana (şarkı) usul : Aksak

ŞEHNAZ - BUSELİK MAKAMI

Mushaf demek hatadır ol levh-i cemâle

ŞEVK - EFZA MAKAMI

Ermesin el o şehin şevket-i vâlâlarına (beste) usul: Çenber
Ser-i zülf-i anberinin yüzüne nikab edersin (Yürük Semai) usul: Yürük Semai

TARZ-I CEDİD MAKAMI

[Ben/Men] bendesiyem, bendesiyem, bendesiyem (Ağır Semai) usul: A. Semai
Hâk-i kademin çeşmimize aynı cilâdır (Yürük Semai) usul: Yürük semai
İltifatınla gönül şâd olduğu demdir bu dem (beste) usul: Çenber

UŞŞAK MAKAMI

Ağlatırlar, güldürürler (şarkı) usul: Aksak
Dil nale eder bülbül-i şeydâ revişinde (Beste) usul: Darbı Fetih
Gitti de gelmeyiverdi (Şarkı) usul: Aksak
Pür-âteşim açtırma sakın ağzımı zinhâr (Şarkı) usul: Ağır Aksak Semai

Dede Efendi'nin tesbit edebildiğim eserlerini belirttikten sonra bir tahlil yapacak olursak, şu sonuca varırız: Dede Efendi bestekarlık hayatı boyunca 46 adet makam kullanmıştır. Tesbit edebildiğime göre musikimizde 124 makamdan elimizde eser bulunmaktadır. Dede Efendi tüm bu makamların yaklaşık 1/3'nü kullanmış olan verimli bir bestekardır.

HACI ARİF BEY

(İstanbul Eyüp 1831 - İstanbul 28.6.1884)

En büyük Türk şarkı bestekarı, Hanende

Asıl adı Mehmet Arif olan Hacı Arif Bey, 1831 yılında İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu. Babası Eyup'un eski "**Şer-i Mahkemesi**" katiplerinden Bekir Efendidir. Daha 6-7 yaşlarında iken sesinin güzelliği ile dikkatleri üzerine çeken Hacı Arif Bey, Mehmet Zekai Efendi'den musiki dersleri almaya başlamıştı. Eyyubi Mehmet Bey o zamanlar Hacı Arif Bey'in okuduğu okulda ilahi hocasıydı. Mehmet Zekai Dede Efendi de Eyyubi Mehmet Bey'den ders aldığından onun aracılığı ile Hacı Arif Bey'i de öğrenciliğe kabul etti.

Hacı Arif Bey'in dehası yıllar ilerledikçe tüm İstanbul'da duyulmaya başlamış, Sultan Abdülmecid'in kulağına kadar gitmişti. Kısa sürede Muzıka-i Humayun'a alındı. Bunun padişah emriyle olduğu söylenir. Terbiyesi nazikliği ve yeteneği ile çevresinde olumlu intibalar bırakmıştır. Bundan dolayı Sultan Abdülmecid tarafından **Haremi Humayun**'a musiki öğretmeni olarak tayin edildi.

Musikişinas Leyla Hanım (Leyla Saz) anılarında cariyelerin musiki öğretmeni Hacı Arif Bey'i şöyle anlatır:

"Hacı Arif Bey cariyelere ders verirken oldukça mesafeli ve ciddi idi. Ders anlatırken meşk ederken cariyelerin yüzüne bakmaz gözlerini onlardan devamlı olarak kaçırdı. Aslında Hacı Arif Bey hanımlara karşı pek nazik ve oldukça samimi idi. Ders dışında da cariyelere ilgisiz kaldığını söyleyemem. Saraydaki cariyeler arasında Çeşm-i Dilber adındaki dikkati çekecek kadar güzel gözlü çerkez kızı ders anında Hacı Arif Bey'e sürekli sorular sorarak araya laf sıkıştırarak, Hacı Arif Bey'in ilgisini

çekmeye çalışırdı. Hacı Arif Bey'in de ona ilgisiz olduğu da söylenemez. Haliyle sarayda tatsız dedikodular ediliyordu. Bu dedikodular padişahın kulağına gidince, padişah meseleyi kapatmak için bu cariye ile Hacı Arif Bey'i evlendirdi. Çeşm-i Dilber adının bu kıza dikkat çekecek kadar güzel gözlü olduğu için Sultan Abdülmecid tarafından verildiği söylenir. Çeşm-i Dilber ile Hacı Arif Bey'in yolları daha sonra ayrıldı." diyen Leyla Hanım Hacı Arif Bey'le ilgili anılarına devam ediyor.

Hiçbir enstürman çalmasını bilmeyen Hacı Arif Bey Klasik Türk Musikisinde yetişmiş en büyük şarkı bestekarıdır. Hanendedir. Türk musikisine kaliteli eserler kazandırmıştır. Kürdilihicazkar makamını tertip etmiş ve bu makamda da hepsi nadide olan güzel eserler bestelemiştir. Şarkılarına kendi kişiliğinin damgasını vurmuş adeta dinleyenlere "bu şarkı Hacı Arif Bey'in şarkısıdır" dedirtmiştir. Ömrünün son yıllarında kalbinden rahatsızlanmıştı. 28.6.1884 günü meşk odasında aniden fenalaşan Hacı Arif Bey, oğlu Cemil Bey'i çağırarak ondan yönünü kibleye çevirmesini istedikten sonra oğlunun kollarında son nefesini verdi. Yeri hala doldurulamayan bu eşsiz deha ertesi gün Yahya Efendi Mezarlığına defnedildi. Mezar taşı yoktur.

Hacı Arif Bey'in bestekarlık hayatına Leyla Hanım'ın anıları ile devam edelim.

"... Çeşm-i Dilber'e aşık olduğu zaman Hacı Arif Bey, 21-22 yaşlarında bir delikanlı idi, ve Harem'i Humayun da cariyelere ders veriyordu. Çeşm-i Dilber Hacı Arif Bey'i kendisine öyle bağlamıştı ki bu bağlılık Hacı Arif Bey'i musikiye daha çok yaklaştırmıştı. Bu aşk onun Türk Musikisine yeni bir makam kazandırmasına neden olmuştur. bu makam Kürdilihicazkar makamıdır. Hacı Arif Bey en güzel eserlerini bu makamda bestelemiş olup bu makamdaki ilk bestesi olan

Geçti zahm-ı tir-i hicrin tâ dil-i naşâdına
güfteli şarkı ve

Saydeyledi bu gönlümü bu gözleri ahü
sözleriyle başlayan Hicaz makamındaki şarkı bu ilk aşkın ürünüdür."

Hacı Arif Bey'in Kürdilihicazkar makamında yapmış olduğu besteler için Ruşen Ferit KAM şunları söyler: "...harikulade güzel ve orjinaldir. Hakikaten kürdilihicazkar makamının asil, şuh, bazan hüznülü karakteri onun sanatkar ruhundan süzüldükten sonra O güzelliğe kavuşmuştur."

Saraydaki cariyelerin gönlünü kazanan Hacı Arif Bey evlendiği kadınla padişahın hediye ettiği Taşlık'daki konakta yaşamaya başladı. Bu evlilikten Cemil ve Nebiye adlarındaki çocukları dünyaya geldi. Ama mutlu günler kısa sürdü. Zira çok sevdiği eşi Çeşm-i Dilber çocuklarını ve Hacı Arif Bey'i terk ederek bir tarakçıyla kaçtı. Hacı Arif Bey'in dünyası karardı. Bestekar Lemi Adlı'ya göre, eşi

tarafından terk edilen Hacı Arif Bey,
Niçin terk eyleyip gittin a zâlim
ve
Düşermi şanına ey şeyhi hûban
Bırakmak aşığı böyle perişan

dizeleri ile başlayan kürdilihicazkar şarkıları bestelemiştir. Bu iki şarkısı da kırık bir kalbin duygularını dile getirir. Bu şarkıların da Çeşm-i Dilber'in geriye dönmesini ve geriye dönmesi için yalvarışının izleri vardır. Leon Hancıyan'a göre **"Bırakmak aşığı böyle perişan"** dizesindeki **"aşığı"** sözcüğü **"Arif'i"** imiş. Çeşm-i Dilber tarafından terk edilen Hacı Arif Bey 1860 yılında padişah tarafından ikinci kez saraya alındı. Saraya alınışından kısa bir süre sonra büyük bir pervasızlıkla cariyeler arasında bir çerkes kızı olan Zülf-i Nigar'a gönlünü kaptırdı. Padişah tarafından evlendirilerek saraydan ikinci kez çıkartıldı. Bir yıl sonra Rabia adındaki kızı doğdu. Kısa bir süre sonra da güzel yüzlü güzel huylu bu çerkes kızı veremden öldü. Bu acılı ve çalkantılı hayatın bestekarlığı üzerinde pek çok olumlu etkisi olmuştur.

Hacı Arif Bey'in açmış olduğu **"Nevzemin"** dediği kıvrak motifli şarkı formundan kendisinden sonra gelen bestekarlar içinde etkilenmeyi yok gibidir. Rauf Yekta Bey, **".. yalnız şarkı vadisinde çağının eşsiz ve benzersiz bir ..ustası idi. Başka vadilerde her masılsa aynı iktidarı gösterememiştir. Nitekim bir aralık Nihavend makamında bir murabba bestelemek arzusunda bulunmuş ise de onda bile başarı kazanamamış ve bu eserden sonra bir daha kâr, murabba, semai gibi parçalar bestelemekten tamamen vaz geçmiştir."** diyor. Hacı Arif Bey kendi üslup ve karakterini bütün eserlerine vurmuş **"Bu hacı Arif Bey'in eseridir"** dedirtmiştir. Bunu Kemal Emin Bara'nın bir notu ile belgeleyelim: Besteکار hanende Rifat Bey başarılı bir kaç öğrencisine bir şiir vererek bir beste denemesi yapmalarını istemiş. Bunu bir türlü beceremeyen öğrenciler, Bebek'e gezmeye gittikleri gün Hacı Arif Bey'in evine uğramışlar elini öpmüşler ve yaptıkları beste denemesini üstadı okumuşlar. Hacı Arif Bey dikkatle dinledikten sonra **"vallahî çocuklar bu güfte bana başka bir şey istiyor gibi geldi şunu bana yazarmısınız"** dedikten sonra birkaç dakika göz gezdirmiş ve nihavent makamında besteleyerek okumaya başlamış. Öğrenciler eseri iyce öğrendikten sonra ertesi gün hocaları Rifat Bey'e okumuşlar.

Sana kul oldum kapında, gayri kande varayım

dizeleri ile başlayan eserin meyanında Rifat Bey onları durdurarak **"bu şarkı mis gibi Hacı Arif Bey kokuyor. Üstadı nerede buldunuz"** diye öğrencilerine bağırıyor.

Çok iyi bir musikişinas olmasına rağmen hiç bir enstrümanı çalmasını bilmeyen Hacı Arif Bey, yakın dostu Leon Hancıyan'la çeşitli konaklarda çok kaliteli fasıllar yöneterek, bu fasıllardan elde ettiği parayla aile bütçesini ayakta tutmaya çalışırdı. Yakın dostu Leon Hancıyan'ın anlattığına göre bu musiki toplantılarını

Leon Hancıyan tezgahlar Hacı Arif Bey'e haber verir birlikte giderlermiş. Yine Leon Hancıyan'ın anlattığına göre bu musiki toplantılarında biri de zamanın İran Büyük Elçisi Muhsin Han'ın Büyükelçilik ikametinde yapılmış. Hacı Arif Bey'in sanatına hayran kalan büyükelçi dolu bir para kesesi ile purlanta işlemeli bir tütün tabakası ve Hacı Arif Bey'in evine bir araba dolusu yiyecek göndermiş. Leon Hancıyan bu durumu birgün sonra "**Haneyeye teşrif eyle de birlikte tâam eyleyelim**" sözleri yazılı bir mektupla öğrendiğini söylüyor. Hacı Arif Bey'in Şah tarafından İran'a davet edilmesi üzerine padişah'tan izin istenmiş, hatasını anlayan padişah tarafından 1877 de üçüncü kez saraya alınmıştı. Yakın dostu Leon Hancıyan'a göre Hacı Arif Bey "**İnce ruhlu, kibar, nazik, terbiyeli, yerine göre nüktedan ve yeri doldurulamayacak bir müzik dehası**" idi.

Hacı Arif Bey, döneminin bestekarlarının çoğu gibi Mehmet Sadi Bey'in şiirlerini bestelemiştir. Musiki toplantılarında birlikte olur, bazı geceler O'nun Çengelköy'deki evinde kalırdı. Bir gece herkes uykuda iken Mehmet Sadi Bey'in ceplerini karıştıran Hacı Arif Bey Mehmet Sadi Bey'in bir şiirini bulur ve Hicaz makamında oracıkta besteler:

Hatadır yâdedilmek bivefa namıyla dilberler
Niyazü naz resmin bilmeyenler gerçi söylerler
Çekinmezler güzeller aşika ram almadan amınâ
Hemen karşılarında diz çöküp yalvarmak isterler

ancak şarkı tamamlanmadığı için, gecenin geç saatinde Mehmet Sadi Bey'i uyandırır, durumu anlatır ve iki mısra'a daha ihtiyacı olduğunu söyler. Sadi Bey orada iki mısra yerine dörtlük söyler ve şarkı o saatlerde tamamlanır.

Segah makamındaki ünlü şarkısını ikinci eşinin ölümü üzerine bestelediği ileri sürülüyor.

Sunma elin sine-i sad-pareme
Mest ile gel girme benim areme
Zahm etme değmez dil-i bicâreme
Çare bulunmaz bilirim yâreme

Oldukça mağrur bir karaktere sahip olan Hacı Arif Bey padişaha "**şimdi padişah oldun diye bana şunu çal bunu çal bunu söyle diyemezsin**" diyebilmişti. Padişah'ta onu elli gün hapse mahkum etti.

Bütün bunlara kırılan Hacı Arif Bey inzivaya çekildi. Zincirlikuyu'daki mütevazî çiftliğinde münzevi bir hayat sürmeye başlamıştı. Bestekar adeta yaşamaktan zevk almaz olmuştu.

"**Gürûb etti güneş dünya karardı
Gül-i bâğ-ı emel soldu sarardı**"

dizeleri ile başlayan Niğdeli Hikmet Bey'in şiirini bu duygular içinde Kürdilihicazkar makamında besteledikten çok kısa bir süre sonra daha önce de belirttiğimiz gibi 28.6.1884 günü kalp rahatsızlığından öldü. Yetiştirdiği öğrencileri arasında Zâti Arca, Kanuni Mehmet Bey, Lemi Adlı sayılabilir. O'nun sanatının asıl varisi en kudretli temsilcisi **ŞEVKİ BEY**'dir.

ŞEVKİ BEY

(İstanbul, Fatih 1860- İstanbul, Beylerbeyi 18 Temmuz 1891)

Hânende ve Hacı Arif Bey'den sonra gelen en büyük şarkı bestekarı.

Yakın bir geçmişte yaşamış olmasına karşılık, Şevki Bey'in hayatı hakkında bilgilerimiz çok sınırlıdır. Yakın arkadaşı Ahmet Rasim Bey bile, birkaç paragrafın dışında fazla bilgi vermemiştir. Hayatı hakkında bildiklerimiz şunlardan ibarettir:

1860 yılında Fatih'te, Kumrulu Mescit semtinin piriñçi mahallesinde doğdu. Babası Ahmet Efendi'dir. Tahsil hayatından sonra sesinin güzelliği ile dikkat çekerek Muzika-i Humayun'a alındı. Burada bulunan hocalardan yararlandı. Özellikle Hacı Arif Bey'den musikimizin özüne ait esaslı bilgiler aldı. Fasil musikisini öğrendi. Hacı Arif Bey'in en önemli temsilcisi oldu. Daha sonra sarayın fasil topluluklarında hanendelik yaparak sanatının zirvesine geldi. İçkiye düşkünlüğü bu yıllarda başlamıştır. Sarayın disiplinli hayatına alışamayıp Muzika-i Humayun'dan ve fasil topluluğun'dan istifa ederek ayrıldı. Saraydan ayrıldıktan sonra ölümüne dek memuriyette bulundu. Anlatıldığına göre ölümünden üç gün önce yeni diktirdiği bir takım elbise giyerek resim çekirmiştir, buradan yakın dostu Beylerbeyli Gümrükçü Rahmi Bey'in evine gitmiş ve orada aynı gece 18 Temmuz 1891 tarihinde daha 31 yaşında iken kalp durmasından ölmüştür. Cenazesi ertesi gün kalabalık bir toplulukla Nakkaşbaba mezarlığına defnedilmiştir. İstanbul gazeteleri Şevki Bey'in ölümünü şu haberle duyurmuştu: **"Hanende Şevki Bey Cumartesi gecesi Beylerbeyi'nde Gümrükçü Rahmi Bey'in hanesinde kalp sektesinden öldü. Musıkide üstad, fakat mestü müdam idi."**

Otuzbir yıllık hayat süren Şevki Bey, hep rindane yaşadı. İçkiye aşırı düşkünlüğü hayatının kısa sürmesinde büyük etken olmuştur.

Şevki Bey'e olan bağlılığını, O'nun ölümünden sonra da sürdüren Mehmet Hafid Bey olmuştur. Şevki Bey eserlerini sağlığında formlar halinde neşretmişti. Hatta bu formları kitap haline getirmek emelinde idi. Ancak ölümü buna mani olmuştu. Hafid Bey, Şevki Bey'in bu arzusunu yerine getirdi. Yadigar-ı Şevki adı altında tüm eserlerini neşretti. Elde edilen kazançla Şevki Bey'in kötü bahtlı ihtiyar anne ve babasına yardım etti. Onları maddi sıkıntıdan kurtarmaya çalıştı. Kabrine taş dik-tirti.

Türk Musikisinin şarkı formunda yetiştirdiği bestekârların Hacı Arif Bey'den sonra en büyüğü olan Şevki Bey, 31 yıllık kısa hayatında bestelediği yüzlerce şarkı, gönülden gelen samimiliği, sanatının süslemelerden arınmış basitliği, ifadesinin açıklığı ile Türk Milletini büyülemiştir. Her kesimden insanımız 110 yıldan beri onun şarkılarını dilinden düşürmemektedir. 10 yıl bulan kısa sanat hayatı fırtına gibi gelip geçmiştir.

O'nun en büyük sorunu içki idi. Ömrünün kısa olmasını komaya girecek dere-

cede içmesine bağlayanlar vardır. O'nun kadeh arkadaşı olan İsmail Safâ, açıkça onun "**rakı**"dan öldüğünü söylüyor ki, "**zavallı**" diye vasıflandırdığı Şevki Bey gibi o da genç yaşta veremden ölmüştür.(34 yaşında).

Şevki Bey'in yakın arkadaşı gazeteci, yazar, bestekar Ahmed Rasim Bey (1864-1932) onun hakkındaki bir anısını Vakit gazetesinin 27.11.1921 tarihli nüshasında ki bir makalesinde şu şekilde anlatıyor:

"Bir Avrupa kumpanyasının oynadığı Karmen operasından çıktıktan sonra, sarıdım, toplandım, yola çıktım. Meyit yokuşu yoluyla dönüyordum. Eski Altıncı Dairenin (Şişhane) önüne geldiğim sırada, orada merdivenli yokuştan, birinin yuvarlana yuvarlana caddeye kadar geldiğini gördüm. Derhal koştum, kaldırdım. Bir de bakayım ki bizim meşhur bestekar, hanende Şevki Bey merhum değil mi? O kadar sarhoşki, gözlerini açamıyor. Şimdi ne yapmalı, bırakmak olmaz. O vakitler Beyoğlu'nda otele bilmem. Koluna girip eve kadar sürüklemekten başka aklıma bir çare gelmedi. O şekilde köprü'nün ortasına geldik. Şevki'nin galiba istimi tükenmiş ki birden çöktü. "**Ne**" dedim, "**kalk birader, kendine gel, davran**". Belaya bakın ki eğilmek ihtimali de yok. Paltoyu çözmezince. Geceleyin uğradığım derde bakın. Rüzgar azdıka azdı. Bıraksam beş dakika sonra kıpırdayacak. Söz anlamaz duymaz. Belki de donma alametleri baş göstermiş. Şimdi ne yapmalı. Kederinden ağlıyorum. Bırakırsam cinayet olur. Etrafta adam değil it bile görünmüyordu. Gençlik âh gençlik. Gücüne ezici kuvvetine kurban olayım. Paltoyu çözdüm. Şevki'yi öyle bir sırtlayış sırtladım ki, hala muvafakiyetime hayretteyim. Kuytu yerlerde dinlene dinlene, mola vere vere eve getirdim. Ben de yarılmadık dudak, çatlamadık el kalmamıştı. Ciddi söylüyorum ki, ben de birden bire heyecanlanıp böyle bir güçlüğü katlanmasaydım sabahleyin köprüden geçenler, ikimizi de sırtmış bulurlardı. Şevki sabahleyin beni görür görmez teessürsüz "**gel şu şarkıyı geç**" diye kendisine mahsus okuyuş tarzıyla, o sıralarda yeni bestelediği "**Mahzun dilimi şâd edecek sensin efendim.-Her lâhza beni yâd edecek sensin efendim**" uşşak şarkısını okumasın mı? Biçâre yemin ederek, akşam ki maceradan haberi olmadığını, hayretler içinde temin etti idi."

Şevki Bey'in babası olduğunu iddia eden Adil Haybat adlı şahısla olan konuşmasını müzikolog ve bilim adamı Yılmaz Öztuna bir yazısında şöyle anlatıyor:

"14 Mayıs 1969 günü, genel yayın müdürü bulunduğum HAYAT müessesesine, yaşlı, ufak tefek bir kişi geldi. Benimle konuşmak istedi. Şevki Bey'in tek çocuğu olduğunu söyledi ve o derecede etraflı bilgi verdi ve her soruma makul cevapta bulundu ki, Şevki Bey'in oğlu olmadığına inanmak mümkün değildi."

"Beni ziyarete gelen kişi Şevki Bey'in ölümünde 1 yaşında olduğunu, babası hakkındaki bilgileri annesinden aldığını söyledi. Ancak Şevki Bey'in babasının İstanbul'un tarakçı esnafından Ahmed Efendi olarak değil, Rizeli Hatta-toğulları'ndan Hayri Bey olarak veriyordu. Hayri Bey'in bahriye zabiti olarak genç yaşta öldüğünü söylemesi, ziyaretçinin iddiasını kabule imkan vermiyordu.

İddiaya göre Şevki Bey, ölümünden iki yıl önce 1889'da Melek Hanım'la evlenmiş. Melek Hanım 20 ve Şevki Bey 29 yaşında imişler. Melek Hanım 1869'da doğmuş, 1951'de 82 yaşında ölmüş. Müezzîn Muammer Efendi ile Nebiyye Hanım'ın kızı imiş. Nûri Efendi adında çocuksuz ölen bir kardeşi varmış. Şevki Bey ve hanımı Beylerbeyi'nde oturmuşlar ve Melek Hanım'da Nakkaş mezarlığına gömülmüş. Bu evlilikten 1890 kışında Beylerbeyi'ndeki Şevki Bey'in evinde (bana bütün bunları bildiren) Adil Haybat, bir yıldan az sonra da 6-7 ay sonra ve babası Şevki Bey'den hemen sonra ölen Muammer adlı çocuk doğdu. Adil Haybat 1914 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Memur oldu ve sonra ticaretle uğraştı. 1921'de Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun yeğeni Saliha Hanım (1897-1943) ile evlendi. 1952'de ikinci defa evlendi. İkinci evliliğinden Orhan Haybat 1954'de doğdu. İlk evliliğinden doğan Op. Dr. Melih Şevki Haybat (1922) dedesi bestekarın adını taşıyor. 1969 yılında Balıkesir Hastanesi'nde başhekimdir. Kimyager Müzehher Haybat'la evlenmiştir. Serdar Haybat ve Sertaç Haybat adlı iki oğlu vardır. İlk Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ikincisi Galatasaray lisesinde 1969 yılında öğrenci idiler. Bestekarımız Şevki Bey, Harbiye Nezareti evrak kaleminde katıptı ve kantocu Peruz'a aşık. Birçok şarkısını onun için bestelemiştir. Yakın arkadaşları hocası Hacı Arif Bey, Subhi Ezgi, Medeni Aziz Efendi, Şair Hafid Bey'di. Beraber toplanır, çalıp okurlardı. Eşi Melek Hanım'da bu toplantılarda kanun çalardı. Adil Haybat, şimdi Adiloba denilen biga yakınlarındaki mevki de Birinci Cihan Savaşı'nda yedek subayken (1914-1918) bir İtalyan denizaltısını batırdı. Sonra Kafkas Cephesine gönderildi. Culf'a'da Ermenilere esir düştü. Yüzbaşı kazıklanarak şehid edildi. Kendisi de kazığa oturtulmak üzere iken, Ermeni generalinin yaveri Zare, Galatasaray'dan sınıf arkadaşı olmakla, şefaat edip kurtardı. 1921'de Sedad Simavi ile KARİKATÜR gazetesini çıkardı. Buraya yazdığı TUZSUZ BİBERSİZ MEB'USAN makalesi dolayısıyla Bekiraga bölümüne atıldı. Bu gazetenin yazı işleri müdürü idi."

Şevki Bey'in bestekarlığı ile ilgili olarak değerli bazı büyük musikîşinasların sözlerini nakletmek istiyorum. Bu sözler Şevki Bey'in bestekarlığı ile ilgili kanaatlerinizin olumlu yönde gelişmesine yardımcı olacağı inancındayım. Hacı Arif Bey'den sonra Türk Musikisinde yetişen tartışmasız en büyük şakı bestekarı olan Şevki Bey için, bestekarlık yeteneğinin çok güçlü olduğu, yarım saat içinde bir beste, hatta günde sekiz-on eser bestelediğinin olduğu söylenir. Böylece bin kadar eser bestelediği halde, bunların çoğ ukendisi tarafından bile unutulmuştur. Nitekim Şevki Bey ölümüne yakın bir tarihte,

Arza lâayk değil amma hünerim

Nâcizane bini buldu eserim

demıştır. Yaşadığı sürece belirli çevreler dışında pek tanınmamıştır. Bu kadar verimli bir bestekar olması bazı eleştirilere neden olmuştur. Bolahenk Nuri Bey Şevki Bey'in eserlerini beğenmediğini beyan ederek "Harem ağaları gibi birbirine benziyor" dediğini ileri sürenler vardır. Çok iyi bir hanende olduğunu temiz üslûbunu çeşitli kaynaklar belirtiyor. Enstrüman olarak lavta

çalmaya çalıştığını fakat başarılı olamayarak, "Kıra ile aldığım lavta'yı parçaladım. Ne yapayım akordu elimle, mızrabın kirişi ile, nağmeleri sesimle bastıramadım" dediğini Lemi Adlı naklediyor. Otuzbir yıllık bu genç ömrün, on yıllık süresi içine sıkıştırdığı bestekarlık hayatında verdiği bin eserden günümüze bir beste, bir yürük semai olmak üzere ikiyüz on şarkısı gelebilmiştir.

Şevki Bey'in musıkide ilk hocası, Ticaret ve Nafia Nezareti katiplerinden Necbeddin Bey'dir. Ama onun asıl üstadı Hacı Arif Bey olmuştur. O'nun bestekar kişiliğinin bütün inceliklerini kavramış ve O'nun devamı olduğu kabul edilen Şevki Bey son yüz yılın yetiştirdiği en büyük şarkı bestekarıdır. Hacı Arif Bey'in şarkı bestekarlığında açtığı vadiyi genişleten, tamamlayan ve bunu erişilmez yüksekliğe ulaştıran Şevki Bey olmuştur.

Şevki Bey, şarkılarında sözle sesin uyuşup kaynaşmasını, örneğin şu hüseyini şarkıda olduğu gibi, titiz ve hassas bir itina ile başarmıştır:

Nedir bu haletin ey meh cemalim?

Aman söyle perişan oldu halim.

Tükendi akl-ü endişem, hayalim,

Nasıl kıydı sana o kanlı zalim.

Bu manzumedeki ebedi bir ayrılığın verdiği heyecan ve teesür, sözden ziyade sesler arasında çırpınır durur. Şevki Bey'in şarkılarında gösterdiği şu harikulade hususiyetleri ile kendisinden 60 sene evvel ölmüş, modern lied'in yaratıcısı SCHUBERT'e benzetebiliriz. O da hislerini Schubert gibi hislerinin bütün sıcaklığını, inceliğini, şarkıları ile terennüm etmiş, altıyüze yakın şarkı bestelemiş ve nihayet O da Schubert gibi genç yaşta ölmüştür. Şevki Bey muhtelif makamlarda yüzlerce şarkı bestelemiştir. Yalnız Uşşak makamında ikiyüzden çok eseri vardır ki, bir makam çerçevesinde birbirine benzemeyen bu kadar eseri besteleyebilmek ancak müstesna bir yetenek işidir. Bu özellik başka bir bestekarda yoktur. Asil ve ince zevkini kazandığı hocası Hacı Arif Bey'in şarkiyat vadisinde açtığı zengin dekorlu mektepten esaslı feyz alan Şevki Bey, eserlerinde yalnız kendi zevkine, rakik uslubuna ve hüsnütabiatına bağlı kalmıştır. Onun için eserlerinde bir kibarlık ve asalet vardır.

LEYLA (SAZ) HANIM

(İstanbul 1850 - İstanbul 6. Aralık 1936)

Musiki tarihimizde ve edebiyatımızda daha çok Leyla Hanım olarak tanınan Leyla Saz, 1850 yılında İstanbul'da doğdu. 1853-1860 tarihleri arasında hemen hemen aralıksız olarak Dolmabahçe Sarayı'nda yaşadı. Babası İsmail Hakkı Paşa, Sultan Abdülmecid'in ölümünden sonra şartların değişmesi üzerine Girit Valiliğine atanmıştı. Bundan dolayı Leyla Hanım yedi yıl süreyle Girit'te yaşadı. Burada Matmazel Elizabeth adındaki bir kadından Fransızca ve Yunanca öğrendi. Bu arada genel kültürünü de ilerletti.

İsmail Hakkı Paşa, Girit Valiliğinden önce İzmir Valiliği görevi de yapmıştı. Ancak Girit Valiliği'nden sonra ikinci kez İzmir Valiliğine atanınca, doğal olarak Leyla Hanım da İzmir'e gitmişti. Vilayet Mektupçusu olan Sırrı Efendi'yi mektuplarından gıyaben tanırdı. Sırrı Efendi'de babasından dolayı Leyla Hanım'ın şiirlerini okur ve çok beğenirdi. Daha sonraları Giritli Sırrı Paşa adını alan Sırrı Efendi ile Leyla Hanım arasında doğan aşkın sonu evlilikle bitmişti. Eşi Giritli Sırrı Paşa ile birlikte Tuna Vilayetine bağlı Prizen, Ruscuk, Anadolu illerinden Trabzon ve Kastamonu'yu dolaştı.

1879 yılında Trabzon Valiliğine atanan Leyla Hanım'ın eşi Giritli Sırrı Paşa, ünlü bilginlerden Şeyh Hacı Ali Efendi'nin oğlu, Şeyhilislam Minkârizâde Ali Avni'nin Kayınbabasıydı. Kendisinin basılmış eserleri ve yazıları vardı. Trabzon'da valiliği süresince şehrin imarına hizmet ve yardım etti.

Leyla Hanım anıları ve bazı besteleri ile tanınmış ve devrin ünlü şairleri arasına girmişti. Hem Türk Musikisi ile hem de Batı musikisi ile ilgilenirdi. Çok iyi derecede piyano çalardı. Geniş bir kültürü vardı. Şiirleri, uzun yıllar Trabzon'luların dillerinde dolaşmıştır. Özellikle Trabzon kadınları onun şiirlerini ezbere söylerlerdi. Çünkü Leyla Hanım, daha çok kadınlarla, kadın sorunları ile ve sosyal hayatları ile ilgilenir ve yazılar yayınlardı. Yazılarının bazıları yabancı dillere bile çevrilmiştir.

Eşi Giritli Sırrı Paşa 1880 yılında ikinci defa Trabzon Valiliği'ne atanınca şehrin bakımına çaba harcadı. Şimdiki Lise binasının yerinde bulunan eski lise binasının temelini attı.

Eşi 1895 yılında ölünce Leyla Hanım İstanbul'a yerleşti. Leyla Hanım'ın dört çocuğu olmuştur. Yusuf Razi Bey ile Mimar Vedat Bey oğludur. Büyük kızı Nezihe Hanım İstanbul Belediye Konservatuvarında Piyano öğretmeni idi. Küçük kızı profesör Mehmet Ali Ayni Bey'le evliydi.

Leyla Hanım, uzun süre Bostancı'da köşkünde oturdu. Bu köşk Leyla Hanım'ın bütün şiirleri, notaları ve anıları ile birlikte yanınca, son yıllarını damadının Kızıltoprak'taki evinde huzur içinde geçirdi. Evi bir sanat evi gibiydi. Dönemin tüm ünlü sanatkarları evinde toplanır akademik düzeyde sohbetler yaparlardı.

Bir "**Hanımefendi**" ve aydın bir Türk kadını olarak "**Harem-Selâmlık**" gibi gereksiz gelenekleri bir yana itmiş ve örtünmemiştir.

Özel musiki toplantıları ve meşkler gibi nedenlerle Haşim Bey, Rifat Bey, Medeni Aziz Efendi, Santuri İsmet Ağa, Kanuni Ethem Efendi'yi tanımışsa da onun asıl hocası Medeni Aziz Efendi'dir. Hocası ile 1876 yılında tanışmış ve onun ölümüne kadar düzenli ders almıştır. 1899'da tanıdığı Asdik Ağa, Prens Halim Paşa'nın Zekai Dede, Behlül Efendi, Kamil Efendi, Aziz Efendi'den elde ettiği kolleksiyonunu bölüm bölüm Leyla Hanım'a getirir ve her hafta meşk ederlerdi.

İkiyüzlü aşkın bestesi vardır. Hüzam makamını çok seven Leyla Hanım'ın son eseri "**Sen ey tac-ı serim**" adlı şarkısıdır.

Ölümünden birkaç yıl önce "**Saz**" soyadını aldı. Anlamını soranlara "**Kendimi bildim bileli günüm onsuz geçmedi**" derdi. Ölümünden birkaç yıl

önce felç geçirmişti. Sonunda 6 Aralık 1936 tarihinde hayata gözlerini yumdu. Nuruosmaniye camii'nde 7 Aralık 1936 günü kılınan Cenaze namazından sonra Edirnekapı şehitliğinde toprağa verildi.

RAHMI BEY

Trabzon'un Boztepey-i Balâ Mahallesi'nden Muhasebey-i Umumiye Müdürü Ahmed Hilmi Efendi'nin oğlu olan Üstad Rahmi Bey'in 60 yıllık ömrünü kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz: 27 Aralık 1864 Salı günü İstanbul'un Beyazad semtinin Divan-ı Ali Mahallesi'nde dünyaya geldi. 1874'de Mülkiye-i Şahane'ye girdi ve buradan 1878'de mezun oldu. Aynı yıl ilk memuriyeti olan Kütahya sancağı Muhasebe Kalemine girdi. 1879'da bu görevinden İstifa edip ayrıldı. 1 Kasım 1884'de Devlet Şurasında birinci sınıf "mülazım" oldu. 1 Mayıs 1886'da Maliye Nezareti Kupon kalemine nakldu. 1 Mayıs 1887'de Muhakemat Dairesi mülazımı oldu. 25 Ocak 1894'de Mülkiye Dairesi birinci muavinliğine getirildi. 15 Nisan 1899'da Devlet Şurası bidayet mahkemesine üye tayin edildi. 18 Mayıs 1906 tarihinde kadro kısıtlaması nedeni ile Devlet Şurası Temyiz Mahkemesi'ne nakletti. 17 Mart 1911'de Devlet Şurası kapatılınca açıkta kaldı. 1918'de Darülelhan Müdürlüğü'ne getirildi. Ancak okul kapanınca açıkta kaldı. 12 Mayıs 1924'de kalp hastalığından öldü. 13 Mayıs 1924'de cenazesi Eyüp Kırkmerdiven mezarlığına defnedildi.

Rahmi Bey'in güzel sanatlara merakı çok erken yaşlarda, daha ortaokul sıralarında başlamıştı. Duygulu kişiliğinden dolayı arkadaşları ona bir isim takmışlardı. Mülkiye de sınıf arkadaşı olan Servet-i Fünun gazetesi sahibi Ahmet İhsan Bey bu konudaki anılarını Ruşen Kam'a şöyle anlatmış: "... sanatkar ruhlu bir insandı, çocukluğu musiki ve edebiyat meraklıları arasında geçmişti. Biz ona okulda (Aşık Şair) derdik. Mükemmel Nisfiye çalardı. Hafif tesirli bir sesi vardı. Aşık şairler gibi rind meşrepli idi. Maddi şeylerle uğraşmayı sevmezdi. Tam bir şark filozofu idi. Biz mektepte onu bu sıfatları ile takdir eder severdik. "Recai-zade Mahmud Ekrem Bey'in oğlu Ercüment Ekrem Talû, Rahmi Bey'in hayatının bu sayfalarını şu satırlarla anlatıyor: "... kısacık boyu toparlak vücudu ile önu daima ilikli redingotunun içinde Rahmi Bey, Cuma günleri İstinye'deki yaliya gelir, Serveti Fünunun mektebini kuran Edebiyat-ı Cedide erkanının toplantılarında hazır bulunurdu. Son derece terbiyeli, müeddep tavırları ile oradakilerin nazarı dikkatini kendi üzerine mümkün mertebe çekmek istemeyen mutedil bir tevazuu ile bir kenarda oturur, lakırdıya hemen hemen hiç karışmadan söylenenleri dinlerdi."

"İlk zamanlar bu terbiyeli kalem efendisinin bu hali meclise devam edenlerin üzerinde soğuk bir tesir yapmış, evsahibine, (bu bigane adam da kim oluyor? Aramıza ne diye katılıyor?) sualini terbiye ve nezakete muhalif buldukları için sormamışlar, fakat halleriyle bu meraklarını belli etmişlerdi. Üstad Ekrem günün birinde bu davayı zerafetle hallediverdi..."

"Durgun sıcak bir yaz günüydü. Sabahtan başlayan edebiyat sohbeti yemekten

sonra usanç vermiş. Tevfik Fikret'in şakaları, nükteleri, hicivleri bile yorgun ve durgun zihinlere şevklerini iadeye yetmemişti. Üstad bu esnada bir köşedeki sandalyenin kenarına ilişmiş, tonbul ellerini dizlerinin üzerine kavuşturmuş, efendi efendi oturan Rahmi Bey'e dönerek

"- Rahmi Beyefendi, yeni birşeyler yok mu? diye sordu."

" Kendisine hebirden yönelen meraklı bakışlara ehemmiyet bile vermeyerek"

"- Var efendim dedi, efendimizin bir şarkısını bestelemek cüretinde bulundum. Affımı dilerim. Zira pek muvaffak olduğumu zannetmiyorum."

"- Lütf edermisiniz?"

"Rahmi bey kalktı, sessizce sofaya kadar çıktı. Ve biraz sonra elinde ince uzun al atlastan kesemsi bir şeyle geri geldi. Yerine oturdu. Şimdi, geniş salonun açık pencerelerinden boğazın karşı kıyısına doğru nisfienin yanık feryadı, Niha-vend'den bir taksimin can okşayan nağmeleri yayıldı. Taksim bitti... Kalın kısıkça fakat müessir bir ses, sözleri babamın olan,"

"Süzüp süzüp de ey melek"

"O çeşm-i nim hâbını"

şarkısını okumaya başladı. Üstad ekrem'in de dahil olduğu halde, bütün oradakilerin bakışlarında, hattâ besteyi, güfteden üstün bulan bir hayranlık okunuyordu. Rahmi Bey sustu. Kendisini tebrik ettiler. O hiç gururlanmadı. Vaki olan ricalar üzerine asla nazlanmadan, çaldı okudu... Meclisi mesttetti. O günden sonra Rahmi Bey Edebiyat-ı Cedide'nin müzik rûknü oldu."

"19.ncu yüzyıl Türk Musikisi'nin klasik repertuarına mal olan besteleri birbir-
inaitakip ediyordu. Üstad Recaizade Mahmut Ekrem'in:"

"Gül hazin, sünbül perişan bağ-ı zarın şevki yok"

"Gel bu sevdadan hemen vazgeç gönül"

"manzumelerinin ebedileşmesine yardım eden nefis besteler, hep o devrin paha biçilmez verimleridir."

Rahmi Bey, bir yandan edebi bilgisini ilerletirken, bir yanda da o dönem İstanbul'unun musikişinasları ile çevre edinmişti. Hemen hemen aynı yaşta olduğu ve bir yıldız gibi parlayan Tanburi Cemil'in hâlesi içine girerek bu dostluğu o'nun ölümüne kadar sürdürdü. Rahmi Bey'in kırkı aşkın eseri, şarkı geleneğinin en güzel örnekleridir. Beste-söz,güfte-makam, güfte-ritim ilişkisini olağanüstü düzeyde kullanmış, son derece duygulu, parlak, sanatlı az ve özlü eserler vermiştir. Lirik bestekarlarımızın başında gelir. Rahmi Bey'in eserlerinin bu kadar duygulu olmasında, tek çocuğu olan kızı Nahide Hanım'ın Medeni Aziz Efendi'nin oğlu Tanburi Zühdü Bey'le olan mutsuz evliliği ve genç yaşta veremden ölmesinin onu derinden yaralayışının etkisi olduğu söylenir.

"... Rahmi Bey kadro dışında kaldığı yıllarda,musikişinas dostlarının birinin düşününe davet edilmişti. Elbetteki böyle bir davate eli boş gidilmezdi. Bir hediye almak gerekiyordu. Fakat görevinden uzaklaştırılmıştı. Böyle bir hediye kolay kolay temin etmek pek te mümkün değildi. Bu düşünce ile heyecanlanarak hemen şu güfteyi yazdı, besteledi. Dostlarına o ânın duygularını söz ve ses halinde

arınağan etmekle en değerli hediyeıı vermiş oldu:"

Ey mutrib-ı zevk âşına
Bir şarkı yaptım ben sana
Tarzı, usûlû nev'eda
Çal söyle, eğlen dâima

Bu şarkısı Kürdilihicazkar makamında bestelenmiştir.

"Bazı şarkılarının başka olaylarla ilişkisi vardır. Tahir-Bûselik makamındaki şu şarkı 1908 Meşrutiyet inkılabının uyandırdığı sevinç ve neşenin heyecanlarını taşır:"

Geçti o gamlı eyyam-ı sermâ
Oldu baharın âsarı peydâ
Giymiş yeşiller kühsâr ü sahrâ
Her yanda bûlbüller nağme pirâ

"Tanburi Cemil Bey merhum 1910 yılının bir gününde bir kıraathanede oturmuş gazete okuyordu. Birden gözleri sevinçle parlamaya başladı. Çünkü sütunlar arasında sanat yoldaşı bestekar Rahmi Bey'in (Ulâ sınıfı)'na terfi ettirildiğini okumuştı. Hemen oracaktı bir tebrik mektubu yazarak pek candan sevdiği arkadaşına yollamıştı. Rahmi Bey de bu tebrik vesilesi ile Tanburi Cemil Bey'in yüce sanatı önünde eğilerek ona şu şarkıyı güfte ve beste olarak yazmış ve ithaf etmişti:

Bir sih-ri tarab nağme-i sazındaki tesir
Hep yareli seslerle eder ruhumu teshir
Hicranzede sevdaları eyler bana tasvir
Hep yareli seslerle eder ruhumu teshir

Bu büyük sanatkarın dehası karşısında duyduğu takdir ve tebciil duygularının en mükemmel, en parlak ifadesi bu şarkıdır.

Bestekar Şevki Bey'in ölümü üzerine Recai-zade Mahmut Ekrem'in söylediği (Şevki yok) redifli şiire yapmış olduğu Bayatı makamındaki şarkı duygu ve mana yönünden bir şaheserdir. Musiki repertuarımızda bilinen eserlerinin sayısı otuz-sekiz kadardır.

Rahmi Bey'in bir kitabesi ile ilgili değerli bir bilgiyi aktarma gereğini hissettim.

Trabzon'daki küçük İmaret Mezarlığı'nın batı bölümünde, camiye çıkan yola yakın bir yerde, sandukalı yuvarlak mermerden ayak şahideli mezarın kitabesi 168 cm. boyunda, çevresi 96 cm. olan yuvarlak mermer üzerine talikle yazılı olup, 27 Zi'l-hicce 1296 Cuma günü/12 Aralık 1879 tarihinde ölen Hamdi Efendi oğlu Kâmil Efendi aittir. Kitabe numarası: 61

آه من الموت

- 1- آه کیم بو دهردن برکسه کور مشی وفا
- 2- سویله سون کور مش ایشتمش وار ایسه اولمش بکام
- 3- باق هله از جمله بو همدی افندی زاده یی
- 4- نامراد ابتد سبهری سفله بی احترام
- 5- اربعی امری ایرنجه کوشنه عزیم ایلوب
- 6- مسکنن قیلسون هذای لم یزل دار السلام
- 7- عفو ایدوب جرم وکناهن یا الهی حشره دک
- 8- قبرینی انوار قرائله پر ایله مدام
- 9- ماتم تاریخ تامن رحمی یازدم های ایله
- 10- کفج ایکن کامل افندی ایلدی خلدی مقام
- 11- الفاتحه
- 12- سنه ۱۲۹۴
- 13- فی ۲۷ ذی الحجه یوم جمعه

Ah mine'l-mevt

- 1- Ah kim bu dehrden bir kimse görmüş mü vefâ
- 2- Söylesün görmüş işitmiş var ise olmuş be-kâm
- 3- Bak hele ez-cümle bu Hamdi Efendi-zâde'yi
- 4- Nâ-murâd etdi sipîhr-i sülle-i bî-ihtirâm
- 5- İrci'î emri erince gûşuna azan eyleyüp
- 6- Meskenin kılsun Hudâ-yı lem-yezel Dârü's-Selâm
- 7- Afv edüp cürm ü günâhın Yâ İlâhî Haşr'e dek
- 8- Kabrini envâr-ı Kur'ân'ile pür eyle müdâm
- 9- Mâtem-i târih-i tâmin Rahmi yazdım hây'ile
- 10- Genc iken Kâmil Efendi eyledi Hukl'u makâm
- 11- el-Fâtihâ
- 12- Sene, 1296
- 13- Fi 27 Zî'l-Hicce, yevm, Cum'a.

Açıklaması:

Ölünden dolayı âh!

1-2) Ah ki, bu dünyadan bir kimse vefâ görmüş mü? Görmüş, işitmiş varsa, mutlu olmuşsa söylesin!

3-4) Bak hele, bu konuda Hamdi Efendi oğlunu, saygısız, kötü talih muratsız etti.

5-6) Allah'ın "Dönt" emri kulağına erince gitti. Zeval bulmayan Allah yerini cennet kılsın!

7-8) Ey Allah'ın, günahını suçunu affedip, kabrini, Haşr'e kadar Kur'an nur-larıyla dâimâ dolu eyle!

9-10) Ey Rahmi, ölümüne matem tarihini tam tarihle ve "hây" ile yazdım. Kâmil Efendi gençken Huld cennetini yer edindi.

11- Fâtihâ.

12- Sene 1296/1879

13- 27 Zil-Hicce, yevm Cuma/12 Aralık.

Kitabenin Vezni:

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Kitabenin nazmı Trabzonlu şâirlerden Rahmi tarafından yazılmıştır. Şâir Rah-mi, Kâmil Efendi'nin ölüm tarihini, tamiyeli tarihle vermiştir. Nitekim, tarih mısraı olan, onuncu mısranın bütün harflerinin sayı değerlerini topladığımızda or-taya, 1280 rakamı çıkmaktadır. Ancak, şâir, dokuzuncu mısradaki "yazdım hâyile" sözüyle "hây" kelimesinin harflerinin sayı değerleri toplamı olan (16) rakamını da bu 1280 rakamına eklememizi işaret ettiğinden, tarih mısraının 1280 rakamı olan 1296 çıkmaktadır.

Kitabenin dördüncü satırındaki "sipihri" kelimesinin sonundaki "ye" harfi fazladır.

TEMEL ŞÜKRÜ DOĞRU

(Trabzon 3 Mart 1926 Salı -

Trabzonlu Şehbenderzade Şükrü Efendi'nin 1884'de doğan ve 1964 yılında ve-fat eden, Hamsi Gazeli Naziresi ile Trabzon Şairleri arasına katılan Ahmet Sarım Bey'in Sabiha Hanımla olan evliliğinden 3 Mart 1926 Salı günü ailenin tek çocuğu olarak dünyaya gelen Temel Şükrü Doğru, Trabzon Musiki tarihine hizmet vermiş değerli bir sanatkar ve keman virtüözüdür.

Babasının hakimlik görevinden dolayı İlkokulu üçüncü sınıfa kadar Erzincan'da okudu. İlkokul dördüncü sınıfı babasının Kağızman'a savcı olarak atanması üzerine orada okudu. Daha sonra babasının Ordu'da avukatlık yapmaya başlaması üzerine ilkokul tahsilini Ordu'da tamamladı. Sonra Trabzon'a gelerek ortaokulu okudu ve Ticaret Lisesinde okuduğu yıllarda Konservatuvara gitmek üzere iken an-

nesi Sabiha Hanım'ın migren rahatsızlığı nedeni ile bu okula gidemedi.

Bu arada Riyaseticumhur Fasil Heyetinden emekli Mümin Bey adındaki bir Bey'den 1.50 TL'ye keman dersi almaya başladı. Kendisi ile birlikte 40 kişi devam ediyordu bu derslere. Ancak Keman dersleri ağırlaşmaya başlayınca bu 40 kişilik sayı 2 kişiye inmişti. İşte bu iki kişiden birisi de Temel Şükrü Doğru'ydu. Mümin Bey'in evine giderek 5 TL. ondan üç yıl süre ile keman dersi aldı.

Babası Ahmet Sarım Bey, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilen bir edebiyat adamı idi. Geniş bir kültüre sahipti. Hatta 300 beyitlik mesneviyi ezbere bilirdi. Babasının bu yönünden dolayı Temel Şükrü Doğru'nun da şairliği vardı. Kitabın bazı bölümlerinde şiirlerine yer verilmiştir.

Müziğe Ankara'da başladı. Ankara'ya gitmesine Udi Hamit Yalçın'ın rahmetli olan kardeşi Salih Yalçın'ın teşviki neden oldu. 1951'de Ankara'ya gitti. Merkez Bankası'na girerek memurluk hayatını sürdürdü. 1955'de Trabzon'a döndü. 1955'de Trabzon'a dönünce Trabzon Musiki Cemiyeti'ni kurdu. Kendisi de Genel Sekreterlik görevini üstlendi. Sinema işletmecisi Haydar Üçüncüoğlu Başkanlığa getirildi. Daha sonra Tanburi Suat Kurtuldu'nun ağabeyi Avukat Mahmut Kurtuldu cemiyet başkanlığına getirildi. 1961 yılında bir mide ameliyatı geçirdi. Bu nedenle demikle ilgilenemedi, ilgilenen de olmadı. Bunun üzerine cemiyet ilgisizlikten kapandı. 1964'de Fetih Derneği Başkanı Avukat Mahmut Kurtuldu'nun bir konser teklifini gerçekleştirdikten sonra, Suat Kurtuldu, Ahmet Yardımoğlu, Yılmaz Altan, Osman Aksu ve Kenan Yomralı ile birlikte Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları topluluğunu kurdu. Cemiyetlerin hukuki zorunluluklarından dolayı böyle bir topluluk kurma yoluna gidilmişti. Bu topluluğun adını Ahmet Yardımoğlu koymuştur.

Memuriyet hayatına Trabzon'da Osmanlı Bankası'nda başladı. Ankara'ya girdince Merkez Bankası'na girdi. Trabzon'a dönünce Türkiye İş Bankası'na girdi ve oradan emekli oldu(1979).

Keriman Hanımla evli olan Temel Şükrü Doğru'nun Zişan ve Nevzat adında iki çocuğu vardır.

Halen Soğuksu'daki evinde oturan Temel Şükrü Doğru'nun sazendeliğinin yanı sıra bestekarlığı da vardır. Sözlerini babası Ahmet Sarım Doğru'nun yazdığı Nihavend Makamındaki "Çaksam Bir İki Bâde O Güzelin Elinden" dizeleri ile başlayan şarkısı Nihavend Makamının tüm güzelliklerini ortaya koyan cidden güzel bir eserdir. Yakın bir geçmişte TRT repertuarına kabul edilen bu şarkı Mustafa Sağyaşar tarafından seslendirilmiştir. Hicaz Hümâyûn makamındaki Fantezi Oyun Havası ise teknik açıdan kaliteli bir eserdir.

Bu kitabın Trabzon Musiki hayatı ile ilgili bölümlerinde Temel Şükrü Doğru ile çeşitli vesilelerle mutlaka karşılaşacaksınız. Onun için burada Temel Şükrü Doğru'yu ana hatları ile anlatmaya çalıştım. Trabzon'un musiki tarihinde emekliye ayrılmış olan Kemani Temel Şükrü Doğru'nun yeri, ne yazık ki uzun yıllar öylece bomboş duracaktır.

MAKAM : NİFAVEND

USUL : TÜRK AYYAĞI

ŞİZ : AHMET ZARIF DOĞRU

MİLİK : TEMEL ÇUKRU DOĞRU

ÇAKSAM BİR İKİ BADE

AFERACME.....

ÇAK SAM BİR İ Kİ BA..... Dİ L DA.....

MİN E LİN DEN..... DEN.....

KAM AL SA GÜ NÜ L PİP..... Dİ L İ TAT Lİ.....

E ME LİN..... DEN..... DEN.....

Dİ L Sİ Lİ Pİ..... İ..... O LA RAK

BİR..... GA ZE Lİ..... N DEN.....

Den.....

ÇAKSAM BİR İKİ BADE O DİLDARIN ELİNDEN

KAM ALSA GÜNÜL PİP DE SÜ TATLİ EMİNDEN

Dİ L PİP BEŞATİ OLARAK BİR GAZİNDEN

KAM ALSA GÜNÜL PİP DE SÜ TATLİ EMİNDEN (A. Zarif Doğru 1884-1964)

Göz aşır

Yıldırım Yılmaz

TEREDDÜT

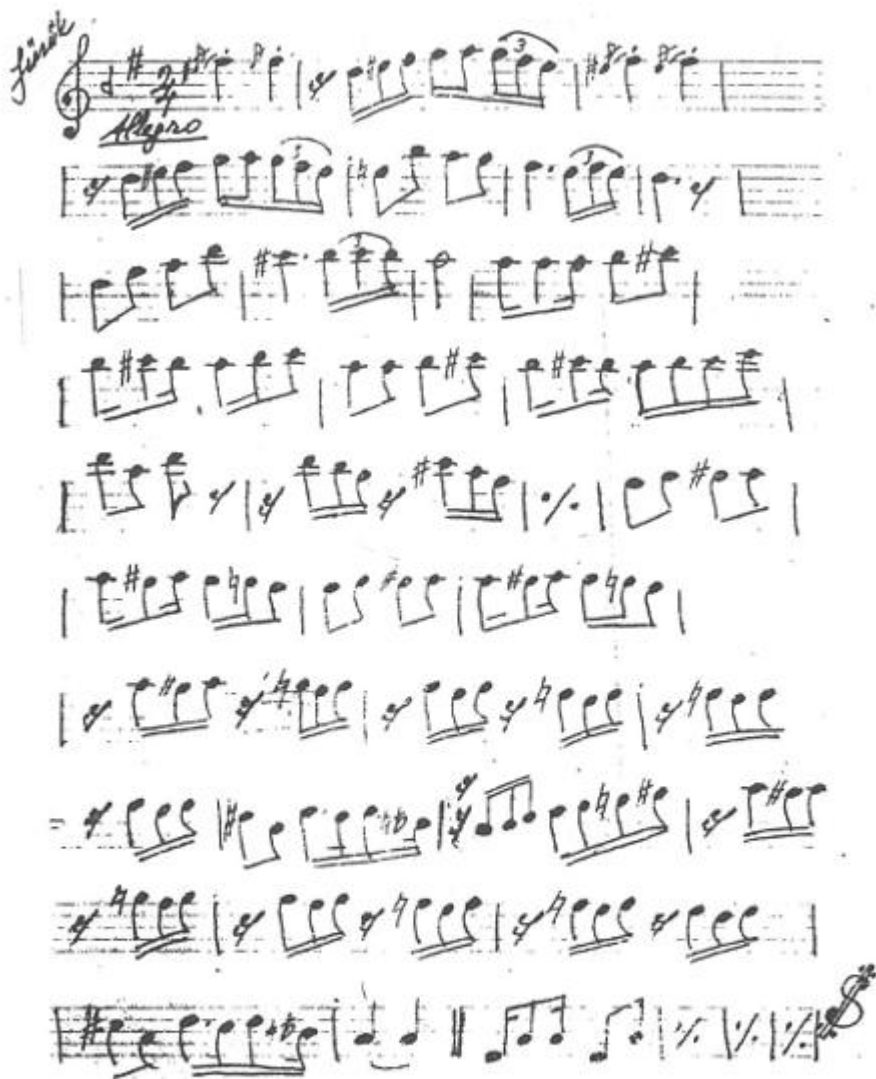
Ali Rifat

arabesiz

Se ra ha ten a ca ba- sây le som- da ril- mas- ni
da ril- so- deti bil- mas- ki gap- ki min- mas- ni
De- som ki ben se ni yok din le mes- ki hid- det e der ki çin- bu
sû- du nu var- san- ki hid- det ut- so- nu der
De sun- kon se ni pekpek yaka sarao nu- mas- an De rin- bu pek- di çin
in- san- e din- e ger- as- an De rin ki ben se ni pek-
gök niyir ki sar bi li rin Te rel- dü dün- a ca bu- hid-
de tin- den sa- ul- e lin De som ki ben se ni pek- gök Sa kingdon me e
ni En ka- gu ben de e ger- an la din- en sev- di gi ni

Bitir
Göz yünü

YEM
1966/1967

Nicht das Instrumentum deura. Italienische Gesänge in rhytmischer
 Form editer

TANBURI CEMİL BEY

(İstanbul 1873 - İstanbul 29 Temmuz 1916)

Tanburi Cemil Bey, 1873 yılında İstanbul'un Mollagürani semtinde doğdu. Babası Tefvik Bey, annesi bir saraylı olan Zihniyar hanımıdır. Cemil Bey dört kardeşin en küçüğüdür. Yaş sırasına göre diğer kardeşlerinin adları Reşad, Beyhan, Ahmet'tir. Cemil Bey; babası öldüğü zaman üç yaşında idi. Babası öldükten sonra amcası Refik Bey'in himayesine girdi. Orada çok özenli bir eğitimle ilkokulu bitirdi. Çalışkan, terbiyeli, sessiz bir çocuk olmasına rağmen musikiye düşkünlüğü gibi o zamana göre tehlikeli sayılan bir merakı vardı. Bu nedenle yalnız cuma geceleri annesinin yanında kalmak şartı ile Refik Bey'in konağına alındı. Refik Bey'in ani ölümü ile bu huzurlu hayat sona ermiş Horhor'daki konak terk edilerek Bakırköy kaymakamı olan amcazadesi Mahmut Beyin evine taşınılmıştı. Genç Cemil Bey'in üzüntü gün geçtikçe artıyor, hatırlı kimseler tarafından musiki toplantılarına çağırılıyordu. Ancak, sert ve disiplinli bir kişi olan Mahmut Bey, yeğenini bu davetlerin çoğuna göndermiyor, pek azına da onunla birlikte gidiyordu. Yıllar böyle geçti gitti. Mahmut Bey yeğeni Cemil Bey'in dersleri yakından alakadar olarak onun iyi bir eğitim görmesinde yardımcı oldu. Cemil Bey onyediy yaşına kadar Mahmut Bey'in himayesinde kaldı. Daha sonra Mahmut Bey'in Humus Kaymakamlığına atanması üzerine annesi Zihniyar Hanım'ın Taşkasap'taki evine döndü. İçkiye bu yıllarda başlamışsa da buna engel olunabilecek bir yol bulunamadı. Orta öğreniminden sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne (Mülkiye'ye) girdi iki yıl devam ettikten sonra bırakarak Hariciye Nezaretinde "**Hariciye Umûr-i Şehbenderiye Kalemi**"nde memuriyet hayatına atıldı. Uzun yıllar burada çalışmasına rağmen hariciyeciliği kabul edememiş bir meslek olarak benimseyememişti. 1908'de kadro kısıtlaması nedeni ile 850 altın lira tazminat alarak görevinden ayrıldı.

Annesinin ve yakınlarının ısrarı üzerine 1901 yılında, Defter-i Hakanî müdürlerinden Nazif Bey'in kızı Şerife Saide Hanım'la evlendi. Saide Hanım annesi Eflâknur Hanım da, Cemil Bey'in annesi Zihniyar Hanım gibi saraylı idi. Cemil Bey evlendikten sonra Çağaloğlu Şeref sokağında bulunan yeni bir eve taşındı. Bu iki ayrı dünyaların insanları arasında uyumlu bir evliliği bulamadığını oğlu Mesut Cemil'in verdiği bilgilerden anlıyoruz. Bir tarafta kendini sanata adanmış toplumun malı olmuş bir sanatkar, diğer tarafta bunu bir türlü kabul edemeyen, anlayamayan, kocasına tam anlamı ile sırlıslıkla aşık bir kadın vardı. Her ikisi de evliliğin kendilerine yüklediği sorumlulukların farkında değildi.

1902 yılının bir kış gününde oğlu Mesut Cemil dünyaya geldi. Bundan sonra Cemil Bey'in hayatı evinden çok dostlarının yanında sürüp gitti. Plâk çalışmalarından ve öğrencilerinden elde ettiği gelirle geçimini sağlamaya çalıştı. Çağaloğlu'ndan Sineklibakkal'la Katip Muslihiddin Mahallesine taşınmışlardı. Son yıllarında çevresinden iyice uzaklaşmış evinin bahçesinde bulunan "**Uzletgâh**" dediği ayrı bir evde yaşar olmuştı.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlamış, o da herkes gibi askere çağırılmıştı. Ancak muayene sırasında doktor durumundan şüphelenmiş, bir başka doktora görünmesini salık vermişti. Yapılan muayene sırasında hastalığının "Akciğer veremi" olduğu anlaşıldı. Yakın dostu Hamit Hüsnü Bey'in aracılığı ile bir sanatoryuma yatırılmak (İttihat ve Terakki Partisi tarafından) istenmiş ise de kabul etmemişti. Bütün olumlu teklifleri geri çevirmişti. Hastalık çabucak ilerlemiş iki ciğeri de sarmıştı. Nihayet 1916 yılının Temmuz ayının 28. nci gecesini 29.ncu gününe bağlayan gece yarısından sonra eşi Saide Hanımı uyandırarak:

"- Vakit geldi. Yirmibeş sene rindane yaşadım. Öldüğüme teessüf etmiyorum; lâkin sizin için bâd-i ızdırâp oldum. Affediniz. Kendinize ve Mesud'a iyi bakınız."

Diyerek hayata gözlerini yumdu. Pek az kimse ile kaldırılan cenazesi Merkezefendi Mezarlığı'nda toprağa verildi. Bunların arasında Rauf Yekta Bey ile Colombia Plâk şirketinin sahiplerinden Herman ve Julius Blumenthal kardeşlerde vardı.

Ne yazık ki Tanburi Cemil Bey'in Merkezefendi Mezarlığı'ndaki mezarının yeri bugün bilinmiyor.

Tanburi Cemil Bey'in musikiye hangi yıllarda başladığını kesin olarak bilmiyoruz. Sadece oğlu Mesut Cemil bize bu konuda bazı ipuçları veriyor. Aile çevresinden bazı büyüklerinden işittiklerini özetliyerek bazı değerlendirmeler yapıyor. Gizlice mutfaka giderek su bardaklarına değişik oranlarda su doldurup onlardan çeşitli sesler elde ederek bir "gam" oluşturduğunu kendi kendine bir şeyler çaldığını anlatıyor. Çevresindeki insanları dikkatle dinlediğini ve algıladığı çeşitli müzik türlerini birbirine karıştırmak sureti ile beste oyunlarına devam ettiğini belirterek babasının yeni bir çalgı yapma merakının olgun yaşlarında da devam ettiğini ve bir arayış içinde olduğunu anılarında anlatıyor. Tanburi Cemil Bey'in ağabeyi Ahmet Bey, devrinin usta bir tanburisi idi. İlkokul yıllarında Cemil Bey'e musiki ile uğraşmak yasak olduğu için o yıllarda onun hasretini çektiği tek şey eline alması yasak olan ağabeyi Ahmed Bey'in tanburu idi. Yıllar sonra Cemil Bey'e bir Tanbur hediye edilir.

Amcası Refik Bey'in evi sanat ve edebiyat adamlarının uğrak yeri idi. Cemil Bey için çok zevkli ve renkli bir ortamdı. Musikin teknik yönlerini ilk defa burada öğrenmeye başladı. Kemani Aleksan Ağa, büyük amcasının oğlu Mahmud Bey'e keman dersleri veriyordu. Bu vesile ile Kemani Aleksan Ağa'dan Hamparsum ve Batı notasını öğrendi. Bu arada yeni ve bilinmeyen bir üslupla tanbur çalmasını da iletliyordu. Bu konuyu biraz daha açalım. Tanburi Cemil Bey'den önce tanbur bir inilti sazı olarak kullanılıyordu. Yani mızrapla tele vurulup ses çıkarıldıktan sonra birkaç perde birden gezilerek teldeki o ses kayboluncaya kadar ikinci bir kez tele mızrapla vurulmuyordu. Oysa Tanburi Cemil Bey kendisinin geliştirdiği sistemle tanburu bir inilti sazı olmaktan çıkarak bugünkü bildiğimiz hüviyetini kazandırmıştır. Cemil geliştirdiği bu sistemi iyice ilerleterek çağının müstesna sanatçısı olmayı başarmıştı. Birgün Mahmud Bey'le gittiği bir mecliste devrin tanbur virtüözü Tanburi Ali Efendi ile tanıştırılmıştı. Ali Efendi Cemil Bey'i hay-

ranlıkla dinlemiş, titreyen eli ile onun yüzünü okşamış alnından öpmüş ve "Evladım, bunca senedir bu sazı çalardım eh şöyle biraz yendik de sanırdım. Şimdi seni dinledikten sonra bir daha tanburu elime almayacağım" gibi sözler ederek, Cemil Bey'in sanatının çevresinde bir efsane yaratılmasına ve bu yeni çalış tekniğine karşı çıkanların susmasına neden olmuştu.

"Babam, diyor Mesud Cemil, evimizin geceleri ahşap kaplamalarına tırmanan sansarları, tavan aralarında koşuşan fareleri, selamlığın bodrum penceresine açılan penceresinde görünen sarı yılanı, açık kalan boş oda kapılarının karanlığında karşına çıkan perileri ile karışık bir hatıralar yumağının arasında görürüm." "Siyah redingotunun ipekli geniş yakası zayıf göğsünün üstünde ciddiyle kapanır, nahif bünyesine ve ince boynuna göre geniş yakası, plastron boyun bağı üstünde hafifçe yana eğik başı biraz daha büyük görünür. Zaptedilmiş büyük bir şikayetin tükenmez kederini taşıyan dargın bakışları ile bu adam, bir esir ve bir kral gibi tecessüsünün önünden gelir geçerdi. Kimin esiri ve neyin hakimi idi? O gün bugün bilmiyorum."

Cemil bey, Musiki adına güzel olan herşeyden yararlanarak bu motiflerle dahiyane kompozisyonlar yarattı. Batı musikisini yakından tanımak ister. İtalyan sanatkarların Beyoğlu'nda oynadığı oyunları ve operaları izler, takdir eder ve musikimizde de bir takım yeniliklerin yapılmasının gerektiğini söylerdi. Cemil Bey'in çevresini Kemani Memduh, Bülbülü Salih, Kemeñceci Vasil, Lavtacı Civan ve Kardeşleri, Kanuni Şemsi, Udi Nevres, Santuri Ethem Efendi, Nasib Hanım, Sarı Onnik gibi değerler oluştururdu. Daha sonra Rahmi Bey'le tanıştı ve onunla iki samimi dost oldular.

Cemil Bey, sık sık halk kesimlerinin arasına girer, sulukuleye gider, pehlivan güreşlerini izlerdi. Trakyalı zurnacıların zurnasını dinler, Bahariye ve Yenikapı Mevlevihanelerinde ayinlerde bulunur, musikinin her türünden ilham alırdı. Bir ara zurna çalmaya merak salmış ve birhayli başarılı olmuştu. Bazan bir dilencinin peşine takılarak, okuduğu ilahiyi hamparsum notaşına aldığı oğlu Mesut Cemil söylemiştir.

Cemil Bey kelimenin tam anlamı ile "komple" bir insandı. Sağduyuluydu. Terbiyeli, sessiz, çekingen, şakacı ve nükteli bir yaratılışı vardı. Güzel Türkçe konuşan, çeviri yapabilecek kadar Fransızca bilen Batı kültürü hakkında bilgisi olan, kalabalığı sevmeyen bir insandı. Devamlı hüzünlü bir insan olarak yaşadı. Kullandığı her sazı severek çalardı. İstemediği zamanlar bir sazı asla eline almazdı. Berbere gitmekten nefret eder, saçını kendi eli ile düzeltir, gerekirse تنها bir zamanı seçerek tanıdığı Rum bir berbere giderdi.

Cemil Bey tek başına halka açık konser veren ilk Türk Musikisi sanatçısıdır.

Tanburi Cemil Bey bu konserlerde de büyük bir tedirginlik içine düşmüş, bunun etkisi ile bir konserinde biraz dinlenmek istemiş, durum yanlış anlaşılacak konser onun haberi olmadan iptal edilmişti. 1912 yılında kurulan "Darübedayi"ye müzik öğretmeni olarak getirilmişti. Bu kuruluşun resmi ilk konseri 12 Ocak 1912

tarihinde saat 21.00'de verilmişti. Bir hatıra olarak bu konserin programını sunuyorum:

- Rast Taksim : Darülbeyt müzik öğretmeni Cemil Bey
- Rast Peşrev : Benli Hasan Ağa
- Kâr'ı Nev : Hamami-zade İsmail Dede Efendi
- Rast Yürük Semai : Hâfız Post
- Rast Şarkı : Hacı Arif Bey
- Rast Saz Semaisi : Benli Hasan Ağa

Cemil Bey'in hayvan sevgisi kedilerde tecelli etmişti. Kedileri sever ve onlarla oynardı. Bu özelliği oğlu Mesud Cemil'de de vardı.

Cemil Bey'in, son yıllarında çevresi iyice daralmış, dostları birer ikişer öbür aleme göç etmişlerdi. Musiki anlayışında da eski zevk ve anlayışı kalmamıştı. Bu nedenlerden dolayı büyük bir üzüntü içindeydi. Ölümüne kadar derin bir yalnızlığın içinde yaşadı.

Tanburi Cemil Bey'in ölümünden dört yıl sonra 19 Kasım 1920 tarihinde Kadıköy Moda'daki Apollon Tiyatrosunda Şark Musiki Cemiyeti tarafından bir "**Cemil**" konseri düzenlenmiş ve bu konsere devrin ünlü sanat adamları katılmıştı. Bu büyük dahi, gerçek sanatkarların ve sanattan anlayanların kalplerinde yaşamakta olup sonsuza değin yaşayacaktır. Ben buna inanıyorum. O'nun devrine kadar çok az kullanılan Şedd-i Araban makamı O'nunla ruh bulmuştur. O'nun etkilediği büyük şair Yahya Kemal Beyatlı, O'nun için şiirler yazmıştır. Burada benimle çok beğendiğim ve etkilendiğim "**Kar Musikileri**" adlı şiirini veriyorum:

Kar Musikileri

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir bu
Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir bu..

Bir kuytu manastırda dualar gibi gamlı
Yüzlerce ağızdan koro halinde devamlı

Bir Erganun âhengi yayılmakta derinden
Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden...

Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta
Tanburi Cemil Bey çalıyor eski plâkta...

Birden bire mesudum iştirmek hevesi ile
Gönlüm doldu İstanbul'un en özlü sesiyle.

Sandım ki uzaklaştı yağan kar ve karanlık
Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık.

Kullandığı musiki aletinde kimsenin erişemeyeceği bir zirveye çıkan dahi insan Cemil Bey, 43 yıllık kısa ömrü 25 yıllık sanat hayatı boyunca içini dökerek hissettiğini söyletecek bir araç aradı. Bu konuda oğlu Mesut Cemil şunları söylüyor: "... Büyük Cemil olduktan sonra da bu saz yapma merakı geçmedi. Evi-

mize gelenlerin hepsi onun pek kıymetli, cidden büyük ustaların yapısı olan türlü musiki aletleri arasında tenekeden bir bisküi kutusuna içinin yayı çıkarılmış bir perde sapının takılmasından meydana getirdiği oyuncak çalgıyı benim kadar hatırlarlar. O çalgıyı babam benim oynamam için yaparken kendisi de benimle beraber oynuyor, bu dünyadan başka bir aleme hasret çeken, vaktinden evvel ihtiyarlamış olan koca adam benimle beraber çocuklaşıyordu."

Cemil Bey'in hayatı ve sanatı hakkında, Rauf Yekta Bey'in onun ölümü üzerine seri halinde yayınladığı üç makaleden başka aradan yetmişbeş yıla yakın bir zaman geçtiği halde ciddi bir araştırma ne yazık ki yapılmadı. Ufak tefek hatıralar ve bazı ansiklopedik bilgilerin dışında tek ciddi eser, bir roman tarzında yazılmış ve 22.2. 1948 tarihinde yayınlanmış olan oğlu Mesud Cemil'in hazırladığı "**Tanburi Cemil'in Hayatı**" adındaki eserdir.

Tanburi Cemil Bey'i Cemil Bey yapan sihir neydi. Onun çaldığı her sazın perdesinden çağlayıp akan o gür pınarın coşkunluğu nereden kaynaklanıyordu? Oğlu Mesud Cemil diyor ki:

"... Tanburi Cemil kimdir? Bizim için manası nedir? Yaşadığı devirde o zaman-ki yüksek cemiyetin ve bütün imparatorluk içindeki sanat sever halkın bir "**Orfeon**" gibibağlandığı bu sanatkarın ölümünden sonraki yazılar, onu nev'i şahsına münhasir bir virtüöz olarak vasıflandırır. Tanburi Cemil'in eline aldığı herhangi bir tahta parçasından bile güzel sesler çıkartacak derecede doğuştan virtüöz olduğu şüphesiz ise de şahsiyetinin tahlilinde o eski Türk Musikisine en yüksek ifade tarzını veren, bu musikiye yeni bir uslub getiren yaratıcı bestekar tarafından. Bu yaratıcı bestekar tarafının eşsiz örneklerinde ne meşhur peşrev ve saz semaile-ri, ne de mahdut birkaç şarkısı değil, belki romantik ruhunun kalıp halindeki ölçülerinden, zamanımızdaki en modern musiki anlayışlarına pek uygun olarak kurtulabildiği taksimlerdir. Avrupa'da musikinin bugünkünden daha az mantıklı ve hesaplı olduğu musikişinasların bestekarlıkla virtüözlüğü nefislerinden birleştirdikleri mesud devirlerde, Org ve Klavsen'lerin başında yapılan vebugün ebediyyen kaybolup giden improvizasyon şeklindeki besteleri düşünürsek, Cemil'in (taksim) bestelerini zapteden şu alâlâde siyah plakları kasalar içinde saklamak icabeder."

"O zamanlar imparatorluğun payitahtı olan İstanbul, üç kıtayı saran hudut bölgelerinin her tarafından gelen, her cins halkla dolu olduğu için folklor bakımından çok zengin bir şehirdi. Tanburi Cemil'in o zamanlar gittiği konaklarda birden bire ortadan kaybolduğu, arandığı zaman mutfak dairesinde aşçıbaşından saz dinlerken bulunduğu; sokakları dolduran her cins dilencinin peşinden giderek okudukları melodileri Hamparsum notası ile zaptettiği; bütün kaçakçıları, çobanlar, arabacılar, kayıkçıları, askerlerle düşüp kalkarak onlardan halk musikimizin özünü tattığı, hayatının hikayelerine karışan en dikkati çeken hadiselerdir. Rami köyünde bir kahvecinin hediye ettiği Çöğür'ünü şimdiki folklorcularımız hayretle karşılıyorlar. Halk sazını tanıyan halktan bir sanatkar gibi halk musikisine mahsus uslub ve teknikte çalan Cemil, o köy kahvesinde duvarda asılı

sazı görmüş, kahveciden izin alarak çalmaya başlayınca, kahveci: -Efendi ben gayri bu sazı elime alman, al senin olsun, al götür demiş."

"Tanburi Cemil, bizde Tanzimat'tan beri ızdırıp halinde devam eden ve Cumhuriyet devrimleri ile şuuru bulan yenileşme ruhunu eski köklerden aldığı esrarlı kudretle besleyerek sezen ve duygusunu zamanın imkan ve vasıtaları içinde azami ifadeyi veren sanatkardır. Klasik uslubun hem hayranı, hem hakimi olan Tanburi Cemil, her eserinde bu klasik olgunluğu gösterdiği gibi, daima uzak, hassas, muzdarip, titreşim ve coşkunun bir romantizmin şiirini bol bol vermiştir. Taksimleri gibi hayatı ve hatıramızda kalan fikirleri de bunu anlatır. Doğuştan sanat vergisi ile çalışkanlığı bir araya getirme örneği olarak Tanburi Cemil, her sanat yolcusunun tanınması lâzım gelen çehredir."

"Tanburi Cemil'in bugünkü bilgi ve şuuruyla henüz görmeğe başladığımız en önemli bir tarafı da habersiz bir folklorcu olmasıdır. Onun zamanında folklorün adı duyulmamıştı. Hele imparatorluk rejiminde halkın manası ayak takımı idi. Bugün sanat istatistiklerimizi bağladığımız Halk Musikisi eserlerine dudak bükerek köy havası diyen bir cemiyet içinde Tanburi Cemil Halk Musikisine adeta aşıktı."

Tanburi Cemil Bey'in tanbur çalış tekniği şekillenmeden önce, eski tanbur çalış şekli revaçtaydı. O yıllarda bunun başında Tanburi Ali Efendi geliyordu. Bu çalış şeklini birkez daha açarak anlatacak olursak, bir mızrap darbesinden sonra elde edilen titreşim sırasında mümkün olduğu kadar fazla perde kullanmak ve az sayıda mızrap atmak temeline dayandığını söyleyebiliriz. Cemil Bey'in ünü yaygınlaştıkça, çevresi genişledikçe ve icrası kişilik kazandıkça tutucu çevrelerin ağır eleştirilerine uğradı. Yüzyıllardır devam eden gelenek temelden sarsılmış, Türk Musikisinin bu temel sazı bambaşka bir hüviyet kazanmıştı. Devrin tanınmış musikişinasları başta Rauf Yekta Bey olmak üzere, zamanın gazete ve dergilerinde yazılar yazarak bu tekniğe açıkça karşı çıkmışlardır. Onlara göre tanbur çalmak bu değildi. Oysa Cemil Bey, Türk Musikisinin bu temel sazına dinamizm ve hareket getirmişti. Bu dinamizm ve hareketlilik söylenmek isteneni daha rahat söyletiyor, melodik cümleler ifadesini daha kolay buluyordu. Makamlarımızın seyir ve karakterleri daha renkli kalıplara dökülebiliyordu.

Oğlu Mesud Cemil Folklorumuzun Hudutları adlı kitabında babası Tanburi Cemil'in tanbur icrasını şöyle anlatmaktadır:

"Babam, başlattığı inkılaplarla musikimizde yeni bir devir açmıştır. Bu mutlak ve muhakkaktır. (Asıl Tanbur ve Kemeçe tavrını bozmuştur, peşrev ve taksimlerin çalınış tarzı pek laubali ve hoppadır) diye boş ithamlara kalkışan hatta diyebilirim ki Cemil'in büyüklüğünü anlayamayan kıskançlar bile, mesela bir taksimini veya Vasil, Şemsi ve Nevres'le birlikte çaldıkları bir peşrevi dinledikleri vakit, sazların kaynaşmasından ve kıvrak nağme ilavelerinin imtizacından doğan muhteşem ve müzeyyen ahengin ulvi kemal mertebesine hayran kalırlardı... Cemil Bey'in eline geçen bir beste derhal cazip bir hüviyet alırdı."

"Mesela Cemil Bey'in tanburla bir Tahir-Buselik peşrevi çalış insanı

çıldırırdı. Bestekarı Rıza Efendi sağ olup da dinleseydi. Şephesiz o da çıldırırdı. Peşrevleri hatta şarkıları aslında olmayan kıvrak melodilerle-usulden ve huduttan çıkmayarak-teyzin etmeyi mübah görürdük. Kaideyi biraz da sanatın ince tecellilerine feda ederdik. Fakat bu doğru bir şey değildi. Bunu teslim etmekle beraber Cemil öyle muazzam ve coşkun bir derya idi ki, kendisini kaide diye dar bir çerçeve içine hapsedemezdi; gönülden çıkan nağme dalgaları ile telif ve kaide hukuku setlerini yıkar, taşardı."

"... Filhakika taksimlerdeki azamet, kendi ruhunda bile güzel, daima, mahzun ve mütefekkir duran sevinli çehresine akseden hayranlık ve takdir ürpermeleri belirtileri; parmaklarının kuvve-i icraiyesi tılsımlı bir membadan kudret almış gibi bütün makamlar üzerinde başka türlü bir eda ve çeşni yaratırdı. Hicaz, Şevkefza, Ferehfeza, Uşşak ve sair makamlar onun elinde başka bir alemden geliyormuş gibi garip ve büyüleyici bir seyir ve ihtizaz içinde çalınırdı. En adi bir sokak türküsünü, Mustafa Çavuşun kıvrak ve nazlı bir şarkısı haline sokardı. Şedlerde harikulade muvaffakiyetler gösterirdi. Buselik perdesi üzerinde hem kemeçe ile Hicaz, Suzidil, Rast taksimler yapar, peşrevlerini yine bu perde üzerinden şayanı hayret bir kolaylıkla falsosuz çalardı. Bunlara çok merakı vardı. Sazda terakkinin en birinci şartı bu şedlerde çalmak olduğuna kani idi. Zannediyorum ki bugün memleketimizde böyle şed harikaları yapabilecek hiç bir sanatkar yoktur ve olamaz. Bu yalnız Cemil Bey'e mahsus bir mevhibe-i ilahiyedir. Ruhlarımızı saran bu nağmeleri icra eden parmaklardaki sürat ve isabet tizlere kadar inip çıkmalarda zerre kadar bir falso eseri olmamış. Diyebilirim ki hiç bir zamanda görülmemiştir."

Tanburi Cemil'in icrarkarlığını oğlu Mesud Cemil'den dinledikten sonra bir anıya kulak verelim: Neyzen Gavsi Baykara'nın verdiği bilgilere göre Cemil Bey sanatının ilk yıllarında bir gün, Baykara'nın dedesi olan Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Celaleddin Efendi'yi Topkapı dışındaki köşkünde ziyarete gitmiş. Eski tanbur icrasının bu büyük ustası Cemil Bey'i kırmayarak tanbur çalmış, bundan sonra da Cemil Bey'e ısrar etmiş. Cemil Bey, tanbur çalışına karşı olduğunu bildiği için çalmak istememiş. Daha sonra Cemil Bey'i dinleyen Şeyh ağlayarak şunları söylemiş: "Oğlum, bu sizin çaldığınız bildiğim tanbur değil, fakat musıkı namına dinlediğim şeylerin en güzeli. Sizin kimseden istifade etmeye ihtiyacınız yok, bu vaziyet karşısında. Bu tuttuğunuz yolda hiç bir söze kulak asmayarak, herşeye rağmen yürüyünüz. Allah feyzinizi artırsın."

Cevdet Kozanoğlu'nun bir anısını aktarmak istiyorum: Ankara Radyosunda plak kayıt stüdyosu açıldığı sıralarda Tanburi Cemil Bey'in otuz kadar plağını çoğaltmak istemişler. Kemani Reşad Erer, Mesut Cemil ve Cevdet Kozanoğlu plakları dinlerken çok duyulanarak ağlamaya başlamış. Kozanoğlu Reşad Erer'in de ağladığını görünce şaşırmış:

- Reşad Bey, bu büyük adamı ben görmedim. Mesud'un babası. Siz neden ağlıyorsunuz? diye sormuş. Bunun üzerine Reşad Erer:

-Ben plaklara değil Cemil Bey'e ağlıyorum. Siz Cemil Bey'i bu sanıyorsunuz.

Bu plaklar ısmarlama, maiyet temini için üç dakikaya sığdırılmış melodiler Cemil Bey değildir, demiş.

Cemil Bey'in ne zaman kemençe çalmaya başladığı kesin olarak bilinmiyor. Ancak son yıllarında hemen hemen tamamıyla kemençeye döndüğünü ve tanburu çok az eline aldığını biliyoruz.2 Mart 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Cemil Bey'le ilgili olarak yayınlanan bir makalede zikredilen aşağıdaki paragraflar onun kemençesi hakkında bilgi vermesi bakımından çok değerlidir:

"...Adeta kemençe ilahı denecek derecede büyük bir istidat olan, bütün bu meziyetleri çok sevdiği Cemil Bey'e de telkin eden rahmetli Vasil bile, fazlaca neşelendiği demlerde tiz Gerdaniye'lerde filan biraz bozuk çalardı."

".. Halbuki Cemil, mesela kemençe ile Tahir-Buselik makamından bir taksim yaparken meyanlarda yayını (kemençenin yayına eskiden ok derlerdi) tiz gerdaniye ve tiz muhayyer, hatta tiz çargah'ın pek sıkı ve sıkışık perdeleri üzerinde en ufak bir falso, bir yanlış basış yapmayarak kayıtsız bir emniyetle, yüzünde küçük bir sıkıntı eseri göstermeksizin, huzur ve sukunetle dolaştırılıp asil ve kıvrak nağmeler ibda ederdi. Böyle mühim ve güç taksimlerinde bazan, benimde kemençe çaldığımı bildiği için, mütebessim ve cazibeli güzel gözlerinin binbir manalı bakışlarıyla yüzüme bakardı. Belliydiki, kemençede böyle tizlerde hakimane yay dolaştırmak harikulade güç olduğunu kendide bilip, kendini beğendiği gibi, benim Vasil'i çok takdir ettiğimi bildiğinden, onun bile erişemeyeceğine kani olduğu bu muvaffakiyetin hüküm ve teshiri altında benimle kardeş latifesi yapardı. Sanki o kadar güç ve çetin birşeyi bu kadar kolay nasıl yapabildiğine kendisi de şaşardı. Zannetmem ki hiç bir musiki aleti üzerinde, hususiyetle Tanbur ve Kemençe de böyle tiz perdelerde, muhtelif makam ve şedler göstererek asfalt yollarda bahar gezintisi yaparken hissedilen iç rahatlığı ile kolayca taksimler yapılabilsin. Bunu takdir etmek için kemençe'nin tekniğine ve şerait-i icrayesine biraz vakıf olmak lazımdır. Böyle olduğu için de Cemil'in ruhunda taşan bu icra kuvveti karşısında secde etmek bile azdır."

Bu zirveye yani virtüöziteye ulaşmak için tıpkı tanburda yaptığı gibi, uzun süren bir inceleme ve araştırma yaptığı, özellikle Vasil'den çok yararlandığı günümüze kadar ulaşan anılardan anlaşılıyor. Merhum Ruşen Ferid KAM, Mahmut Celalettin Paşa'nın oğlu Atıf Esenbel'den şu anıyı naklediyor:

"Bir gün Atıf Esenbel, bir arkadaşı ile Tanburi Cemil Bey'in oturduğu sokaktan geçerek bir dostunu ziyarete gidiyormuş. Cemil Bey'in evinin önüne gelince odasının ışığını yandığını görerek, kısa bir süre için uğraşmaya karar vermiş. Atıf Esenbel o yıllarda Cemil Bey'den tanbur ve kemençe dersleri alıyormuş. Biraz oturduktan sonra Atıf Bey: "-Üstadım, Şedaraban saz semaisine çalışıyorum. Dördüncü haneyi kemençe ile çalamadım. Lütfedip gösterir misiniz? demiş. Cemil Bey duvarda asılı kemençeyi almış, kısa bir taksim yaparak saz semaisine girmiş. Dördüncü haneye gelince tanburla yaptığı gibi yapamayarak, düz notalarla bitirerek - Böyle olması gerekir gibisözler söylemiş. Gece yarısı evine dönerken aynı sokaktan geçen Atıf Bey, Cemil Bey'in odasının ışığının yandığını, halâ

Şedaraban saz semaisinin dördüncü hanesine çalıştığını, açık pencereden gelen kemençe sesinden anlamış. Bunları anlattıktan sonra -Cemil Bey gibi bir dahi bile çıktığı zirveye böyle tırmanmıştır. Sözlerini eklerdi."

Elde bulunan plaklardan kemençe ile çaldığı parçalar ve taksimler analiz edilecek olursa titiz ve hakim iki elin aynı ustalıklı kullanıldığı dikkati çeker. Son derece dengeli ve kıvrak bir yay tekniği apaçık fark edilir. Tanbur icrasında yarattığı o harikulade gelişmeyi aynen kemençeye de uygulamış ve bu saza asil bir tavır getirmiştir.

Cemil Bey, o yıllarda Andon, Hristo, Civan kardeşler, Vasil ve dönemin kalburüstü sanatkarlarıyla düşe kalka lavta çalmakta da oldukça ustalık kazanmıştı. Lavta'yı tanbur mızrabına yakın bir tavırla çalarak üstün bir teknik düzey elde etmişti. Elde bulunan iki lavta taksim plağı, Tanbur'da olduğu gibi bu sazda da erişilmez bir icrakarlığa yükselmiş olduğunu gösterir. Nitekim onun lavta çalışması yukarıda adı geçen lavta sanatkarlarını hayrete düşürürdü. Ud'u pek kullanmamakla birlikte, bir gün ısrar üzerine Vasil'in kürdilhicazkar peşrevini Ud'un yalnız gerdaniye teli üzerinde çalmıştı. Beğenerek ve isteyerek çaldığı her musiki aleti Cemil Bey'in elinde konuşur emrine girerdi.

Yaylı tanburu bulan ve ilk olarak kullanan da Cemil Bey'di. Keman veya kemençe yayı ile çalar, aynı kıvraklıkla kullanır, ruhundan taşan duyguları türlü kalıplara dökerek taksimler yapar, bazan fasıllara bununla katılırdı.

Batı musikisinde bugün teknik düzeyi baş döndürücü bir seviyeye ulaşmış olan Viyolosel'i de Cemil Bey'in çaldığı sazlar arasında görüyoruz. Bu sazı ilk kez kendi melodilerimizi icra edecek bir akord ve kemençe yayı ile çalan sanatkardı. Bu konuda yıllarca Cemil Bey'le sanat arkadaşlığı yapan Fahri Kopuz şu anıyı nakle-diyor:

".. Bir akşam İsmail Paşa'da bulunduğumuz esnada Üstad'ın Viyolonsel ile meşgul olduğunu söylediler. Bir müddet sonra yine köşke gittiğimiz zaman, paşanın akrabalarından Ferit Hüsnü Paşa'nın mahdumu Yüzbaşı Tahsin Bey'in İstanbul'dan getirttiği viyolonseli Üstad'ın kucağına verdiler. İşte o akşam üstad bize dünyanın gailesinden uzak bir gece yaşattı. Fasıllara viyolonselle eşlik etti. Muteaddit lâhudi taksimleriyle hazurini mestetti. Bir ara hazirundan biri, bu sazla herhalde ajiliteli eserlerin çalınmasının güç olacağından bahsetti. Hiç unutmam Cemil Bey: (- Ne gibi? Mesela köçekçe gibi eserler mi?) dedi, bana her zamanki mütevazı nezaketi ile (-Fahri Efendi, lütfen ahenk ediniz de bir köçekçe faslı yapalım) dedi. Bu faslı öyle maharetle, öyle kıvrak ara taksimleri ile icra ediliyordu ki, insan üstadın bu sazı senelerden beri çaldığına hükmederdi."

Bugün elimizde bulunan plakları, tüm teknik imkansızlıklar içinde doldurulmuş olmasına rağmen, bu efsane adam hakkında bize biraz olsun fikir verebiliyor. Cemil bey yaradılış gereği ısmarlama sanat icra etmesini sevmeyen bir kimse olarak önceleri plak doldurmayı reddetmiştir. Fakat kendi isteği ile kadro dışında kalması, yardımcı olan dostlarının gittikçe azalması, para sıkıntılarının baş göstermesi plak yapmasını zorunlu kılmıştır. Bu yüzden Blumenthal kardeşlerin

"Orfeon" firması ile 1908 de yüz Napolyon altına bir dizi plak yapmak için anlaşma aptı. Daha sonra bu plakları yapamayacağını firmaya bildirdi. Firma şaşkına dönmüş buna bir anlam verememişti. Ziraat Mühendisi Şevket Bey ile Udi Şevki Algin'ın gayretleri sonucu 1910 dan itibaren bildiğimiz plakları doldurdu. Plak dolduracağı zaman titiz, heyecanlı olduğunu, bazen bütün günün boşa gittiğini, zaman ilerledikçe bu durumun hoşuna gittiğini, eve bir gramofon getirtilip bunları dinleyerek değerlendirdiğini oğlu Mesud Cemil anlarında anlatıyor. Daha o zamanlar başkalarının plakları 25 kuruşa satılırken Cemil Bey'in plakları bir altın liraya, silindirleri çeyrek altına satılırdı.

Cemil Bey'in bu plakları göz önüne alınacak olursa bazı gerçekler dikkati çeker. Önce Udi Nevres Bey ayrı tutulursa, kendisine eşlik eden saz sanatkarlarının asla Cemil Bey'in avarında olmadığı görülür. İkinci özellik, Cemil Bey klasik musiki repertuarımızın en yaygın bazı peşrev ve saz semailerini de kendi sanatkar ruhunun tellerinden geçirerek sazlara aksettirmiş ve plaklara vermiştir. Bunları us-lup ve icra bakımlarından ve ayrıca kendi bestekarlık karihasından almış olduğu geniş ilham ve feyizden faydalanarak asıllarını bozmadan, kendi melodi çizgileri içinde harikulade süslemiş ve çalmıştır. Eserlerin bu şekilde çalınışlarıyla ortaya çıkmış olan özelliğe (Cemil Aranjmanı) demek yerinde olur. Cemil zaten bu eser-leri ayrıca (Müntebahat-ı Musikiye) adı altında neşretmişti. Bu eserlerde Cemil Bey'e eşlik edenler Kemani Bülbüli Salih, Udi Nevres Bey, Şevki, bir plağında şehzade Ziyaeddin Efendi tanburi Hikmet ve Kadı Fuad Efendidir.

Tanburi Cemil Bey ilgili sözlerimi O'nun öğrencisi olmak şerefine ulaşmış olan sanatkarların adlarını vererek bitiriyorum: Tanburi Refik Fersan, Resam Tah-sin Bey, Samiye Morkaya, Rahmi Bey'in kızı Nahide Hanım, Atuf Esenbel, Şemseddin Ziya Bey, Ziya Hüzni Bey, Ziya Hüzni Bey'in iki kızı Müzeyyen ve Satia hanımlar, yeğeni Tanburi Hikmet Bey, Murat Öztoran, Tanburi Kadıköylü Fuad Sorguç en başta gelenleridir.

Usulu/ Aksak semai SETARABANSAZSEMAİSİ
Tanburi Cemil Bey

II. Hane:

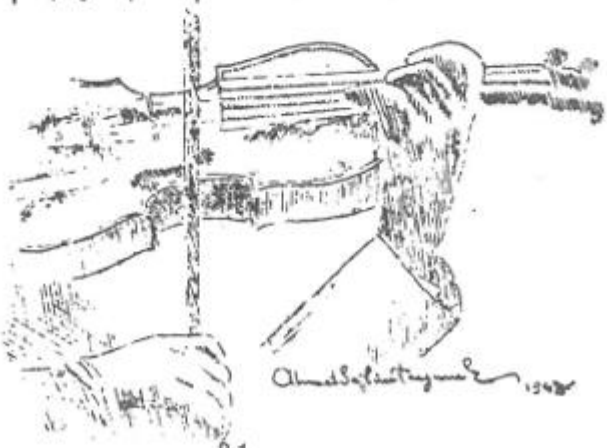
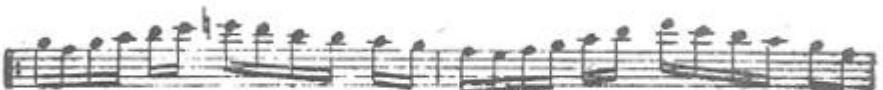
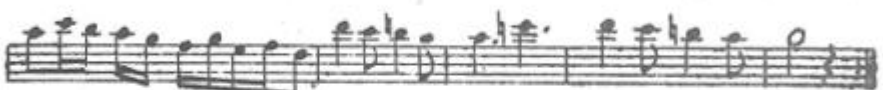
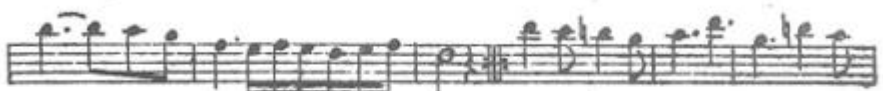

III. Hane

IV. Hano

AHMET SELİM TEYMUR

"Belki hâlâ o besteler çalınır gemiler geçmeyen bir ummanda"

Musikimizin Trabzon'da anılaşan bir ismi olan Ahmet Selim TEYMUR, Klasik Müzik sanatımıza verimli olacak bir dönemde aramızdan ayrıldı.

Şimdi, yaşasaydı ne olurdu? Neler yapardı? Trabzon musikide nerelere gelirdi? Tüm bu sorulara cevap verebilmek....

Ben, Ahmet Selim Teymur adını ilk kez ortaokul sıralarında bir öğrenci iken duymuştum. Hayati Pirselimoglu'nun (Raglay Koll. Şti) mağazasında (Bu mağaza İş Bankası Park şubesinin yanındaki binada şimdiki lokantanın yerinde idi) çalışan dayımın yanında orada kurulan sohbetlere katılır ve yapılan sohbetleri dinlerdim. Çok tatlı sohbetlerdi onlar. Bir yakınımızın mahkemelik bir işi vardı. Duruşma hakimi Ahmet Selim Teymur idi. İşte bu ismi ilk kez bu sohbetler sırasında duymuştum. Bu şahıs kimdi? Bilmiyordum. Ama bu isim bana tarifi güç bir disiplin ve saygınlık duygusu vermişti.

Yıllar yılları kovaladı. Bu isim hep o duygu ile hafızamda kaldı. Nereden bilebilirdim ki bu değerli insanla bir tesadüf eseri tanışacağım. Kader beni bu insanla tanıştırmak için gerekeni yapmış ağırlarını kurmuştu.

1982 yılı sonlarında tanışmış olduğum değerli arkadaşım Mustafa Pehlivan'la dostluğum arkadaşlığım ilerlediği vakit onun müzikle olan ilgisini görmüştüm. Bende kendi musiki yönümü anlatınca, beni katıldığı müzik çalışmalarına götürebileceğini söyledi. Gittim. TLYD'de yıllar önce bende disiplin ve saygınlık duygusu oluşturan bu değerli insanla arkadaşım Mustafa Pehlivan tarafından tanıştırılarak ilk derse ve takip eden diğer derslere katıldım. Ben konservatuvar terbiyesi almış bir insan olarak merhum Ahmet Selim Teymur'un derslerini kaliteli ve seviyeli bulmuştum.

Ana ne yazık ki onun derslerine fazla devam edemedim. Kısa bir süre sonra da onun ölüm haberini aldım. O'nu az tanımak, O'nu hiç görememek, O'nun hakkında çok ama çok az birşeyler bilmek benim en büyük şanssızlığım hatta kayıbımdı.

O'nu araştırırken çeşitli kişilerle konuştum. Fikirlerini aldım. Bu kişilerden birisi onun cilt kursu vernişi olduğu matematik öğretmeni Osman Bilgin idi. Bana cilt hocası Ahmet Selim Teymur için şunları söyledi: "Ondan üç aylık kurs süresi içinde çok şeyler öğrendim. O yazardı. O sanatkardı. O müzisyendi. O hattatdı. O hukukçuydu. En önemlisi de tam bir Atatürkçü idi. İlerici ve aydın bir insandı. Disiplinli idi ve disiplinle hoşgörüyü çok iyi sınırlardı. İyi bir öğretmen ve iyi bir eğitici idi. Adalette eşitlik ilkelerine bağlı bir hukukçu idi. O'nun ölüm haberini aldığım vakit sanki babamı kaybetmiş kadar üzülmüştüm."

O'nun hakkında daha doğrusu yaşamı ile ilgili bilgi edinmek istediğim vakit birkaç belge karıştırdım ve bibliyografisi ile ilgili (herkesin bildiği) şunları öğrendim. O, 20 Nisan 1923 cuma günü Trabzon'da doğmuş. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirip Trabzon'da yargıçlık görevine başlamış. Ahlat, Eynesil ve

Giresun'da görevini ifa ettikten sonra 1958 yılında Trabzon'a gelerek görevi burada devam etmiş. 1977 yılında emekli olduktan sonra tamamen sanatla ilgilenmeye başlayan bu değerli insan K.T.Ü Güzel Sanatlar Bölümü'nde, TLYD'de ve FEE'de müzik çalışmalarını sürdürerek musiki hayatımıza hizmet etti. Karadeniz'in Trabzon'un da yazın alanında bir sanat dergisi oluşmasında (KIYI) büyük emeği geçti. Bir çok öğrenci yetiştirdi. Türk Musikisi alanında yazmış olduğu üç ciltlik kitabı son derece önemli bir eserdir. Bu değerli insanı 3 Nisan 1985 çarşamba günü kaybettik.

Ahmet Selim Teymur son günlerinde, yayınlanan üç adet Türk Musikisi kitabını tek bir kitapta toplamak için çalışıyordu.

Ahmet Selim Teymur, Şehnaz, Gülnaz ve İtri Teymur'un babasıydı.

Göbeği

PIANISSIMO TAREDDUT

De ru ha tes a es han- ayı lo am- di ri- han- ni
da ri- bi- ten deti ki- san- ki çay- ki san- han- ni
De san ki tes a es yok din lo san- ki ki- det u der ki çay- be
aşı- da de yan- san- ki ki- det u der san- bu der
De aşı- bi- ten a es göbeği yan- aşı- san- ni De san- bu çay- ki çay
İm- ri- u aşı- u çay- san- ni De san ki tes a es ki çay-
gü- aşı- u aşı- ki ki- ri- De san- bu çay- a es ki- ki-
da ri- bi- ten ni san- u İm- De san ki tes a es ki çay- çay- De ki- aşı- u a es
ni De ki- u çay- u a es çay- an- De san- bu san- ni çay- ni

Bilgin Göbeği

1981/1982

O'nun kaybının ardından neler söylemek istersiniz diye, Sayın Gündoğdu SANİMER'e sorduğum vakit bana şunları söyledi: "Günümüzün tatsız-tuzsuz, kaba-saba ve yüzeysel yaşamına, o rakık yüreğin, o inceliklerle müzeyyen beynin daha fazla, dayanması beklenemezdi. Ardından bıraktığı boşluk, daha uzun süre böylece bomboş duracaktır." Bu duygulu ve ince sözlerin karşısında duygulanmadım dersem yalan olur.

Bu kitabım hazırlanmasında değerli yardımlarını gördüğüm musikîşinas büyüğüm Bekir Gerçek Ağabeyimde O'nun ardından şunları söyledi:

"Hoca'nın 1969 yılında çalıştırdığı Eğitim Enstitüsü korosunun bir provasını izlediğinde çok sevdiğim Türk Musikîsindeki eksikliğimi daha bir anlayıp ondan ilerde çok şeyler öğrenebileceğimi yakalamıştım. Yıllar birbirini kovalarken yoğun çalışma ortamında lütfedip bizlere de Türk Mukîsîsini öğretmek üzere zaman ayırmıştı. Kimlere değerli zamanında özveri ile sunmamıştır ki?

Girişliğini hep bildiğimiz Türk Musikîsinin nazariyatını Hoca kadar sadeleştirerek sunabilecek az insan vardır sanırım.

Toplumuna devamlı birşeyler verebilen, ışık tutan bu değerli ağabeyimize çok daha ihtiyacımız varken ayrılığına alışmaya gayret gösteriyoruz.

Selâm, minnet ve saygıyla anıyorum.

SUZİDİLÂRA SAZ ŞEMÂİSİ

Suzidilâra - Aksakşemai

Tanburi Cemil Bey

birinci hâne:

teslim:

dördüncü hâne:

Trabzon şehrinin yetiştirmiş olduğu bir değer olarak, Klasik Müzik tarihimizde haklı bir yer edinen değerli insan AHMET SELİM TEYMUR'la ilgili araştırmalarımı yaparken, bilgisine başvurduğum Hocam tanbur sanatçısı Suat KURTULDU'ya "Ahmet Selim TEYMUR için neler söylemek istersiniz?" diye sorduğumda tüm samimiyeti ile bana şunları söyledi:

"Şimdi, Ahmet Selim Bey'le, rahmetliyle bir hayli eski tanışırız. Yani, burada hakimlik döneminde. Fakat tanımadan önce de tanıdım. O da şöyle oldu. Daha önceden Temel Ağabeyi (Temel Şükrü Doğru) tanımıştım. Temel Ağabey Trabzon'da Ahmet Selim TEYMUR isminde bir hakim olduğunu ve onun şimdi Trabzon'da değil de Giresun'da olduğunu, Trabzon'a gelirse musiki yönünden kendisinden bir hayli istifade edeceğimizi, hatta musiki nazariyatı konusunda da çok ileri bilgiye sahip olduğunu söylemişti. Dolayısıyla tanımadan önce tanımıştım. Sonra Gerçekten hakim olarak buraya tayin edildiği zaman kendisini tanımış oldum. Biraz, tip itibariyle Tanburi Cemil'in bir resmi vardı. Bıyıklı bir resmi, onu andıran bir yapısı vardı. Hafifte böyle bir titreme hali vardı. O zaman gerçekten bu adamın hassas ve duygusal bir kişiliği sahip olduğunu ben hissetmişim. Sonra ailece görüşmelerimiz oldu. Onlara gittik, onlar bize geldi. Ağabeyimin (Mahmut KURTULDU) avukatlığı dolayısıyla hukuk camiasında zaten tanışıyorlardı. Böylece bir tanışıklık doğmuş oldu. Ö, biraz keman, biraz ud, bir parça da tanbur çalardı. Sazlarda öyle kuvvetli bir sazende değildi. Ama bu sazları çalacak kadar biliyordu. Tanburu çok severdi. Fakat benim tanburumu dinlediği zaman "Sen benden daha iyi çalyorsun, onun için çalmıyorum." diye de iltifat etmişti. Tabii bundan daha ziyade ben onun müzisyen olarak gerçekten derin bilgiye sahip olduğunu gördüğüm zaman o güne kadar hiç bahsetmediğimiz konuları, hatta çok enteresan gelecek sana ama birşey söyleyeyim, Temel Aabey ile yapamadığımız konuşmaları onunla yapmışumdur. Yani musikinin ilmi konusunda. Temel Ağabey'de bilirdi. Bilmez değildi. Ama Ahmet Ağabey rahmetli ondan daha iyi bilirdi. Fakat Temel Ağabey'de Trabzon'un gelmiş geçmiş en büyük virtüözlerindendir. Ama musiki nazariyatı konusunda Ahmet Ağabey ondan daha ilerdeydi. Ahmet Ağabey ile musiki nazariyatı konusunda bayağı geniş sohbet ederdik. Hatta okadarki Semihciğim, zaman zaman, bu kitabını yazmaya başladığında Ahmet Ağabey bana gelirdi bazı makamlar hakkında, benim de fikrimi sorardı. Kitabıyla ilgili olarak, başkalarına fikir danıştı mı bilmiyorum ama, kitaptaki en az onbeş makamla ilgili benimle konuşmuştur. Kitap ilmi değere haizdir. Ve önemli bir kitaptır. O bakımdan kendisine son derece saygı duymuşumdur. Bir de koro şefliği vardır. Bu tarafı da iyiydi. Tamamen Klasik zevke dayanan bir havası vardı. İki defa bizim korumuzla onun korosunu birleştirmek sureti ile birleşik koro meydana getirmeyi teklif etmiş ve bunu yapmıştır. Beraber çalışmalarımız olmuştur. Zaman zaman da sadece ben, Temel Ağabey ve daha birkaç arkadaş saz olarak onun korosuna katılmak sureti ile desteklerimiz olmuştur. Hemen hemen her konserinde bana bir taksim yaptıрмаğa meraklı idi. Kendisi de tanburu severdi. Sevgisini ilgisini o şekilde belirtirdi. Ahmet Ağabey'in bir parça bestekarlığı da vardı. (Suzidil) bir şarkısı vardır. Ayrıca saz eserleri yapmıştı. Fakat aydınlığa çıkartmamıştır. Daha doğrusu o konuda biraz mütevazı idi. Eski bestekarların büyüklüğüne tam manası ile inandığı için bu konuda kendisini länse etmemeyi bir yerde mahcubiyetine bağlıyorum. Hattatlığı, Ciltçiliği ve uzun bir dönem gazetecilik hayatı vardır. Bazı yerel gazetelerde uzun süren yazarlığı vardır. Seçkin bir kişiliği olduğu için bazı çevreler onun yazısına itibar ederlerdi. Sonra bir dönem, 1980 sonrası, üniversitelerde sanat dersleri mecburi hale getirilince, rektör kendisine Üniversite de musiki dersleri teklif etti. O da kabul etti. Zannediyorum iki dönem yaptı. Ayrıca son derece nüktedan, espirili bir kişiliği vardı. Fıkra anlatmaya eğilimli bir yönü vardı. Diyeceklerim bunlar."

Suzidil - Devri Hindî

V. D. Uygur
A. Selim TEKİR

Sağ-ze ler- biç ru- hu- nuz- dan
ez sil- me- sin is- te- rim-
Ye ni- yıl- da
ne- pi- ni- ze- mutlu- luk- lar-
dı- te- rim
Ha- yat- sı- zın-
gön- lü- nüz- ce ol- sun- öğ- ren
ci- le- rim

Nâzîmeler biç rubunundan eksilmesin isterim
Yeni yılda hepimize mutluluklar dilerim
Hayat sizin gönlünüzce olsun öğrencilerim
Yeni yılda hepimize mutluluklar dilerim

Ali Nadir
Eminler
15. Ağu 93

Onun öğrencilerinden, Trabzon Müzik ve Halk Oyunları Derneği Türk Sanat Müziği korusu şefi değerli arkadaşım Salih KAZANCI, bana O'nunla ilgili samimi düşüncelerini şöyle aktardı: "Sözlerime şöyle başlasam herhalde doğru olur. Ahmet Selim Teymur, gerek kişiliği ile gerek musiki anlayışı ile gerekse edebi yönüyle musikiyi çok seven, ona çok bağlı olan hatta musiki olmasaydı bende olmazdım sözüne kâni olacak şekilde kendini ona vermiş aydın bir kişi idi. Bildiklerini bu işle ilgilenenlere, ama ilgilenenlere diyorum dikkat edin (burada samimiyet ifade ediliyor), bu kalitedeki kişileri tesbit ettiği takdirde bu kişilere elinden gelen herşeyi yapmaya çalışırdı. Öğrettiğini en ince ayrıntısına kadar öğreten, öğrenilmesi için yılmadan çalışan bir insandı Ahmet Selim Teymur. Disiplinin provalarda başlamasından sahnede bitmesine inanmış bir kişiydi. Biliyorduk başarıyı disiplin getirir. Onda taviz yoktu. Aramızdan bu kadar erken ayrılmayıp şu anda yaşamış olsaydı mutlaka onun yakasına yapışacaktık. Niye? Çünkü Kültür Bakanlığı bir devlet korusu kurma çalışması içinde. O'na diyecektik ki Hocam bizi bir dene bakalım eksiklerimiz nelerdir. Bizi bu koroya girecek şekilde hazırla gibi. Ama yaşamış olsa idi, bizim musikiye bakış açımız daha olgun ve ileri düzeyde olacağı muhakkaktı. O, İtri'yi çok severdi. Oğlunu da çok severdi. İtri'yi oğlu ile bütünleştirmişti. Ama oğlunun müzikle ilgilenmemesinden yakındı. Öğrencilerine çok sıcak bakardı. Selamlaşmasında el sıkışmasında bize karşı sevgi doluydu. (*) Çalışma esnasında aniden durur o anda size öyle birşey anlatır ki, o şeyin aklına o anda nasıl geldiğini anlayamazsınız. Onun öğrencisi olmak onurdur, onurların en büyüğüdür."

Ahmet Selim Teymur'un bilinen bilinmeyen birkaç yönünü sizlere aktarmakla bu son derece az tanıdığım büyük, yeri zor dolacak insana karşı onu geç tanımamın ezikliği içinde müziğe aşık bir insan olarak görevimi bir parça yaptığım inancıyla bir parça huzur içindeyim. İnancım odur ki aramızdan sonsuzluğa göçen nice Ahmet Selim Teymur'ları anmak onları çeşitli nedenlerle ve içten geldiğince belgelemek biz genç neslin görevidir.

Ey büyük insan, seninle olan ilk müzik çalışmamda, senden Rahmi Bey'in "Süzüp süzüp de eymek" adlı şarkısını öğrenmiştim. Bilmiyorum sağlığında televizyon izlermiydin ama şu satırları yazdığım sırada televizyon da senin çok sevdiğin İtri'yi anlatıyorlar. Mutluyum ki İtri'yi izlerken sana olan saygımın sonsuzluğunu noktalıyorum.

ONU, TEMEL ŞÜKRÜ DOĞRU İLE KONUŞTUM

Bu söyleşiyi, Trabzon'un musiki hayatının gelmiş geçmiş en büyük keman ustası Sayın Temel Şükrü DOĞRU'nun Soğuksu'daki evinde yaptım. Beni, bir sa-

(*) Ahmet Selim Teymur rahatsızlığı sırasında çok sevdiği öğrencilerini ziyarete gelince kendisine "Hasta, hasta burada ne geziyorsun? Evinde istirahat etsene" gibi sözler söyleyen koro şefinin sözlerine çok üzülüğünü O'nun yakın dostu olan bir kaç kişiden iktidim. O hayattayken yerine atama yapmak dernek yönetiminin yaptığı affedilemez bir hatadır. M.S.B.

natkara yakışan incelik ve nezaketle karşılardı ve sorduğum tüm sorulara samimi-
yetle cevap verdi.

M.S.BAYLAN: Dostunuz Ahmet Selim Teymur için bana neler söyleyebilirsiniz? Müsiki hayatı, dışarda tanıdığınız kadarı ile dostluklarınız, duygularınız, arkadaşlığınız?

T.Ş.DOĞRU: Şöyle başlayayım. Babalarımız dosttu bir defa, dostluk oradan geliyor. Babalarımız dost. Fakat benim Ahmet Selim Bey'le, rahmetliyle dostluğum müsiki aracılığı ile oldu. O, klasik müsiki taraftarı idi. Yani güncel müsikiye önem vermezdi. Eski eserlere...

- Yani Nevzad Atlığ gibi...

- Evet Nevzad Atlığ gibi klasik eserlere değer verirdi. Hatta kitapları da var biliyorsunuz.

- Evet o kitaplardan edindim ben.

- O kitaplarda Hüseyin Sadettin Arel'in notları var. İstanbul'da tahsil ettiği yıllarda...

- O'nun öğrencisiymiş galiba...

- Evet, onun çalışmalarına devam etmiş ve de onun notlarından bir de müsiki ansiklopedisinden kaynaklar elde ederek kitaplar yazdı. Onun hastalığı ile benim hastalığım bir araya rastladı. Bunu anlatayım. Önce, o hastalandı, yoğun bakıma girdi. Yoğun bakımdan çıktı, görüşme yasağı kondu. O yasak içinde ben bir şiir yazdım. Onu posta kutusuna postaladım. Sonra ziyaretine gittim. Şiiri çok beğendiğini söyledi. Daha sonra ben hastalandım, o benim ziyaretime geldi. O arada Ahmet Selim Bey ölmüş. Duyurmadılar bana. Benim ziyaretime gelenlere "Ahmet Beyi bilmiyor, Ahmet Beyi bilmiyor" diye söylemişler. İstanbul'a damadım ve hanımla tedaviye gittim. Uçaktan indik. Damadım bir arkadaşına beni tanıttacak. "Ben" dedi, "tanıyorum" dedi, "rahmetli Ahmet Selim Bey'le bizi çalıştırmaya gelirdi" dedi. Ben bunları duyunca arabanın içinde yığıldım, kaldım.

- Ahmet Selim Bey'in vefatını böyle öğrenmiş oldunuz.

- Evet öyle öğrendim. Şiirim şöyledir. Onunla karşılaştık biz, on sene önce diyeyim. "Yahu bu yaşta dedelik olur mu?" derdim. "Sorma Temel, dedelik de çoluk çocuğun eline kaldı" derdi. Yazdığım şiir şöyle:

DEDE

Genç yaşta bizler de olduk da dede
Sözümüz geçer mi bilmem ki evde
Gülmeli yoksa ağlamalı mı
Aklımız yine de zil ile defte

Ahmet Selim Teymur kitaplar yazar
Evde otur diyen doktora kızar
Aldırmaz bazan da perhizi boza
Bilirim duramaz olduğu yerde

diye devam ediyor. Bu şiirimi beğenmişti. Ahmet Selim Bey hiç taviz vermezdi. Prensip sahibi idi. Klasik musikimizin dışındaki musikiye hiç önem vermezdi. Birlikte çalışmalarımız oldu. Ayrı ayrı çalışmalarımız oldu. Onun çalışmalarına Sayın Sebahattin KUNDUPOĞLU salon tahsis etti. O salonda çalışmalarını sürdürdü. Bize de zaman zaman salon tahsis etti. Biz de orada çalışmalarımızı sürdürdük.

- TLYD'de değil mi?

- TLYD'de evet. Ahmet Selim Bey çalışmalarında nazari bilgilere de önem verirdi. Yalnız meşk değil nazari bilgilerde öğretirdi. Şimdi Suat (Kurtuldu) yapıyor aynı şeyi. Benim bir yerde şöyle bir tenkidim oluyor Ahmet Selim Bey için; madem ki halkın huzuruna çıkıyoruz. O takdirde ağırdan başlayıp hafife doğru gitmek lazım.

- Yani saraydan çadıra doğru desek doğru olur mu?

- Doğru. Doğru olabilir evet. O topluluk geliyor bir şey dinlemek için. Mesela bir "imkansız"ı dinlemek istiyor. Radyoda kırk defa çalındığı halde gene istiyor. Benimle, aramızdaki küçük itilaf bu idi. Fakat o prensip sahibi idi. Kendi zevkinin dışında kat'iyen kabul etmiyordu yeni eserlere gülmüyordu, alay ediyordu. Hatta karşılaştık "yeşil yeşil bakıyorsun" derdi bana. Ancak, yaşayan bestekarlardan Yesari Asım Bey'i çok severdi ve de Allah rahmet etsin, onun eserleri çalınınca hep aklıma Ahmet Selim Bey geliyor ve rahmetle yâd ediyorum kendisini. Bir de Avni Anıl'ın şarkısı var, şimdi o geliyor aklıma diyorum karşılaştırsak onu söylerdi "Ah bu şarkıların gözü kör olsun". Çocuklarının ismini bile müzikten koymuştu: Şehnaz, Gülnaz, İtri. Evet oğlunun adını İtri koymuştu.

- Sizin kaç yıllık dostluğunuz olmuştu?

- Aşağı yukarı, 1955 ten itibaren tam otuz yıl. Ankara'dan döndükten sonra tanıştım ben Ahmet Selim Bey'le Ankara'ya gidinceye kadar tanışmadım. 1951'de Ankara'ya gittim. Dört sene kaldım, döndüm 1955'de. Ondan sonra tanıştım Ahmet Selim Bey'le. Fikir ayrılığına rağmen aramızda hiçbir kurgunluk geçmedi. Ben onun idare ettiği koroda çalışıyordum. Onun korusu ile benim koroyu birleştirip ben idare ediyordum. Onun kitapları da çok faydalıdır. Ahmet Selim Bey eski deyimleri Türkçeleştirmiştir. O yönü de vardır.

- Ahmet Selim Teymur, yapılan konserlerde özellikle seçmiş olduğu bir bestekar var mıydı? Özellikle hayranlık duyduğu...

- Klasik bestekarlar. Dede Efendi, İtri gibi. O, eski bestekarların hemen hepsinin eserlerine yer verirdi. Severdi, sayardı. Dede Efendi'yi başta diyebilirim.

- Ahmet Selim Bey'le müzik aracılığı ile tanıştığınızı söylemişsiniz. O günlerde nasıl müzik yapardınız? Bunu sorarken şunu ifade etmek istiyorum: Kişilerin müziğe karşı olan özverileri nasıldı? Bugün birtakım çevrelerde olduğu gibi çıkar ilişkilerine dayanıyor muydu?

-Hayır, tamamen amatör zihniyette. Amatör zihniyette oluyordu ve de Ahmet

Selim Bey'de kat'iyen profesyonel bir mizaca sahip değildi. Yalnız bu derece geniş kadrolar yoktu o zaman. Kadrolar çok azdı.

- Suat Hoca'nın söylediğine göre özellikle bayanlar...

- Bayanlar çok azdı.

- Peki, kimler vardı efendim. Bugün yaşayan veya aramızdan ayrılmış olan. Aklınıza gelen bir kaç isim acaba?

- Mesela, Trabzon'lu olarak...

- Tabi, ben Trabzonlu olanları soruyorum.

- Evet, Süheyla ALTMİŞDÖRT hanımı söyleyebilirim. Hatta ben onu ilk sahneye çıkardığım zaman yazlık Sümer Sinemasında piyano ve keman eşliğinde. Şoförler Cemiyetinin piyanosunu aldım getirdim. O da bir tuvalet giymiş. Tuvaleti arkasından beline kadar açık. Eyvah dedim..

- Hangi yıl?

- 1955'ten sonra. Eyvah dedim, halk şimdi buna söz atacak dedim ama hiç bir şey olmadı.

- Ahmet Selim Bey'i musiki dışında nasıl tanıyorsunuz? Çok iyi bir hattat ve cilt ustasıydı. Bunlar için ne söyleyeceksiniz?

- Ben şunu söylemek isterim. Nasıl zaman buluyordu bunları yapmaya. Yani hayrettime mucip olan husus bu idi. Hem musiki, hem hattatlık, hem cilt. Bunları yapmaya nasıl zaman buluyordu? Çok disiplinli ve intizamlı bir insan olarak tanıyorum.

- Bu arada mesleğini de yürütüyordu.

- Evet, mesleğini de yürütüyordu. Hem de hakimlik. Hakimliğini de iyi yürütüyordu. Mesela, geldiler bana bir dava için sen dostusun söyle ona da.... Dedim, kat'iyen söyleyemem. Prensiplerinin dışına çıkmaz, bu işte hatır gönül tanımaz, karar ne ise onu verir dedim ve söylemedim. Bir kardeş gibi geçinememize rağmen söylemedim.

- Efendim, biraz evvel sormuştum. Eskiden, Ahmet Selim Bey'in döneminde sizin beraber müzik yaptığınız dönemlerde başka kimler vardı? Bugün Trabzon'un musiki tarihine sizler gibi malolmuş kimler vardı? Kimlerden bahsedebilirsiniz?

- Mesela İhsan Hazer vardı. Evet, Nusret Şakar vardı. Güzel okurdu. Kardeşi Süleyman Şakar vardı, banka müdürlüğünden emekli. Onun da sesi güzeldi. Sadri Ayata diye bir bey vardı. Amcam yerinde, bir zattı bu. Muallimdi, aynı zamanda hattat tı da. Tabela falan yazardı. Şarkı söylerdi. Eski fasılları okurdu. Yalnız ben Ankara'ya gidene kadar Trabzon'da Transpoze yoktu.

- Ahmet Selim Teymur'u siz, sosyal hayatında; musiki, edebiyat, ciltcilik ve hattatlık dışında sosyal hayatında insan ilişkileri açısından nasıl tanımlarsanız? İsterseniz bir ipucu vereyim: Araştırmalarım sırasında rastlamışım. Örneğin: Selahaddin Pınar için çok güzel meze yapar, Tanburacı Osman Pehlivan için çok güzel sofralar hazırlar, Vecihe Daryal için çok zevkli giyinir,

Zeki Arif Ataergin için son derece nazik ve terbiyeli, Ferid Alnar için son derece unutkan gibi. Bu yoldan hareket ederek Ahmet Selim Teymur'u nasıl anlatırsınız? Sohbetlerde aranan bir insan mıydı?

- Evet aranan bir insandı. Herkesle hemen dost olmayan bir insandı. Tanıştığı insanla sıkı sıkı dost olayım demezdi. Bir mesafe bırakırdı arada. O mesafeyi değerlendirir ona göre dost olurdu. Bunu diyebilirim.

- Konuşması, nükdedanlığı, espirisi...

- Vardı, evet espirisi vardı. Dedğim gibi "yeşil yeşil bakıyorsun" derdi. Bak yeşil yeşil diye bir şarkı var ya ondan.

- Şarkının kalitesine..

- Evet, kalitesine dikkat ederdi. Sözlerine bile önem verirdi.

- Hatta şöyle dermiş: Notayı koyarmış öğrencinin önüne "oku bakayım" dermiş, öğrenci okuyamadığı zaman da "Ne duruyorsun? Okuman yazman yok mu?" dermiş.

- Evet, öyle espirileri vardı. Ancak dost olunca da sıkı sıkı dost olurdu. Feda etmezdi dostluğunu, samimi insandı.

- Bir de şöyle bir kanı var konuştuğum kişilerde. Derler ki onu hep sigara mahvetti. Sigaraya aşırı düşkünlüğü onu kalp hastası yaptı. Sigara hiç elinden düşmezmiş.

- Sigara değil de pipo içerdi. Sigara içmezdi. Onun mizacında bir hassasiyet bir titreme vardı. Artık bilemiyorum.

- Ben Ahmet Selim Bey'in birkaç dersine katılabildim. Benim için büyük bir kayıptır, onun derslerine katılamamam.

- Bir hatıram var onu anlatayım. İki koro birleştik oditoryumda bir program yapıyoruz. Ahmet Selim Bey yönetiyor.

- Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü ile ilgili olan mı?

- Yok değil. Ben oturup çalışıyorum. Ahmet Bey programını bitiriyor, ara veriyor. İkinci programı ben idare ediyorum ve ben bir erkek bir bayan solo çıkarıyorum. Ben soloları yapana kadar salonda alkış sesi yok. Ne zamanki ben soloları yapıyorum alkış başlıyor. Bu da dediğim gibi biraz da halkın seviyesine ineceksin. Ahmet Selim Bey'in eleştirdiğim tarafı odur.

- Evet efendim, bugün bu sohbette bayağı güzel şeyler konuştuk. Ahmet Selim Teymur'u da bir kere daha andık.

- Sayenizde efendim.

- Sizin de anılarınız tazelendi, güzel şeyler elde ettik. Benim amacım musikimizi her yönüyle en güzel yönleri ile, tarihe mal olmuş insanları ile şarkıları ile, nazariyatı ile, herşeyiyle okurlara tanıtabilmek. Bu güzel sohbet için size çok teşekkür ediyor ve saygılarımı sunuyorum.

TEYMURLU GÜNLER

Komple insan Ahmet Selim Teymur için daha çok şey yazılabilir, söylenebilir. Kıyı Dergisi'nin Nisan 1986'da çıkan 1. nci sayısında O'nun yakın dostu Ressam Mustafa Beşgen yazdığı TEYMURLU GÜNLER adlı yazısında aydın, ilerici Ahmet Selim Teymur'u negüzeli anlatıyor:

"Siz çay içmesini bilir misiniz? Ahmet Selim Bey bilirdi çay içmesini Ganita'da. Güneşin Yoro'z'da yıkandığı saatlerde nedense hep akşam olurdu. Sanatın Taptuk Emre'si, bir günün ölümünde Ganita'da **"bir dosta mektuplar"** yazardı. Bir karabatak, son lokmasının peşine düşmüş olurdu. Bir martı son çığlığını atardı rast makamına inat. Önce, uzun öpücüklerle güneş, tadına bakardı çayın. Mehmet Salih, Steinbeck'i okumuşçasına, güneşe adardı tavşan kanlarını, hani bilinmeyen bir tanrıya adanmış gibi... Sonra Necmi Duman, Rasim Şimşek ve Gamlad kaptan, **"bir daha, bir daha"** diyerek, çaylarını yudumlardı. O saatlerde Ganita, bir Osmanlı kalyonuna benzerdi. Her masada ayrı makamlardan bir levent, ellerinde iki yaprak yosun koku bir KIYI, ne güzel okunurdu. İşte o zamanlar Gündoğdu Sanımer, neşteriyle üçe bölmüştü İstanbul'u. Bıkmıştı İstanbul'u sevmekten. Üçten dokuza boşayarak onu, **"kıyı"**sına dönmüştü. Ne çok gün geçmiş aradan.

"Günlerden salıertesi, aylardan mayistos" Sinemalarda mutluluk oynamakta, gökyüzüne yağmur yağmaktadır. Bir sarhoş yol ortasına uzanmıştır, radyoda bir türkücü limon satmaktadır. Ahmet Selim Bey, bunları hiç duymamıştır. Kıyı çıkmış, koltuğunun altındadır çünkü. Dördüncü çocuğudur. İlk mustuyu Yusuf Sezgin'e verecektir. Büyüktür o. Büyüğe sunulur önce. Sonra Orhan Karaali'ye uğrayacaktır. Satış için en temiz baskılar, para verip alacaklara ayrılmıştır. Ne güzel kurulmuştur koltuğa KIYI. Türk Dil'i'nin, Varlık'ın, Çağrı'nın yanında.

Aylardan mayistos, günlerden salıertesidir. Şevket Rado'ya mektup yazmıştır. Hat çalışmalarını göndermiştir. Hayat'a, Şevket Rado **"Olmaz"** yanıtı vermiştir. Az sonra aynı şeyi Prof. Emin Bey yapmış, Rado yayınlamıştır. Üzgündür Teymur, kırgındır. Kendi kompozisyonları oysa çok çok güzeldir. Acısını hep bizlerden çıkarmıştır bu kırgınlığın. Aynı günlerde, Suat Oyman'ın isteğiyle, Atatürk'ün Trabzon'da söylediği söylev, **"köşk"**e duvar boyu yazılacaktır. İkimize verilir bu görev, İki **"o"** harfinin birbirine benzemesi için, yüzlerce kez yineletmiştir. Gamlad kaptan'a ise KIYI'ların bantı üzerine yapışacak pulların eğri yapıştırılmasından dolayı kırmızı kart göstermiş; bir daha ona pul yapıştırmamıştır. Titizdir Ahmet Selim Teymur; ama güzelliikten, iyilikten, doğruluktan yana bir titizliktir. Yüreği ve eli kör olmadığı için, sevgiyi birkaç parçaya bölmüştür. Bu yüzden çok yönlüdür. Aylardan mayistos, günlerden salıertesidir. Gogolvari bir oyun oynamıştır adliyede. Yerilmiştir yargı dilindeki tutumu. Yanıtını vermiştir hemen oracaktı.

- **Mutlu musun?**

- Hayır, İstanbulluyum demiştir yargıcın biri.

Ama O;

- **Mesut musun?**

- Hayır, adım Ahmet'tir diyerek konuyu noktalamıştır.

Halkın anlayacağı bir dilden yanadır.

- Tanık ayağa kalk! demiştir. Gözlerinin içine öyle bir bakmıştır ki tanık, konuşmasının sonunu getirmeden bırakıp gitmiştir, çünkü yalan söylemiştir.

Bu bakışı sezen sanık, on yıl yemesine karşın, teşekkür etmiştir Ahmet Selim Bey'e. Ahmet Bey doğrudan yanadır.

Kitap satın almak yetmez, ona sürekli ilgi göstermeli, onu okumalı. **Kitap kadına benzer**" demiştir. "Bir kez daha dünyaya gelsem, Cumhuriyet Ortaokulunda okumak isterim" demiştir. Ahmet Bey, Cumhuriyet eğitiminden yanadır. Yargıçtır; ama her serginin baş konluğu, her tiyatronun ilk izleyicisidir. Ahmet Bey, bin yıllık sanatın ilk okuyucusu, son seyircisidir aynı zamanda.

Aylardan Mayıs'tos, günlerden salıertesidir. Minarelerde İrî'nin ezanı vardır. Okuyana "ağzına sağlık" demiştir. "Müziği sevmeyen insan değildir" demiştir. Mevlâna'yı okurken Bach'ı dinlemiş, Dede Efendi'yi mırıldanırken, Boyalı Kuş'u okumuştur. Çok yönlü olmuş; her el attığı işin üstesinden gelmiş, ama adına bir halk kitaplığı kuramadan ölmüştür Teymur.

Şimdi gitsem çalışma odasına. Dursam daktilosunun başına. Önce udunu okşasam, sonra kemanına dokunsam, yorulsam. "ömrümce o saf aşkını kalbimde yaşatsam"ı mırıldansam. Bach'ı, Ze'kai Dede'yi koysam pikapa, sürpriz yapsam. Sevim Abla'nın en güzel akşamlarını, mevsimlerini dizsem masaya. Çağırsam Orhan Karaali'yi, Yusuf Sezgin'i, Necmi Duman'ı, Şahap Eyüboğlu'nu, gelir misin? Üvertür olarak Orhan Kemal'in öykücülüğünü tartışsak, sonra haberin olsun "KIYI yeniden çıkıyor" desek izin verir misin? Sevinir misin? Söz uzayıp girmeden "Harput yavrusu? Ayağa kalk!" desen, yargılasan beni. "bugün resim yapmamışsın desen" ve beni ömür boyu yazmaya, çizmeye, boyamaya mahkum etsen, ne iyi olurdu...

Aylardan mayıstos, günlerden salıertesidir. Elimde bir demet kır çiçeği sana geliyorum. Dost Teymur. Ayağa kalk ya da ses ver. Bak mezarının başındayım. İzin ver bana, hakkında yazı yazmak istiyorum. Ne çok söyleyecek sözün vardı oysa, hiç değilse bana izin ver ne olur; bunları ben yazayım.

Sahi niye öldün sen Dost Teymur? Niye öldün?"

TANBURI (FRANSIZ) ALİ

(Trabzon 1872 ?- Trabzon 1947 ?)

Trabzon şehrinin, Klasik Türk Musikisine kazandırdığı en önemli tanbur sanatçısı.

Hayatı hakkında pek fazla bilgimiz yoktur. Hayatı tamamen bilinmezliklerle doludur. bilgisine baş vurduğum yaşlı ve kültürlü kişilerden onun hakkında fazla bir şey öğrenemedim. Doğum ve ölüm tarihleri de tamini olarak verilmektedir. Be-

stekâr ve keman sanatçısı Temel Şükrü Doğru'nun belirtğine göre 1947 yılı veya bu yıla yakın bir tarihte 75 yaşları civarında öldüğüne göre 1870'li yılların başında bir tarihte doğduğu ortaya çıkıyor. O'nunla müzik yapmış birlikte meşk etmiş İhsan Hızır dahi onun hakkında pek birşey veremedi.

Gençlik yıllarında müziğe olan eğiliminden dolayı çevresinde mazbut ve iyi huylu biri olarak tanındı. Trabzon'un Çömlekçi Mahallesi'nde yaşadı. O'nu yakından tanıyan Temel Şükrü Doğru, sazına hakim bir sanatkar olduğunu ve özellikle çok iyi taksim yaptığını belirtiyor. Özellikle bir makamdan bir makama geçişteki ustalığı takdire şayân bir olaymış. Tanburi Cemil Bey'in stilinde Tanbur çalarmış.

Önceleri Tanburi Ali adı ile tanınan bu sanatkara daha sonra Fransız Ali denmesinin öyküsünü Temel Şükrü Doğru şöyle naklediyor ve onunla ilgili şu değerli bilgileri veriyor: "Bu sanatkar mavnacılık yaparmış, Fransız gemilerine yük taşırmış. Bu münasebetle biraz Fransızca öğrenmiş. Ben onu çok sonraları tanıdım. O kadar fakir bir hayat sürüyordu ki asker elbiselerini tekrar tekrar boyatarak giyiyordu. O yıllarda adını sık sık duyduğum bu şahsı tanımak istedim. Çevremdeki sanatçı büyüklerime ısrar ettim. Beni Fransız Ali'ye götürün de onu bir dinliyeyim diye. Neyse beni götürdüler. Orta boylu, mavi gözlü, zayıf kılığında fakir bir insan olduğu hemen anlaşılan birisi idi. Tanburi Fransız Ali orada tanburu ile bir taksim yaptı. Hayretler içinde kalmıştım. Yaptığı taksim Kürdilihicazkar makamında idi. Daha sonra Kürdilihicazkardan Hüseyini makamına geçip taksimi bitirmişti. Özellikle Kürdilihicazkardan Hüseyini makamına geçişteki ustalığı beni çok etkilemişti. Tanburi Fransız Ali ile ilgili rastladığım bir neşriyattan söz edmeden geçemeyeceğim. Şimdi adını hatırlayamayacağım bir gazeteci zât, Trabzon'a incelemelerde bulunmak için gelmiş ve bu arada film izlemek için sinemaya gitmiş. (Panorama Bahçesi) Filmin arasında bu zâtın belirttiğine göre tanbur taksimi hoparlörden neşredilmeye başlanmış. Tanburi Cemil Bey'in plaklarından birinin çalındığını zanneden bu zât seyircilere dönerek hoparlörden neşredilen tanbur taksiminin "plâk mı?" olduğunu sorunca, seyircilerden aldığı alaylı (evet plâk) sözlerinin ardından seyircilerin yüzünde oluşan tebessüm ve alaylı ifadelerden şüphelenerek makine dairesine gider ve orada onun deyiimi ile (sanatın büyüklüğünden haberi olmayan) Tanburi Fransız Ali'yi görmüş."

Nakledilen bu bilgiler artık tarihe mal olmuş sonsuzluğa göçmüş bu sanatkarın sanatı hakkında bizlere değerli ip uçları vermektedir.

HASAN FERİD ALNAR

(İstanbul, 11 Mart 1906 - İstanbul, 30 Temmuz 1978)

Hasan Ferid Alnar, 11 Mart 1906 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası eski Posta-telgraf ve Demiryolları memurlarından Hüseyin Bey, annesi Saime Hanımdır. Mustikiyle ilk tanışması sekiz yaşında iken okumakta olduğu Alman

okulunun üçsesli korosunda oldu. Ailesi musiki sever bir aile idi. Annesi Saim Hanım Kanun çalardı. Alnar'daki yetenek ilk kez annesi tarafından keşfedilmiş olup bu arada yakınlarının da dikkatini çekmişti. Saim Hanım oğlu Hasan Ferid'in yeteneğini değerlendirmek isteyerek, teşvik etmiş ve Kanuni Nazım Bey'den daha sonra Kanuni Vital Efendi'den kanun dersleri almasını sağlamıştı. Hasan Ferid, annesinin bu ilgisini karşılıksız bırakmamış ve hızla ilerleyerek bir kaç yıl içinde İstanbul'un sayılı kanun sanatkarları arasına girmişti. 1912 yılında başladığı Alman okulundan sonra 1919-1921 yılları arasında İstanbul Sultanisi'ne devam etti. 1923 yılında Hüseyin Sadettin Arel'le tanıştı ve ondan yararlanarak Nazari bilgilerini ilerletti. Daha sonra Edgar Manas'tan üç yıl süre ile Batı Musikisi dersleri alarak armoni, fûğ ve kontrpuan öğrendi. Daha onyediyi yaşında iken çoğu ezberinde olmak üzere beşyüz civarında eser öğrenmişti. O zamana kadar duyulmamış bir teknikle çaldığı sazı sayesinde onbeş yaşında saz sanatkarı olarak Dürüttalimi Musiki topluluğuna katıldı. Bu toplulukta 1926 yılına kadar görev yaptı. İstanbul'un musiki çevrelerinde Kanuni Hasan Ferid Bey olarak tanınıyordu. Bu sıralarda ilk bestesi olan "Kelebek Zabit" adındaki operetini besteledi. Üyesi olduğu operet topluluğu ile birlikte 1927 yılında "Polydor" plak firmasının davetlisi olarak Berlin'e gitti. Çok sesli musikiye olan eğilimi dolayısıyla yapmakta olduğu mimarlık eğitimini bırakarak Viyana'ya yerleşti. Viyana Müzik Akademisi'nde Joseph MARX'ın bestekarlık, Oswald KABASTA'nın orkestra yöneticiliği sınıflarını başarı ile bitirdi.

1932 yılında Türkiye dönüşünden sonra büyük ölçüde Türk Musikisi çalışmalarını bırakarak kendisini Batı Musikisine verdi. İstanbul Şehir Tiyatrosu Orkestrası Şefliği ile Belediye Konservatuvarı'nda musiki tarihi öğretmenliği yaptı. Bu görevinde dört yıl çalıştıktan sonra Ankara'ya nakleden Alnar, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Şef Muavinliğine ve 1936 yılında açılan Devlet Konservatuvarı Piyano öğretmenliğine getirildi. Opera tatbikat sahnesinin ilk denemelerine katılarak aynı okulda 1946 yılına kadar kompozisyon ve orkestrasyon okuttu. Dr. Ernest PRAERTORIUS'un ölümü üzerine onun yerine geçti. Sağlığının bozulması üzerine bütün görevlerinden istifa ederek tekrar Viyana'ya yerleşti. Orta Avrupa şehirlerinde konserler yönetti. Daha sonra Türkiye'ye dönen Alnar, Ankara Devlet Operası Orkestrası ile Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı ara sıra yönetti. Hasan Ferid Alnar'ın, kitabın ilerleyen kısımlarında anlatacağım çalkantılarla dolu yetmiş iki yıllık hayatı 30 Temmuz 1978 tarihinde İstanbul'da noktalandı.

Ferid Alnar kanun icrasında bir çığır açmış, bu sazdaki seçkin icrasını erişilmesi güç bir virtüöziteye ulaştırmıştı. İlk kez Kanuni Hacı Arif Bey'in uyguladığı mızrap tekniğine, Hocası Vital Efendi'den elde ettiği ve hafif turnak fiskeyleleri ile süslediği bol tremololu icra tekniğini ekleyerek daha başarılı, daha sanatlı bir düzeye ulaştırmıştı. Ahşaplılığın dışına çıkarak çok ustalıklı bir geçki tekniği geliştirmişti.

Tek başına plaklar doldurdu. Zamanın sanatkarlarına eşlik etti. Türk Musikisi

sanatının içinden yetişmiş bir kimse olarak daha sonra Batı Musikisi'ni benimseyip ustalaşmasına rağmen, Türk Musikisi hakkında küçültücü bir tek kelime bile kullanmadı. Sanat kültürünün temeli olan Türk Musikisi'nin zengin motiflerinden çokça yararlandı, eserlerinde bol bol kullandı. Burada şuna özellikle dikkat çekmek isterim. Bazılarının yaptığı gibi musiki eserlerimizi aranje etmeden, çok seslendirip altına benim eserim diye imza atmadan bu ses motiflerini kullanmıştır. Her iki türk müziği bilen bu insanın büyüklüğü bu noktadan kaynaklanır.

FERİT ALNAR BELKİ SEMİHA'YA AŞIKTI.

Hasan Ferit ALNAR'ın çalkantılı yaşantısının bir parçasını da Semiha BERK-SOY oluşturuyordu. Kimdir bu Semiha BERKSOY? Size Semiha Berksoy hakkında çok kısa bilgi vereyim:

Semiha Berksoy, ilk Türk opera sanatçısıdır, yüksek dramatik sopranodur, operet yıldızıdır, tiyatroçudur, ressamdır, öykü yazarıdır, sinema aktrisidir. Ama en önemlisi bir müzisyendir.

Semiha Berksoy komple bir sanatçıdır. Ferit Alnar belki Semiha'ya aşıktı, belki çok seviyordu, istenilmediğini anlamak veya sevgisine karşılık bulamamak onu sevginin ve sanatının yüceliğinden kaldırıp ihtiraslı bir düşmanlığa itelemişti. Oysa Semiha'nın gönlü Nazım Hikmet'te idi. O'nunla mektuplaşıyordu. Bu da Ferit Alnar'ı deliye çeviriyordu. Semiha, Çankırı'ya Nazım'ı ziyarete gidip döndükten sonra emniyette alınan ifadesi sırasında kendisini ihbar edenin Ferit Alnar olduğunu söylemişlerdi. Ferit Alnar Nazım Hikmet'le birlikte TOSCA operasını çeviriyordu, daha doğrusu kendi çevirmiş gibi Nazım'ın çevirmesinde aracılık ediyordu. Nazım'la kendisi de görüşüyor, mektuplaşıyor, sonra da tutup Semiha'yı ihbar ediyor. Atatürk'ün silah arkadaşı, Nazım Hikmet'in dayı paşası Ali Fuat Cebesoy Tosca operasının tercümesini Nazım Hikmet'e verilmesini sağlıyor. Hasan Ferit Alnar'ın Semiha'yı ihbar olayını Semiha Berksoy anılarında şöyle anlatıyor:

"O günlerde Nazım, Çankırı Hapishanesinde kalıyordu. Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı birlikte aynı yerdeler. Nazım Hikmet sevgilim ya, ben de onu ziyarete giderken süslenip püsleniyorum. Üzerimde Avrupadan aldığım kürküm, takma kirpiklerim, başımda gösterişli bir şapka. Çankırı ise köy gibi bir yer. Az gelişmiş, yoksul bir Anadolu kenti.

Çankırı Hapishanesinde sevgilim Nazım'la görüşüyorum. Onlarla yemek yiyorum daha sonra da vedalaşarak Ankara'ya dönüyorum.

Ankara'ya döndüğümde peşimde bir adam, sürekli beni izliyor... Sonunda bir gün çağırdılar, birinci şubeye gittim. Neden Çankırı Hapishanesine gittiğimi sordular. Pek birşey söylemedim. Bir iki gün sonra Ankara valisi beni çağırdı. O yılların meşhur valisi Nevzat Tandoğan. Ben ise Devlet Operasında yüksek dramatik soprano, Tosca'yı oynuyorum. Devrin milli şefi İsmet İnönü beni dinlemeye geliyor.

Nevzat Tandoğan beni karşısına aldı.

- Semiha Hanım, siz Çankırı'ya gidip Nazım Hikmet'le görüşmüşsünüz. O rezil adamı niçin gidip gördünüz?

Ben valinin yüzüne baktım. Ne diyeyim? Ağzından iki sözcük çıktı:

- O'nu seviyorum

Vali Tandoğan, benden böyle bir karşılık hiç beklemiyordu galiba, çok şaşırdı.

- Ne, o komünisti mi seviyorsunuz? O adi rezil adamı...

Ben, hiç gözlerimi kapamadan kırpmadan yüzüne bakıyor ve biteviye aynı sözleri tekrarlıyordum:

- O'nu seviyorum, O'nu seviyorum.

Vali bunun üzerine bir süre düşündü ve sonra şöyle dedi:

- Peki Semiha Hanım, madem öyle istediğiniz zaman gidip görün onu, ama bari giderken bizim haberimiz olsun.

Meğerse o zamanlar benim Nazım'ı görmeye gittiğimi aşkı reddettiğim Ferit Alnar ihbar etmemişmi? Bunu da Birinci Şubede polisler söyledi bana".

Ferit Alnar'ın Semiha'ya yaptığı, sadece bu ihbar ile sınırlı kalsa Semiha yine de onu affedebilecek. Diyecek ki bu adam beni çok seviyor, beğeniyordu ve Nazım'la ilişkimi kesmek için bu yola başvurdu. Ancak Ferit Alnar daha sonra Semiha'ya karşı amansız bir düşmanlığı sürdürmekte ısrar ediyordu. Onun çok sevdiği mesleğinde ilerlemesini önlemek için elinden ne gelirse yapıyordu.

ŞİMDİ SON KEZ SORUYORUM, EVET Mİ, HAYIR MI?

Sevgisine karşılık alamadığı için Semiha Berksoy'a karşı amansız bir düşmanlık besleyen Ferit Alnar'ın çalkantılı yaşamından kesitler vermeye devam ediyorum:

Semiha mesleğini çok seven bir sanatçıydı. Ferit Alnar mesleğinde onu engellemek için elinden ne gelirse yapıyordu. Semiha o günlerdeki gelişmeleri şöyle anlatıyor:

"Tosca 1941'de oynanmadan önce 1940'da sahnelenecekti. Bunun için de hazırlıklar başlamıştı. O sırada Ferit tatbikat sahnesi adıyla kurulan ve geleceğin sanatçılarını yetiştirmeye yönelik okulu çalıştırıyordu. Tatbikat sahnesinde yetişen gençlerle Madam Butterfly operasının oynanması sözkonusu idi. Bir gün Ferit geldi. Ben tiyatro binasındaydım. Bir odaya çekti beni, kendisiyle evlenmem için bir süre üsteleryerek Tosca'nın oynanmasını engelleyip yerine benim rol almayacağım biçimde Butterfly'ı oynatacağını söyledi. Ben hiç sesimi çıkarmadan dinliyordum. Sonra hiç unutmuyorum, yerinden kalktı. İki elini masaya dayayarak masanın üzerine abandı ve yüzüme doğru eğilerek, bana:

- Şimdi son kez soruyorum, evet mi, hayır mı? dedi.

Ben de "hayır" dedim. Bunun üzerine odadan çıktı. Ben donmuş kalmıştım. Bir süre sonra geldi ve Tosca oynanmıyor dedi. Biz Butterfly'ı oynayacağız. Böylece benim rol alacağım Tosca ertelenmiş oldu. Ben de bunun üzerine öyle bir şey yaptım ki, Türkiye'de Tosca'yı oynayan ilk soprano ben oldum."

Hasan Ferit Alnar, aşkında okadar ısrarlı davranmıştır ki, olumsuz cevaplar alınca bu olumsuzluğun acısını Semiha'dan çıkarmak istemiştir. Alnar, Semiha'yı çok beğendiğini her fırsatta belli etmekten çekinmemiştir. Paris'e ilk sesli Türk filmini çevirmeye gittiklerinde Alnar, Semiha'yı operalara götürmüş, Almanya'dan dönüşte Ankara'ya konserler vermeye çağırmıştır. Semiha ile evlenmek istediğini söyler ancak olumsuz cevap alınca Semiha'ya düşman kesilir. Öykünün geçişin Semiha Berksoy, anılarında şöyle anlatır:

"Bana evlenme teklif etti. Ben de Nazım Hikmet'i sevdiğimi söyleyerek teklifine hayır dedim. Ferit bunun üzerine bana dedi ki:

- O halde ben Nazım'la görüşürüm. Bakalım seni alacak mı?

Nazım'ın evli olduğunu bildiği için onun herhangi bir cevap vermeyeceğini ve benim de kendisi ile evlenmek zorunda kalacağımı hesaplıyordu zahir. Ben hiç birşey söylemedim. Sadece Nazım'a bu durumu bildirip Ferit'in kendisine bu yolda bir soru soracağını söyledim.

Bir kez, opera tercümesi için işi için hapishaneye beraber gitmiştik. Cezaevi müdürünün odasında birlikte görüşüyorduk. Bir ara Ferit, cezaevi müdürüne

- Müsade ederseniz Nazım'la başbaşa görüşmek istiyorum iki dakika için dedi.

Sonra yan odaya geçerek kısaca konuştular. Ben anladım ama hiç renk vermedim. Cezaevinden çıktık. Ferit'le birlikte yürüyorum. Bana döndü ve dedi ki,

- Nazım'a sordum seni almayacakmış. Ben almak istediğimi söyledim fena olmaz iyi kızdır diye cevap verdi.

Ben de Ferit'e dedim ki:

-Onun benialıp almanasının hiç önemi yok. Ben onu seviyorum, önemli olan budur. Sana da varmayacağım."

Bu noktadan sonra Ferit bana düşman kesildi, diyen Semiha Berksoy Ferit Alnar'la ilgili nefes kesici şu anısını anlatıyor:

"1947 yılında Carl Ebert operadan ayrıldı. Butterfly'in İstanbul turnesine beni götürmediler. Tatbikat sahnesinin Ankara'daki opera temsilleri devam ediyor, ben profesyonel olduğum halde sahneye çıkarılmıyorum. Devrin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'na gidiyorum, durumu şikayet ediyorum. Bakan Banguoğlu, bana yapılanın kıskançlık olduğunu söylüyor ve emri veriyor. 1948'de Konservatuar Müdürü Necil Kazım Akses beni çağırarak hangi rollerde oynamam gerektiği konusunda bir rapor hazırlayacaklarını söylüyor. Beni konservatuarda bir odaya alıyorlar. Benimle evlenmek isteyip te reddettiğim Ferit Alnar'da o tarihte Proterus'un vefatı üzerine orkestra şefi olmuştu."

Ferit Alnar'ın da bulunduğu heyet tarafından Semiha imtahana tabi tutuluyor. Olayın gelişmesini Semiha Berksoy'un kendisinden dinleyelim:

"Ben imtihanda Carmen, Santuça'yı söylüyorum. Çıktıktan sonra heyette bulunan Profesör Mordo elimi öpüyor. Ben Cavallaria Rusticanayı sahneye koyacağım, siz de Santuça'yı'sınız diye bana rol veriyor. Ben sevinerek eve geliyorum. Bir de ne göreyim, bir süre sonra Ferit Alnar, hakkımdaki raporu vekalet sunuyor. Benim tekniğim noksanmış, çalışırsam bu gibi rollere çıkabilirdim. Necil

Kazım Akses'in de bu davranışına şaşıyorum.

Semiha Berksoy'a 12.1.1948 tarihinde Konservatuvar Müdürlüğünden gelen bir yazıda şöyle deniyor: Koro'da söyleyebilecek bir sese sahip olmanız dolayısıyla koro çalışmalarına katılmanız koro şefi tarafından bildirilmiştir. Çalışmalara devam etmenizi dilerim.

Bir sanatçı için elbette ki en büyük hakaret, sanatına yapılan haksız eleştiridir. Semiha'ya da ancak koroda söyleyebilecek bir sese sahip olduğu bildirilince sesinin nasıl bir ses olduğunu klasik müziğin beşiği Viyana'da ispatlamaya gidiyor.

Semiha Berksoy'un Viyana'da 2 Kasım 1949 günü verdiği konser çok başarılı geçiyor. Diğer gelişmeler Semiha Berksoy'la ilgili bölümde anlatılacaktır.

Hasan Ferid Alnar'ın hayatındaki en önemli çalkantılara neden olan Semiha olayını böyle anlattıktan sonra şimdi onun eserlerini inceleyelim:

Alnar'ın ilk eseri oniki yaşında iken bestelediği Tahir-Buselik makamındaki Longadır. Bilinen eserleri şunlardır: bir operet, bir zeybek havası, iki peşrev, muhtelif makamlarda on saz semaisi, iki saz eseri, plaklarda taksimleri, beş tane besteli taksim örneği, İstanbul Sokakları ve Halıcı Kız filmlerinin fon müzikleri.

Kanun, kemence, piano ve viyolonsel çalan Alnar'ı, Alnar yapan eseri KANUN KONÇERTOSU'dur. Ferid Alnar bu eserini Roma'da bestelemeye başladı. Antalya'da bitirdi. İlk kez 1951 yılında Viyana'da seslendirildi. Sonradan üçüncü bölümünü değiştirdi. Kendi ifadesine göre Konya'da Mevlana'yı ziyareti sırasında ondan aldığı manevi ilhamla 1958'de son şeklini verdi. Bazı melodilerini rüyasında bestelediğini, uyanarak bunları piyano ile derlediğini ve daha sonra kanun'a uyguladığını dostlarına söylemiş.

O'nun Kanun Konçertosu için çeşitli yazılar yazılmış, konuşulmuş ve bu eseri için her seferinde övgüler almıştır.

Ferid Alnar, Türk Sanat Musikisini bırakmış gibi gözükmesine rağmen ilgisini tamamen kesmemiştir. Ankara'da bulunduğu yıllarda, radyoda yapılan saz ve ses sınavlarında jüri üyesi görevini üstlenirdi. Ayrıca Mesut Cemil, Ruşen Ferid Kam ve Hasan Ali Yücel gibi dostları ile bir araya geldiği zamanlarda kanun çalardı.

İçeride dönük yaradılıştı, çok az konuşan, çok unutkan bir kimse olan Alnar, hayatında aradığı mutluluğu bir türlü bulamamış hatta mutlu bir evlilik dahi yapamamıştı. İlk eşi olan Ayhan Aydan'dan 1952 yılında boşanmıştı.

SEVEN KADIN, AYHAN AYDAN

Çağdaş Türk Sanat Müziği'nde bence önemli bir yeri olan soprano Ayhan Aydan'ın Ferit Alnar'la olan evliliği oldukça kısa sürmüştür. Hatta bu evlilikten olan oğulları Londra'da eğitim gördüğü sırada intihar etmiştir.

Ben burada müzisyen Ayhan Aydan'dan değil de, müzisyen olduğu için seven kadın Ayhan Aydan'dan söz etmek istiyorum. Aşk duygusu benim dünyada en çok değer verdiğim soyut kavramların başında gelir. Zira aşk olmasa idi dünya ve yaşamak çok anlamsız birer meta olurdu bana göre.

Tarihte, her tarihi şahsiyet, ruhunun bir sığınağı olarak, böyle bir subaşını yani aşkı daima aramıştır. Çünkü tükenmez mücadelesinde, bir sakin su sesine muhtaçtır. Ruhunun gıdasını ancak oradan alacaktır. 1935 yılında İstanbul'a geleerek Atatürk'ü ziyaret eden İngiltere Kralı VIII Edward, aşkı uğruna tahtını terketmiştir. (1936) Asalet ve ünvanı olmayan Madam Simpson adındaki bir bayanla evlendi. Bugünlerde Demirkırat belgeselinden dolayı gündemde olan Adnan Menderes içinde böyleydi. Hayatında bir-iki kez aşık olan bu insan bu sefer tam yakalanmıştır. Çünkü rastladığı, yakalandığı, gönülünü kaptırdığı şimdi, yalnız bir güzel ve kendisine yalnız sevgi nağmeleri yazabilen bir kadın değildir. Üstün bir değerdir. Tanrının en güzel lütfuyla bezenmiş, mutlu bir sanatkardır. Vaat eden, geleceği olan bir sanatkar: Ayhan Aydan.... Beklenmeyen bir olayın, bir ihtilalin, su yüzüne ve bir yüksek mahkeme karşısına çıkardığı bu bağlılığın öyküsüne biz de burada kendimizce değinebiliriz:

Bütün işaretler onu göstermiştir ki, Ayhan Aydan, Adnan Menderes'in sözün gerçek anlamıyla ilk ve son bağlılığıdır. Gerçi bu da, Menderes'in o değişmez, o kendisinin dahi hükmedemediği çelişmeli ruh yapısının konularına uymuştur. Yani bu sevgi de bir gün, Menderes'in mizacının, hercai esintileri içinde bitecektir. Ama bu gafletin bedelini, bu büyük dikkatsizliğinin ıstırabını Menderes, son nefesine kadar çekecek hatta yüksek mahkeme önünde "Evet, beni affetmedi!" diye yakınacaktır.

Doğru, çünkü Ayhan Aydan, sadece kadın değildi. Seven kadındı. Sevmesini ve sevgisine saygı beklemesini bilen kadındı. O sevebilir, ama sevgisine bir gün bir saygısızlığı, affetmezdi. Onun için bu seven kadının kaybı, Menderes için acı oldu.

Bu öykü, 1950-1957 arasını kapsar. Ama bir ömre değer bir öykü. Fakat öykü sona erince Menderes için acaba herşey bitebildi mi? Hayır! Adnan onu hergün hergece gene aradı. Ona yalvardı demeyeyim, çünkü yalvarmanın başlaması, sevginin bitişidir. Yahut hiç başlamayıdır.

Fakat ne varki, kalpler fethedilebilir. Ama istirdat edilemez. Yani kaybedilen bir kalp, artık kaybedilmiş demektir. Ve o gerçekten seven bir kadının kalbi ise, artık geri alınamaz. Menderes de Ayhan için, artık bir hatıradır. Kırgınlıkla bile değil, hüznle bağlanan bir hatıra.

Öykünün diğer safları anlatılmaya değmez. Çünkü hem hazin hem karanlıktır. Ama Ayhan Aydan'ın yüksek mahkeme önündeki şu sözlerini vereceğim. Herkesin aleyhinde olduğu sevdiği adamı söylediği bu sözlerle bir erkekten daha erkekçe savunmuştur: "O'nu çok sevdim. Ondan bir çocuğum olsun istedim."

Bu sözlerle bilmem birşey ilave edilebilir mi?

RECEP SUAT KURTULDU

(Akçaabat 24.10.1934 -

Trabzon'un şu anda en yaşlı ve faal müzisyeni ve aynı zamanda tanbur sanatçısı.

Trabzon'un Tanburi Fransız Ali'den sonra yetiştirdiği en iyi tanbur sanatçısı olan Recep Suat Kurtuldu, aynı zamanda benim de hocamdır. Kendisinden epeyce feyz alarak yıllardır musiki çalışmalarını onun yanında sürdürüyorum.

Tanburi Suat Kurtuldu ile bir tesadüf eseri, değerli dostum Avukat Hüseyin Çıray'ın yazıhanesinde tanıştım. İstikametlerimiz aynı yönde olduğundan dostluğumuz çabuk pekişti. Yıllardır da devam ediyor. Bu kitabın hazırlanmasında büyük katkıları vardır.

24.10.1934 tarihinde Akçaabat'ta doğdu. Hakim Hüseyin Sabri Bey'le Basire Hanım'ın oğludur. Dört kardeşin en küçüğüdür. Trabzon barosunda ve Trabzon Belediye encümeninde değerli hizmetler veren, aynı zamanda Trabzon Musiki Derneğinden bir süre yöneticilik yapan Avukat Mahmut Kurtuldu ağabeysidir. 1933 doğumlu olduğunu belirten Suat Kurtuldu askerlik geç gelsin diye nüfusa geç yazdırıldığını beyan ediyor. Yaşam öyküsünü kendisinden dinleyelim:

"1933 doğumlu olduğumu rahmetli babam eskilerin yaptığı gibi bir Kur'an sayfasına yazmış. Galiba doğrusu bu. Eskiden bir yaş geç yazma adeti varmış. Askerlik geç gelsin diye. O yıllar nüfusun on üç milyon olduğu, yani Türkiye'nin yeni kurulduğu yıllar. Savaşın getirdiği sıkıntı ve üzüntülerin yanında, ileriye dönük ideallerinde yeşerdiği dönemlerdir, o yıllar. Hocalarımız bizi sevecen ve ileriye dönük hizmetlerle yetiştirmeye çalışırlardı. Ne olacağımıza değil de, nasıl olacağımıza bizleri alıştırmaaya çalışırlardı. Ne olursan ol, iyi ol derlerdi. Aslında o yıllar yokluk yılları idi. Şimdi ki gibi herkesin her istediğine sahip olabildiği yıllar değildi. İyi hatırlıyorum, bezden top diker oynardık; tahta parçalarından da oyuncak icad ederdik. Hatırladığım bir başka şey de, küçük bir tahta parçası üstüne çaktığım çivilere gerdiğim tellerle bir müzik aleti yapıp ondan sesler çıkartmaktı. Tabii, radyo ve televizyon gibi şeyler o zamanlar olmadığı için, haber bültenleri genellikle o zamanın uğrak yeri olan kahvehanelerde dinlenir, müzik, nadiren dışarıya taşan melodilerden kulaklara gelebilirdi. Okullardaki müzik ve resim dersleri ise başka derslerle geçirtilirdi. Fakat, insan yaradılışında gizlenen yetenekler eğer ortamını bulursa, tıpkı bir çiçek gibi filizlenip açmaya yöneliyor. İşte, ben de ortaokul ve lise sıralarında iken resim ve müziğe olan amatör eğilimlerim ve değerli bazı hocalarım sayesinde sanat alanındaki zevkleri yudumlamaya başladım. Ankara'da ortaokulda iken, Fransa'dan yeni dönen Esat Subaşı isimli bir ressam Hocanın etkisi ile yağlıboya resim öğrenmeye başladım. Lise yıllarımda Kayhan Keskinok ve akademi hocalığı yapmış olan hocam Şeref Akdik sayesinde daha zevkli resim çalıştım. Halen bu zevkli uğraşa devam etmekteyim.

Haydarpasha Lisesi'ne devam ettiğim yıllarda, Akın Özkan ve Yücel Aşan'da orada idiler. Kadıköy'de evinin üst katında musiki sohbetleri yapıp ders veren

yaşlı bir emekli subay vardı. Aynı zamanda ud çalan Vahit Bağcı ilk hocam olunca, Akın Özkan ve Yücel Aşan'la Haydarpaşa Lisesi'nde konserler vermek üzere çalışmalar yapıp birkaç konser de gerçekleştirdik. O dönemde zamanın önemli bestecilerinden olan Nasib'in Mehmed Yürü'nün de derslerine devam ederek, özellikle fasıl musikisini tanıdım. Hocam Vahit Bey'in evinde zamanın birçok müzisyenini tanıma fırsatı buldum. Lisenin son sınıfını Trabzon Lisesi'nde okuduğum için o yıl aynı okuldan tanıdığım Teoman Önal, Kenan Yomralı ve Gündoğdu Sanimer isimli öğrenciler halen sanat yolunda Trabzon'un adını duyurmaya devam ediyorlar. Daha sonraları hep birlikte İstanbul'a tahsil için döndüğümüzde bu arkadaşlarım sanattan hiç kopmadılar. O dönemde ben bir yıl Üsküdar Müsiki Cemiyeti'nde Emin Ongan'ın derslerine katıldım. Tabiatıyla şimdilerde şöhret olan bazı sanatçıları da orada tanımak fırsatını buldum. Daha sonra Trabzon'a döndüm ve İstanbul'da iken başlattığım gazeteciliğe burada devam etmeye başladım. O sıralarda Trabzon'un müsiki hayatında İhsan Hızır, Temel Şükrü Doğru, Hamit Yalçın gibi isimler vardı. Hepsi bu konuda benden eski idiler ve Trabzon'a çok şeyler veriyorlardı. Ben de aralarına katıldım. O yıllar da, İstanbul'dan Trabzon'a ilk gelişimde tanıdığım teyzemin Ülkü adlı kızı ile evlendim. İlk defa gördüğümde teyzeme (bu kız kimdir?) diye sorup öğrenince (bu kız benimdir) dedim, ve öyle oldu. Zaman zaman bu olayı ve Trabzon'a gelirken İstanbul'da bana (git, git, nasibin seni orada bekliyor) diyen yaşlı bir dostumu hatırladıkça, insan sevgisine önem verenlerin güzelliği, gönlümde başka bir yeri aydınlatır. Bu evlilikten üç çocuğum oldu. İki kız bir erkek. Üçü de müziğe eğilip, hayatlarında sanata yer veren gençler olarak ilerliyorlar.

Müsiki alanında Trabzon'da en güçlü çalışmaları Temel Şükrü Doğru ile yaptım. Çok iyi bir keman ve iyi bir bestekar olan Temel ağabey daha başka gençlere de ekibinde yer vererek onların da yetişmelerinde rol oynadı. İyi bir nazarîyet bilgisine sahip olan Ahmet Selim Teymur ile koro çalışmaları ve konserler yaptık. Temel ağabeyin uzun süren rahatsızlığından sonra koro çalışmaları bana devredilince büyük bir yük altına girdiğimi fark ettim. Önce nota, usul ve nazariyat dersleri yaparak özellikle genç arkadaşların gelişmesine eğildim.

Ayrıca saz çalışmaları yapıp yeni sazların yetişmesini sağladım. Bazı saz arkadaşlarımın beni istememesi üzerine, eski arkadaşlardan ayrılarak Trabzon Türk Sanat Müsikisi Korusu Derneği'ni bana inanan yeni ve genç arkadaşlarla yeniden kurdum. Eski arkadaşlarımın ben onlardan ayrıldıktan sonra ayrı ayrı korolar kurarak başına geçmelerinden anladım ki onların niyetleri de hocalık yapmaktır. Her sanatçının hayatında önemli olaylar vardır. Hayatı filine alınmış bir çok sanatçının yaşantısı içersinde görünen önemli olay imparatorlara konser vermek olmuştur. Demokratik bir ülkede bu görevlerin adı değiştiğine göre bizim koro olarak Trabzon adına Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Meclis Başkanı Necmeddin Karaduman, Başbakan Turgut Özal, Genelkurmay Başkanları Semih Sancar ve Kenan Evren'e verdiğimiz konserler neden gurur kaynağımız olmasın?

Bugün genç arkadaşlarla saz ve koro çalışmalarımız da çok daha iyi bir konuma

gelme uğraşı içinde isek, bunun yegâne sebebi gençlerimizin kültürümüze olan sevgi ve saygılarını bir inanç noktasında aşk ile birleştirip yaşatma gayretine ulaşmış olmasında aramak gerekir. Ben sadece bunu yapmaya çalışıyorum yıllardır."

Hocam Suat Kurtuldu'nun kendisinden özetleyerek naklettiğim bu özgeçmişinden anlaşılacaktır ki Trabzon'un müzik hayatına birçok olumlu katkıları olmuştur. Asli görevi olan ticari hayatından fedakârlık edip Trabzon'un musikide bir yerlere gelmesi için çalışmıştır. Gençlik merkezi çatısı altında faaliyetlerini sürdüren Trabzon Türk Sanat Musikisi Topluluğu ile televizyonda düzenlediği Program müzik çalışmalarının seviye bakımından bir yerlere geldiğinin işaretidir. Bunun sonucu olarak koro kıyafetleri onun döneminde tek düze bir hale gelmiştir. Suat Kurtuldu'nun bir başka özelliği de geleneksel musikimizdeki klasik müzik zevkini bilmesi bunu paylaşmasıdır. Kâr, Kârçe, Beste, Na't, Na't-ı, Şerif, Kâr-ı Natık, Yürük Semai, Ağır Semai ve sonunda şarkı gibi müzik formlarını bilmesi ve bunu öğretmeye çalışması genç arkadaşlar için bir fırsattır. Ama onun bu yönü bazı müzikkiler tarafından olumsuz yönden eleştirilmiştir. Çalışmalarda belli birkaç makam çerçevesi içinde de kalmayıp bugün nesli tükenmiş gibi görünen, musikimizin nadide makamları da onun derslerinde geçilmiştir.

Son yıllarda bestekarlıkla da uğraşmaya başlamıştır. İlk eseri Acemaşiran makamındaki peşrevidir. İkinci eseri ise Buselik Makamında bir hane bir teslimden oluşan bir peşrevidir. (Bu eser daha sonra tamamlanmıştır) Bu kitabın hazırlıkları içinde olduğum günlerde bestelediği Kürdilihicazkar Makamındaki "Çiçeklerin rengine kuşların nağmesinde" adlı eseri onun bestekarlıkta seviye bakımından bir yerlere geleceğinin işaretleridir. Bu şarkının güftesi de kendisine aittir.

I. HANE

ACEMASIRAN PESREV

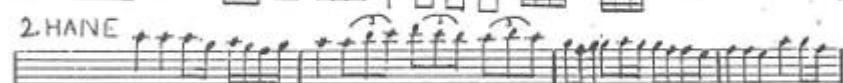
SUAT KURTULOU

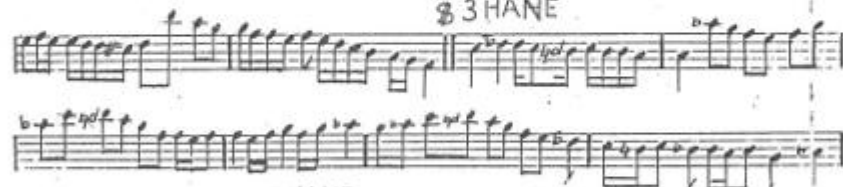
8 TESLİM

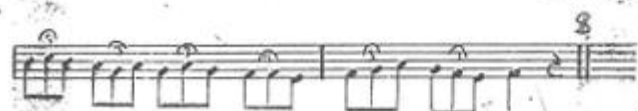
2. HANE

8 3 HANE

8 4 HANE

Kennini Kardasan
Sanih Beye Singulu
Suat Kurtulu
20/10/1989

BUSELİK PEŞREVİ

Suat KURTULDU

SEMAİ

KÜRDİLİ HİCÂZKÂR

SANT KURTULDU

Çİ ÇEK LE Rİ N DE N Çİ N

DE Kİ LA Rİ S N NAG ME Sİ S N

DE

GÖNLÜM SA NA U ZAN

ÇİÇEKLERİN PENCİNDE KUYULARIN NAFESİNDE

SEVDANIN SIKLARINI KIZLAYAN SİNESİNDE

GÖNLÜM SANA UZANIR GÜL KÖHAN NEFESİNDE

ÇİÇEKLERİN PENCİNDE KUYULARIN NAFESİNDE

GÖNLÜM SANA UZANIR GÜL KÖHAN NEFESİNDE

SEVDANIN SIKLARINI KIZLAYAN SİNESİNDE

GÖNLÜM SANA UZANIR GÜL KÖHAN NEFESİNDE

VECİHE DARYAL

(İstanbul, Beylerbeyi 9 Nisan 1914-Ankara 12 Kasım 1970)

Türk Musikisinde yetişmiş en kudretli kanun sanatçılarından birisi olarak bilinen Vecihe Daryal, 9 Nisan 1914 tarihinde İstanbul'un Beylerbeyi semtinde dünyaya geldi. Burada şu konuya açıklık getirmek gerekir. Veciha Daryal'ın hakkındaki bilgi veren tüm kaynaklar doğum tarihini 1908 olarak gösteriyor. Kızı Eser Değir'in verdiği bilgiye göre bu tarih Vecihe DARYAL'ın ağabeyinin doğum tarihidir ve ansiklopedilere yanlışlıkla böyle geçmiştir. Mesud Cemil ve Ruşen Ferid Kam, ilk İstanbul radyosuna girdiği zaman ondört, onbeş yaşlarında olduğunu söylerler ki bu tarihin 1914 olması daha akla yakın gibi geliyor. Abdülmecid Efendi ile Şahende Hanım'ın yedi çocuğundan biridir. Ailesi kültürlü ve musikiye düşkün bir aile idi. Babası Abdülmecid Efendi uzun yıllar İstanbul'un çeşitli okullarında İran Edebiyatı, Farsça, arapça ve arapça ahlâk dersleri okuttu. Böyle bir aile ortamında yetişen sanatkar, yedi yaşında iken aile dostları olan ve evlerine sık sık gelen, bestekar Şevki Bey'in yeğeni Nazire Hanım'dan kanun dersleri almağa başladı. Nazire Hanım, her gelişinde evdeki kanunu görüp, 'Niçin çocuğa öğretmiyorsunuz?' dediğini ve iki yıl süre ile ondan ders aldığını Daryal, anılarında anlatır. Dr. Mehmet Nazmi Özalp'ın naklettiğine göre Vecihe Daryal, Nazire Hanımdan kanun dersleri aldığı yıllarda, birgün Nazire Hanım'ın sinirlenerek 'kabiliyetsiz çocuk' diyerek saçlarından tutup başını kanuna bastırıldığını söylemiş. İki yıl sonra Nazire Hanım 'Ben küçüğe elimden geleni yaptım, bu kadar yetiştirebildim. Şimdi onu daha usta ellere teslim etmek gerek' diyerek dersi bırakmıştı. Darülelhan'ın santur öğretmenlerinden komşuları Nevsal Hanım'ın aracılığı ile on yaşında Darülelhan'a Vecihe Mecid adı ve 129 numara ile kaydoldu. Buradaki hocası Muazzez (Yurcu) Hanım'dır. Yine Dr. Mehmet Nazmi Özalp'ın naklettiğine göre, birgün Mehmet Nazmi Özalp Vecihe Daryal'a Muazzez Hanımın nasıl bir kanuni olduğunu sorar. Vecihe Daryal büyük bir alçakgönüllülükle 'Ben kanun mu çalıyorum' der. O sıralarda müdür olan Ziya Paşa Vecihe Daryal'a yakinen ilgilenir.

Öğrenimini Musa Süreyya Bey, Yusuf Ziya Bey (Demircioğlu), Selahaddin Candan zamanında da sürdürdü. Türk Musikisi tarihi ve Musiki nazariyatını Rauf Yekta Bey'den, Usul derslerini Ahmet İrsoy'dan, nota ve fasıl musikisini İsmail Hakkı Bey'den, saz eserlerini Sedat Öztoprak ve Reşad Erer'den öğrendi. Daha sonra Madam Heze ile Edgar Manas'tan piyano dersleri aldı. Muhittin Sadak'tan solfej, Ekrem Besim Tektaş'tan Batı Musikisi tarihi, Cemal Reşid Rey'den armoni öğrendi.

Eyüp'te faaliyet gösteren İstanbul Radyosu, 1928 yılında Beyoğlu'ndaki Büyük Postaneye taşındıktan sonra daimi sanatkar olarak kadroya alındı. Radyonun o dönemi için Mesud Cemil, 'Ben, Ruşen Ferid Kam ve bir de çocuk denecek yaşta Vecihe'den ibaret bir sanatkar yoksulluğu içindeydik' diyor. Vecihe Daryal ise, 'Mesud Cemil ve Ruşen Ferid Kam

gibi hocalarım benim naçizane çalışmalarımı tahammül ederek aralarına aldılar; o günden bugüne kadar da her ikisinin aşıladığı güzel tavırları muhafaza ederek bugünkü halimi buldum' şeklinde alçak gönüllü bir ifade kullanıyor. Bu çalışmalar o yılların imkansızlıkları içinde büyük sıkıntılarla yürütülüyordu. Parasal nedenlerle zaman zaman kapatılma durumuna gelen bu radyonun elektrik parası ödenemez olunca, Şahande Hanımın üç aylık emekli maaşı ile ödendiğini, bu paranın sonra geri verildiğini, bazan da hiç verilmediğini Mehmet Nazmi Özalp naklediyor. Vecihe Daryal radyodan ilk evliliği sırasında kısa bir süre için radyodan ayrıldı ise de daha sonra geri döndü.

Birçok tanınmış sanatkar gibi 1938 yılında Ankara Radyosuna girdi ve 1953 yılına kadar radyoda icrakâr, öğretmen, repertuar kurulu üyesi olarak çalıştı. 1953 yılında İstanbul'a yerleşince İstanbul Radyosunda ve Belediye Konservatuari İcra Heyetinde görev aldı ve 1966 yılında tekrar Ankara Radyosuna nakletti. Böylece fasılasız kırkdört yıl icrakarlık ve öğretmenlik yaptı, resim konserlere katıldı, sınav jürilerinde bulundu. Şeker hastalığından rahatsızdı. 12 Kasım 1970 tarihinde görevi başında girdiği şeker komasından çıkamayarak aynı gece vefat etti. 14 Kasım 1970 tarihinde Merkez Efendi Mezarlığı'nda toprağa verildi.

VECİHE'Yİ EĞER CEMİL TANISAYDI

Vecihe Daryal Türk Musikisinin yetiştirmiş olduğu en kudretli kanunilerden birisi olduğu aşıkardır. Bu enstrümanı olağanüstü bir müzikalite ve kendine has estetik ölçüler içinde çalardı. Kusursuz bir refakat duygusuna sahipti. Yeni yetişen saz sanatkarlarına her zaman 'Sadece ses sanatkarlarına değil, saz arkadaşlarını da refakat edeceksiniz!' diye öğüt verirdi. Kanun icrasındaki ustalığı gibi son derece güçlü bir ritim duygusu vardı. Hergün programdan saatlerce önce radyoya gelir, bir stüdyoya girerek sazının akordu ile uğraşır, kusursuz bir akord ile yayına girerdi. Vecihe Daryal'ın olduğu bir programda ritim aksaması gibi bir durum kesinlikle düşünülemez, sanki her enstrümanı avucunun içine alır ve bir metronom gibi toparlardı. Yerinde ve kararınca tremololu ve glisendolu mızrabı teller üzerinde uçuşurdu. Yumuşak mızrabı, tellerin üzerinde dolaşan zarif elleri, mandalların indirip kaldırılmasındaki ustalığı izleyenlerin göz estetiğini okşar, hayranlık uyandırır. Çok alçak gönüllü, herkesin yardımına koşan, sınava girenlere yardımcı olarak onların heyecanlarını yatıştıran şefkat dolu bir insandı. Bütün ustalığına rağmen bir amatör duygusu ile hareket eder, her türlü icraya bu düşünce ile katılırdı. Babası hakkında yazmış olduğu "Tanburi Cemil'in Hayatı" adındaki eserini ona sunarken, "Türk Musikisini biraz öğrendikten sonra bugüne kadar kelimenin tam manasıyla hayranı olduğum aziz Vecihe'yi eğer Cemil de tanısaydı, bu hayranlık belki de benden daha ileride olacaktı. Ben Cemil'in oğlu olduğum kadar Vecihe'de onun halis kızıdır. Bu küçük kitap kızkardeşime armağan olsun" diyen Mesud Cemil, onun kanun icrası için "Metal bir zemin üzerine düşen billur damlalardır" derdi.

Vecihe Daryal'a göre kanunu orta derecede çalmak diye bir şey yok, onu ya mükemmel çalmak ya da hiç çalmamak vardı. Bir gazete röportajında kanunun ne demek olduğunu senelerce Nazire Hanım'dan öğrendim diyor. İşte bu düşünüş ve anlayış içersinde yetişmiş olduğu içindir ki, kanun icracıları arasında bu vitüöziteye yükselebilmiştir.

Çok okuyan, çok çalışan, yüksek edebiyat bilgisi olan, öğrendiğini unutmayan, en ufak bir belgeyi saklayan bir yaratılıştaki olan Vecihe Daryal, elli yıllık sanat hayatında titiz bir koleksiyoncu olarak eser ve belge toplamıştı. Pek çok nadide saz ve söz eserini koleksiyonuna katmış, eserlerin en doğrusunu notaya almıştı. Bu koleksiyon TRT Müzik Dairesi tarafından satın alınmıştır. Kütüphanesi ile sair belgeler Dicle Üniversitesi'ne intikal etmiştir.

Kırkdört yıllık radyo hayatının en az otuz yılını Mesud Cemil Ruşen Kam, Cevdet Kozanoğlu gibi ustaların arasında geçirdi. Saygı ve sevgi gördü, sanatı takdir edildi. Kendi ifadesinde de belirtildiği gibi, bu beraberlik ve sanat anlayışı sayesinde icrası eşsiz bir üslup kazandı. Yılların akışı içinde musiki anlayışındaki ve yönetim kadrosundaki değişiklikleri, her anlayışı hoşgörü ile karşılamıştı. Hocalarını kastederek '**Beni onlardan sonraya bırakma**' diye Allah'a yalvarışı kısmen kabul olmuştur.

Bestekarlıkla yakından uğraşmayan sanatkarın Nişabürek makamından çok güzel bir şarkısı ile bir saz eseri biliniyor.

Bu büyük ve değerli sanatkar yaşamı boyunca parasal sıkıntı içinde yaşadı. 31 Mart 1964 tarihli Yenısabah gazetesinde Salih Harun'la yapmış olduğu bir konuşmada, üçyüzelli liralık telefon borcunu ödeyemediğinden telefonunun kesildiği söylenmişti.

OSMAN AKSU

(Trabzon 27.1.1938 -

Trabzon'lu kanun sanatçısı olan Osman Aksu'nun musiki hayatını, araştırmacı Cumhur Odabaşoğlu'na Şubat 1988'de yazmış olduğu özgeçmişinden özetleyerek aktarıyorum:

"1938 yılının Ocak ayının 27'sinde Trabzon'da doğmuşum. Herhalde o devirleri bilmeyen gençlere ışık tutması, bilgi vermesi için çevremizde bulunan sanat çalışmaları, bunları organize eden kuruluşları anlatım, ne şekilde bir ortamda yetiştiğimizi belirleyecektir.

Evimiz Kemer kaya Mahallesi'nde merkezden öğretmen okuluna giden Gazipaşa Caddesi'nin köşesinde; okulum Ziraat Bankası bitişiğindeki (İskenderpaşa İlkokulu) Okulun hemen karşısında halkevi binası var. (Şimdi yıkılmış-yerinde Denizcilik Bankası ve Ticaret Odası yapılmış durumda)...

40'lı yıllarda gramofon büyük eğlence... Herhalde taşplaklardan Bayan Safiye'yi (Safiye Ayla), Münir Nurettin'i, Eftelya'yı, Hafız Burhan'ı, Hafız Kemal ve Necmi Rıza'ları bol bol dinlememiş kimse o devirdeki şehirli için yoktur.

Yine o devirde arap filmlerinin Abdülvahap ve Ümmü Gülsüm'ün filmlerini bir Sümer ve Yıldız Sineması'nda izlemeyen, gözyaşları içinde salonu terketmeyen annelerimiz, teyzelerimiz de çok azdır.

Bu devrin gereği... Başka eğlence yok... Radyo sesini henüz duyuramıyor bile... Hiç unutmam maç nakilleri nedeniyle Radyo'yu kulağıma dayayıp, Galatasaray ve Beşiktaş ya da Fener'in golünü duymak için çektiğimiz eziyeti bu devrin gençlerine anlatmak imkansız bir olay...

Sahibinin sesi-köpek markalı gramofon başında (Esmerim Kıyma Bana), (Yâd eller aldı beni). (Biz çamlıcanın üç gülüyüz) gibi eserlerle kulağımız dolmuş. Artık ister istemez biz müzik hayranıyız. Lise yılları Ayşe Hanım'ın etkisi... Verdiğimiz mäsamereler... Teoman Önalı'lı Kenan Yomralı'lı toplantı konser çalışmaları. Ama ben halâ solistim. İyi bir davudi sesim var. Yani bas-kaba seslere kadar inebiliyorum. O sesleri hep bana okutuyorlar. Bir keresinde Rast (Bu zevk ü safa sahnı çemenzârede kalmaz) güfteli Lemi Adlı'nın şarkısında (güller dökülür bülbül ölür) nakaratını Lise salonundaki konserde bana okutuyorlar.

O devirlerin bir modasını hiç unutamıyorum. Radyolarda fasıl programları var. Safiye Tokyay, Celal Tokses, Tahsin Karakuş başlıca okuyucular. Bazen bu programlar meydan faslını adını alıyor. Saat 18.00'de başlayıp bir saat sürüyor. En büyük merak bizim Blaupunkt'tan bunu dinlemek... Tabi ailece... Babam Razi Bey de bir zamanların güçlü hanendesi... Tabii Trabzon'da musikinin eskisini biz bilemiyoruz. Ama, Necmi-âti Kulübü ve Halkevinde yapılan çalışmalar hiç de yabana atılır gibi değil.

Şimdi demek ki merak var, sevgi var, kabiliyet var... Ama hâlâ hoca yok.. Trabzon Lisesi'ndeki son yıllarımızda olacak İstanbul'dan Suat Kurtuldu isimli bir öğrenci katıldı bizim sınıfa... Sene 1955 gibi, Teomanlı, Suatlı, Ersunlu, Gündoğdulu, şarkıcı Mehmetli (Mehmet Özaytaç) bir arkadaş gurubu düşünün. İşte... Suat iyi tanburı... (Halâ da iyi), ben de şarkılar var.. (Suat şu makamları tanıyamıyorum ne yapayım?) diyorum. (Önce her makamdan bir şarkı belle, söylenen şarkı bitince senin aklına o bildiğin şarkı çağrışım yapacaktır. Bu iş böyle öğrenilir) diyor. Öğreniş o öğreniş bitmeden devam ediyor...

O günlerin bir heyecanı da 1955 yılı olacak. Trabzon Türk Musikisi derneği kuruluyor. Sanat okulunda öğretmen Mehmet Erkmen Bey isimli ney üfleyen bir kişi, Temel Ağabey kemani ile, Hamit Yalçınar, Hulusi Yalçınar, Suat Kurtuldu, Gündoğdu ve ben de birgün kendimi dernekte buluyorum. Süleyman Şakar Ağabey başsolistlerden... Bana ilk gittiğim gece Lemi Beyin karcığar (Hüsnüne Etvarı Nazın) şarkısını okutuyorlar. Ve iyi not veriyorlar. Artık derneğin o verimli konserleri başlıyor.

Eski Trabzon evlerini bilirsin. Oturma misafir grubunu oluşturan alt kat, yatak odalarının bulunduğu orta kat ve nihayet tavan arası... Halamın Osmanlı Bankası çıkamazındaki evinin tavan arasında duvara asılı kanunu ben ilk kez ne zaman gördüm, üzerinde kalan birkaç bağırsak tele ne vakit el sürdüm bilmiyorum ama bir gün halamdan izin alıp da bunu eve getirdiğim gün ki heyecanımı hiç unu-

tamıyorum. Üzerinde tel yok. Ne takılır bilmiyorum. Kaba daki teller için udun lâ telini kullandığımı, dernekte kanun çalmaya başlayan Nurettin Bey'den de diğer hususlarda bilgi aldığımı ve de ilk kez Şükrü Tunar'ın hüzzam (Adanın yeşil çamları) şarkısını çıkarttığımı hatırlıyorum.

Sonraki sene bizim İstanbul'a tahsil için geldiğimiz yıldır. İstanbul'da Üniversite korosuna hemen katıldım. Yine sesle... Trabzon'a gidişte yine kanun çaldım. Müteaddit konserlere Temel Şükrü Doğrularla çıktık. Tahsil sonunda 15 yıl hizmet verdiğim Trabzon'da yine kanunla yakın olduğumuz günler oldu... Bazan kızıp bıraktık bazan sarıldık sıkıca ona..."

Kanuni Osman Aksu son olarak "Bu deryanın daha ucundayız... Ama konu bizi dinlendiriyor. Amatörce çalışmak da işin ayrı bir zevkli tarafı" diyor. Kendi kaleminden naklettığım bu özgeçmiş Trabzon'un geçmişteki musiki hayatına ışık tutması bakımından da önemlidir. Osman Aksu halen İstanbul'un Erenköy semtinde oturmaktadır.

IHSAN HIZER

(Trabzon-1904 -

Trabzon'da amatör musikinin yaşayan en yaşlı temsilcisi olan İhsan Hizer, 1904 yılında Trabzon'da doğdu. Kendisi ile görüştüğüm vakit hayatı hakkında fazlaca bir bilgi elde edemedim. Zira anılarını dinlemekten yaşamını öğrenmeye pek fırsat bulamadım.

Uzun yıllar Trabzon'da ticaretle uğraşmış, bunun yanında Necmiati Spor Kulübünün müzik kolunda yöneticilik yapmış, daha sonraları Trabzon Musiki cemiyetinde faal görevler almış, ud ve cümbüş sanatçısı olarak kendisini tanıyoruz. Kendi ifadesine göre 1937 yılında Atatürk'ün Trabzon'u son ziyaretinde O'nun huzurunda vermiş oldukları konser programını ve Atatürk'le birlikte geçirdikleri iki geceyi, hayatının en önemli olayı olarak niteleyebiliriz.

Musiki ile sadece ud ve cümbüş sanatçısı olarak ilgilendiğini kendi verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Temel Şükrü Doğru, Süleyman Şakar, Sacit Yalçiner, Hulusi Yalçiner, Takunyacı Salih, Tanburi Fransız Ali, Hafız Osman, Sadrettin Ayata(x) ve adını hatırlayamadığı birçok musikişinas ile müzik yaptığını yine kendi verdiği bilgilerden öğreniyoruz.

Temel Şükrü Doğru'nun "amcam yerinde bir zattı" diye bahsettiği Sadrettin Ayata hakkında ilginç bulduğum şöyle bir anısını anlattı:

"Atatürk 1937 yılında Trabzon'a gelişinde Sadri Ayata'yı huzuruna getirmemiz için bize emir verdi. Kesinlikle bulunup huzuruna çıkarılmasını istemişti. Biz de onu bulmak için seferber olmuş heryerde onu arıyorduk. Evine gittim. Kapıyı açan hanımına sordum. İki gündür eve gelmediğini belirterek nerede olduğunu da bilmediğini söyledi. Sonunda kendisini bulup Atatürk'ün huzuruna çıkartamadık. Atatürk

(x) Temel Şükrü Doğru'nun verdiği bilgilere göre Sadrettin Ayata kalın sesli, bus seslere rahatlıkla inebilen iyi bir hanendeymiş.

gittikten üç gün sonra kendisine yolda rastladım ve nerede olduğunu sordum. Atatürk'ün geleceği haberini alınca Vakfıkebir'e kaçtığını belirterek Atatürk'le aynı okuldan mezun olduğunu, O'nun şimdi Cumhurbaşkanı görevine kadar yükseldiğini, kendisinin ise emekli bir öğretmen olarak mühür kazıdığını, Atatürk'le karşılaşsa Atatürk'ün ona muhakkak bir mülki görev vereceğini, kendisine verilen bu görevi kabul etmeyeceğini onun için Atatürk'le karşılaşmak istemediğini söyledi."

Onunla müzik yapmış insanların büyük bir kısmı şu anda aramızda değiller. Onlar hakkında fazlaca bilgi veremiyorum. Ama onları anarken gözlerinin dolu dolu olduğu onları özlemle andığının ifadesidir.

Müziği bırakmasını, elindeki udunu ve cümbüşünü, notalarını arkadaşlarına dağıttığı şeklinde ifade ederken, günümüz müzik programlarında o dönemde meşek ettikleri eserler çalındığı vakit, bunları dinlerken "bir tuhaf oluyorum" diyor.

"Atatürk'le yaşadığım geceyi bir daha yaşasam" diyerek Atatürk'e müzik yapmanın onurunu ve özlemini yaşıyordu.

Yaşı 90'a merdiven dayamış İhsan Hizer, şimdi amatör musikiyi sürdüren bizlere önderlik etmenin onuruyla Trabzon'da mütevazı hayatını anıları ile başbaşa sürdürüyor. Hayatında para pul gibi maddi şeylere önem vermemiş, yöneticilik yaptığı devrelerde, derneğin maddi giderlerini özveri ile katkıda bulunmuş, kendisi dernek başkanlığını merhum Ahmet Selim Teymur'a devretmek istediği halde oybirliği ile başkan seçilerek musiki faaliyetlerini ve yöneticiliğini sürdürmüş.

İhsan Hizer'in Atatürk'le birlikte olduğu geceyi 1981 yılında hazırlanan "Trabzon'dan Atatürk'e" adlı kitaptan kendi anlatımıyla veriyorum.

GÜN DOĞARKEN KÖŞK'TEN AYRILDIK

İthalât ve ihracat işi yapıyordum o yıllarda; yumurta, fındık ihraç ediyordum. Mesai doldu diye Liman Reisi yüklemeyi durdurmuştu. Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'e başvurdum. Verdiği emir ve talimat üzerine yükleme yapıldı. Böylece Tahsin Uzer'le tanışmış olduk.

Necmiâti Spor Kulübünde başkanlık ta yapmıştım. Musiki Kolunda icracı da oldum. Bu nedenle de Tahsin Uzer'le tanışıklığım oldu.

Atatürk'ün Trabzon'a 3. gelişlerinde T.Uzer bizi çağırttı. Mimiko ve iskele Kâhyasının oğlu gözaltına alınmışlardı. Polis arayınca bu nedenle kuşkulunmuştu. Zira bunlarla önceden yer içer, arkadaşlık yapardım. Polis dört arkadaşımı bulmuştu. Beni de alıp Köşk'e getirdiler. Arkadaşlarım Tanburi Hafız Osman ve Takunyacı Salih (Kemani) idiler. Diğer ikisinin şimdi hatırlayamadım. Köşk'ün bahçesine girdik Atatürk balkondaydı. Akşam oldu, bizi de içeri çağırdılar. Kapının dışında koridorda idim. Bu ara meydan parkına bir saz gelmişti. İçlerinde bir de hanım okuyucu vardı.

Atatürk hanımı görünce: Tahsin hanım ne arıyor, dedi. Uzer konser verecekler; İstanbul'dan gelmiş bir saz heyeti var. Atatürk: At şunları gitsinler diye sertçe bağardı. Onları yolladılar. Bize dışarda yer yapıyorlardı, saz yapacaktık. Beni

kapının önünde görünce: Tahsin bunlar kim, dedi. Paşam Necmiati spor kulübündendirler; saz yapacaklar. Gelin içeri diye, bizi Atatürk çağırdı. Masada Atatürk'ün önünde kadehi ve leblebi vardı. Önümüz boş hiç bir şey yoktu. Atatürk şu hikâyeyi anlattı: Bir gün Makbule'ye sordum: Eşek rakı içer mi? Bunun üzerine T.Uzer hemen bize de kadehler ve içki koydurdu. Meyve vs. geldi. Atatürk ondan sonra kadehini kaldırdı. Birer kadeh içildi. Kürdilihicazkar fasıyla başladık. Atatürk Nihavent makamından bir şarkı istedi. Fasılda repertuarımızda yoktu. Çalamadık. Kendisi okudu, biz de refakat ettik. Şarkıyı hatırlıyorum.

Saat gece 11 olmuştu. Atatürk: Tahsin orada birisi var kimdir, dedi. Uzer: Valimiz hastadır, Giresun'dan aldığımız Validir, dedi. Atatürk adını sordu. Bu vali: Sezai Uzer'di. Atatürk: Tahsin Uzer, Sezai Uzer olmaz, senin soyadın bu akşamdan itibaren Uzey'dir, dedi. Bu vali Sezai Uzey'dir. Atatürk bu valiye: Saat 11 oldu. Memurları göndereceksin; yarın memurlar işlerin başında olacaklar. İş sahiplerine akşam Köşk'teydik demesinler sonra.

Sözüne devamla; soracaksınız ki senin yarın vazifen yok mu? Ben İstiklâl Harbinde kazanmış olduğum kahraman arkadaşlarım İsmet İnönü ile Fevzi Çakmağın omuzlarına devlet yükünü yüklediğim için benim yokluğumu hissettirmezler, dedi.

Bu ara yaveri geldi; selam verdi. İşaret etti. Bir şey anlattı Atatürk Şükrü Kaya ile konuştu. Tahsin Uzer'in kızına dönerek, yaz kızım dedi: "Şark vilayetleri valiliklerine; Sizleri ziyaret etmek üzere Trabzon'a gelmiş bulunuyorum. Hava muhalefeti sebebiyle yarın sabah Ankara'ya hareket ediyorum. İnşallah gelecek yıl ziyaretinize geleceğim. Gözlerinizden öperim."

İkinci tel şöyle idi: "İsmet İnönü, Ankara. Yarın sabah Ankara'ya hareket ediyorum".

Bu ara Hasan Saka: Bu kadar hamleler, devrimler yapıldı da, bizden bir kadın siyahlara bürünmüş dolaşıyor. İstanbul'a giderken çarşafını atıyor. İstanbul'da oradakiler gibi giyiniyor. Trabzon'a dönüşte yine çarşafa bürünüyor.

Atatürk bunun nedenini sordu. H.Saka açıklayamadı.

Bunun üzerine Atatürk: İstanbul halkı vergi vermez. Her şeyi vardır. Bütün medeni imkanlara sahiptir. Anadolu kadını, eker, biçer, üretir. Asker yetiştirir, cepheye gönderir. Bunlarla uğraşır. Biz kıyafet inkılâbını yaptık ama bu gelecek olan nesil içindir. Analarımız, kadınlarımız hakkında söz söylemek güneşe dil sürmek demektir, dedi.

Daha sonra...

İçinde bulunduğumuz köşkü Trabzon Belediyesi bana hibe etmiş. Aradan altı ay geçmişti. Benden bunun vergisini tam olarak istediler. Çoktur, zamanına göre tenzilat yapın dedim. Aradan altı ay geçmiştir dedim. Geçmiş vergisini de istiyorsunuz dedim. Böylece tahakkuk etmiş, ancak beş lira tenzilat yapabiliriz dediler. Ben de ödedim.

"Trabzon beni sevmez sanırdım. Trabzon'daki tezahürat karşısında şimdi anladım ki bu millet bana bir kadeh rakı ile bir parça leblebi verir" diyerek İsmet İnönü'ye telgraf çekti. İşbankası ve bilumum fabrikalarındaki hissemi hazineye

hibe ediyorum. Gerekli muameleyi yapın, dedi.

.....

Köşk'te kemeçe de çalınıyordu. Onlarla da oynadı.

Sonra arabalarla köşkten inildi. Belediye önünde, karşıdaki bakkaldan arpa aldı, güvercinlere attı. İskeleye inildi. Motora binip vapura gitti. Sabah namaz vaktiydi, gün açmıştı.

Lokantacı Rıza Hançer aynı geceyi şöyle anlatıyor.

"Büyük Önder Atatürk'ün 1937'de Trabzon'a son ziyaretlerinde Köşk'te bir gece geçirmemiz önceden programlanmıştı. Ancak Atatürk'ün İstanbul'dan gelen müzik topluluğunu gereksiz bulması ve geri gönderilmelerini emretmesi üzerine, benim ve arkadaşlarımın da hiç beklemediği bir durum ortaya çıktı. Ve bizi Atatürk'ün geldiği günün ilk akşamı apar topar köşk'e ulaştırdılar.

Atatürk Trabzon'a gelmeden önce, Necmiati Kulübünün müzik kolu amatör saz topluluğunda Hanende olarak ben de vardım.

Atatürk'ün 1937'de Trabzon'a teşriflerinden önce; Üçüncü Genel Müfettiş ve Şark vilayetleri umumi valisi Tahsin Uzer bizi mutad gecelerde olduğu gibi 7 kişilik bir grup olarak şehir kulübüne davet etti. Akşam saat 20.00 sıralarında ekip olarak gittik. Hazırlatılan masada yerlerimizi aldık. Sohbet ettik ve bu arada fasıllar yaparak eğleniyorduk.

Tahsin Uzer Bey "Size bir müjdem var.. Atatürk'ümüzü Trabzon'a davet ettim, davetime çok kısa zamanda icabet edeceğini buyurdular." dedi. O gece Atatürk'ün Trabzon'u şerefliendireceğini bu haberle öğrenince büyük sevinç duyduk, kulüpten ayrılırken, Tahsin Uzer Bey "Rıza yavrum, en kısa zamanda seni çağırıp görüşeceğim". dedi.

Aradan bir hafta kadar geçmişti ki, Tahsin Uzer Bey'in şoförü ile bir de polis beni gelip aldılar. Üçüncü umum müfettişliğine geldik (Şimdiki kostaki konağına) Ve içeriye alındım. Tahsin Uzer Bey "Gel bakalım Rıza oğlum" dedi. Ve oturduktan sonra "Atatürk"ten aldığım habere göre, ATAMİZ en kısa zamanda Trabzon'a teşrif edecekler. Ben de seni bu işe memur etmek üzere çağırttım. Yalnız sizin saz topluluğunuz geniştir. Arkadaşlarınızın içinden seçeceğiniz isimleri bana bildireceksin. Huzura onları kabul edeceğim. Ses ve saz çalışmalarınıza en kısa zamanda başlayın" dedi. Elini öperek ayrıldım.

Yedi arkadaşı seçerek, Halkevindeki odamızda çalışmaya başladık. Fasıllardan ve bir de günün şarkılarından sevilenleri programımıza aldım. Atatürk'ün Trabzon'a teşrifleri tarihi tesbit edilip Tahsin Uzer Bey'e bildirdikten sonra, Atatürk'ün gelişine bir hafta kala, Tahsin Uzer Bey bizi makam arabası ile Köşk'e aldırtdı. Bizi karşıladılar. Mutad "Danışma" masasına oturduk. Atatürk'e sunacağımız programın provasını yaptık. Tahsin Uzer Bey çok beğendiler. Atatürk'ün üç gün sonra Trabzon'a geleceğini müjdelediler ve bizi "İlk gün yorgun olur" diyerek, 2. akşamı huzura alacağını bildirdi.

Beklenen üç gün geldi. Trabzon'da coşkun bir sevinç dalgası etrafı sarmıştı.

Büyük Atatürk Köşk'te ağırlandı. Biz ikinci gün akşamı Köşk'e kabul edi-

leceğimizi bildiğimizden, ben ve arkadaşlar evlerimize çekilmiştik. Ben akşam yemeğine oturmıştım. Günlük elbiselerimle traşsız ve hazırlıksızdım. Aniden kapı çalındı.. Tahsin Uzer Bey'in makam arabası ile birlikte bir araba daha, şoförleri ve polisi kapıda bekliyorlardı.

Parti müfettişliğinden bir görevli "Tahsin Uzer Bey Parti Müfettişliğine indi, sizi hemen arkadaşlarınızla birlikte bekliyorlar. Birlikte köşke çıkacaksınız. Vaktiniz hiç yok. Bu yüzden günlük kıyafetleri ile gelsinler. Hazırlık yapmalarına gerek yok. Müzik aletlerini alsınlar yeter", dediklerini bildirdi. Telâşla evden çıktım. Arkadaşlarımda aynı durumda idi. Hepsini 15 dakika kadar bir süre içinde toparladık ve Genel Müfettişliğimize gittik. Tahsin Uzer Bey bizi Genel Müfettişlik binası önünde bekliyordu. Atatürk İstanbul'dan gelen müzik topluluğunu gereksiz bulmuş ve gönderilmelerini emretmişti. Bu yüzden ikinci gece programı öne alınmıştı. Tahsin Uzer Bey ve arkadaşlar birlikte köşke çıktık. Sazları ve müzik aletlerini alıp köşkün salonuna girdiler. Biz de içeriye girdik. Salondaki dikdörtgen masanın etrafında ilk bakışta seçebildiğim tanıklardan, Hasan Saka, Şükrü Kaya, Kazım Orbay, çevre iller valileri ve diğer erkân idi.

Tahsin Uzer Bey "Atatürk'üm amatör yavrularımızı getirdim" dedi. Atatürk'ün sigarası elinde ve eli yüzünde idi. Bizi süzerken "H..... TAHSİN" dedi. Görüşükleri meseleyi bilemeyeceğim ama çok önemli olduğu belliydi.

Bizi salondaki başka yuvarlak bir masada oturtular. Bize servis yapıldı. Garsonlar bize "Ne emredersiniz" diye sordular. Biz hiç bir şey alıyoruz dedik. Garsonların elbiselerinin altından taştan tabancaları dikkatimi çekmişti. Sonradan bu seçme garsonların aynı zamanda Atatürk'ün özel koruma görevini de yaptıklarını öğrendik.

Atatürk bir süre sonra neşelendi ve ağır düşünceli halinden eser kalmadı. Atatürk'ün her neşesi, tebessümü ve gülüşü alkışlarla karşılanıyor "Yaşa Atatürküm.... Atatürk'üm yaşıa..." diye tezahüratta bulunuluyordu.

Atatürk kadehini eline aldı. Ağzına getirirken çevresini süzüyordu ve bizi görürce, kadehini masaya doğru indirirken "Nedir o tahsin"..dedi. Tahsin Uzer Bey "Buyur Atatürk'üm" dedi. Ve Atatürk bir işarette bulundu. Masadakiler sıklaştı. Bizi yuvarlak küçük masadan Atatürk'ün oturduğu dikdörtgen büyük masaya aldılar. Servis yapıldı. Kadehler önümüze getirildi. Atatürk masadakileri izliyordu. Biz de Atatürk'le beraber kadehlerimizi kaldırdık, birlikte aldık. Sonra Atatürk yanındakilerle yine sohbet etmeye başladı.

20 kişilik bir masada Atatürk köşkün giriş kapısına karşı masanın bir ucunda oturmuştu. Sağında Şükrü Kaya, solunda Hasan Saka oturmuştu. Ve Kâzım Bey, eşi, Tahsin Uzer maiyetindekiler, sıralanmıştı. Ben Atatürk'ün karşısındaki kıyıda otuyordum. Yanımda (sağ ve sol yanımda) dört arkadaşım vardı. Sağ yanımda Hafız Osman, Kara Kemal, solunda Kemani Salih ve kardeşim (merhum) Osman Hançer bulunuyordu. Yan kıyıda Baterist Hikmet (sağ) ve Tanburi Ali Bey (sol kıyıda) otuyorlardı. Atatürk'ün önünde bir tabak leblebi, bir tabak şam fıstığı ve sigarası

vardı. Masada ise olmayan şey yoktu. Zaman bir hayli ilerledi. Atatürk gülümsedikçe "Yaşa Varol... Atatürk'üm.." diye tezahüratta bulunuyorlar. Üzgün görününce de salon tam bir sessizliğe bürünüyordu.

Sonra Atatürk "Biraz da musiki alalım.." dedi. Hazırlığımızı yaparak akorda başladık. Kemancı arkadaşımız Salih Şendil'e dönerek, "Nedir o vurgun arabası gibi sert yay çekiyorsun.." dedi. ve, "Sazendeler sazını sesini duyacak kadar çalacak, hanende okuyuşunu, kendine okur gibi okuyacak, burada konser verilmiyor.." diye ilâve etti.

Moralimiz bir anda yok olmuştu. Ferah feza peşrevini çalmaya başladık. Atatürk tenkitlerine devam etti. "Böyle mızrap vurulmaz.. Böyle yay çekilmez.." peşrevi zorla bitirdik.

Sonra Atatürk bazı şarkı isimlerini söyledi. Biz eski Türk müzik parçalarını hem bilmiyorduk ve hem de sazla icra etmemiz mümkün değildi. Kızdı bize ve bir musiki hocası gibi, "Çalışmamışsınız, bunları neden çalamıyorsunuz" dedi.

Bir süre sohbetে devam ettikten sonra yine bize baktı. Bir şeyler bekler anlamında, arkadaşlarıma yavaşça moral veren sözler söyleyerek, çok yavaşça Hicazkârı Kürdili Peşrevinin bir tanesini bana çalın dedim. Yavaşça çalmaya başladılar. Masada ses yok.. Ben aynı makamda çok yavaş olarak "Seni aşkın neşvegâni küşeyi meyhanedir" diye başlayan şarkıyı okumaya başladım. İkinci bir şarkı daha aynı makamda "Parlıyor fikrim parlak gözlere baktıkça" şarkısını okudum. Sonra aynı makamda iki de curcuna okudum. Ve aynı saz Semaisinde bir hane ile faslı bağladım. Ve o anda gözüm Ata'ya ilişti. Atatürk bir elini hafifçe kaldırarak "Yaşayın evlatlarım... Var olun..." dedi. Ve alkışladılar.

Yine sohbet faslı başlamıştı. Bir ara Tahsin Uzer yerinden kalkarak benim oturduğum masanın arkasından geçerken, bir elini koyarak hafifçe "Sana güveniyorum, moralinizi bozmayın" dedi.

Bayburttan gelen Bar ekibini izlemek için Atatürk masasından kalkar. Diğerleri de kalkarlar. Yalnız Baterist Hikmet'in kalkmadığını gören Atatürk buna çok sinirlenir.

Sohbete devam ediyor... sonra yine müzik çalıyoruz. Atatürk bazan bizi tenkit ediyor, bazan da övüyor.. Gecenin ilerleyen saatlerinde bir ara arkadaşlardan birinin (Hanende:Kara Kemal) makamı yanlış okumasına çok kızan Atatürk, onu susturdu.

Kısa bir sessizlikten sonra bu sessizliği Enver Paşa'nın kızkardeşi ve Rauf Orbay'ın eşi, Bayan Orbay şu sözleri ile bozmak isterken "Atatürk'üm huzurunuz çıkarılan amatör gençlerin elbetteki Atatürk'ümüz için hazırladıkları bir program vardı. Atatürk'üm mücadele buyursalar da amatör gençler programlarını da biraz icrai musiki etseler" Atatürk'ü daha da kızdırdı. Atatürk öfkeli BİLİYORUM... SEN KARIŞMA... dercesine O'nu da susturdu.

Sohbet ve fasıllar ilerledi. Bu arada küçük Ülkü'de Atatürk'le birlikte Köşk'te idi. Ve Atatürk salonda dolaşan Ülkü'ye uzaklaştığı zamanlar, "Ülkü.." diye arada sesleniyordu. Ülkü de "Buyur Atatürk'üm.. Buradayım Atatürk'üm" şeklinde ses veriyor, tekrar Atatürk'ün yanına yaklaşıyordu.

Bir ara söz ve sohbet maşa, paraya döndü. Hiç unutmam Atatürk; Bana da bordo imzalatırlar ama ne para veren olur, ne de paranın hesabını... Şu anda (ellerini cebine sokarak) cebimde param yok, içimizde en genç (Bana bakarak, eliyle de işaret etti.. adımı hatırlamıyor Tahsin Uzer bey "Rıza Atatürk'üm" dedi ve bana teyit ettirmek için: "Değilmi Rıza" dedi. Ben de bir anda heyecanlandım. Ayağa kalkmak isterken; -Evet Atatürk'üm dedim. Eliyle işaret ederek beni oturttu. Ve devam etti: "Benim zaten paraya da ihtiyacım yok. Masrafım da yok. Bir tek insanı bu millet bakar"... mütevazı bir üslupla söylemesi yeniden salonda alkış sesler devam ediyordu: "Bu milletin yüce sevgisini görmek bana yeter beni bu millet bakar... Beni milletim bakar" dedi alkışlar arasında, Atatürk Trabzon'da tarihi anlamlı ve ünlü emrini verdi. "Neyim varsa bütün varlığını millete bağışlıyorum?" dediğinde salon alkışlarla boğulmuş, "Yaşa Atatürk'üm... Atatürk'üm çok yaşa" sesleri her yanda yankılanıyordu. "Yalnız bu köşkü ve Bursa'daki köşkü bırakıyorum? Bu köşke tekrar geleceğim" demişti. Bu sözleri biz Atatürk'ten bir hayli uzak olduğumuz için işitmedik. Sonra, Ankara'da Başbakan İsmet İnönü'ye ve TBMM Başkanlığına birer tel çekilmesini, kendilerine ve onların aracılığı ile millete bu haberin ilan edilmesine emir verdiler.

Bu arada söylemeyi unuttum. Bu tarihi olaydan önce, Üçüncü Umum Müfettişlik başmüsaviri ve eski (o dönem) Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzer'in Atatürk tarafından soyadının değiştirilmesi olayı vardır.

Tahsin UZER Bey arada bir salona çıkıyor, dışarıda olup bitenleri de takip ediyor, gerekli emir ve talimatları veriyor, gelen misafirleri karşılıyordu. Bir ara yanında başmüsaviri Yahya Sezai UZER'le birlikte içeriye girdi. Atatürk'e yaklaşıp selam verdikten sonra "Atatürk'üm Başmüsavirim Yahya Uzer" diye, Atatürk'e taktim etti. Atatürk, eli yine yüzünde ve sigarası elinde, kısa bir göz süzmeden sonra "Dur bakalım yahu Tahsin. Bu ne biçim iş Başmüfettişte Uzer Başmüsavir de Uzer... İkinizden birinin soyadını şimdi değiştireceğim" dedi. Sonra devam etti. "Seninkini değiştirmeyeceğime göre Başmüsavirinkini değiştiriyorum. Ve bu tarih ve bu saatten sonra soyadı UZAY olmuştur" dedi.

Alkışlar arasında, Yahya Sezai Bey gözyaşlarını tutamadı. Sohbet devam ederken bir ara Yahya Sezai Bey, Tahsin Uzer Bey'e bir şeyler söyledi. Ve Tahsin Uzer Bey Atatürk'e yaklaşıp "Atatürk'üm İstirhamım var" Atatürk "Söyle Tahsin" dedi. Tahsin Uzer BeyŞ "Müşavirim Yahya Sezai Uzay'a verdiğiniz yeni soyadını Atatürk'üme şükranları ile bir kağıda yazılı olarak (Hatıra) elinizden almayı arzeder." Atatürk kağıt kalem istedi. Ve 30x40 ebadındaki bir kartona kendi el yazısı ile "Yahya

Sezai UZAY (İmza) K.Atatürk" yazarak, Tahsin Uzer'e verdi.

Yahya Sezai UZAY kısa bir süre sonra Trabzon Valisi oldu. Trabzon'da değerli hizmetler verdi. Boztepe'deki Çamlık (1939) da ölümsüz eserlerinden biri idi.

Köşk'te geçirdiğimiz iki gece beni öylesine etkilemişti ki. İki ayrı gecenin hatırasını kesin olarak birbirinden ayıracığımı sanmıyorum. Bu yüzden hatıralarımı anlatırken birlikte birbirinden ayırmadan anlattım. Ancak sıra seçiminde gereken önemi gösterdiğime inanmaktayım. İkinci gece de önemli olaylardan biri de Atatürk'ün okuduğu bir şiir olmuştur.

Bu şiir'den sonra salonu alkışlar doldururken, elini hafifçe kaldırdı ve "Durun... Bu benim değildir" dedi. Atatürk'ün ağzından çıkan her söz aslında güzeldi.

Müzik faslı başladı.. Sonra sohbet. Ve yine müzik faslı...

Bir ara Atatürk yine neşelendi ve "Beni ihya ettiniz" dedi. "Ölmezsem en kısa zamanda Trabzon'da aranızda olacağım" deyince; Hiç unutmam Hasan SAKA hıçkırıklarla masasından kalkıp köşk'teki bir masaya çökerek yüzünü kapatıp ağlamaya başladı.

Atatürk "Hasan... Hasan, şaka yaptım... Ölmeyeceğim." dedi. Ve yerinden kalkıp Hasan SAKA'nın yanına giderek elinden tutup ve onu teselliye çalışarak yerinden alıp tekrar masasına getirdi.

Tekrar sohbe ve sonradan müzik faslına döndü.

Ertesi gün saat sabahın 06 sıralarıydı. Atatürk'ü Köşk'ten uğurlarken son bir kez harmandalı oyununa katıldı. Protokol masası hazırlandı. Elini öpen Köşk'ten çıkıyordu. En genç bendim. En son elini öpen ben oldum. Atatürk önce Tahsin Uzer'e döndü adımı hatırlattı. "Ha Rıza sizi çok beğendim. Ama çok çalışacaksınız. Ben tekrar geldiğimde sizi göreceğim" dedi.

2. nci gecenin sonunda uykusuzca Köşk'ten uğurlama konvoyu ile ayrıldı. Biz de bir arabada onları takip ediyorduk. Belediye'nin önünde Atatürk'ün arabası durdu. Atatürk meydana inip kalkan yüzlerce güvercine baktı. Sonra maiyetindeki lere birşeyler söyledi. Zahiracı Kadir Ağa dükkânını açmış önünde abdest almaya hazırlanıyordu. Kadir Ağa'dan büyük bir kabda (teneke) yem olarak Güvercin'lere atıldılar.

Limanda Atatürk'ü bekleyen Ege gemisi iki torpido Muhrip nezaretinde Atatürk'ü ve maiyetini arak göz yaşları arasında denize açılmıştı."

Burada bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. İhsan Hizer ve Rıza Hançer aynı olayı anlattıkları halde, ikisi de birbirinden bahsetmiyorlar. Bu konuya bir açıklık getiremedim.

TATYOS EFENDİ

(İstanbul, Ortaköy 1858 - İstanbul, Kadıköy 16 Mart 1913)

Değişik millet toplulukları ve bunların geride bıraktıkları izlerin üzerine tarih sayfaları kapanırken, bazıları bir ölçüde varlığını koruyabildi. Osmanlı uygarlığı

içinde Türk güzel sanatları gelişip tatanalı bir edebiyat türü ortaya çıkarken, bu toplulukların kültürlü kesimi ile yakın bir ilişki sağlamış, özellikle bu ilişki müzik alanında elle tutulabilir bir duruma gelmiştir. Bunun tersine kendilerine özgü bir dini musikileri olduğu halde bu musikinin karakteri zayıflamış, bunların yerine Türk Musikisi'nin makam ve formları almaya başlamıştır.

Değerli okuyucularım. Yukarıda yapmış olduğum kısa tarihsel açıklamadan da anlaşılacağı üzere, İstanbul ve İstanbul'a yakın çevrelerde yetişerek üne kavuşan Azınlık Musikişinaslarından söz etmek istiyorum. Türk güzel sanatlarının değerli ustaları, sanatta milliyet aramadıkları için musikimizin bir sır olarak saklanan kullarlarını bile bu sanatın erbabına öğretmekte bir sakınca görmemişlerdir.

Azınlık musikişinaslarından biri olan Tatyos Efendi (Gerçek adı Tateos Enkersciyan) İstanbul'da Ortaköy'de 1858 yılında doğdu. Babası Ortaköy Ermeni kilisesi musikişinaslarından Monakyan'dır. Sanat öğrenmesi için babası tarafından önce bir çilingir ustasının yanına daha sonra da bir savatçının yanına verildi. Ama onun en büyük ideali iyi bir musikişinas olmaktı. Bundan dolayı bütün bu işleri terkederek dayısı Movses Papazyan'dan kanun dersleri almaya başladı. İstanbul'daki amatör topluluklarda bir süre kanun çaldı. Daha sonra bu sazı da bırakarak Kemani Kör Sebuli'dan keman dersleri alarak keman öğrendi. Müzik tarihine KEMANİ TATYOS EFENDİ olarak geçti. Andon ve Civan kardeşlerden ve Hanende Asdik Ağadan aldığı musiki dersleri ile musiki bilgisini ilerletti. Özellikle fasıl musikisinde devrinin kaliteli sanatkarı oldu. Pek çok fasıllar geçti. Hanende Karakaş, Tanburi Ovakim, Kanuni Şemsi gibi sanatkarlarla Galata'daki Piriñçi Gazinosu başta olmak üzere İstanbul'daki birçok gazinoda uzun yıllar çok kaliteli fasıllar yönetti. Çok güçlü bir keman icracısı olmadığını kendini tanıyan ve dinleyenler belirtmiştir. Bestekar Lemi Adli'nin verdiği bilgilere göre sefiğ tabiatlı ve geçimsiz olmasına rağmen iyi bir musikişinastı ve iyi fasıl idare ederdi. Çok içki içmesine rağmen itidalini bozmadığını, genellikle ağır eserleri icra ettiğini, köçekçe ve oyun havalarına önem vermediğini çok ısrar edilirse sazını toplayarak meclisi terk ettiğini Sermed Muhtar Alus naklediyor.

Tanınmış bir sanatkar olarak Ahmed Rasim Bey, Civan ve Andon kardeşler, Şevki Bey, Kemençeci Vasilaki ve Tanburi Cemil Bey'le ilişki kurmuş, birlikte çalmıştır. Saz eserlerinde bu kadar başarılı olmasında uzun süren bu beraberliğin etkisi olmuştur. Bununla ilgili olarak Mahmud Demirhan şu anıyı naklediyor:

.. Vasil'in Segah makamının seyri hakkındaki münakaşada Tanburi Cemil Bey Kemani Tatyos'a:

- Üstad, sen yaparsın ama çalamazsın; sen besteledin, fakat ben çalayım, dediği ve hakikaten de öyle olduğu gibi Cemil Bey'in eline geçen bir beste cazip bir hüviyet alırdı. Bir salı gecesi bizde kendi Karcıgar peşrevini Vasil ve Cemil'den dinlediği vakit şaşırmış, neşe ve heyecandan nasıl alkışlayacağını bilememişti.'

Çok iyi nota bildiği halde zamanında tesbit edilemediği için bir çok eseri unutulmuştur. İyi bir bestekardı ve kaliteli bir musiki anlayışı vardı. Onun Hicazkâr

makamında bestelemiş olduğu ve benimde aynı zamanda çok beğendiğim

Mâni oluyor hâlimi takrîre hicabım

Üzme yetişir üzme fırakınla hârabım

güfteli şarkısı çağının gerekleri ve sanat anlayışını anlatan duygulu, yoruma açık cidden güzel bir eserdir. Bestelediği saz ve söz eserlerinde makamların karakteristik özelliklerini güzel ifade etmiştir.

Fazla içki yüzünden sağlığı bozulmuş. Ahmed Rasim Bey gibi birkaç vefatı dostundan başka arayanı kalmamıştı. Yoksulluk içinde siroz hastalığından 16.3.1913'de öldü. O'nun Uşşak makamındaki "Gamzedeyim Deva Bulmam" güfteli eserine Ahmed Rasim Bey, "Ömrünün hasılasıdır" diyor.

TRABZON'UN MUSİKİ HAYATINDA ÇENGİLER

Osmanlı İmparatorluğu içindeki toplum kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar toplum içinde kadın ve erkekler ayrı ayrı eğlenirdi. Daha doğrusu ayrı ayrı yerlerde eğlenceler tertip edilirdi. Kadınların eğlencelerinde çengi denilen raks etmeyi özellikle 9/8 usulle Türk usulü raks etmeyi kendine meslek edinmiş kimseler raks ederek oradakileri eylendirirdi. Çengiler raks etmeye gençten yaşlıya doğru sıra ile çıkarlardı. Trabzon'un musiki tarihine adı geçen başlıca çengilerin hakkında fazlaca bir bilgimiz yoktur. Burada müzik tarihimize iz bırakan dört tanesini yazıyorum:

EMİNE HANIM

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Doğum ve ölüm tarihlerini bilemiyoruz. Aldıkaçtı kilise yokuşunda otururdu. Tanınmış çengilerin başında gelirdi.

HAMİYET HANIM

Hayatı hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. Sadece bildiklerimiz kısa boylu şişman beyaz tenli güzel bir kadın olduğudur. Rakstaki ustalığı ile tanınmıştır. Şimdiki Jandarma Komutanlığının bulunduğu muhitte otururdu. Doğum ve ölüm tarihlerini tesbit edemedim.

SALIHA HANIM

Hayatı hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. Alımlı ve güzel bir kadın olduğunu biliyoruz. Erkekler tarafından düzenlenen çok özel gecelerin aranan çengisi idi. Doğum ve ölüm tarihini tesbit edemedim. Şimdiki Esentepe Mahallesi'nde oturdu.

ASIYE HANIM

Hayatı hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. Orta boylu etine dolgun ve güzel bir kadın olmasının yanı sıra düzenlenen gecelerin aranan çengilerindendi. Sotka mahallesinde otururdu. Doğum ve ölüm tarihlerini tesbit edemedim.

Trabzon'un musiki hayatında yukarıda adı geçen çengilerin yanı sıra daha bir çok çengi vardı. Ancak onların hiçbirisi Trabzon'un musiki tarihinde iz bırakacak kadar ünlü olamamışlardır.

SEMIHA BERKSOY KİMDİR?

Semiha Berksoy ilk Türk opera sanatçısıdır. Yüksek dramatik sopranodur, operet yıldızıdır, tiyatroçudur, ressamdır, öykü yazardır, sinema aktirisidir.

Semiha Berksoy; Fikret Muallâ'nın arkadaşı, Nâzım Hikmet'in sevgilisi; Atatürk'ün ve İran Şahı'nın önünde sergilenen ilk Türk Operasının başrol oyuncularından biri; Cumhurbaşkanlığı döneminde İsmet İnönü'nün (Semiha'yı dinlemeye geldim) diyerek sık sık operada dinlediği büyük ses; Almanya'da ki Wagner festivallerine katılan, Viyana'da konserler veren, kendini yurt dışında da kabul etmiş önemli bir müzik elçimiz...

—Semiha Berksoy; 1930'larda Şehir Tiyatrosu'nda başladığı sanat yaşamını, sanatın çeşitli dallarında sürdürmesini bilmiş, en son 1982 yılında Atatürk Kültür Merkezi'nde açtığı resim sergisi için **'Ülkemizde kırk yılda bir karşılaştığımız olağandışı bir sanat olayı yaşandı'** dedirtmiş bir sanatçidir.

Semiha Berksoy; bir annedir. Adını Nâzım Hikmet'in koyduğu Zeliha Berksoy'un annesi. Bir tiyatro ustası Vasıf Öngören'in Asiyeye Nasıl Kurtulur oyununun Halk Oyuncuları tarafından sergilenişinde kızı Zeliha 'Asiye'yi oynarken anne rolünde adını bir kez daha belleklere kazımış bir tiyatroçudur.

Semiha Berksoy, Ankara'da operanın yıldızı iken Çankırı Hapishanesinde Nâzım Hikmet'i ziyarete giden, kendisine hesap soran vali Nevzat Tandoğan'a **"ben Nâzım'ı seviyorum"** diyen bir yürek, sucuk ve tütün göndermeyi ihmal etmeyen bir dosttur.

Hasılı, aramızdan biridir, bir **'İnsan'**dır.

Semiha Berksoy'u ben anca böyle tasvir edebiliyorum. Kimdir sorusunu böyle cevaplayabiliyorum.

Semiha Berksoy, anılarında kendini şöyle anlatır:

"Benim gerçek doğum tarihim 1910 yılıdır. Ama şimdiye kadar her yerde 1913 olarak geçti. Nüfus kağıdım eski yazıdır, yeni yazıya geçerken nüfus memuru doğum tarihimi yanlış yazmış. Doğrusu ben de sesimi çıkarmadım. Siz madem benim yaşamımı yazıyorsunuz. Ben her şeyin doğru olara tarihe geçmesini istiyorum. Doğum tarihimi de olduğu gibi yazın."

En ufaklık kadınlık hilesini bile itiraf ederek dürüstçe başladı Semiha Berksoy anılarını anlatmaya.

1910 yılında İstanbul'da Çengelköy'de doğmuştu. Babası Merkez Bankası Mensuplarından Ziya Cenap Berksoy, annesi resim ve müzikle haşır neşir ince ruhlu bir kadın; Fatma Saim Hanım. Annesinin genç yaşta ölümünü çok aydınlık bir anı olarak hatırlıyor ve anlatıyor. Küçük bir kız çocuğu iken annesinin kendisine kantolar öğrettiğini ve birlikte şarkılar söyleyerek dans ettiğini yedi sekiz

yaşlarının anısı olarak saklıyor.

Semiha Berksoy'un güzel sesi yörük atalarından geliyormuş. Genç kızlık çağlarında Kadıköy'de oynanan tiyatroları, operaları ilgi ile izliyor ve evde kendi kendine parlak yaldızlı elbiseler giyip dans ederek oyuncularını, kantocuları taklit ederdi. Giderek Amerikalı meşhur film artisti Collen Moore'a benzetiyor kendisini. Bir gün oturup Colleen Moore'a bir mektup yazıyor. Ona benzeyen bir fotoğrafını da yolluyor.

Yıl 1929. Semiha Berksoy konservatuvara devam ediyor. Halazadesi Feriha Tevfik ise güzellik kraliçesi seçilmiş. Kaçakçılar filminde rol almış. Semiha sık gidip filmin setinde çekim sahnelerini izliyor. Kendisi de film çevirmeye müthiş bir özlem duyuyor. Bu sıralarda babası Semiha'nın davranışlarına kızıyor. Düzenli olarak okuldan evine gidip gelen bir öğrenci olmasını istiyor. Ama onun ruhunu sanat bürümüş.

1930 yılında İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak açılan Muhsin Ertuğrul'un yönettiği tiyatro mektebinin sınavlarına girer. Shakespeare'in Hırçın Kız dramından bir parça okur. Semiha Berksoy Tiyatro okulunda yaşamı boyunca seveceği Nâzım Hikmet'le tanışır. Nazım Hikmet, o sıralar kendi yazdığı kafatası piyesinin sahnelenmesi ile uğraşmakta ve oyunda yer alan şiiri okuyacak bir sanatçı aramaktadır. Muhsin Ertuğrul Semiha Berksoy'u önerir. Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina tangosunu bir piyeste okur. Başarılı olur. Ama henüz Nâzım Hikmet'e aşık değildir. İşte bu sıralarda 1931 yılında ilk sesli Türk filmini çevirmek üzere Paris'e gider. Bir film operatörüne ilgi duyuyor. İlk flörtünü yaşıyor.

HIÇ BİR ERKEKLE KONUŞMAYACAKSIN!

Yıl 1929. Bir gün aynı evde oturdukları halde, babasından, odasındaki masasının üstüne konmuş bir mektup alıyor. Babası Ziya Bey mektupta şunları yazıyor:

'Semiha evladım,

'Babanın şu mektubunu, dalgınlığını bir tarafa bırakarak, kâmilî ciddiyetle oku. Bundan kimse haberdar değildir. Kızım ben senin hem baban hem de ananım. Sekiz yaşında Allahın cilvesi olarak her hukuku bana intikal eden seni bu yaşa kadar nasıl düşündüğümü bilemezsin. Emin ol ki senin için ağlamak lazım gelirse yalnız ben, gülmek sevinmek lazım gelirse yalnız ben sevineceğim. Kimsenin umuru değildir. Senin her arzunu tatbik edemiyorum. Ne yapayım yok. Bana da babam ayakkabı alamazdı, vapur parası tedarik edemezdi. Hatta tahsilim bundan dolayı noksandır. Memuriyete girdim. Bugüne kadar kendimi sürükledim. Bu kocaman bıyıklarım çıkıncaya kadar akşam ezanından sonra sokak da kalmazdım. Babam dan ağabeyimden ödüm patlardı. Senin baba ve ana sinsilenin kanında ve senin meziyetinde namussuzluk olmadığı için o hiç bir zaman hatırıma gelmez. Lâkin tuttuğun yol yarı ağlatacak ağayarı güldürecek şekildedir. Gece saat 12'de Feriha'lardan (Feriha Tevfik) geliyorsun. Kapı açılmıyor, bağıırıyorsun. Komşular işitiyor. Senin nereden geldiğini ne bilecekler. Ne söylemezler. Sabahleyin er-

kenden fırlayıp gidiyorsun. Gece 9.5 ta geliyorsun. Kızım beni ya bir tarafına inecek, veyahut muazzam bir fenalık olacak. Hayatını intizama koy kızım. Bu halin devamı senin felaketini intaç edecektir. Çünkü piliç gibi genç bir kızsın. Baban pişmiş ve neler görmüş neler yapmış adamdır.'

'İşte sana (inşallah son olur) ihtarım. Yook, baba ben gene bildiğimi yaparım diyecek olursan, kızım beni bütün bütün terk eder, başının çaresine bakarsın. Zira artık tahammül edemeyeceğim. Muazzam bir fenalık olacak, beni de asacaklar. Bak düşün taşın evladım.

Baban Ziya'

Bu mektup üzerine Semiha babasına bir mektup yazarak durumu anlatır, nereden ne zaman olduğunu belirterek babasını ikna etme yoluna gider. Zira o sanata aşıktır. Babasından vazgeçemeyeceği gibi sanattan da vazgeçemez.

Semiha Berksoy'un anılarında yaşamının başka bir unutulmaz kesimine geçiyorum:

Semiha Berksoy'un o günlerde tuttuğu günlükte, birlikte yaptıkları yolculuk ve bu yolculukta geçen olaylar anlatılmıştır. Muhsin Ertuğrul'un bütün tembihlerine karşılık Semiha Berksoy Paris'te yaşamının ilk flörtünü yaşıyor, o günleri şöyle anlatıyor:

'Paris'te bavulumun içini temizlerken elime bir kıymık batmıştı. Tetanoz oldum. Elim koluma kadar şişti. Yapılan iğnelerden sonra üzerine basamadığım sağ ayağımla yürümek mümkün olmuyordu. O günlerde filmin operatörü Macar asıllı Fenön Farkash, beni stüdyo içinde bir köşeden bir köşeye taşıyor, oynayacağım sahnelere kucağında götürüp getiriyordu. Farkash, gayet uzun boylu, güzel ve sanatkar bir adamdı.'

Semiha Berksoy'un anlatımına göre o günlerde Farkash ile aralarında bir flört başlıyor.

İlk kez operaya o günlerde film için Paris'te bulunduğu sıralarda kendisine kur yapan Ferit Alnar'la gitmiş. Daha doğrusu Alnar, Semiha'nın opera merakını bildiği için operaya bilet alarak onu davet etmiş Semiha Berksoy, Alnar'ı şöyle değerlendiriyor:

'Paris'te operaya Ferit Alnar ile gittim. Walküre'den sonra Opera Komik'te LA BOHEMA ve PALYAÇO operalarını, ikisini aynı gece verdiklerinden bir arada görmüştüm. Ferit Alnar bana kur yapıyor, fakat fiziği ve kişiliği beni çekmiyordu. Kendisine karşı bir normal ve terbiyeli sanatkar vaziyetinde kalıyordum. Yıllar sonra Ankara'da orkestra şefi olunca benimle üçüncü sınıf korist anlaşması yaptılar. Bu gibi sanat idarecileri sanattan evvel kompleksleri ile hareket eden bir takım insanlardır. Erkek olarak istediklerini elde edemeyince sanatı yere vuruyorlar.'

BİR MASAL DÜNYASIDIR TANGO

Yalova Türküsü, bir Fransız oyunundan İ.Galip Arcan tarafından adapte edilen bir komedi. Şarkı sözlerini Nazım Hikmet yazıyor, Ferit Alnar'da bu sözleri besteliyor. Semiha Berksoy ise sahnede söylüyor. Bugün şarkıların sözleri sadece Semiha'nın belleğinde yaşıyor:

Çalar armonikler, inler gitar
Ruhumuzda dönen sinyoritalar
girer gibi suda yayılan aya
bırakalım kendimizi tangoya

Bu şarkıyı söyleyen Semiha o günleri yaşamaya başlıyor ve anlatıyor: "Bu oyunun baş rollerine ben ve Feriha Tefvik çıkacaktık. Ama Bedia Muvahhit ile Neyire Neyir çıktı. İlk gece onlar oynadı. İlk gece çıkamadım ama daha sonra ben çıktım. Partierim Muahammer Karaca idi."

Semiha, 1933'de tiyatro okulunu başarı ile bitiriyor. Bu okulun mezun ettiği tek kız öğrenci olarak. Okulu bitirdikten sonra Schiller'in Hile ve Sevgi dramında başrole çıkıyor. Bu sıralarda kısa bir nişanlılık dönemi geçiriyor. Nişanlısı Necati adında bir gençtir. Semiha'nın sahne hayatına karşı çıkmaktadır. Kıskançlık sahneleri yaratmakta ve bu sahneleri yaratmaya ısrarla devam etmektedir. Semiha bir süre sonra nişanı atıyor.

Bu sıralarda Şehir Tiyatrosunda Üç Saat opereti başlıyor. Muhsin Ertuğrul Semiha'yı kadro yok diye tiyatrodan uzaklaştırıyor. Bu kararda Semiha'yı kıskanan Muhsin Ertuğrul'un eşi Münire Hanım'ın rolü büyüktür.

Değerli okuyucularım. Semiha Berksoy'un anılarını incelerken ressam Fikret Mualla ile ilgili olanları beni çok etkilemiştir. Zira Fikret Mualla'nın Bakırköy Akıl Hastanesine neden kapatıldığını bilmiyordum. Bunu Semiha Berksoy'un anılarından öğrendim. Kıssadan hisse çıkarılacağı düşüncesi ile Semiha Berksoy'un bu konu ile ilgili anısını naklediyorum:

"1936 yılı sonları idi. Fikret Adil bir makale yayınlayarak, devlet dairelerine Atatürk'ün şişirme fotoğraflarını yüksek fiyatlarla satarak zengin olan bir sanatçıdan söz ederek bunların yerine yağlıboya tablolar konulsa bu yolla ressamlarımızın büyük imkanlar içinde olacağını belirtmişti. Beyoğlu'ndaki fotoğrafçıların vitrinlerine daha dikkatli bakmaya başladı. Bu vitrinlerde Atatürk'le ilgili bir sürü şişirme resimler yer alıyordu. Hele bir tanesi özellikle onu çok sinirlendiriyordu. Atatürk hafifçe başını yana çevirmiş, böylece tatlı şehlahlığı göze batan bir şaşılığa dönüşmüştü. Yıllar geçti hayaller gerçekleşmedi. Bu arada Fikret'in kafasında kapanan umut kapısı ve çirkin bir protrenin görüntüsü yer etmişti... Bir gününe kadehlerin başında kafayı tutsülerken o resimle ve o fotoğrafçının imzasıyla karşı karşıya geldi. (Bak şu şaşkoloza) demekten kendini alamadı ve elindeki kadehi fırlattı. İhbarlar, şahitler ve sonunda Fikret Mualla Bakırköy Akıl Hastanesine kapatılır."

Bu yukarıda anlatılmış olayı Berk ve Koloğlu anlatırlar. Semiha'nın anlatıkları ise şöyle:

"Fikret Mualla bu olaydan sonra Akıl hastanesinde Neyzen Tevfik'le karşılaşmış. Fikret hastaneden çıkmak için çırpınıyor. Neyzen'e akıl danışıyor. Neyzen de ona bir öykü ile cevap veriyor: Karganın birinin bacağı kırılmış. Bir türlü iyileşmiyor. Onun için feylosof leyleğe akıl danışıyor. Leylek kargaya diyor ki, git öyle bir toprak bul ki hiç pisletilmemiş tertemiz toprak olsun. Onunla bacağımı sar kısa zamanda iyileşirsin diyor. Karga aramadık yer bırakmıyor. Temiz toprağı bulamıyor. Her yanı öylesine pisletmişim ki temiz bir yer kalmamış diyor karga.

Neyzen Tevfik bu öykü ile Fikret Mualla'ya şunu demek istiyor. Sen de insanları öyle kırmışsın ki sana kim yardımcı olabilir?"

ATATÜRKÜN ELİNDEN İÇİLEN ŞURUP

1934 yılında İran Şahı Türkiye'yi ziyaret ediyor. Atatürk bu ziyarete çok önem veriyor. Türk İran dostluğunun gelişmesine çaba gösteriyor. Türk İran kardeşliğinin simgesi olarak ÖZSOY operası temsil ediliyor. Temsil haberi 20.6.1934 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanıyor. Özsoy operasının baş rolünde Semiha Berksoy oynamaktadır. Gazete haberinde bu piyesin Türk operasının nüvesini oluşturduğu öne sürülmektedir. Bu arada Semiha Berksoy sözü günümüz müziğine getirerek şöyle demektedir:

"Bu insanlar Atatürk'ün bile hakkını yediler. Atatürk Türk Müziğinin modern bir müzik haline gelmesi için çalışmış. Türkiye'de ilk opera devrimini başlatmış kişidir. Atatürk'ün bu konudaki görüşlerini örtbas edip, yine Türk Müziği diye tek sesli saray müziği çıkarıldı orta yere. Müzik yaşamımız yozlaştırıldı. Atatürk'ün sevdiği şarkılar diye onun ölüm yıldönümlerinde çalınan müziğe bakınız."

Semiha Berksoy, müzik konusundaki bu gelişmelerden çok üzgün.

Özsoy operası için Ankara'da bulunduğu sırada Atatürk'ün konuğu oluşunu şöyle anlatıyor:

"14.6.1934 Necip Ali Bey köşkten telefon etmiş. Özsoy'da oynayanları Gazi çağırды derhal gelsinler demiş. Saat tam 1.30 olmuştu. Ankara geceleyin Paris gibi pırıl pırıl yanıyor. Billhassa Gazi'nin köşkü nurdan'bir mücevher gibi görünüyor.

Necip Ali Bey öne düştü, geniş kapılı büyük bir salonda kırmızı möble ve kuyruklu piyano. Sola doğru yürüdük. Hayatında hiçbir vakit unutamıyacağım ve manzara ile karşılaştık. Modern büyük bir elektrik lambasının altında yeşil çuhali siyah bir masanın başında, bronzdan, hareket eden bir heykel. Bilardo oynuyordu. İsmet Paşa bütün sevimliliği ile ona iştirak ediyor. Yaklaştık. Şöyle döndü, Necip Ali Bey Nimet Hanımı takdim ederken ben bir saniyelik sıramı bekledim. Nihayet Gazi'nin eli bana uzandı. Takdim edilirken bakamıyacağımı zannettim gözlerinin içersine, göstermiş olduğu tevazu ve hüsnü teveccülten cesaret alarak bakabildim. O da benim bir anda ne olduğumu anlamış gibiydi. Sonra Afet Hanımefendi'ye de takdim edildik.

Gazi, bilardoya devam ediyordu. Sonra yanıma gelerek büfeye gidelim dedi. Masa üzerinde şampanya, bol şurup, birçok bisküviler ve envai içkiler vardı. Bize

birer şampanya verdi. Nimet ve ben, sesimiz yüzünden bir yudum içemedik. Nimet ve ben piyano ile alafanga bir sürü şarkı söyledik. Nimet beni methetti. Gazi hazretleri ve Afet Hanım beni alkışlıyorlar. Herkes de alkışlıyordu. Şükrü Kaya beni Avrupa'ya göndermek lazım geldiğini söyledi. Sesimi plağa çektiler. Orada bir makina var, hemen çekiyorlar, hemen dinliyorlar. Sesim plakta güzel çıktı. Gazi ve Afet Hanım kulak kulağa benimle ilgili şeyler konuştular. Alkışladılar. Gazi "bravo" dedi. Mütemadiyen bakıyordu. O gece Kız Muallim ve Erkek Muallim mektebinden kırk talebe getirdiler. Koro yaptılar. Sonra Afet Hanım "Paşam müsaade ederseniz hanımlar istirahat etsinler, çünkü yarın çalışacaklar" dedi. Gazi dışarı baktı "Evet sabah oluyor" dedi. "Fakat bir kere daha büfeye gidelim" dedi.

Evvela Nimet Vahit Hanım'a "Hanımefendi ne arzu buyurursunuz" dedi. O, "hiçbirşey teşekkür ederim" dedi. Sonra bana sordu, "Şurup efendim" dedim. Bana eliyle bir kadeh şurup ikram etti. Ve herkesi ayrı ayrı tebrik etti. Otele geldik saat sabahın 4.30 idi. Ertesi gün Necip Ali Bey "Sizi Avrupa'ya gönderteceğiz akşam mevzubahis oldunuz" dedi.

Evet, 1934 yılında Atatürk'ün Avrupa'ya göndermek istediği Semiha Berksoy, daha sonra İstanbul'a dönerek Şehir Tiyatrosunda çalışmalarını sürdürüyor. Ancak 1936 yılında hem Nazım'ın aşkıdan kurtulmak hem de gerçekten çok sevdiği ve daha çocuklukta aklına koyduğu gibi gerçek bir opera sanatçısı olmak için Almanya'ya doğru yola çıkmak zorunda kalıyordu.

NAZIM HİKMETİN ÖLÜMÜNÜN 40'NCİ GÜNÜNDE SAMSUN'DA OKUTULAN MEVLÜD

Semiha Berksoy, Nazım Hikmet'i çok sever, çok beğenir, şiirlerini beğenir, sanatını takdir eder, onu hep yüceltir ama bir yandan da Nazım'ın düşünce yapısının, inançlarının, çevresinin oldukça dışında görüşleri, geleneklerine bağlılığı, Nazım'ın yıkmak istediği değer yargılarına inanmışlığı vardır. Bunları kendisi böyle söylemiyor. Semiha'nın tüm yaşamı opera demek, müzik demek.

Yıl 1937 Nazım Hikmet İspanya İç Savaşında faşizme karşı belki dünyanın en duygulu ve güzel KARANLIKA KAR YAĞIYOR şiirini yazarken, Madrid kapısını bekleyen nöbetçiye taze yumurta ve bir çift yün çorap gönderemediğine hayflanıyor. Semiha ise Almanya'da Türk Büyükelçiliğinde Hitler'in Dışişleri Bakanı Pibbentrop'un önünde arylar söylemekte ve davette yenilen yemekleri, mantar, ananas ve şokoloları ve kendisine edilen iltifatları amcasına yazdığı mektupla sevinçle, bilinçsiz bir içtenlikle anlatmakta.

Nazım Hikmet dinsiz, ateist. Bunu bilmeyen mi var. Daha 1921'lerde yazdığı bir şiirle bunu kendisi ilan etmemiş mi?

Evet bunu bilmeyen var. Hem de kim? En yakını. Yaşamı boyunca Nazım için çıra gibi yanan kadın.

"Nazım Hikmet'in öldüğünü duyduğum zaman delilere döndüm. Günlerce ağladım. 40'nci gününde Samsun'da Mevlüt okuttum" diyor Semiha. Nazım dine in-

anmazdı, ardında mevlût okutmak nereden aklına geldi? Semiha'nın diye düşünenlere Semiha Berksoy mevlûtün hikayesini şöyle anlatıyor:

"O günlerde Devlet Tiyatrosu ile Samsun'da turnede. Nazım ölmüş, ben kan ağlıyorum. Birşeyler yapmam lazım. Nazım Hikmet'in ölümünün 40. ncı günü 12 Temmuz 1963. O gün Samsun'da deniz kenarında Selçuklular zamanında yapılmış 730 senelik Hoca Hayrettin Camiinde mevlût okutmaya karar verdim. Tabii Mevlûtün Nazım Hikmet için olduğunu söylemedim. Bir davetiye yazıp dağıttırdım. Davetiye aynen şöyle:

Büyük Türk Mütefekkir vatanseverleri için

Sanatkar ve turnede bulunan bütün görevli arkadaşlara

12 Temmuz 1963 Cuma günü saat 13.30'da Büyük Türk Mütefekkir ve vatanseverleri için Hoca Hayrettin Camisinde okunacak Mevlüd-ü Şerif'e sanatkar turnede görevli bütün arkadaşların teşrifleri rica olunur.

Semiha Berksoy

Mevlidi 1340'da Yunanistan Drama'dan mübadele ile gelmiş Hoca Selahattin Şengören okuyor."

ASDİK AĞA

(İstanbul 1840 - İstanbul 1913)

Asıl adı Asadur Hamamcıyan olan Asdik Ağa bir Ermeni vatandaşımızdır. 1840 yılında İstanbul'da doğdu. İlk musiki derslerini dayısı Mofses Papazyan'dan aldı. Çok küçük yaşlarda başlamış olduğu musiki derslerinde başarılı oldu ve iyi bir hanende olarak tanındı. Bildiği eserlerin çokluğu ile ün yapmıştı. Çok öğrenci yetiştirmiştir.

Türk Musikisini çağının ustalarından öğrenip kavramış ve günümüzde de zevkle okunup çalınan güzel eserler bestelemiştir. Ruşen Ferid Kam, "Nikoğos Ağa'dan Bimen Şen'e kadar azınlık musikicileri" adlı tefrikasında Asdik Ağa için şunları yazmıştır:

"... Nikoğos'tan sonra devrinin en muvaffak bir şarkı bestekarıdır. Fakat o aynı zamanda büyük formlarla da meşgul olmuş ve Hacı Arif Bey'in vücuda getirip en güzel şarkılarını bestelediği Kürdilihicazkâr makamına iki beste, bir ağır semai ve bir de yürük semai ilave etmek denemesinden kendini alamamıştır. Asdik'in bu eserlerinde an'anevi üslupdan ziyade bir şarkı renk ve kokusu kendini daha kuvvetle hissettirir."

Saz ve söz bestekarıdır. Elimizde bulunan iki peşrevinden Muhayyerkürdi makamından olanı küçük bir eser olmasına rağmen cidden güzel bir eserdir. Kırk kadar eseri günümüze ulaşmıştır. 1913 yılında İstanbul'da ölen Asdik Ağa'nın iyi bir hanende olduğuna dair Refi Cevdet Ulunay'ın naklettiği bir anıyı vereyim:

1908 yılı öncesi cereyan eden bir olay Asdik Ağa'nın hanendeliğinin iyiliği konusunda bize sağlam bilgiler veriyor. Sait Halim Paşa'nın konağında yapılan bir meşk toplantısına Udi Nevres Bey, Leon Hancıyan, Kemani Aleksan, Kanuni

Hacı Arif Bey, Tatyos Efendi, Tanburi Cemil Bey, Hacı Kirami Efendi, Civan Ağa, Kemençeci Vasilâki, Üsküdarlı Hanende Karşıyarık Hüsametdin Bey, Beylerbeyli Ziya Bey ve Asdik Ağa katılmıştı. Bu toplantı esnasında Said Halim Paşa bir yarışma düzenlemişti. Bu yarışmaya yalıda bulunan tüm müzikerler katılmıştı. Yarışmanın konusu ve kuralları şöyle idi.: Yarışmaya katılan tüm müzikerler, kendilerine verilen bir sesle çalgısız olarak sesleriyle, önceden yazılı olarak belirlenmiş makamlarda doluşmak koşuluyla taksim yapacaklar ve önceden kendilerine verilen seste ağızla yaptıkları taksimi bitireceklerdi. Yarışmanın en önemli kuralı ise detone olanın yarışmayı kaybetmesiydi. Leon Hancıyan'ın keman ile verdiği düğâh sesi ile yarışmacı olarak ilk Hacı Kirami Efendi yarıştı ve günlerce süren yarışmayı Asdik Ağa kazanmıştı. On altın ile ev geçindirilen bu dönemde yarışmanın birincilik ödülü üçyüz altın idi.

AHMET YARDIMOĞLU

(Akçaabat 1940-

Ahmet Yardımoğlu, Trabzon müzik tarihinde bir ritm saz olarak az yetişen hat-ta yeri zor doldurulabilecek bir sanatkardır. Özellikle bu sazı öğretecek kimselerin olmamışından dolayı yokluklar içinde bu sazı öğrenip kendi yumuşak stili ile musiki tarihimize adını yazdırabilmiş bir sanatkardır Ahmet Yardımoğlu.

Sanatçı tevazuunu şiar edinmiş olan bir kişi olarak hiçbir zaman iddialı olmamış, daha çok şeyler öğrenmesi gerektiğine inanmış olması o'nun belki de başlıca özelliği olmuş ve musikimizde iz bırakmasının nedeni olmuştur.

1940 yılında Akçaabat'ta doğdu. Musiki ile tanışması çok genç yaşlarda olmuştur. Zaten Trabzon şehrinin sosyal hayatı içinde musiki ayrılmaz bir bütün olduğu için Trabzon'un insanları musiki ile çok genç yaşlarda tanışırlar. Ahmet Yardımoğlu henüz daha 15 yaşında iken 1955 yılı sonlarında, halen Trabzon'da avukatlık yapmakta olan Coşkun Güner'in vasiyesi ile Trabzon Türk Musikisi Cemiyeti'nin bir çalışmasına dinleyici olarak gitmesi O'nun müzik çalışmalarının başlangıcıdır. O tarihlerde aynı cemiyetin Halk Müziği kolunda bağlama çalmakta olan bir arkadaşının davetiyle gittiği Halk Müziği korosunun bir çalışması esnasında Bestekar Kemani Temel Şükrü Doğru ile tanıştı. Temel Şükrü Doğru, halk müziği korosunu çalıştırıyor aynı zamanda da o zamanki adıyla klasik koroda keman çalıyordu. Temel Şükrü Doğru salonda tek dinleyici olarak Ahmet Yardımoğlu'nu görünce onu koroya davet etti. Bunun üzerine sesinin uygun olmadığı gerekçesi ile koroya katılmak istemeyen Ahmet Yardımoğlu'nu ısrarla koroya davet etti ve Ahmet Yardımoğlu'nun müzik hayatı halk türküleri korosunda korist olarak başlamıştı. Daha sonra da sanat musikisi korosuna alındı. Bu arada **'benim her zaman Temel Ağabeyim olarak kalacak olan'** dediği Temel Şükrü Doğru ile dostluğu başlamış oldu. O'nun telkin ve istekleri ile idari görevlerde bulunup konser organizeleri, tertip ve düzenlemelerde bulundu.

Topluluğun o tarihlerdeki ritim sazı, şimdi İstanbul'da avukatlık yapan Yılmaz

Bilen'di. (Emine Yılmaz) Yılmaz Bilen ailece İstanbul'a taşınınca toplulukta ritim saz çalan kalmadı. Elinin yatkınlığı nedeni ile Temel Şükrü Doğru'nun isteği ile ritim saza başladı.

Ritim sazda teknik olarak kimseden ders almadı. Çünkü bu konuda ona ders verebilecek kimse yoktu. Temel Şükrü Doğru'nun ifadesine göre ilk bilgileri "ayakla ritim tutarak" öğrenmiş. Zira Temel Şükrü Doğru musıkide en büyük eksikliğinin "usul öğrenmediği" oluşunu kendisi belirtmiştir. Uzun yıllar ritim saz görevini yapınca deneyimi arttı ve yeri zor dolacak bir sanat zirvesine ulaştı. Bu sonucun teyidini Temel Şükrü Doğru ve Suat Kurtuldu'dan defalarca almıştır.

Musiki hayatı içinde bir çok radyo sanatçısıyla ve diğer profesyonel sanatçılarla birlikte defalarca programlar yaptı. Konserler verdi. Her programdan sonra bu sanatçıların methiye ve takdirlerini aldı. Ahmet Yardımoğlu'nun en önemli mizacı alınış olduğu bu methiyeler karşısında hiç bir zaman iddialı olmamış büyük bir tevazu örneği gösterip sazda kendine ait yerinde sanatını icra etmiş ve devamlı ufkuna bakarak müzik tarihimize hiçbir erozyonun aşındıramayacağı bir iz bırakmıştır. Sanatından hiç bir zaman maddi çıkar gözetmemiş ve amatörülüğün hakkını vermiştir.

Ne yazık ki 1983 yılında işlerinin yoğun olması ve bu şartlar altında amatörülüğün daha fazla devam edemeyeceği düşüncesi ile bu değerli sanatkar, musiki hayatındaki diğer arkadaşlarının destekçisi olarak kalmaya karar vererek musiki hayatını noktalamıştır.

LAİKA KARABEY

Trabzon'lu Dizdar ailesinin kızı olan Laika Karabey, 1909 yılında İstanbul'da doğdu. Musikiye çok erken yaşlarda Tanbur çalarak başladı. Tanbur Hocası, Tanburi Cemil Bey'in yeğeni Hikmet Bey'dir.

Rauf Yekta Bey, Trabzon'lu Rahmi Bey ve Leon Hancıyan'dan çeşitli eserler, Ahmed İrsoy'dan usulelimizi, meşk etti. Çeşitli kolejlerde kültür dersleri verdi. İstanbul radyosunda yıllarca tanbur çaldı. 1948 yılında icra heyetinden istifa etti. Radyo da konserler yönetti.

Değerli inceleme ve araştırma yazıları yazdı. Bestekar olarak iki peşrev, bir saz semaisi ve dört şarkısı biliniyor.

Trabzon'da yaşadığı ve buradan İstanbul'a gelin gittiği gibi kısır bilgileri tesbit edebildim.

RUŞEN FERİD KAM

(İstanbul, Beylerbeyi 26 Mart 1902 - İstanbul, Haydarpaşa 28 Temmuz 1981)

Ruşen Ferid Kam, 26 Mart 1902 tarihinde İstanbul'un Beylerbeyi semtinde doğdu. Babası ünlü bilginlerden ve İstanbul Üniversitesi müderrislerinden Ömer Ferid Kam, annesi Fatma Rukiye Hanımdır. Ailesi Çankırı kökenlidir. Kam ailesi-

nin beş çocuğunun dördüncüsüdür.

İlk öğrenimini Beylerbeyi'ndeki İstavroz ilkokulunda tamamladı. Beylerbeyi ile Çengelköy arasında bulunan Havuzbaşı rüştiyesine devam ederken bu okulun örnek okul olması üzerine İstanbul Sultanisi'ne parasız yatılı olarak girdi. Edebiyat Fakültesi'nden 1935 yılında mezun oldu. Mezuniyet tezi şair ve musikişinas Yahya Nazım Çelebi ile ilgilidir. Bu tezi daha sonra genişletilerek bir kitap olarak bastırılmıştır.

1923 yılında Hazine Baş Katibi Ahmet Necati Bey'in kızı Fethiye Yaşar Kam'la evlendi ve bu evliliğinden tek evladı Neclâ Kam dünyaya geldi.

Daha öğrenim hayatı sürerken 15 Eylül 1923 tarihinde bin kuruş maaşla Darülelhan'a kemençe öğretmenisi oldu. Aynı sıralarda İstanbul Kız Lisesi Kabataş Lisesi ve Feriköy'deki bazı azınlık okullarında kültür dersleri öğretmenliği yapıyordu. Bu hizmetleri 8 Ocak 1932 tarihine kadar sürdü. 1926'da Eyyub'un Osmaniye semtinde kurulan İstanbul radyosunda daimi sanatkarlar kadrosuna tayin edildi. Bu kadroda Mesud Cemil, Vecihe Daryal gibi sanatkarlar bulunuyordu. Radyodan ayrıldıktan sonra 18.11.1935 ile 21 Ekim 1936 tarihleri arasında Eskişehir Şeker Fabrikasında görev aldı. Burada da udi Nevres Bey'le birlikte Münir Nureddin Selçuk'un konserlerine katılırdı. 31 Ocak 1936 tarihinde edebiyat öğretmenisi olarak Konya'ya gitti. 1.5.1937 - 30.10.1938 tarihleri arasında onuncu dönem yedek subay olarak askerlik hizmetini yaptı. 1938 yılında açılan şimdiki Ankara Radyosuna Ali Çetinkaya'nın yardımı ile girdi. Ankara'da, Gazi Lisesi Edebiyat öğretmenliği ile Devlet Konservatuvarında edebiyat ile yüksek kompozisyon sınıfına "Örnekleri ile Türk Musikisi" dersleri verdi. 26.10.1951 - 20.5.1953 tarihleri arasında Ankara radyosu müdürlüğü yaptı. Bu görevinden kendi isteği ile ayrıldıktan sonra öğretmenlik mesleğini sürdürerek kırkbir yıl altı aylık hizmetten sonra 31 Mart 1967 tarihinde emekli oldu.

Eski İstanbul radyosunda daimi sanatlar kadrosunda çalışırken Mesud Cemil ve diğer spikerler izinli olduğu zamanlar spikerlik yapardı. Ankara Radyosuna girişinden sonra ise hem kemençe sanatkarı olarak hem de öğretmenlik kadrosu ile görev aldı. 1940 larda başlayarak onbeş günde bir sunulan 'İzahlı Müzik Notları' saatinin Türk Musikisi bölümünü hazırladı. 1951 yılında klasik koroya şef oldu. Daha sonra kadınlar topluluğunu yönetti.

Türk Musikisi öğretim planı, Türk Musikisi denetleme esasları, Ankara radyosu sanat ve halk musikileri yönetmeliği, hizmet yönetmeliği, çok sesli koronun çalışma esasları ve daha pek çok komisyonlarda görev aldı. TRT kurumu program etüd ve planlama dairesinde uzman ve Türk Sanat Musikisi baş danışmanı olarak hizmet verdi. 1969'dan itibaren kemençe icrasını, 1972 yılında da kendi isteğiyle bütün görevleri bıraktı.

1967 yılında Afganistan ve Mısır'da klasik koro ile konserler vermişti. Bu geziler büyük yankılar uyandırdı. Bağdat konservatuvarına davet edildiyse de eşinin rahatsızlığı nedeni ile kabul etmedi. 1968 yılında Mısır Kültür Bakanlığı'nın daveti ile Mısır'a gitti. Bu ülkede üç ay süre ile Kahire Konservatuvarının organizas-

yonu işleri uğraştı.

Bu kitabın belkemiğini, onun hazırlayıp ta yayınlamadığı inceleme araştırma ve musiki eleştirileri teşkil etmektedir.

Ölümünden yirmi gün önce bir kalp enfarktüsü geçirmişti. Haydarpaşa Nümune Hastanesi'ne kaldırılmıştı. 28 Temmuz 1981 tarihinde hayata gözlerini yumdu. 31 Temmuz 1981 günü Şişli Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra dostlarının, öğrencilerinin, büyük bir sanatkar topluluğunun elleri üzerinde Zincirlikuyu Mezarlığına defnedildi.

NASIBIN MEHMED YÜRÜ

(İstanbul, Kanlıca 1882 - İstanbul 20 Ocak 1953)

Nasibin Mehmed'in soyadı YÜRÜ olduğu halde bu adı ile tanınmamış küçük yaşından beri o yılların tanınmış hanendesi ablası Nasib Hanımla musiki çevrelerine girdiği için 'Nasibin' sıfatı ile tanınmıştır.

Bu arada söz açılmışken Nasib Hanımla ilgili bildiklerimi aktarayım: Hanende Nasib Hanımın doğum tarihi bilinmiyor. Takriben 1920'lerden sonra öldü. Kadınların kapalı olduğu dönemlerde, erkek ve kadın meclislerinde temiz okuyuşu ile ün yapmış ilk kadın ses sanatkarlarımızdandır. Kendisini dinleyen Zühdü Bardakoğlu, erkek sesine yakın kalınlıkta alto bir sesinin olduğunu, repertuvarının sınırlı olmasıyla birlikte iyi okuduğunu, özellikle gazelde başarılı olduğunu söyler. Şişman iri yapılı bir tipi varmış. Mesud Cemil bir anısında, Nasib Hanım'ın bir kovani üstünde çalıştıklarını ancak bu latif hançere hakkında fikir edinemediklerini anlatır. Uzun sanat hayatı boyunca kardeşini yanından ayırmamış, ciddiyet ve terbiyeden uzaklaşmamıştır. Onun ünlü olduğu yıllarda Boğaziçi'nde yapılan mehtabiye alemlerinde takdir ve hayranlıkla dinlenirmiş.

Nasibin Mehmet 1882 yılında İstanbul Kanlıca'da doğdu. Babası Derviş Hüseyin Efendi, annesi Nefise Hanım'dır. Düzenli bir eğitim görmedi. Küçük yaşından itibaren ablası Nasib Hanım'la birlikte piyasa musikisinin içine girdi. O zamanlar kadın sanatkarlara bu gibi işlere Kapalıçarşı'da bir dükkânı bulunan Başlıkçı Reşide Hanım adındaki bir kadın temin ederdi. Bu nedenle her sabah burada toplanan sanatkarları yakinen tanıdı. Ablasının repertuvarını öğrendikten sonra kimseden ders almadan Ud çalmağa başladı. Kısa süren memuriyet hayatı ayrı tutulursa geçimini müzikten sağladı. Kemani Memduh, Udi Arşak, Kanuni Amâ Ali Bey, Kemençeci Vasilaki, Kemani Tatyos'la sanat arkadaşlığı yaptı. Musikimizin pratik yönleri ile fasıl musikimizi iyi bilirdi. Ablası ve yukarıda adı geçen sanatkarlarla konaklara, yalılara, musikiden anlayan kimselerin evine meşke giderdi.

İyi bir udi olan Mehmed Yürü önceleri Beykoz'da sonraları Kadıköy, Altiyol'da oturur isteyenlere evinde ders verirdi. Musiki kültürünün derin olmadığı çeşitli kaynaklarda belirtilmekte ise de onun öğrencisi olan Hocam Suat Kurtuldu bu görüşe katılmamakta ve bunun aksini ileri sürmektedir. Musikiyi pratik olarak çok çabuk öğretilirdi. İyi bir hoca oluşunun sırrı burda yatmaktaydı.

Bestekarlığa 1906 yılında güftesi Mehmet Hafid Bey'in olan 'Seni Candan Severim, aşkına kurban olurum' güfteli ünlü Hicazkâr şarkısı ile başladı. Eserlerine şiir seçmekte çok titiz olan Mehmed Yürü aynı zamanda iyi bir hanende idi. Çok güzel şarkı bestelemesine ve iyi derecede nota bilmesine rağmen eserlerinin büyük bir bölümünü ne yazık ki unutulmuştur. Oniki parçadan ibaret Mahur takiminden başka bir Marş, bir peşrev, iki saz semaisi, iki beste, bir aksak semai, iki yürük semai ve ikiyüz kadar şarkısı biliniyor. Bunların içinde sanat değeri zayıf piyasa tarzı olanlar da vardır.

Mehmet Yürü 20 Ocak 1953 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Ancak hocam Suat Kurtuldu, Hocası Nasibin Mehmed'i aynı tarihte Eskişehir'deki bir konser programı sırasında sahnede kalp krizi geçirip öldüğünü söylüyor.

HOCAM SUAT KURTULDU HOCASI NASİBİN MEHMED'İ ANLATIYOR

'Hocam Nasibin Mehmed herşeyden önce son derece nazik ve terbiyeli bir insandı' diye söze başlıyor Hocam Suat Kurtuldu.

Musikimizde iz bırakmış udi ve hanende Nasibin Mehmet Yürü'nün öğrencisi olan Hocam Suat Kurtuldu'nun, müzik çalışmamız esnasında anlattığı bazı anılarını nakletmek istiyorum. Zira bunları değer addettiğimden bilinmesinde yarar görüyorum.

1990 yılının sanıyorum Ocak ayı idi. TRT'nin Türkiye çapında ilk kez organize ettiği amatör ses yarışması nedeni ile Trabzon'da Karadeniz Bölgesi seçmeleri yapılıyordu. Jüri heyetini oluşturmak için Trabzon'a gelen Tanburi Tefvik Soyata ve ses sanatçısı Celal Abacı derneğimizin ziyarete gelmişlerdi. Hocam orada onlara musiki anılarından bahsetti. Bizde dinledik. Benim burada nakledeceklerim muhtelif fasılalarla hocamdan dinlediğim anılardır. Hocam Hocasını anlatmaya şöyle devam ediyor:

"Biz o yıllarda İstanbul'da Acıbadem'de (Kadıköy) otururduk. Hocam piyasa musikisine ilk atıldığı zamanlarda ismini şimdi hatırlayamayacağım bir kişinin bunların sırtından para kazanmaya tevessül ettiğini bize anlatırdı. Bazı musiki kaynaklarında Hocamın musiki kültürünün derin olmadığı beyan edilirse de ben buna kesinlikle katılmıyorum. Aksine musiki kültürü son derece derin olan hocam bildiklerini çok iyi öğreten bir insandı. Ablası Nasib hanımın sıfatı ile tanınırdı."

Hocam anılarını anlatmaya devam ederken burada özellikle birtanesini nakletmek istiyorum: Yukarıda da bahsettiğim üzere derneğimizi ziyarete gelen Tefvik Soyata ve Celal Abacı'ya Hocam, Hocası Mehmet Yürü'nün o yıllarda fasıl musikimizde çok tutulan bir şarkısından bahsetti. Tefvik Soyata tanburla çaldı. Hocam da bu şarkıyı Hocası Nasibin Mehmet Yürü'nün sitili ile okumaya çalıştı. Tamamen hançere üzerine yüklenerek söylenen bu şarkıyı ilk kez dinliyordum. Ama sanki daha önce bir aşinalığım vardı. Daha sonra birgün dernekte çalışma yaparken ben hocama bu şarkı ile bir anısı olup olmadığını sorduğumda Hocam bu şarkının hikayesini Hocası Mehmet Yürü'den dinlediği şekilde bize anlattı:

"Eskiden mehtabiye alemlerinde ablası Nasib Hanımla birlikte aranan bir sanatçı olan hocam bu şarkı ile ilgili şunları söyledi. Birgün bir paşanın konağında fasıl geçiyorduk. Fasıla ara verildiği bir zaman idi. Güzel bir hanım yanına yaklaşıp elime bir güfte tutuşturdu ve dedi ki çok seneler önce kır saçlı bir beye aşık olmuştum. Bu şiiri de onun için yazmıştım. Lütfen bu şiirimi bestelermisiniz. Ben de konağın bir salonunda duran piyanonun başına geçerek bu güfteyi besteledim. Ve ilk kez orada fasıl heyeti ile birlikte geçtik. Şarkım çok beğenilmişti. Sabaha kadar bu şarkıyı defalarca çaldık söyledik. Hatta bu şarkım o kadar çok beğenilmişti ki musıkide ilk parayı bu şarkım ile kazanmışımdır."

Nasibin Mehmed Yürü'nün bu şarkısı Kürdilihicazkar makamında olup Sengin Semai usulünde bestelenmiştir, güftesi şöyledir:

Yoktur elemi aşkın o parlak seherinde
Var başka hayat arzın o solgun kamerinde
Şebnemleri, bülbülleri hep eski yerinde
Kır saçları sevdama güneşler saçıyorken

Hocamın bahsettiğine göre yine Kürdilihicazkar makamındaki bir başka Sengin Semai şarkısı ise enaz yukarıdaki şarkısı kadar güzel ve değerlidir. Bu şarkının güftesi Bâdi Nedim'e aittir.

Derdin ne ise saklama mahrem olayım ben
Cürmüm ne ise söyle de mahkum kalayım ben
Aç kalbini dök derdini tahlif-i elem et
Güldürmeyeceksen de beni gül güzelim sen
Bir kerre görüp güldüğünü şâd olayım ben

Hocam Suat Kurtuldu'nun hocası ile bahsedeceği daha çok şey vardır. Ama ben az ve öz olması düşüncesi ile bu kadarı ile yetiniyorum. Geri kalanları Hocam, kendi musiki anılarını yazdığı zaman nakledeceğinden eminim.

SELEHADDİN PINAR

(İstanbul, Üsküdar-Altunizâde 22 Ocak 1902-İstanbul, Beyoğlu 6 Şubat 1960)

Musiki tarihimizde Hacı Arif Bey'den sonra aşkları ile ünlü bir bestekarımız olan Selahaddin Pınar 22 Ocak 1902 tarihinde İstanbul'un Üsküdar Altunizâde'de doğdu. Babası Sadık Bey Denizli'nin Çal kasabasıdır. Babası Sadık Bey eski hukukçulardan olup, Denizli milletvekilliği yapmıştı. Annesi İsmet Hanım ud çalabilen devrinin tam anlamıyla bir hanımefendisiydi. Bu sayede Selahaddin Pınar musiki ile daha çocuk zamanlarında aile çevresinde karşılaşmıştı.

Babası oğlunun ciddi bir eğitim görmesini istiyordu. Ama bu mümkün olmadı. Zira o kafasına musikişinas olmayı koymuştu. Babasının memuriyeti dolayısıyla İlkokulu Çal'da, Ortaokulu Edirne'de okuduktan sonra 1918 yılında İstanbul'a geldiler. Bir süre İtalyan Ticaret Okulunda okudu ise de bunu yarım bıraktı.

Musiki çalışmalarına oniki yaşında iken, yâni 1914 yılında Udi Sami Bey'den ud dersleri alarak başladı. 1920 yılında kurulan daha sonra 'Üsküdar Musiki

Cemiyeti' adını alacak olan 'Darü-l Feyz-i Mûsiki'nin kurucuları arasında bulundu. Burada Telgrafçı Atâ Bey, Udi Sami Bey, Tanburi Cemil Bey'in öğrencilerinden Kadıköylü Fuad Bey (Sorguç) gibi kimselerle ciddi çalışmalar yapıldı. Üsküdar Musiki Cemiyeti olduktan sonra bu çalışmalara Necati Tokyay, Emin Ongan, Şükrü Tunar, Hafız Burhan ve daha nice isim yapmış ve yapacak olan sanatkarlar katılmıştı. Bestenigar Ziya Bey, Mızraklı Celal Bey, Udi Sami Bey, Hanende Hüsamettin Bey, Kazım Uz ve Ali Rifat Çağatay hoca olarak görev yapıyordu. Selahaddin Pınar bütün bu hocalardan çeşitli yönlerde yararlandı. 1919 yılında tanbur çalmağa yöneldi. Udi Selahaddin Bey'likten ayrılmış, tanburi Selahaddin Bey olmuştu. Aynı zamanda kendine özgü bir üslup ve boğuk sesi ile okurdu.

İlk bestesi onsekiz yaşında iken bestelediği Kürdilihiczakkar şarkı 'Mülkûn ne yaman şule-i ikbalı karardı' güfteli şarkıdır. Bu şarkının güftesi adliyecî Senihi'nindir. Kürdilihiczakkar makamını çok sevdiğini her fırsatta dile getirdiğini yakınları bilirlerdi. Yıllar ilerledikçe musiki repertuarımıza birbirinden güzel şarkılar hediye etmiştir. Burada Bestekarlığı ile bir anıyı nakletmek istiyorum: Selahaddin Pınar'la Sadun Aksüt Kadıköy'de bir şekerinin orada devamlı olarak buluşurlar ve musiki sohbetleri ederlermiş. Birgün yine orada buluştuklarında Selahaddin Pınar, Sadun Aksüt'e Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde karşıdan karşıya geçerken rastladığı sonderece alımlı, güzel ve albenisi olan tanımadığı bir kadından söz edince Sadık Aksüt'te Selahaddin Pınar'a bu aşkların sonu ne zaman gelecek diye sormuş. Selahaddin Pınar'da gayet duygulu bir şekilde 'Ne yapayım Sadun beste yapmak için ilham lazım ilham' diye cevap vermiş.

Bundan da anlaşılacağı üzere Selahaddin Pınar çok duygulu ve zarih bir insandı. Çok temiz giyinir, efendi, güzel ve esprili konuşan bir kişi olarak gerek musiki çevrelerinde gerekse dostları arasında saygı görürdü. İçkiye çok düşkündü. Çok güzel meze hazırlar ve yemek yapardı. Beyoğlu'ndaki Todori'nin lokantası onun sık uğrak yeri idi. Ölümünden iki yıl önce çok ciddi olarak bir kalp rahatsızlığı geçirmişti. Nihayet 6 Şubat 1960 günü Todori'nin lokantasında yemek yemek üzereyken bir kalp krizi sonucu öldü. 7 Şubat 1960 günü kalabalık bir toplulukla Zincirlikuyu asri mezarlığına defnedildi.

Eserlerine söz seçmekte çok titizdi. Şarkılarının çoğunun sözleri Mustafa Nafiz İrmak'a aittir. Eserlerinde makamlarımızın seyir ve hareketi Usta bir modülasyon tekniği, ritim ve melodi uygunluğu dikkat çekicidir. Sanat hayatının büyük bir bölümü İstanbul sahnelerinde geçmiştir. İlk kadın tiyatro sanatçısı Afife Jale ile yaşadığı aşk ona çok değerli besteler yaptırtmıştır.

ATATÜRK, SELEHADDİN PINARI TAKDİR EDERDİ

Rahmetli Atatürk, Pınar'ı takdir eder, İstanbul'da bulunduğu zamanlar huzuruna çağırırdı. Bunlardan birini kendisi şöyle anlatıyor: "...Yıl 1930... Arkadaşlardan Nubar, Dolmabahçe'de Büyük Gazi'nin huzurunda çahyor; Gazi de zevkle dinliyor ve bir ara Nubar'a soruyor:

"- Kendi eserleriniz de var mı?"

"Nubar da okumuş. Gazi bunu da çok beğenmiş; bir şarkısını daha istemiş. Bunun üzerine Nubar:"

"- Efendim, benim başka şarkım yok ama bir arkadaşımın yeni güzel bir şarkısı var. Müsade buyurursanız onu okuyayım, diye benim",

"Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek"

"Hasta kalbim yine hicranını yalnız çekecek"

"Belki ruhum seni çılgınca severken ölecek"

"Yine sensin beni bir lâlha şifayâb edecek"

"şarkımı okumuş. Nubar hakikaten güzel okurdu. Gazi'nin de pek hoşuna gitmiş."

"- Kimin bu? Bu eserin sahibini öğrenmek isterim" demiş. O da:

"- Arkadaşlardan tanburi Selahaddin... deyince, Gazi:

"- Bu kabiliyetli çocuğu tanısam" demiş.

"Ertesi akşam zaten tanıştığımız Kılıç Ali Bey telefonla beni davet etti. Otomobil gönderdiler, kalktım gittim. Büyük Gazi'nin huzuruna ilk çıkışım; heyecan içindeyim. Dolmabahçe Sarayı'nın muazzam salonunda nasıl adım atacağımı bilmiyorum. Gazi karşıda oturuyor, etraf da kalabalık. Ne yapacağımı öğretmiş olduklarından elimdeki madeni tanburla ilerledim; elini öptüm, iltifat ettiler. Bir yer gösterdi oturdum. Evvelâ bir fısıltı oldu. Hanendeler okudular; ben de iştirak ettim. Bir müddet sonra Gazi bana hitapla:"

"- Sizi yalnız dinleyelim... Dün gece Nubar Bey güzel bir eserinizi okudu. Bir de sizin ağzınızdan dinleyelim" buyurdu.

"- Emredersiniz... diye okumağa hazırlandım ama, bir hata edeceğim diye ödüm kopuyordu. Tarif edilmez bir heyecan içindeydim. Hele bakışlarım gözlerine ilişince büyülenmiş gibi oluyor, titriyordum. Sazımı akord ettim ve tek başıma okudum. Çok mütehassıs oldu;"

"- Bir daha okuyun" dedi. Bu iltifatın verdiği sevinçle kabıma sığmayacak hale geldim. O anda dünyalar benim oldu. Tekrar okudum, yine takdir etti. Yalnız sazımı beğenmemiş.

"- Bu madeni sazi değiştirin... Bunda bizim an'anevi tanburumuzun hassasiyeti yok, buyurdu. O günden sonra madeni saza vedâ ettim."

"İtiraf ederim ki, sanatunda beni en çok teşvik ve teşci eden büyük halaskâr Atatürk'ün paha biçilmez iltifatlarıdır. O vakir gençlik de vardı. O'nun küçük bir takdir ve teşviki insana yaratmak kudretleri, hayata ve sanata bambaşka bir gözle bakmak, emniyet ve cesaretle bağlanma aşkını verirdi. Ve o kadar yüksek bir sezişi vardı ki, tarif edemem..."

"Florya Deniz Köşkü yeni yapılmıştı. Bir akşam oraya davet ettiler. Hâfız Yaşar da orada idi."

"- Bir fasıl yapın" dedi. Hüzzam faslı yaptık. O aralık yeni bestelediğim şu şarkı da vardı:

"Aşkınla sürünsem, yine aşkınla dirilsem"

"Bilmem ki ne yapsam da senin kalbine girsem"

"Bir gölge gibi ruhunun altında belirsem..."

"Bunu Atatürk bilmiyordu. O gece saz heyetiyle hep beraber çaldık, söyledik. İlk defa dinledikleri bu şarkı dikkat nazarını çekmiş... Fakat zekâyâ bakın:"

"- Durun..." dedi ve bana hitapla:

"- Bu şarkı sizin mi?" diye sordu."

"- Evet efendim" dedim.

"- Ben anladım zaten... Sen bunu yalnız oku" buyurdu.

"O kalabalık saz ve hanende içinde daha ilk duyuşta, benim olduğunu sezişi beni hayrette bıraktı. Bu görülmemiş müthiş bir seziş hassasıdır. Sonra son derece hassastı. Meselâ, bir gece yine "Gel gitme kadın" şarkısını okurken, bunun "Karşında esirim bana düşman gibi bakma" yerine gelince, ağlayarak masayı terkedip uzaklaştığını görmüştüm."

ABACI LAKABIYLA ANILAN İSTANBUL KABADAYISI

Selahaddin Pinar İstanbul gazinolarının birinde program yaptığı yıllarda, gazinonun devamlı müşterisi olan ve 'Abacı' lakabıyla anılan bir İstanbul kabadayısı gazinoya her gelişinde saygı görmüş. Abacı, özellikle gazinoya fasıl dinlemeye gelirmiş. Yine böyle bir gün gazinoya gelmiş. Geç saatte geldiği için gazinoda program başlamış tüm akıcılığı ile devam ediyormuş. Abacı'nın içeri girdiğini ve öndeki masalardan birinde oturduğunu gören Selahaddin Ona izzet ikramında bulunmak amacı ile akan programı durdurup yanına gitmiş ve 'Hosgeldiniz üstadım' dedikten sonra bir isteği olup olmadığını sormuş ve 'Sizin için bu akşam hangi faslı geçelim, hangi faslı emredersiniz pirim' diye sormuş. Abacı lakabıyla anılan kabadayı gayet nazik bir eda ile 'rica ederim azizim, benim için zahmed buyurmayınız, musıkimizin tüm fasılları güzeldir. Ama benim için özellikle bir fasıl yapmak istiyorsanız söyleyeyim, ben dün gece burada Eviç faslını dinlemiştim, bu akşam da onun kardeşi olan Ferahnâk'ı dinlemek isterim' demiş ve Selahaddin Pinar da saz heyetiyle bu İstanbul kabadayısına o gece Ferahnâk faslını geçmiş.

'Anladım sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek' güfteli şarkının hikayesini de burada nakletmek istiyorum. Selahaddin Pinar'ın Todorî'nin lokantasına gittiğini bahsetmiştim. Merhum Pinar yine bir gün orada (yıl 1930) yemek yerken karşı masalardan birinde yirmibeş yaşlarında şık iki bayanın yemek yediğini görmüş. Bunlardan birinin sırtı Pinar'a dönük diğerinin yüzü dönükmüş. Bu yüzü dönük olan bayan son derece güzel ve alımlı bir hanım imiş. Tabi Selahaddin Pinar boş dururmu. Hemen garsonu yanına çağırarak bu bayanların kim olduğunu öğrenmek istemiş. Bunların ikisi de İstiklal Caddesi üzerindeki bir yabancı banka şubesinde çalışan iki daktilo bayanmış. Bu bayanın peşinde günlerce dolaşmış durmuş. İşyerine gitmiş, çiçek göndermiş ama ne yaptıysa nafiye, sonunda yine Todorî'nin lokantasında bir arkadaşı ile yemek yerken bu güfte üzerine

şarkıyı bestelemiş.

Tüm dünyaları müzik olan bu insanlar güzel nadide eserler bestelemek için ne maceralar yaşamışlar. Nelere katlanmışlar. Bunları okudukça, araştırdıkça öğrendikçe hayretler içine düşüyorum. Hatta keşke daha önceki yıllarda doğmuş olsaydım da bu müthiş insanlarla tanışma imkanı bulsaydım diye düşünmüşümdür.

Selahaddin Pınar'ın 1930'lu yıllarda bestelediği Hüzam makamındaki şarkısı yine güzel genç bir hanıma ithafen bestelenmiştir. Burada güzel bayanın kalbine nasıl gireceğini, aşkını nasıl elde edeceğini ortaya koymuştur.

'Aşkınla sürünsem, yine aşkınla dirilsem'

'Bilmem ki ne yapsam da senin kalbine girsem'

Onun ilk kadın tiyatro sanatçımız olan Afife Jale ile olan aşkı yaşadığı dönemlerde oldukça dedikoduya yol açmış şarkısında da dediği gibi onu dile düşürmüştür. Sonu olmayan bir aşkın ürünü olan karcığar makamındaki bu şarkının güftesi şöyledir:

'Dile düştüm senin yüzünden dile'

'Bana çatılmayan kaşlar kalmadı'

'Üstelik bu acı sitemlerine'

'Ağlayan gözümde yaşlar kalmadı'

'Dargınlık bir yandan eller bir yandan'

'Gel gör ki biktırdı beni canımdan'

'Seni sevdim diye dosttan düşmandan'

'Bize atılmadık taşlar kalmadı'

Onun bu aksak usulündeki şarkısı Afife Jale ile aşkını beraberliğini tüm ince-liklerine kadar anlattığı için değerlidir. Size Selahaddin Pınar'la ilgili çarpıcı bir açıklamada bulunayım: Onun vasiyeti, ölümünden sonra mezarının üzerine bir kadeh rakı dökülmesini istemesidir. Bu vasiyet bence çarpıcı, ama çarpıcı olduğu kadar da sanatçı açısından saygı duyulması gereken bir vasiyettir.

SAFİYE AYL A TARGAN

1909 yılında İstanbul'da doğan Safiye Ayla TARGAN, Mısırlı Hicaz-i -zâde Hafız Abdullah Bey'in kızıdır. Annesi ise saraylı bir hanımdır. Çocukluğu Naile Sultan Sarayı'nda geçti. Babası kendisi doğmadan ölmüş, annesini ise üç yaşında yitirmişti. Kimsesiz kalınca Bebek'te bulunan Çağlayan Darüleytam'ına (çocuk yuvasına) yerleştirildi. İlk ve orta öğrenimini Çapa'da bitirdikten sonra önce Konya, sonra Bursa Muallim Mektebi'nde okuyarak 1927 yılında mezun oldu. Bir-buçuk yıl Halicioğlu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra sanathayatına atıldı. Haklı bir ün kazanarak uzun yıllar aranan ve sevilen sanatkar olarak çeşitli sahnelerde çalıştı. 8 Nisan 1953 tarihinde udi ve çellist Şerif Muhiddin Targan'la evlendi. Mal varlığını Türk Eğitim Vakfı'na bağışlayan sanatkar, halen İstanbul Etiler'deki evinde oturmaktadır.

Sesinin güzelliği ve musikiye düşkünlüğü daha çocukluğundan belli olmuştur. Gramofon plaklarından öğrendiği şarkıları okur, okul müsamerelerinde sahneye

çıkartılırdı. Öğretmen arkadaşlarının ısrarı ile Eyüp Musiki Cemiyeti'ne kaydolarak Mustafa Sunar'ı tanıdı. İlk ciddi musiki derslerini bu hocasından alarak hayli eser meşk etti. Daha sonra Darüttalimi Musiki'ye girerek bilgisini ilerletti; cemiyetin ses sanatkarları arasına girdi. Selahaddin Pınar ile Yesari Asım Arsoy'dan yararlandı. Uzun süren öğrenciliği sırasında özellikle udi Nevres Bey'den, bu güçlü saz ve ses ustasından musikimizin icra özelliklerini, nota, nazariyat ve uslub öğrendi. Elde ettiği şöhret plak şirketlerinin dikkatini çekti. İlk olarak polyder firmasına on plak doldurdu; piyasada çok tutuldu. Bir yandan da İstanbul radyosunda okuyordu. Yurt içi ve yurtdışı turnelere katıldı. Mısır'a giderek konserler verdi. Arab dünyasının ünlü seslerinden Ümmügülsüm ve Abdülvahab'ın yakın dostu idi. Bütün sanat hayatı boyunca altıyüze yakın plak doldurdu; bunlar satış rekorları kırdı. Bir ara İstanbul Belediye Konservatuvarında çalıştıysa da istifa ederek ayrıldı. Rahmetli Atatürk Ayla'yı takdir ederek huzuruna çağırır ve dinlerdi. Hatta bazı çevreler Atatürk'ün Safiye Ayla için (güzel bir kadın olmamasından dolayı) 'Onu perde arkasında dinleyeceksin' gibi bir söz sarfettiğini naklederseler de ben bu sözün safsatadan başka birşey olmadığı kanaatindeyim.

Ben, Safiye Ayla'yı ilk defa rahmetli dedemin evindeki pikapta (78 devirli plak çalan) dinlemiştim. Oldukça ince ve ince olduğu kadar da kaliteli bir sestti. O dinlemiş olduğum plağı halen saklıyorum. Daha sonraları o plağın 45'liğini elde ettim. Sadettin Kaynak'ın Muhayyer makamındaki bir şarkısı olan 'Bülbülüm gelde dile' adlı bu şarkısını halen o günlerin heyecanı ve zevki ile dinlerim.

Türkçeyi çok güzel kullanan sanatkar kültürlü, sözü sohbeti yerinde, kolayca çevre edinen bir kimse olarak bilinir. Bestekarlara yardımcı olması ile bilinir. Türk Sanat Musikisinde yetişmiş en büyük kadın seslerin başında gelenlerdendir. Klasik eserlerimizi en güvenilir kaynaklardan öğrenmesi, geniş oktavlı güzel sesini ustalıkla kullanması, temiz icrası, gereksiz hançere nağmelerine yer vermemesi, eserlerini duyarak okuması ve daha birçok nedenlerden dolayı bir 'Ekol' yarattı. Kırk yılı aşkın sahnelerde kalması, sesinin akislerinin hâlâ hafızalardan silinmemesi bugün bile bilinen ve sevilen bir sanatkar olması bu noktalardan kaynaklanır. İki beste denemesi yapmasına rağmen onu bir bestekar olarak düşünmemelidir. O bir icra ustası olarak iz bırakan nadir sanatkarlardandır.

MEFHARET ATALAY

Sevilmiş hafif batı müziği parçalarının sözlerini Türkçeye çevirerek okuyan bir caz sanatçımızdır. Mefharet Atalay. 'Marianne', 'Love is a many splendoured thing' bunlardan en çok dinlenenleridir.

Mefharet Atalay, kitaplığından yeşil ciltli bir hatıra defteri çıkardı. 'Aşkımın, hayatımın bütün gizli tarafları bu defterde yazılı' dedi. 'İstediginiz sayfeyi açabilir, dilediğinizi yazabilirsiniz'.

1 Eylül 1943: Bugün hatıralarımı yazmaya başlıyorum. Genç kızlık hayallerimi, kaçamak aşklarımı bir deftere yazacak, sırlarımı dökecek, onu kendime dert ortağı yapacağım. Annem bazan saçlarımı okşar, 'sen benim hatıra defte-

rimsin' derdi. 'Seni görüncü hatıralarım tazeleniyor. 14 yıllık hayatında bu romanın bir parçası' O hatıra defteri şimdi kendi hatıraları ile başbaşa kalacak. 1929 yılında Varna'da doğmuşum. Babam öğretmenmiş. An-nemi bir köy düğününde görmüş. İkinci düğünü de onlar yapmışlar. Bu aşkın ilk çocuğu benim. Henüz altı aylıktan Türkiye'ye göç etmişiz. Dört kardeş olmuşuz sonra. Biri erkek üçü kız. Ama bu ondört yıl bir roman olamazki. Çocuksu hayat hikayesi deyimi uygun bence.

8 Eylül 1943: Tam bir yıl okuldan uzak kalacağım. Müzik dersinde başarı kazanamadım. Öğretmenim Nezihe Hanım bütünleme sınavında, 'sesin çok güzel ama hiç nota bilmiyorsun, öğrenmeye de niyetin yok' dedi. Eve dönerken yol boyunca ağladım. Bütün derslerden geçmişim oysa. Babam geçen yıl iftihar listesi geçmiş bir öğrencinin sınıfta kalmasına akıl erdiremedi. Yarın Halkevine gidecek, Angelie Nicola'dan müzik dersi alacağım.

9 Kasım 1943: Piyano öğretmenim Angelie Nicola benimle yakından il-gileniyor. Konservatuvara girmemi salık verdi. Üç oktavlık, lirik soprano bir se-sim varmış. Müzik iyice sardı beni. Boş vakitlerimde piyano çalıyor, şiir yazıyorum. Bu sabah da birkaç aşk dolu mısra karaladım. Angelie Nicola'ya oku-mak istedim ama cesaret edemedim. Söz sırasında "Büyüyünce ne olacaksın" diye sordu. Aklim sabahki aşk şiirinde idi. 'aşık olacağım' sözü ağzımdan çıkıverdi. Güldü: 'Her insan hayatında bir defa aşık olur' dedi.

30 Ağustos 1945: Bugün dans birincisi seçildim. Çelik palastaki baloda eniştemle ayaklarına kara sular ininceye dek dansettim. Bir kupa ile bir şişe ko-lonya hediye ettiler. Bunları verirken: 'Bu kolonyayı bu kupaya dök bu gece ayaklarını iyice ov' dediler. Oysa bir sivilce ilacı verselerdi daha mak-bule geçerdi. Güzel değilim. Yüzümdeki sivilceler olmasa belki güzel sayılacağım. Okuldaki arkadaşlarım sivilce losyonları kocakarı ilaçları salık veriyorlar ama boşuna...

17 Nisan 1946: Bir yıl sonra liseyi bitireceğim. Babam hukukçu olmamı istiyor. Oysa dileğim bir opera sanatçısı olmak.. Ah babam bir izin verse. Müzik öğretmenim Angelie Nicola'nın bir sözünü unutamıyorum: 'Sesin güzel, hem kuvvetli hem de lirik... Konservatuvara girmezsen sesini har-camış olursun.. Dünya çapında bir sanatçı olmak elinde...'

1 Temmuz 1947: Sevincimden uçuyorum. Babamdan gizli Ankara Radyosu ses sınavına girmiştim. Alaturka bilmiyordum. Deniz ve Dertli Kaval adlı iki Batı Müziği parçası okudum. Mesut Cemil ile Nurullah Şevket Taşkıran şaşırdılar: Biz alaturkacı arıyoruz dediler. Sen hiç alaturka şarkı bilmiyorsun. Üç oktav sesin var, maşallah. Gel seni konservatuvara yazdıralım. Sesine kıyma dediler. Ben de 'Babam mücade etmez, bu imtihana da ondan habersiz girdim. Çaresiz alaturkacı olacağım.' cevabını verdim.

AŞK. BAHARDA AÇAN BEYAZ NISAN GÜLÜ GİBİDİR

Mefharet Atalay'ın hatıra defterini karıştırmaya devam ediyoruz:

12 Nisan 1951: Ankara Radyosunun değerli okuyucularından Sadi Hoşses, şeytanın bacağına kırdı. Bugün evleniyor. Düğüne Muzaffer Birtan'la gideceğim. Radyonun bu genç okuyucusu ile aramdan su sızıyor. Sadi Hoşses'i birlikte tebrik ettik. 'Darısı sizin başınıza' demez mi?.. Şu Sadi'nin de ağzında bakla ıslanmıyor. Biraz hava almak için Ankara Palas'ın bahçesine çıktık. El ele tutuştuk. O 'evlenelim' dedi. 'peki' dedim.

22 Mayıs 1951: Berrin Erbay bizi evine çağırdı. Berrin yemeği hazırlarken, Muzaffer'le bahçeye çıktık. Bir kiraz ağacının altına oturduk. Muzaffer ellerini tuttu, kendisine çekti ve ... yazarken bile utaniyorum. Ya biri okursa. Defteri yastığının altına koyacağım artık... Ve öptü. Şu Berrin ne hınzır kız. Meğer bizi gözetliyormuş. Pencereden: 'Aşıklar etrafını dört duvar sanır ama, sizin üstünüzde açık, yağmur yağıyor ıslanacaksınız' diye seslendi. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyormuş da haberimiz yok... Islanmak ta söz mü?... Sırlısıklam olmuşuz. Birbirini çılgınca seven insanlara 'sırlısıklam aşık' derler ya... Yakında Muzaffer Birtan'la evleneceğim.

1 Ekim 1951: Radyoda yaprak dökümü başladı. Biz de bu güz rüzgarına uyduk. Radyodan istifa ettik. İstanbul gazinolarından biriyle anlaşmaya vardık. Gazino hayatına uymak çok zor. Ama dayanmak zorundayız.

5 Ağustos 1952: Kıskanıyorum. Bütün kadınlar kocama kur yapıyor gibi geliyor bana. Muzaffer'in göğsüne (bu adama bakmayınız) yazılı bir yafta asamam ya... Sanki filimin çevirdiği 'Günahını ödeyen adam' filminde oynuyorum. Bugün bir aşk sahnesi çekilecek. Muzaffer Tema beni öpecek. Stüdyoya gittim. Rejisör: 'Haydi öpüşün' dedi. 'Öptürmem' diye direndim. Muzaffer Tema çok kızdı: 'Ömrümde böyle aptal kadın görmedim. Bari göğsüne (beni öpmeyiniz) diye yazsın' dedi.

18. Haziran 1953: Bugün İstanbul Radyosunun spikeri: 'Mefharet Atalay'dan şarkılar dinleyeceksiniz' diye anons yaptı. Muzaffer Birtan'la geçinemiyorduk. Ayrıldık. Artık 'Atalay'ım, 'hür'üm. Radyoevinde bir Amerikalıyla tanıştım. Bana ne iş yaptığımı sordu. 'Şarkı söylüyorum' dedim. 'Size bir şey soracağım' dedi. 'Ama ne olur bana kızmayın. Ne zaman Ankara ve İstanbul Radyosunu açsam ya bir erkek ağlıyor, ya da bir kadın... Bunun sebebi nedir?..' Bu cümlemin altındaki ince alayı anladım. Haklı, alaturka çok hüznün verici bir müzik. En oynak köçekçeleri bile hüznü. Bir kelime insanı ağlatabilir. Bugün içinde bir boşluk var. Alıştığım iki şeyden ayrıldım. Muzaffer ve alaturka. Artık ağlamak değil neşelenmek istiyorum.

5 Mart 1955: Yine Ankara'ya döndüm. İstanbul'da kendimi yalnız hissediyorum. Bir pavyonda sevilmiş hafif batı müziği melodilerinin sözlerini Türkçeye çevirerek okuyorum. Aşk güzel şeydir şarkısının Türkçesi epey ilgi topladı.

Aşk, fevkalade bir şeydir.

Baharda açan beyaz nisan gülü gibidir.

Bizim meşhur Katibim türküsü Eartha Kitt'in dihiyle karikatürize edilmiştir. Türkçe şarkıları o nasıl kötü bir şiveyle okuyorsa bizim şarkıcıların da İngilizce şarkıların dilini bozduklarını sanıyorum.

18 Eylül 1957: Evli bir erkeğe mi aşık olacaktım. İnsanlardan kaçıyoruz. O bir otomobile biniyor, ben başka bir otomobile... Arabalarımız kalabalık caddelerde yan yana gidiyor. Yalnız bakıyoruz. Kavaklıdere yolunda taksilerden iniyor, ortaokul öğrencileri gibi el ele yürüyoruz. Aşkımızdan söz ediyoruz. Ankara'nın da son baharına doyum olmuyor.

18 Kasım 1957: O'nun imzalı fotoğrafı yatağımın baş ucunda. Bugün saat 16.00'da buluşacağız. Niyetimiz yine Kavaklıdere'ye çıkmak. Kapı çaldı. Yaşlı bir kadın ağlamaklı bir sesle: 'Size yalvarmağa geldim' dedi. 'İkimizde aynı erkeği seviyoruz. Siz gençsiniz güzelsiniz, yeni bir aşka kavuşabilirsiniz. Ama ondan ayrılırsam, ikinci bir izdivaç yapmam. Ne olur kocamı bana bırakın' Sevgilimin karısını teselli ettim. Oysa teselliye muhtaç biri varsa oda bendim. Kadın gittikten sonra yatağıma kapandım, onun resmini kalbime bastırarak saatlerce ağladım. Artık onu hiç görmeyeceğim.

18 Aralık 1958: İnsan Aşksız yaşayamıyor. Aradığım erkeği buldum galiba.

19 Aralık 1958: Bugün başbaşa verdik. Önce birbirimizi sonsuza değin yemin ettik. Ancak müziğe tercih edemedim. Ayrıldık. Yeni bir aşk aramalıyım.

MÜZEYYEN SENAR

(Bursa-Uludağ 1919)

Türk Sanat Musikisi'nin yetiştirdiği, musikimizde "Müzeyyen Ekolünü" kuran ses sanatçımızdır. 1919 yılında Bursa'da Uludağ yamaçlarında doğmuştur. Türk Musikisinde başlıbaşına bir ekol olmuş olan sanatçımız halen İstanbul'da Çengelköy'de ki yatında yaşamaktadır. Müzeyyen Senar'ı kendisinden dinleyelim:

"Yıllar önce Bursa yamaçlarında sırası bir kuruşa bütün dizerken, şarkılar, türküler söyler, bir şarkı boyunca da olsa 'Saadet' içinde yaşamak isterdim. Birgün sırtında eski bir manto, cebimde beş lira ile Bursa'dan İstanbul'a kaçtım. Tanrı bana dilediğimden fazla para verdi. Ama saadet kapılarının anahtarını hala bulamadım". diye söze başlıyor Müzeyyen Senar...

"1951 yılının esintisiz, günlük-güneşlik bir gündü. Mayıs ayının birinci günü. Ankara Etimesut havaalanının beton pistine bir uçak iniyor, bir uçak kalkıyordu. Saat 16.30 sularıydı. Yolcu salonunun hoparlöründe genç bir kız sesi: 'Sevgili yolcularımız, Beyrut'tan gelen yolcu uçağı alanımıza inmek üzeredir' diye anons yaptı. Salonun piste bakan pencerelerinden birinin önünde duran uzun boylu, beyaz saçlı gri elbiseli şık bir erkek Gümrük odasına doğru yürüdü. Kapıda duran Gümrükçüye 'DIPLOMAT' dedi. Piste çıktı. Bu arada beyaz bir uçak piste indi. Şık erkek gözlerini uçağın kapısından ayırmıyordu. El

salladı. Uçağın merdiveninden inen beyaz mantolu bir kadın da karşılık verdi. Şık erkek pistin ortasına doğru yürüdü. Genç kadının elini öptü:

- Beyrut'tan döneceğinizi öğrendim. Fakirhaneye teşrifinizi rica etsem, bir viskimi içmez misiniz?... dedi.

Genç kadın gülümsedi, erkeğin koluna girdi. Gümrük muayenesi yapıldıktan sonra yolcu salonunun önünde bekleyen C.D. 404 plakalı yarısı yeşil, yarısı beyaz son model bir otomobile bindiler. Otomobil yarım saat sonra Demirtepe'de beyaz bir binanın önünde durdu. Binanın kapısındaki piriç tabelada '**Suudi Arabistan Sefareti**' yazıyordu. Genç kadınla şık erkek otomobilden inerek binaya girdiler. Binanın geniş salonunda erkek genç kadının elini tuttu ve:

- Bir dakika bekleyin Müzeyyen Hanım, size elimle viski ikram edeyim. dedi. Büfeden viski şişesini çıkardı, iki bardağı silme doldurdu. Bu arada elçiliğin büyük dış kapısı kapandı." Müzeyyen Senar devam ediyor:

"Gri elbiseli beyaz saçlı erkek Elçi TevfikHamza Bey'di. Celadet Beyin evinde tanışmıştık. Sesimi beğenirdi. Beyrut'tan döneceğimi duyunca beni karşılamaya koşmuştu. O gün üzerimize kapanan elçiliğin kapısı tam beş yıl sonra açıldı. Beş yıl kumrular gibi seviştik. Çocuk gibi bakardı bana. Bir dediğimi iki etmezdi. Evliydi. İki çocuğu vardı. Ama memleketinde ki bu bağ aşkımıza engel olamazdı ki... Tevfik Bey'le kâbeye gittik. Hac farizemi yerine getirdim. Ancak '**Her sabahın bir penceresi geceye açılır**' sözü bir gün gerçekleşti. Resmi formalite aşkımızı yarıda kesti. Bir gece, Suudi Arabistan Elçiliğinin kapısı aralandı. C.D. 404 plakalı otomobil beni aldığı yere bıraktı. Hayatımın beş yılını sifire olarak geçirmiştim." diyen Müzeyyen Senar'ı dinlemeye devam ediyoruz:

"Bursa'nın Tophane semtindeki pembe boyalı bir ev geçeleysin ışıklar içindeydi. Saz seslerinin oynak melodileri sokağa kadar yayılıyordu. Geceyarısına doğru sesler, sazlar bir an için kesildi. Küçük bir odada oturan kadınların arasında küçük bir kız ortaya çıktı. Sazlar makamlarda gezindiler. İçli bir ses, aşk şarkısı okuyordu.:

Sevda Yaratın gözlerin...

Şarkı bittiği zaman küçük kız heyecandan titriyordu. Yerine oturdu. (Bir şarkı daha isteriz). (Fikrimin ince gülü) şarkısını söyle seslerini duymuyordu. Başörtülü bir kadın küçük kızın kulağına (Bir şarkı daha oku Müzeyyen) diye fısıldadı. Müzeyyen önüne baktı alkışlar devam ediyordu. Başörtülü kadın: (Utandı, dedi. Bağışlayın kızımı)."

"Bursa'da Faik Ali Beylerin köşklerinin bahçesinden bir müzik sesi geliyordu. Karıcığır faslının oya gibi işlenmiş nağmeleri idi bu sesler. Biraz ilerde tütün dizekte olan kızlar türkülerini kestiler. İncesaz ekibi coşmuş, köçekçelere başlamıştı. Hareket, neşe, hayat dolu köçekçelere..." Müzeyyen Senar'ın gözleri bir noktada dondu kaldı ve devam etti:

"Acı hatıralarla dolu çocukluk günlerimin geçtiği Bursa'dan işte oğün ayrıldım. 1334'de Uludağ yamaçlarında doğmuşum. Annem ile teyzem ipek böceği topluyorlarmış. Annemin sancısı tutmuş, çalılar çarpılar üzerinde doğurmuş beni. Sonra

göbeğimi kesmiş çahların üzerinde bırakmış beni ve hiçbir olağanüstülük yokmuş gibi böcek toplamaya devam etmiş. Yüzüme gözümekenerler dolmuş. Akşam eve gelen ebe hanım: 'zavallı yavrucak, ya çekeceği ya da göreceği var' demiş. Annemle babam geçimsizlikten boşandılar. Ben babamın yanında kalmıştım. Ama çok eziyet çekiyordum. Bir kuruşa tütün dizdiğim halde yine de yaranamıyordum. O gün Faik Ali Beylerin köşkünden gelen müzik sesi beni uyandırdı. Kazanacaktım. Babamın cebinden beş lira aldım. Yalova otobüsüne bindim..."

"Bursa'dan İstanbul'a kaçmıştım. Eniştem Fırıncılar Cemiyeti Reisiydi. Dost toplantılarında, düğünlerde müsamerelerde şarkılar söylüyordum. Bu arada Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne yazıldım. Alaturka ders alıyordum. Müzik bilgim artınca eniştem beni sahneye çıkardı. Belvü gazinosunda 10 lira gündelik veriyorlardı. Radyoda da okuyordum. Mikrofona boyum yetişmediği için ayağımın altına iki boş plak kutusu koyuyorlardı. Ailem beni radyoda türküler okuyan bir doktorla tanışladı. Fakat çok geçmeden ayrıldık."

"Kazandığım bütün parayı yanlarında kaldığım eniştemlere veriyordum. Plâk doldurdum. 1000 lira aldım. Bu para ile bana bir bilezik, anneme de bir manto yaptılar. Gözüm açılmıştı. Artık eve para vermiyecektim. O hafta para istediler 'yok' dedim. Gece yarısı annemle beni sokağa attılar."

"Bir turne sırasında Ali Senar'la tanıştım. Evlendik. Ankara Radyosundan bir davet aldım. Beş paramız yoktu. Borç harç edip Ankara'nın yolunu tuttuk. Daha sonra Ali Senar'la geçimsizlik nedeni ile ayrıldım. Sonra da Ercüment Işıl'la evlendim."

"Vizon kürklü bir kadın Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun arkasındaki tahta kapıyı itti. Dar tahta merdivenleri çıktı. Koridor amonyak kokuyordu. İçerden sazların akort sesleri ve tabak şakırtıları geliyordu. Küçük bir odaya girdi. Odanın içinde bir gardrop, bir divan ve bir ayna vardı. Divana oturdu. Peruğunu tarayarak başına geçirdi, yandan yırtmaçlı tuvaletini ve file çoraplarını giyerek, biraz önce çıktığı tahta merdivenlerden indi, bira kasalarının arasından geçerek, kadife bir perdeyi aralayıp sahneye çıktı. Gazino o gün yine doluydu. Halkı selamladı. Kordonlu mikrofonu yerinden çıkararak, masaların arasına girdi. Ön masalardan birinin üstüne oturdu. Yemişlikten bir elma alarak eliyle ikiye böldü ve bir parçasına kadına, bir parçasını erkeğe vererek 'Saadetinizi bölüşün' dedi."

1950'li yıllarda Türk Müziği ses sanatkarları iki büyük adın etkisi altındaydı. Safiye ve Müzeyyen. Müzeyyen Ekolünü o yıllarda kuran Müzeyyen Senar anılarının sonunda şöyle devam ediyor:

"Suudi Arabistan Elçiliği'nin mermer kapısı kapandığı zaman, dünyada yine yalnız kaldığımı hissettim. Bu tahta kapının arkasındaki eski dünyama geçtim. Halkı eğlendirecektim. İçim kan ağlasa, saadetten nasip almasam bile bir elmayı ikiye bölecek, mesut olun diyecektim. İki Müzeyyen vardı. Biri, sahnedeki gözyaşlarını içine akıtan, sahnede içi kan ağlaya ağlaya rol yaparken ayağını kıran kırık ayaklı Müzeyyen, öteki de yatak odasının duvarında Kâbe örtüsü asılı

sesi bugüne kadar hiç dinlememiştik. Aynı zamanda dinlediğimiz seslerin en güzeli idi. Adını söyleyebilir misiniz?" Nöbetçi memur: "Perihan Altındağ'dı efendim" dedi.10520 numaralı telefon o gece belki 200 defa çaldı ve nöbetçi memur belki 200 defa "Perihan Altındağ" adını tekrarladi.

Ankara Radyosuna 1939 yılında (yukarıda anlatılan olay ilk programında vuku bulmuştur) girdiğini beyan eden Perihan Sözeri ilk programını Muzaffer İlkar'la yapmış. Radyoda telefonla ençok aranan ses sanatkarlarının başında gelen Perihan Sözeri 1942 yılında, Etibank'ta çalışan Emin Sözeri ile evlendi. Aile yaşamının son derece huzurlu olması şüphesiz onu sanatında başarılı kılmış hatta hayranları o'nun için "Sanatkârların en hanımefendisi, hanım efendilerin en sanatkâridir" demişlerdi.

Orta boylu bir adam Dram tiyatrosunun arkasındaki tahta kapıdan içeriye girdi. Doğru kulisteki odalardan birine girdi. Odadaki genç bir kadın saçlarını tırıyordu. Aynadan içeriye giren adamı görence: "Buyurun, fakirhaneye şeref verdiniz Osman Nihat Bey" dedi. Adam: "Perihan sana acı bir haber vereceğim. Biraz önce üstad Sadettin Kaynak'ı kaybettik" Genç kadın birden durgunlaştı. Sadettin Kaynak adı onu 15 yıl öncesine götürmüştü. (1939 yılına) Mikrofona ilk çıktığı günü, ilk okuduğu şarkıyı hatırladı. Sırası gelmişti. Merdivenlerden inerek sahneye çıktı: "Sevgili dinleyiciler, bugün büyük besteci Saadettin Kaynak'ı kaybetmiş bulunuyoruz. O'nun hatırasına hürmeten nihavent makamındaki bir şarkısını okuyacağım. -Ömrümün neşesiz geçti baharı-Genç sanatkar belki de bugüne kadar hiçbir şarkıyı böylesine duyarak okumamıştı. Keşke üstad sağ olsaydı da dinleseydi. Yarım saat sonra Perihan Sözeri'nin kulisteki odasının telefonu çaldı. Kızgın ve kırgın bir ses: "Kızım sen ne yaptın, ben yaşıyorum ölmedim daha..." Bu üstad Saadettin Kaynak'ın sesiydi. Perihan Sözeri'ye bir oyun oynanmış, Telefon hatıralarına bir yenisi eklenmişti.

TASKIN ÖZER

(Trabzon 1943 -)

Trabzon'un yetiştirmiş olduğu değerli bir kanun sanatçısı olan Taşkın Özer, 1943 yılında Trabzon'da doğdu. İyi bir mobilyacı ve ahşap ustası olan, 1985 yılında vefat eden Murat Özer'in oğludur.

İlkokulu Taksim yokuşundaki Yeniokul'da 1950-1955 tarihleri arasında tamamladı. 1965 yılında girdiği Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden 1971 yılında mezun oldu. Mimarlık mesleğini kamu sektöründe sürdürdü.

Müziğe 1963 yılında başladı. Enstürmanı olan kanunla, babası Murat Özer'in mobilya atölyesinde tanıştı. Atölyedeki eski bir kanunu eline alarak ilgilenmesi, O'nun bu saza başlamasına neden olurken yıllarca sürecek olan bir dostluğun da ilk adımı oldu.

Kanun jeracılığı sadece amatör çerçeve içinde kalan Taşkın Özer'in o günlerde Trabzon'da etkin bir müzik kariyeri Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları Trabzon Türk Sanat Musikisi Topluluğu'na katılması yakın dostu Ahmet Yardımoğlu'nun aracılığı ile oldu. Bu topluluğun ritim sazı olan Ahmet Yardımoğlu, topluluğun enstürüman olarak bir kanuna ihtiyacı olduğunu belirterek, bu topluluğa katılması yolunda teşvikte bulununca Kanuni Taşkın Özer, kendini bu topluluğun içinde buldu. Ahmet Yardımoğlu ile yaptığım sohbetler esnasında "**Taşkın'ı Kristal kıraathanesinden alarak topluluğa getirdim**" sözünü birkaç kez duyduğumdur.

Kanunu öğrenirken kimseden ders almamıştır. Sadece kendi çaba ve özverisi ile bu çok sesli sazı öğrenme yoluna giderek Trabzon'un musiki tarihine gerçekten iz bırakacak bir kanuni seviyesine çıkma başarısını göstermiştir.

Taşkın Özer, musiki çalışmalarına sadece Temel Şükrü Doğru ve arkadaşları gurubunda sürdürmeyerek, Ahmet Selim Teymur'un TLYD'de yapmakta olduğu çalışmalara katılmış ve özellikle Türk Musikisi nazariyatı konusunda Ahmet Selim Teymur'dan çokça yararlanmışır. Ayrıca Ahmet Selim Teymur'un korosunda da sazını icra etmiştir.

Taşkın Özer, sazına hakim bir kanunidir. Kesinlikle falso yapmayan, en zor eserleri bile çabucak kavrayan ve falsosuz icra eden bir kanunidir. Klasik zevke sahip, mesleği olan mimarlıkta olduğu gibi musikide de kariyer sahibi bir sanatçıdır.

Temel Şükrü Doğru'nun 1984 yılında rahatsızlanıp topluluktan ayrılması üzerine musiki çalışmalarını Suat Kurtuldu ile birlikte sürdürmüştür.

Trabzon Türk Sanat Musikisi Topluluğunda Suat Kurtuldu ile birlikte süren çalışmaları 1989 yılında, toplulukta ki birtakım görüş ayrılıkları ve ayrılmalar nedeni ile noktalandı. Yaklaşık iki yıllık bir aradan sonra musiki çalışmalarına Trabzon Belediyesi'nin bünyesinde oluşturulan Türk Sanat Müziği korosunda Eylül 1991'de yeniden başladı. Bu koronun çalışmalarını üstlenen Taşkın Özer, aynı zamanda da bu koronun şefliğini yapmaktadır.

Yirmi yılı aşkın bir süredir tanıma mutluluğuna eriştiğim bu değerli ağabeyimin inanıyorum ki, gelişen şartlar içinde Trabzon'un musiki hayatına olumlu katkıları olacak, klasik zevke haiz genç arkadaşların yetişmesine de vesile olacaktır. Günümüzün kaba saba yüzeysel yaşamı içerisinde, başıboş piyasa musikisinin alıp yürüdüğü şu günlerde böyle amatör müzisyenlere gerçekten ihtiyacımız var.

Sanatını geçimine kurban etmemiş, devamlı mütevası olmayı yeğlemiş, ön plana çıkmak gibi bir düşüncesi olmayan Kanuni Taşkın Özer'in musiki hayatımızda bıraktığı iz, uzun yıllar böylece duracaktır.

TOPHANELİ SABRİ BEY

(İstanbul 1846 - İstanbul, Kadıköy 1914)

Kitabın giriş bölümünde Klasik Musikimiz ile ilgili bazı düşünceleri açıklamıştım. Özellikle musikimizin yıllar yılı yazılamamış olması gerçeğine, müzik eğitimi yapmış bir insan olarak üzülerek değinmiştim. İşte bu bölümde Klasik Musikimizde müziğin yazılamayacağını savunan ve yazılmasına karşı çıkan bir müzik adamımızdan söz etmek istiyorum.

Sabri Bey 1846 yılında İstanbul'da doğdu. Öğrenim hayatını bilemiyoruz. Araştırmalarım sırasında Nuruosmaniye kütüphaneinde yapmış olduğum incelemelerde Tophaneli Sabri Bey'in mevliliği hakkında sadece bir cümlelik bir bilgi edinebilmiştim. Sabri Bey erken yaşlarında hafız oldu. Uzun yıllar "Tophane-i Amire Muhasebe Kalemî"nde çalıştı ve buradan emekli oldu. İleri yaşlarına kadar "Kenzül-Maarif" okulunda öğretmenlik yaptı. Kadıköy'de otururdu. 1914 yılında Kadıköy'de öldü ve buradaki Mahmud Baba Mezarlığında toprağa verildi.

Dindışı musikiyi Dellal-zade İsmail Efendi ile Zekai Dede'den öğrendi. Dini musiki alanında Hüseyin Fahreddin Dede'den yararlandı. Kısa sürede iyi bir hanende olarak tanındı. Mevlevi olmamakla birlikte iyi bir mevlevi dostu idi. Bahariye Mevlevihanesine devam eden ve ayıhanlık yapardı. Fahri Celal Göktulga'nın ifadesine göre çok gür ve etkili bir sesi vardı. Babı seraskeri'nden ezan okurken Köprü'den duyulurdu. Zekai Dede Efendi kendisini çok takdir eder, birşeyler okumasını isterse

"-İnayet buyururlar mı beyefendi?" derdi.

Bir süre Şehzade Kemaleddin Efendi'ye müezzinlik etti. Mevlevihaneye ne zaman gitse "Na't"ı Sabri bey okurdu.

Çok alçak gönüllü bir kimseydi. Özellikle Mevlevihanelerde eşige diz çökerek otururdu. Seyrek sakallı uzun boylu, yumuşak bakışlı, geniş alınlı eli bastonlu bir tipti. Üzerinde daima redingotu, yeleğinin üstünde fakfun (Fokfon, bafun adı ile bilinen gümüş renginde zamanla sararan bir alaşımdır) kösteği bulunurdu. Sözü sohbeti yerinde bir kimseydi.

Birgün Fener Patrikhanesi korusu mensupları Zaharya'nın bir bestesini öğrenmek için kendisine baş vurarak, o zamana göre büyük bir para teklif etmişlerdi. Önce teklifi kabul eden Sabri Bey Patrikhaneye gitti. Keşişlerin ellerinde kağıt ve kalemle beklediklerini görünce sormuştu:

"- Nedir bunlar?"

"- Söylediklerinizi notaya alacağız."

"- Diz dögeceksiniz efendiler, demişti. Diz dögeceksiniz! Diz döğmedikçe bu iş olmaz; ben de size besteyi öğretmem, diyerek patrikhaneyi terk etti.

Böylece bu teşebbüs yarıda kaldı. Sabri Bey musikimizde notanın her şey olmadığını savunanlardan dı. Nitekim Udi Nevres Bey, bir eser hakkında fikrini almaya gittiği zaman ona da aynı sözleri söylemişti. Oğlu Fahri Bey sonradan

"Can" soyadını almıştır. Neyzen Cemil Bey ile Kemani Enise Can'ın kayınbabasıdır. Bir ömür boyu yoksul yaşayan bu değerli musikişinas, Pariste yayınlanan MANUAL GENERALE DE MUSIQUE MILITAIRE'de belirtildiği üzere "Sanatını ihtiyacına kurban kesmedi."

Bestekarlıkla da uğraşırsa da fazla verimli olamadı. En ünlü eseri olan Ferahnak makamından bestelemiş olduğu "HER KATRE-İ EŞKİM BANA HUN-İ CİĞER OLDU" güfteli şarkısı bu makamın özelliklerini ortaya koyan cidden güzel bir eserdir. Bundan başka Hüzam makamında "GÜLPEMBE TEBESSÜMLERİNİN SİHRİNE YANDIM" ve Şeykefza makamından "ÇEŞM-İ MESTİ DAİMA MAHMUR BAKAR" güfteli iki eseri daha biliniyor. İleri Türk musıkisi konservatuarı külliyyatında bu iki eserin hamparsum notası ile yazılmış nüshalarını görmüştüm.

BİLEMEDİKLERİMİZ!

Dindışı musikimizde isim yapmış, ses ve saz sanatkarı olarak üne kavuşmuş olan ancak yaşam öyküleri hakkında hemen hemen bilgimiz olmayan sanatkarları anlatmaya çalışacağım. Adı geçen musikişinaslar için özetle yaşadıkları dönemlerde aranan ve sevilen sanatçılar olduklarını ve aynı zamanda musikiye katkısı olan öğrenciler yetiştiklerinden başka fazlaca birşey bilmiyoruz. Bu musikişinaslar şunlardır:

HANENDE SITKI BEY, ağır hareketli, şişman yapılı ve parlak sesli biriydi. Güzel gazel okurdu. Bir süre Darülfalimi Musiki Cemiyetinde çalıştı. Ankara'da öldü. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor.

CELAL TOKSES, 1898 yılında Marmaris'te doğdu. Sesinin güzelliği nedeni ile Darülfalimi Musiki Cemiyetine girdi. Neyzen İhsan Aziz Bey ve Fahri KOPUZ'dan yararlandı. Fasil hançeresi olarak tanındı. 1938 yılında Ankara Radyosuna girdi. Ölüm tarihi bilinmiyor.

HAFIZ AHMED EFENDİ, yakın tarihlerde yaşamasına rağmen doğum tarihi bilinmiyor. Rüştüyü bitirdikten sonra resmi görevlerde bulundu. Daha sonra serbest hayata atıldı. Aslında hafız ve gazelhandı. Ruşen Kam'ın verdiği bilgilere göre hiç musiki bilgisi yoktu. Gazino işletmeciliği yapmış ve babasına ait önemli bir mirası tüketmişti. Tiz ve parlak bir sesi olan Ahmed Efendi iyi giyinen tıknaz, kısa boylu bir kimse idi. 1935 yılında İstanbul'da öldü.

HANENDE AHMED BEY, yüzünün kırmızı olması nedeni 'Domates' sıfatı ile anılmıştır. Kısa boylu, şişman ve yuvarlak yüzlü bir kimse olan Ahmed Bey geleneksel ses icramızı bilenlerden idi. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor.

HAFIZ YAKUP BEY, Muallim İsmail Hakkı Bey zamanında Hafız Deli Hüseyinle birlikte okurdu. Tanburi Cemil Bey eşliğinde güzel plaklar doldurmuştur. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor.

HANENDE ARAP İBRAHİM, zayıf ve koyu esmer (melez) bir kimse idi. Lavtacı Lambo'nun takımında uzun yıllar gazelhanlık yaptı. İçki ve safahata düşkünlüğü yüzünden genç yaşta veremden öldü. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor.

HANENDE KÖR HÜSAM, Mabe'n'de çalışır saray hizmetinde bulunurdu. Yıldız Camii'nde ezan okurdu. Biraz garip tabiatlı olan Kör Hüsam, kuşağının arasına kuru üzüm ve leblebi koyar her yerde bunları yiyerek dolaşırdı. Doğum ve Ölüm tarihi bilinmiyor.

KARCIĞAR MAHZAR BEY, 1920 lerin çok tanınmış bir ses sanatkarı idi. Sıfatı bazı kaynaklarda 'Uşşaki' olarak geçmiştir. Karcıgar makamından kimsenin bilmediği kadar eser bilirdi. Sesi güzeldi ve iyi fasıl okurdu. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor.

KANUNİ ŞEMİ BEY, berber çırağı olarak hayata atıldı. Genç yaşta Şehzadebaşı'nda bir berber dükkanı açarak musiki çevrelerinin içine girmiş ve bilgisini iletmiştir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor. Ancak 1920 yılında düzenlenen 'Cemil Konseri'ne katıldığına göre o yıllarda hayattaydı 1925'de veya daha sonraları ölmüş olması muhtemeldir.

KEMANİ KANİ, nota bilmezdi. Eski usulde güzel keman çalardı. Bir eseri bir kez dinlerdi, en küçük ayrıntılarına kadar öğrenir ve unutmazdı. Doğum tarihi bilinmiyor. Takriben 1920'ye yakın bir tarihte ölmüştür.

KEMAL ALTINKAYA, Ankara Radyosunda müdür vekilliği yapmıştır. Ancak musiki çalışmalarına geç başlamıştır. Notayı iyi öğrenip rumeli türkülerine repertuarımıza kazandırmıştır. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor.

HADIYE ÖTÜGEN, ilk musiki derslerini Peyami Safa'nın annesi Safa Hanımdan almıştır. Kemençeyi Ruşen KAM'dan öğrenmiştir. Daha sonra viyolonsel öğrendi. Hüseyin Sadettin Arel'le birlikte çalıştı. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor. Musikimize yararlı çok öğrenci yetiştirmiştir.

KEMANİ ENİSE CAN, sanat hayatına 'Kemanî Elise' adı ile atılmıştır. Fulya Akaydın'ın ablası olan Enise Can 1896 yılında İstanbul'da doğdu. Rum asıllı olduğu halde sonradan müslüman olmuştur. Ölüm tarihi bilinmiyor. Musiki hocası Ali Rifat Çağatay'dır.

FULYA AKAYDIN, 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. Enise Can'ın küçük kardeşi ve Türk Musikisinde piyanoyu ilk kullanan sanatçıdır. Güçlü bir solfej hocası olan Fulya Akaydın, çok öğrenci yetiştirmiştir. Ölüm tarihi bilinmiyor.

Ancak, Fulya AKAYDIN'ın 1963 yılından sonra öldüğünü biliyorum. Zira, O'nun 1963 yılında Ankara Radyosu büyük stüdyosunda piyano ile seslendirdiği Tanburi Cemil Bey'in Kürdilihicazkar saz semaisinin band kaydı bende mevcuttur.

FEHMI TOKAY

(İstanbul 1889-İstanbul 28 Haziran 1959)

İstanbul'un Üsküdar Semtinde 1889 yılında doğan Fehmi Tokay'ın babası Divan-ı Muhasebat (sayıştay denetçisi) murakıplarından Hüsnü Bey, annesi Harmanlık mektebi müdiresi Şadiye Hanım'dır.

İlkokulu Üsküdar'da Ravza-i Terakki okulunda okudu ve Toptaşı Askeri Rüştiyesini bitirdi. Yüksek öğrenimine Mühendis Mektebinde devam etti. Bu

sıralarda Balkan savaşı, arkasından da Birinci Dünya Savaşı çıktığından öğrenimini yarıda bıraktı. Savaşın sonra 1919 yılında Händeselhane-i Mülkiye-i Şahane'yi bitirdi. Mesleğini kazandıktan sonra Kocaeli, Ankara, Bolu, Çankırı, Kütahya gibi merkezlerde imar müdürlüğü yaptı. Başmühendislik ve çeşitli idari görevlerde de bulundu. Trabzon-İran transit yolu yapılırken başmühendis idi (1936). Son görevi olan Bayındırlık Bakanlığı Şoseler ve Köprüler Dairesi Başkan Yardımcısı iken, yaş sınırı nedeni ile 1954 yılında emekli oldu. Bundan sonraki hayatını İstanbul'da sanat çevreleri içinde sürdüren Fehmi Tokay 23 Haziran 1959 tarihinde kalp krizi geçirerek Fransız hastanesine kaldırıldı. Bütün uğraşmalara rağmen beş gün daha yaşadıktan sonra 28 Haziran 1959 tarihinde hayata veda etti. Karacaahmet'deki aile mezarlığına defnedildi.

Fehmi Tokay'ın musiki sanatı ile tanışması ve ilişkisi çok erken yaşlarda başladı. Babası Hüsni Bey amatör, fakat güzel keman çalardı. Uzun bir süre Yeniköy'lü Hadî Bey'den ders almıştı. Evinde sık sık müzik toplantıları yapar, bu toplantılara Kemal Niyazi Seyhun, Kemani Ağa, Ali Rifat Çağatay, Salih Benli, Udi Nevres Bey, Samih Rifat, Hanende Hüsameddin Bey gibi kimseler katılırdı. Bu toplantılara katılan Fehmi Tokay, farkına varmadan bir çok eseri öğrenmişti.

1919 yılında üniversiteyi bitirdiği zaman babasının teşviki ile, komşusu olan evinde musiki dersleri veren, babasının da hocası olan Hadî Bey'den yararlanarak dini ve dindışı olmak üzere bir hayli eser öğrendi. Özellikle Durak, İlahi, Savt ve Tevşih'ler geçti. Dini musiki alanında ilk eserini 1914 yılında besteledi. 'Gülle hembezm-i visaliz gerçi hâr olsun da biz' güfteli Tahir-Buselik şarkısının besteleniş tarihi ise 1913 yılıdır.

Zevkli ve usta bir musikişinas olmasına rağmen nota öğrenmedi. Eserlerini başkaları notaya alırdı. Kısa sürede ve pek genç yaşında çevresinde isim yaptığı için, çağdaşı olan ustalardan takdir ve teşvik gördü.

Görevli olarak bulunduğu illerde de boş durmadı. Buralarda musiki dernekleri kurdu, kurdurdu, çalıştı, hevesli gençlere dersler verdi. Her gittiği yerde müzik sanatımızın tanınmasına yaygınlaşmasına gayret etti. Trabzon-İran transit yolu yapılırken başmühendis olarak bulunduğu şehrimiz Trabzon'da da müzik faaliyetlerinde bulunmuştur.(1936)

Son derece alçak gönüllü, iddiasız, nazik, gülyüzlü ve terbiyeli bir kimseydi. Hafızasında sakladığı dini ve dindışı eserlerin çokluğunu kendisini tanıyanlar bilirler. Bir gün Mesud Cemil'in de bulunduğu bir toplantıda musikimizin geleneklerinden söz ediliyordu. Mesud Cemil, çargah makamının müzik adamlarımızca kutsal sayıldığını, bunun Hz. Bilal'in ilk ezanı bu makamdan okunmuş olmasına bağlandığını ve bu makamdan dindışı eser bestelenmediğini söylemişti. Bunun üzerine Fehmi Tokay,"izin verir misiniz üstadım?" diyerek bu makamdan ve dindışı olarak sekiz-on eser okumuştur.

Müstear makamından çok güzel bir durak ile beş ilahi, dört semai, geri kalanı şarkı olmak üzere dini ve dindışı mahiyette yüzü aşkın eser bestelemiştir. Eserlerinin altmış kadarının notası Dr. Aleaddin Yavaşca'nın koleksiyonundadır. Zaten

bir çok eserini bu değerli müzik adamınız notaya almıştır. Nitekim, hastalanmadan bir gün önce yeni bir eserini notaya aldırtnak için Yavaşça'ya gelmiş ve vedalaşarak ayrılmıştır.

ARTAKI CANDAN (TERZİYAN)

(Selanik, 1885 - İstanbul, 30 Ocak 1948)

Kanuni Artaki Efendi, 1885 yılında o zamanlar ülkemiz sınırları içinde olan Selanik'de doğdu. Babası Azerik, berberlik yapardı. Ailesi onun tıp doktoru olmasını istiyordu. Bu nedenle Artaki, orta öğrenimini bitirdikten sonra İstanbul'a geldiler. Tıbbiye'e iki yıl devam ettikten sonra okulu bitiremeden bıraktı. Musikiye aşırı düşkünlüğü nedeni ile ailesini İstanbul'da bırakarak Selanik'e döndü. Çok yoksul ve sıkıntılı günler geçirerek sonunda Selanik'li Ahmed Efendi ile tanıştırdı. Önceleri sadece musiki hocası olan bu değerli ve iyiliksever sanatkar bir dost ve bir baba gibi onu himayesine aldı. Kanun çalmada ustalaştıktan sonra birlikte çalıştılar. Bu sıralarda annesi oğlunu görmek için Selanik'e geldiyse de Artaki bu isteği reddetti. Daha sonra hocası ile İstanbul'a döndü. İstanbul'a geldikten sonra şimdiki taksim bahçesinin içinde, Divan Oteli'nin karşısındaki köşede bulunan Eldorado gazinosunda çalışmaya başladı. Kemeçeci Aleko ile Mısırlı İbrahim Efendi de burada çalışıyordu. Uzun bir sahne hayatı olan bu Ermeni asıllı sanatkar başka gazinolarda da çalışmıştır.

Sazına hakim, tavrı ve uslubu güzel çalarken sazına bakmayan kendinden emin bir sanatkardı. Piyasa tavrı denen bozuk icrayı sevmeyen, mesleğe yeni girenleri bunun için uyarır, sazlarında zerafetten ayrılmamalarını ifade gücü vermelerini öğütlerdi. Sanat çevrelerinde ve dostları arasında çok sevilen bir kimseydi. Nazik, terbiyeli, haddini bilen, kimseyi incitmeyen bir kimse olduğu için yakınlarının ısrarı ile asıl soyadı olan (Terziyan)'ı bırakmış ve CANDAN soyadını almıştır.

Uzun yıllar İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyetinde çalışan Artaki Candan, birinci dünya savaşı sırasında SAHİBİNİN SESİ firmasına girdi. Önceleri bu şirketin saz sanatçıları arasında idi. Daha sonra Müdürlüğünü yaptı. Ölünceye kadar bu görevde kaldı. O dönemde alınmış olan plaklarda icrasından örnekler vardır. İyi bir bestekar olan bu değerli sanatkar, şarkı repertuarımıza güzel eserler hediye etmiştir. İlk eseri nihavend makamında semai usulünde bestelemiş olduğu 'Bugün dil-i divaneden...' ikincisi ise 'Parlıyor cismim gibi' güfteli eserleridir. Artaki Candan'ın musiki repertuarında elli kadar eseri vardır.

Artaki Candan, 30 Ocak 1948 tarihinde mesane kanserinden öldü. Cenazesi kalabalık bir sanatkar topluluğu ile kaldırılarak dostlarının elleri üzerinde Şişli Ermeni mezarlığına defnedildi. Vasiyeti gereğince ölümünün kırkıncı günü mezarının başında son bestelerinden olan bayatı makamındaki peşrevi çalındı. Fikret Kutluğ en tanınmış öğrencileri arasındadır.

Önemli eserlerinden bazıları şunlardır: Ferahnak makamındaki 'Ruhumda bahar açtı onun bülbülü sendin', Hicazkar makamındaki 'Kırılırdı oyuncak olsa bile',

Hüzzam makamındaki 'Aşkın halini zalim bilmiyor', güftesi Mestan Bey'e ait Hüzzam Makamındaki 'Kırpıklarının her teli bir katre taşırken', sözleri Mustafa Nafiz İrmak'a ait Hüzzam makamındaki 'Son hatıra aşkımda kalan bir sarı saçtı', sözleri Namık Bey'e ait Hüzzam makamındaki 'Vuracak sine arar gizlice tiğ-i nige-hin', sözleri Mustafa Nafiz İrmak'a ait Karcıgar makamındaki 'Bülbül sesi ah oldu bu yıl fasl-ı baharda', sözleri Avukat Avram Naum'a ait Karcıgar makamındaki 'Bu gece çamlarda kalsak ne olur', sözleri Faruk Nafiz Çamlıbel'e ait Kürdilihicazkar makamındaki 'Artık ne siyah gözlerinin gölgesi kaldı', sözleri Vecdi Bingöl'e ait Kürdilihicazkar makamındaki 'Ay dalgalanırken suların oynak izinde', sözleri Bed-ri Ziya Aktuna'ya ait Kürdilihicazkar makamındaki 'Bağlandı gönül bir güzele bağlar içinde', sözleri kendisine ait olan Kürdilihicazkar makamındaki 'Cismin gibi ruhunda güzel zannedip ey mâh', Kürdilihicazkar makamındaki 'Haniye sen benimdin niye döndün sözünden', Kürdilihicazkar makamındaki 'İmtidadı aşkıma çeşmi siyahındır sebep', Kürdilihicazkar makamındaki 'Parlıyor fikrim o parlak gözlere baktıkça ben', sözleri Mustafa Nafiz İrmak'a ait Nihavend makamındaki 'Koklaşam saçlarını bu gece ta fecre kadar'.

TANBURACI OSMAN PEHLİVAN

(Tırnova 1874 - ?)

Osman Pehlivan, 1874 yılında Tırnova'da doğdu. Babası Kahvecil berberlik, ufak tefek cerrahi müdahaleler, sünnetçilik ve dişçilik yapan Halil Ağa'dır. Çocukluğundan gençlik yıllarına kadar babasının dükkanında çalıştı. Böylece baba mesleğini öğrendi. Babası Halil Ağa, Osman Pehlivan'ın çocukluğunda İstanbul'a gelmiş ve Kadıköy'e yerleşmiştir.

Osman Pehlivan delikanlılık döneminde kardeşi ile güreş yaparak bu yöndeki çalışmalarını ilerletti. Onun asıl güreş hocası Erenköy'lü Osman Pehlivan'dır. Daha sonra Deste'den Baş'a kadar bütün boylarda güreşti. 1896-1907 yılları arasındaki dokuz yıl içerisinde güreş hayatının en parlak yıllarını yaşadı. Osman Pehlivan'ın ömrü seyahatle geçmiştir. Aklına geldiği zamanlarda sazını eline alır çalardı. Sazını ve kisbetini yanından hiç ayırmazdı. Berberliği meslek edindi ise de geçim aracı olarak kullanmadı. O asıl pehlivanlığı ile tanındı. Çok sıkıntılı bir yaşam geçirmesine rağmen bu sıkıntıların çevresinde belli etmeden yaşamaya çalışan kalender ve "Rind-meşrep" bir adamdı.

Rahmetli Atatürk Osman Pehlivan'ı takdir eder ve çok severdi. Ankara'da bulunduğu zamanlarda sık sık Çankaya Köşkü'ne çağırarak onun sazını zevkle dinlerdi. Osman Pehlivan'dan özellikle Rumeli Türküleri söylemesini ister ve dinlerdi. Osman Pehlivan sazı ve sözü mükemmel, nükteyi seven dürüst ve şen tabiatlı bir insandı. Atatürk bu karakterlere sahip değerli halk adamını huzurunda konuşturur sohbet ederdi.

Şöyle geçmiş bir olaydan söz edilir: Atatürk bir akşam Osman Pehlivan'ı Çankaya köşkünde huzuruna çağırmış ve ondan Rumeli Türküleri söylemesini iste-

miş. Türküleri dinlerken Ulu Önder duyulanmış ve gözleri nemlenmiş. Bunu gören Osman Pehlivan nedenini sorunca da "Rahmetli annem hep bu türküleri söylerdi" demiş. O sıralarda Türk Musikisinin Türkiye Radyolarında okunmasının yasak edildiği yıllardı. Atatürk'le senli-benli konuşmaya alışık olan Osman Pehlivan Atatürk'e "A be paşam ep senin mi anan ağlar, milletin de anası ağlar" deyivermişti. Bu olaydan sonra Türk Musikisi yayınının radyolarda serbest bırakıldığı söylenir.

Müzik çalışmalarına çocukluğunda babasının dükkanında çalıştığı yıllarda kahvede yatıp kalkan ve gezgin bir halk sanatkarı olan Kaptan adındaki bir halk sanatkarından saz dersleri alarak başladığı rivayet olunur. Klasik musikimizi merak ederek onunla da ilgilenen Osman Pehlivan Kozyatağı Rifai Tekkesi Şeyhi Abdülhalim Efendi'den musiki dersleri almış Selanik'li Ahmed Efendi ve Ahmed Rasim Bey'le dostluk kurmuştu. Ortaoyununu iyi bilir özel toplantılarda "zenne" rolüne çıkardı. İlginç kişiliği sayesinde her kesimden yakın dostları vardı ve çok popüler bir insandı. Bu değerli müzik ve halk adamımızın ölüm tarihini bilemiyoruz.

Osman Pehlivan yemeğe çok düşkün bir insandı ve amatör bir folklorcüydü. Gezdiği her yöreden derleme yapardı. Rumeli türkülerinin hemen hepsini repertuarımıza o kazandırmıştır.

SONSÖZ

Bu kitabı hazırlarken ulaşabildiğim kaynakları taramaya gayret ettim. Bunlardan yararlandıklarımı kitabın sonuna eklediğim listede belirttim. Dolayısıyla musiki tarihimize ilgili olarak yapılacak olan küçük bir araştırmada bile neye ve nereye başvuracağımı bilememenin sıkıntısına yakından tanık oldum. Bulamadıklarım bulduklarımın hiç şüphesiz daha çoktur.

Bu kitap burada bitmemiştir. Kültür başşehri Trabzon'a ve musikimize hizmet etmek, araştırmak isteyen bir başka genç arkadaş belki de bu kitabı kaldığı yerden devam ettirecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1- Türk Musikisi Tarihi Mehmet Nazmi Özalp Cilt:1 TRT Yayınları Ankara 1986
- 2- Türk Musikisi Tarihi Mehmet Nazmi Özalp Cilt: 2 TRT Yayınları Ankara 1986
- 3- Türk Musikisi Nazariyatı ve Kudüm Velvelleri İsmail Hakkı Özkan Ötüken Yayınevi İstanbul 1987
- 4- Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler. Doç. Dr. Cem Behar Bağlam Yayınları İstanbul 1987
- 5- Hayat Mecmuası Sayı 121/30.1.1959
- 6- Hayat Mecmuası Sayı 117/2.1.1959
- 7- Hayat Mecmuası Sayı 128/20.3.1959
- 8- Şevki Bey Yılmaz Öztuna Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Büyükleri Dizisi No: 105-1988
- 9- Atatürk ve Türk Musikisi, Sadi Yaver Ataman, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür eserleri dizisi: 100 Ankara 1987
- 10- Mehmed Sadi Bey, Sadi Yaver Ataman, Kültür Bakanlığı Yayınları Kültür Eserleri Dizisi: 100 Ankara 1987
- 11- Trabzon'un Tarihi-Fetihten Kurtuluşu Kadar-Mahmut Goloğlu Kalite Matbaası Ankara 1975
- 12- Metin Varol'a Müzik Üzerine Bir Söyleşi (Kaset) 1991
- 13- Akın Dergisi 1 Haziran 1932 Sayı:5 (Trabzon'da bir Sosyal Kulüp Olan Gençler Kulübü'nün yayın organı)
- 14- Dünden Bugüne Trabzon'un müzik Hayatı üzerine Suat Kurtuldu ile söyleşi (Kaset) 1991
- 15- Dünden Bugüne Trabzon'un Müzik Hayatı Temel Şükrü Doğru ile bir söyleşi (Kaset) 1991
- 16- Yenigün Gazetesi (Trabzon'da bir mahalli gazete) 5.2.1966 tarihli sayısı.
- 17- Geçmişten Günümüze Trabzon'daki Sinemalar Aslan Pulathaneli Trabzon Dergisi 1988
- 18- İzahlı Müzik Notları Ruşen Ferit Kam
- 19- Hamsiname Hammami-zâde İhsan Bey
- 20- Son Asır Türk Şairleri Mahmut Kemal İnâl Sahife: 2105 İstanbul 1930
- 21- TRT Sözlü Eserler Repertuarı Tarık Kip, Ankara 1983
- 22- Ruşen Ferid Kam Hacı Arif Bey Radyo Dergisi Cilt:3, Sayı:33, Sahife:8
- 23- Ahmet Rasim Bey Vakıf Gazetesi 27.11.1921 tarihli sayısında "Ayazpaşa Kola Çıkıyor" adlı makaleden
- 24- Leyla Hanım Son Asır Türk Şairleri Mahmut Kemal İnâl Sahife: 880, İstanbul 1930

- 25- Türkiye Ansiklopedisi Cilt: 3, Sahife: 70
- 26- Kadın Şair ve Muharrirlerimiz
- 27- Son Asır Türk Şairleri Mahmut Kemal İnal Sahife: 1336, İstanbul 1930
- 28- Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeler, Cilt: 2 Sahife: 125-126, Murat Yüksel, İstanbul 1991
- 29- Temel Şükrü Doğru kendisini anlattı. (Kaset) 1991
- 30- Tanburi Cemil'in Hayatı Mesud Cemil 1948
- 31- Cumhuriyet Gazetesi 2.3.1937 tarihli sayısı
- 32- Tanburi Fransız Ali (Temel Şükrü Doğru ile Söyleşi) (Kaset) 1991
- 33- Ahmet Selim Teymur (Temel Şükrü Doğru ile Söyleşi) (Kaset) 1991
- 34- Ahmet Selim Teymur (Mimar Bekir Gerçek'le söyleşi) (Kaset) 1991
- 35- Ahmet Selim Teymur (Suat Kurtuldu ile Söyleşi) (Kaset) 1991
- 36- Ahmet Selim Teymur (Gündoğdu Sanımer ile Söyleşi) (Kaset) 1991
- 37- Ahmet Selim Teymur (Salih Kazancı ile Söyleşi) (Kaset) 1991
- 38- Kıyı Dergisi Nisan, 1986 Sayı:1
- 39- Semiha Berksoy'un Anıları Füsün Özbilgen Broy Yayıncılık İstanbul 1985
- 40- Şimdi Müzik Zamanıdır. M.Semih Baylan-Denemeler. Türksezi Gazetesi 26.8.1991 Sayı: 5332
- 41- Biyografim. Suat Kurtuldu (Yazılı Belge) 1991
- 42- Müsiki Hayatım. Osman Aksu-Cumhuriyet Odabaşıoğlu'na Mektup Şubat 1988
- 43- Gün Doğarken Köşkten Ayrıldık. İhsan Hızır. Trabzon'dan Atatürk'e 1981
- 44- Atatürk Üzerine İhsan Hızır'le bir Söyleşi (Kaset) 1991
- 45- İki Kutlu Gece, Rıza Hançer, Trabzon'dan Atatürk'e 1981
- 46- Biyografi, Ahmet Yardımoğlu (Yazılı Belge) 1991
- 47- Laika Karabey'le ilgili bilgiler Mimar Bekir Gerçek 1991
- 48- Udi Nevres Bey-Onur Akdoğan. Kültür Bakanlığı Yayınları 1990
- 49- Eski İstanbul'da bir müzik imtihanı, Refi Cevad Ulunay, Radyonun sesi Sayı: 15, Sahife:8
- 50- Hocam Nasibin Mehmed Yürü, Suat Kurtuldu (Kaset) 1991
- 51- Affe Jale-Film-Müjde Ar 1988
- 52- Ahmet Selim Teymur'un el yazısı notaları Doç. Dr. Ziya Gerçek.
- 53- Müzik Notları, M.Semih Baylan, Konservatuvar ders notları 1976-1977.

Temel Şükri Doğan ve Arkadaşları gurubu bir program esnasında.

15 Eylül 1983, Karadeniz Üniversitesi Oditoryumunda Atatürk'ün Trabzon'a geliş yıldönümünde II Kutlama Komitesi kararı uyarınca icra edilen konser gecesinde.

Şef Mehmet Eriksen.

Yıl: 1977. Ahmet Selim Teymur tahta başında.

Birbirlerinden hiç ayrılmayan Taşkın Özer, Zekai Tuncel, Temel Şükrü Doğru, (Ayakta) Ahmet Yardımoglu yine bir arada.

10 Aralık 1951, Ankara'da düzenlenen Trabzon gecesinde.

Yıl: 1953.
Suat Kurtuldu Haydarpaşa
Lisesinde öğrenciyken.

Ahmet
Selim Teymur
1923-1985

AHMET SELİM TEYMUR
1923-1985

Udi: Dr. Teoman Önalı ile Kemani
Temel Şükrü Doğru Hüseyin Sadet-
tin Arel'in eserlerinden saz eserleri
çalarken ritim: Ahmet Yandımoğlu.

Ayaktakiler (Soldan Sağa): Temel Şakrî Doğru, Hulusî Yalçın, Süleyman Şakar, ? , Sacit Yalçın. Oturanlar (soldan sağa): ? , İhsan Hizer.

Yıl: 1977, Ahmet Selim Teymur T.L.Y.C.'de çok sevdiği öğrencileri ile.

Şef: Ahmet Selim Teymur, ortadaki kemani Temel Şükrü Doğru.

Soldan Sağa: Refik Karaağaçlı (Keman), Hamit Yalçiner (ud), Nurettin Bey (Kanun), Temel Şükrü Doğru (Keman) Kenan Yomralı (Ud), Seyfi Bey (Klamet), Ziya Alsan (Keman).

Ankara 1955. Solist; Gönül Yazıcı. Udi, Bestekar Zeki Dayıgulu. Darbukar; Sami Çankıo (Daha sonra müziği bırakıp ticaretle uğraştı). Kemana; Temel Şükrü Doğru. Yer: Lâle Ali Buluşesi.

Darülmilâhi Müsiki Heyetinin en büyük kadrosu. Oturanlar: (Soldan sağa) Cevdet Çağla, Kamuni Ferit Alnar, Udi Fahri Kopuz, Neyzen İhsan Aziz. Ayaktakiler: (Soldan sağa) Celal Tokses, Zeki Çağlamcı ve Memduh Bey.

Yer: Kışık Saray Sineması
Mustafa Sağyapar'ı fahri
hemşehrilik beratı Av.
Mahmut Kurtuldu ta-
mimlenirken.

Temel Şükrü
Doğru yakın dostu,
kemani ile.

1953,
Solist: Suat Kurtuldu,
Tanbur: Akın Özkan
Keman: Yücel Aşan.

İÇİNDEKİLER

Takdim	5
Önsöz	6
Giriş	8
XX. Yüzyıl Türk Musikisi	11
Klasik Türk Musikisinde Yazı	14
Klasik Musikimizde Taksim	15
Atatürk ve Musikimiz	17
Musikimizde Beste Karmaşası	23
Trabzon'un Musiki Hayatı	24
Hamamî-zade İsmail Dede Efendi	40
Hacı Arif Bey	52
Şevki Bey	56
Leyla (Saz) Hanım	59
Rahmi Bey	61
Temel Şükrü Doğru (El yazısı ile notaları)	65
Tanburi Cemil Bey (A.Selim Teymur'un el yazısı ile notaları)	70
Ahmet Selim Teymur (El yazısı ile yazılmış notaları)	82
Tanburi (Fransız) Ali	93
Hasan Ferid Alnar	94
Recep Suat Kurtuldu (El yazısı ile notaları)	101
Vecihe Daryal	107
Osman Aksu	109
İhsan Hizer	111
Tatyos Efendi	118
Trabzon'un Musiki Hayatında Çengiler	120
Semiha Berksoy Kimdir?	121
Asdik Ağa	127
Ahmet Yardımoğlu	128
Laika Karabey	129
Ruşen Ferid Kam	129
Nasibin Mehmed Yürü	131
Selahaddin Pınar	133
Safiye Ayla Targan	137
Mefharet Atalay	138
Müzeyyen Senar	141
Perihan Sözeri	144
Taşkın Özer	145
Tophaneli Sabri Bey	147
Bilemediklerimiz	148
Fehmi Tokay	149
Artaki Candan (Terziyan)	151
Tanburacı Osman Pehlivan	152
Sonsöz	153
Yararlanılan Kaynaklar	154
Fotoğraflar	156